MUZAFFER İLHAN ERDOST

KAN İLE KARDEŞ

ONUR YAYINLARI

BİRİNCİ BASKI
HAZİRAN 2008

KAN İLE KARDEŞ

MUZAFFER İLHAN ERDOST

ONUR YAYINLARI
ANKARA 2008

ISBN: 978-975-351-031-8

İÇİ

7 Sunu
9 Barış
10 Her Evden Götürüldü İlhan
11 İlhan'la, İlhanlarla

GÜNÜMÜZÜN CANALICI SORUNLARI
15-74

17 İnsan Haklarında Yeni Sorunlar Yeni Hedefler
31 Kurgu, Senaryo ve Şablon Olarak Federasyon
44 Evren ve Kürtçe Yasağı
49 Siirt Konuşması ve Beş Kriteri
54 "Türk Halkının Avrupalı Dostları"na Yollanmamış Mektup
64 Seçim mi, Referandum mu?
67 ABD Soykırım Tasarısı
72 'Ayaktakımı', 'Mİlli İrade' ve Taksim

12 MART ÖNCESİ - 12 EYLÜL SONRASI
75-151

77 Onlar Öldürüldüler
83 12 Eylül: Tuzak ve Kapan
105 Kahramanmaraş Faşist Katliamından Bazı Çizgiler
127 *Üçlü Kavşak* İçin Üçlü Not
133 2 Temmuz Sivas / Faili Belli, İradesi Meçhul

BAĞIMSIZ ÜÇ YAZI
155-253

157 Yabancılara Toprak Satışı ve Yasalaşma Süreçleri
193 Asya Bİçimi ve Feodalizm
236 Ulusaldan Evrensele Nazım Hikmet

MUZAFFER İLHAN ERDOST

Artova'da (Tokat) doğdu: 18 Eylül 1931.
Veteriner Fakültesi'ni (Ankara) bitirdi: 1956.
Şiir (1948 >), öykü (1952 >), deneme ve eleştiri (1951 >)
ile yazın yaşamının içinde oldu.

Toplumsal sorunlar, Türkiye ve Osmanlı ekonomik yapısı,
tarım, faşizm ve demokrasi konularına daha ağırlıklı eğildi, 1965 >.

Açık Oturum Yayınları (1958-60),
Sol Yayınları (Kasım 1965 >),
İlhan'ın ölümünden sonra *Onur Yayınları* ([1974] 1980 >)
sahip ve yönetmeni.

Yayınlanmış kitapları:
"Türkiye Sosyalizmi" ve Sosyalizm, 1969
Türkiye Üzerine Notlar, 1970
İlhan İlhan, 1983
Kapitalizm ve Tarım, 1984
Osmanlı İmparatorluğu'nda Mülkiyet İlişkileri, 1984
Bilim ile Yazın Arasında, 1984
Şemdinli Röportajı, 1987
Demokrasi ve "Demokrasi", 1989
Onu Anlat İşte, Anlatı, 1989
Havada Kalan Güvercin, Şiir, 1990
Ey Karanlık Mavi Güneş, Öykü, 1990
Adam İçin Türevler, Eskiz, 1990
Ulus, Uluslaşma, Demokratikleşme, 1991
Bir Fotoğrafa Altyazı / İki 7 Kasım, 1991
Üç Şair / Nazım Hikmet, Cemal Süreya, Ahmed Arif, 1994
Kanı Kanla Yıkamak – İnsan Hakları ve Türkiye, 1994
Faşizm ve Türkiye 1977-1980, 1995
Türkiye'nin Yeni-Sevr'e Zorlanması Odağında Üç Sivas, 1996
İkinci Yeni Yazıları, 1997
Küreselleşme ve Osmanlı "Millet" Modeli Makasında Türkiye, 1998
Yeni Dünya Düzenine Zorlanması Odağında Türkiye, 1999
Pandora'nın Bir Başka "Kutu"su, 2000
Türkiye'nin Kararan Fotoğrafları, 2003
12 Eylül "Turka"ları, 2004
Kuşatılmış Ülke Kuşatılmış Yazılar, 2005
Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı İmparatorluğunda Mülkiyet İlişkileri, 2005
Sosyalizmi Seviyorum, 2006
Hiç Ölmedim Ben, 2006
Kan ile Kardeş, 2008

SUNU

Ne kitaplar yayınlanıyor!

Tek başlık, tek konu.

Okur da "kallavi" bir kitap olsun istiyor. Tadımlık değil, doyumluk.

Benim bu kitap da (kitap-çık desem daha doğru olurdu) tadımlık yazılarla oluştu.

Bu kez değişik bir yönteme yöneldim. 12 Mart (1971) öncesinden 12 Eylül (1980) sonrasına uzanan süreçte, daha önce yayınlanan kitaplarımda yer alan iki yazımı aldım buraya. Biri, *Faşizm ve Türkiye 1977-1980* kitabımdan aktardığım "Kahramanmaraş Faşist Katliamından Bazı Çizgiler ile, öteki, *Türkiye'nin Kararan Fotoğrafları*'ndan "2 Temmuz/Sivas: Faili Belli, İradesi Meçhul" yazısı. Okur, 12 Mart öncesinden 12 Eylül sonrasına uzanan yazıları okurken, bu iki yazıyı bir kez de buraya niçin aldığımı anlamakta güçlük çekmeyecektir sanırım.

Burada bir bakıma yinelenen üç yazı var.

Biri, "Yabancılara Toprak Satışı ve Yasalaşma Süreçleri". Bu konuda oylumlu üçüncü yazı. Bir önceki yazımda ayrıntılı olarak yeralan tarih bölümü burada kısaltıldı. "Cumhuriyet Dönemi" daha da yalınlaştırıldı. "Cumhuriyet Sonrası Cumhuriyet" bölümü yeniden yazıldı. Anayasa Mahkemesinin son iptal kararı ve yeni yasa tasarısı, bu yazının son bölümünü oluşturdu.

İkincisi, "Ulusaldan Evrensele Nazım Hikmet". Daha önce *Üç Şair*'de yayınlanan "Nazım Hikmet'in Şiirinde Devrim Anlayışı" ile *Kuşatılmış Ülke Kuşatılmış Yazılar*'da yayınlanan "Gönüldeşim Nazım" yazısından yeryer aktarmalar yapmakla birlikte, ayrı bir metin oldu "Ulusaldan Evrensele Nazım Hikmet" yazısı.

Üçüncüsü: "Asya Biçimi ve Feodalizm". Altbaşlığından da anlaşılacağı gibi, Osmanlı İmparatorluğunda feodalizm ve asya biçimi konusunu soru-yanıt kurgusu içinde özetleyen bir yazı. *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı İmparatorluğunda Mülkiyet İlişkileri* adlı kitabımda topladığım yazılarımın bir özeti de denebilir.

İzleyen okur biliyor. Benim kitap-çıklarım yazı-cıklardan oluşuyor. Engingönüllü olmanın gereği var mı? Bu yazıların temelinde derinliğine bir araştırma, ideolojik birikim ve ülke sorunlarıyla kucaklaşmış bir yaşam deneyimi var.

23 Mayıs 2008, Ankara

BARIŞ

Işık Kansu:

- Herkes barıştan sözediyor. Ama bir türlü barışla barışamıyoruz. Neden?

Muzaffer İlhan Erdost / TİHAK Başkanı:

- Cemal Süreya, "Önce öp, sonra doğur beni!" diyor ya, onun gibi bir şey işte. Çünkü "barış" uğruna, daha çok insan, daha acımasız bir biçimde yok ediliyor.

İlk ve ilkel toplulukların pişmiş topraktan, yontma taştan, oyma ağaçtan yarattıkları putlara insanların binlerce yıl kendilerini kurban etmeleri gibi, insanlığın birikmiş ve gaspedilmiş emeğinden ürettikleri/yarattıkları dolar da, yalnızca kendini yaratanları buyruğu altına almakla kalmıyor, onları, insanlığı kendisine kurban etmeye hazır robotlara dönüştürüyor.

Yer ve dil değiştiren çağdaş ve o denli acımasız bu savaşların arkasında, doların ve onun emperyalizme dönüşen büyük ailesi sermayenin yeryüzünün tek ve mutlak tanrısı olma tutkusu yatıyor.

Bu savaş tanrısına insanlık boyun eğdiği/önünde dizçöktüğü zaman yeryüzü büyük bir ahır, insanlık sığır sürüsü olacak. Barış diye bir şey kalmayacak çünkü. Ya da bu kağıttan "tanrı" tarihin logarında yıkandığı zaman bitecek savaş.

O güne değin, barış, bizimle tanışmayacak ki barışsın.

Cumhuriyet, 1 Eylül 2007

HER EVDEN GÖTÜRÜLDÜ İLHAN...

Bağımsızlığın başkenti Ankara'da, Kızılay'da, kitabevine gidiyorum.

Büyükşehir Belediyesinin reklam panosunda, laikliğin ve ulusal bağımsızlığın, yani Kemal Atatürk'ün düşmanı Saidi Nursi'nin bilgisayarda beş-on kez yıkanmış kocaman portresi. Kararmış yüreğim, bir kez daha kararıyor.

Aynı gün, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının, laikliğin, ulusal bağımsızlığın üzerine düşen karanlığı aydınlatan iddianamesi.

Aynı gün, ekranlarda devasa Atatürk portresinin dibinde Walt Disney'in "Miki Fare"si büyüklüğünde Erdoğan'ın kükreyen fotoğrafı.

"Silahlı örgüte üye olmak"tan, "eşkıya" olarak , geceyarısı evi basılan, Atatürkçülüğün yani laikliğin, ulusal bağımsızlığın Cumhuriyetle yaşıt abidesi, bin yıllık bilgesi İlhan Selçuk.

Aynı gün, ekranda devasa Atatürk portresiyle yanyana devasa Erdoğan porresi ve dibinde, 1950'li yılların İstanbul Sıkıyönetim Komutanı "Kavanoz Paşa"nın gürleyişini anımsatan Başbakan Erdoğan'ın sesi...

İlhan Selçuk'a özel not:

O gün İzmir'deydim. "Ulusaldan Evrensele Nazım Hikmet"i konuşacaktım. Salon doluydu. Hepsi Nazım Hikmet'ti. Dakikalarca İlhan Selçuk'u alkışladılar.

Akşam evi aradım. Rana, "Muzaffer çok üzülüyorum, diyordu. Sanki İlhan Selçuk bizim evden götürüldü..."

Yalnız bizim evden mi?

Yurdun hemen her evinden götürüldü İlhan.

Beyaz Sarayın kiraladığı evler hariç!..

Cumhuriyet, 24 Mart 2008

Hiçbirimiz İlhan değiliz. O, öldürüldü çünkü.

Şu var ki, hepimiz biraz da İlhan'ız. Bizim koruduğumuz ve savunduğumuz değerleri koruduğu ve savunduğu için öldürüldüğü, biraz da biz öldürülmüş olduğumuz için.

Şöyle de açıklanabilir: Vurulan, öldürülmek istenen bedeni miydi, yoksa düşüncesi, savaşımı, amacı mıydı? Kuşku yok ki, bedenin donandığı bilimsel bilgi ve devrim bilinciydi öldürülecek olan. Biz, o bilgiyi ve bilinci yaşattığımız için onu ve onları yaşatıyoruz ve biz yaşadığımız için onu ve onları yaşatabiliyoruz.

*

İlhan'ın alınan canının kaidesinde altıbine yakın canı alınmış can var. Tuzağa düşürülmüş Malatya var. Kongrenin yıldönümüne denk düşürülmüş Sivas var (3-4 Eylül 1978). Yüzonbir ölüsüyle Kahramanmaraş var (Aralık 1978), Mayıstan Temmuza (1980) Çorum var. İpekçi'den Tütengil'e, Orhan Yavuz'dan Sevinç Özgüner'e akan binlerce kan var.

Boğularak öldürülen var, ezilerek soluksuz bırakılan var, yanmadan yakılan var. Yani Kanlı Pazar var, Bahçelievler katliamı var, 1 Mayıs (1977) var, Üniversite katliamı var.

Onların gerisinde saklı duran 6. Filoyu protesto gösterileri var. Boğazın sığ sularına itelenmiş birkaç Amerikan askeri var. ODTÜ'de yakılan Büyükelçinin otosu var. Üstelik NATO'nun Türkiye'de bir askeri darbe planı var. NATO'nun emrinde, CIA'nın güdümünde, Pentagona bağlanmış 12 Eylül cuntası var.

Emniyetin altıncı katında bir komserin okumam için önüme uzattığı Sıkıyönetim Komutanlığının yakalama yazısına elyazısıyla eklenmiş "Hiçbir delil bulunmadığı takdirde derin uygulama yapılması" tümcesi var. "Asker bilmez" diyor komser, "derin uygulamanın ne demek olduğunu". "Derin uygulama"nın ağır işkence olduğu söyleniyor bana. Yani suç yok, ama biçilmiş ceza var. Elektrik, filistin askısı var, tezgaha germe var. Minare yoksa da kılıf var.

Lütfen yıllara dikkat edilsin:

Biz, Sol Yayınlarının ilk kitaplarını 1965 yılının Kasımında yayınladık. Engels'in *Doğanın Diyalektiği* ilk kez Kasım 1970'te yayınlanmış. 12 Eylüle değin, dört baskı yapmış. Yani kitap hakkında verilmiş herhangi bir yasal kısıtlılık yok. Serbestçe basılıyor, satılıyor. Ama 1950'li yıllarda (bizim yayınladığımız *Doğanın Diyalektiği*'nden yirmi yıl kadar önce) İstanbul'da, yazarı, yayını bizce bilinmeyen adı "doğanın diyalektiği" olduğu savlanan bir kitap hakkında verilmiş kısıtlılık kararı var. Yasaklanmış olsa da, tek bir kitap bulundurmanın suç olmadığı bilinen Yargıtay kararı var. Buna karşın, evimizde kendi yayınımız olan *Doğanın Diyalektiği* bulunduğu için gözetim altına alındık. Üç gün Sıkıyönetim Komutanlığı savcılık nizamiyesine götürüldük. 7 Kasım günü akşamı, yani Ekim Devriminin yıldönümünde akşamüzeri sahibi olduğumuz İlkyaz Basımevinde "yasak sol yayın bulundurmak"tan gözaltına alındık.

Lütfen tarihlere dikkat edilsin:

Sıkıyönetim komutanlığının 7 Kasım 1980 günlü yazısıy-

la gözaltına alınmıştık. Gözaltına alınmamızın nedeni ise, bu kez "İlkyaz Basımevinde çok sayıda yasak yayın bulundurmak"tı.

Aynı Komutanlığın İlkyaz Basımevini açma kararının tarihi ise, 27 Ekim 1980. Yani gözaltına alındığımız tarihten on gün önce. On gün önceki basımevinin açılması yazısında, basımevinde, yasak yayın bulunduğuna ilişkin tek bir not yok. Sıkıyönetim Komutanlığının basımevini açma yazısını, (İlhan'ın öldürülmesinden bir ay sonra) tebliğ eden Emniyet görevlisi memurun, buradan tek bir kitaba olsun elkoymadığının canlı tanıkları olan, açma kararını imzalayan (tebellüğ eden) sevgili Halit Çelenk ağbeyimiz ve Vahap Erdoğdu kardeşimiz var. Çünkü yasaklanmış tek bir kitap yok basımevinde. Gözaltına alınmamıza imza koymaya üç gün boyunca zorlanmış savcılar biliyor bunu.

Yasak yayın yok ama basımevinde, "sol" yayın var. "Var mı lan sol yayın!" diyerek dört er tarafından dövülerek öldürülen İlhan var. İlhan öldürüldükten üç gün sonra, yani İlhan'ın öldürüldüğünü Mısır'daki Sağır Sultan duyduktan sonra, 10 Kasım Kemal Atatürk'ü anma haberlerinin ardından, geç saatte okunan Sıkıyönetim Komutanlığının açıklaması var. Dövülerek öldürüldüğü çok iyi bilinmekle birlikte, bir erin fevri hareketi sonucu, bir dipçik darbesi sonucu öldüğünü duyuran Komutanlık açıklaması var. Dahası var.

Öldürenleri ve öldürtenleri değil, öldürülmüş olanları yargılayan yargı da var. İpi, yargının elinden alıp, örneğin Doğan Öz'ün katilinin boynundan çıkartıp Doğan Öz'ün boynuna geçiren yargı da var.

Bize: "On yaşındaki bebeleri zehirlediniz, içersi sizin zehirlediklerinizle dolu!" diyen; *muhafız erlere*: "Bunlar birer yılandır, analarını ağlatmazsanız ben sizin ananızı ağlatırım!" diyen; içersinde yarım saat dövüldüğümüz araçtan indirildikten sonra, yeniden dövüleceğimizi anlayan İlhan'ın (araç içersinde beyin kanaması geçirdiğinin kaygısıyla olacak) "Küçük kızımı uyandırmaya kıyamadan geldim, bizi dövdürmeyin!" yakarışına karşı, "Ben de sizin yüzünüzden

küçük kızımı hasta yatağında bıraktım, Kırıkkale'den buraya geldim!" diyen ve el işaretiyle emir veren ve bir keyf sigarası içimi bizi yeniden dövdüren; gözlerinin önünde İlhan bir kez daha yüzüstü yere kapaklandığı zaman, beni engelleyip, "kendisi kalkacak" diyen; yediğimiz dayaktan şişmiş ellerimizi yanlarımıza yapıştıramadığımız için "Bir patlatılmadık hayalarınız kaldı, şimdi onları da patlatırlar!" diyen ve bu kez hayalarımızı da patlatmaları için erlere emir verip bizi bir kez daha dövdüren Astsubay Şükrü Bağ'ın bizi bindirdikleri reo aracının dışarıya ses ve görüntü vermediği, yani bizim dövüldüğümüzü duymadığı ve görmediği vargısıyla, yeniden yargılanması kararı var. "Anlaşarak adam öldürmekten" kesinleşmiş mahkumiyetinin kaldırılarak, bindirildiğimiz reo aracının tutuklu ve muhafızları ayıran bölümün kapısını kilitlemediği için görevi ihmalden yeniden yargılanması var. Askeri Yargıtay Başsavcılığından bir yarbay yargıcın, Nevzat Helvacı'yla bana, tarihe yazılacak sözleri de var: "Biz, Askeri Yargıtay Başsavcılığı olarak İlhan Erdost davasında elimizden geleni yaptık, ama bu iş yukardan kotarıldı!"

Yalnız assubayın yıkanması değil, İlhan'ın öldürülmesi de yukardan kotarılmıştı. Bugünkü iktidar nasıl yukardan kotarılıyorsa öyle. Yukardan aldıkları emirle öldürülmüş bir ölü yatıyor burada. Laik Cumhuriyetimiz kadar yaralı, bağımsız yurdumuz gibi prangalı, Türkiye kadar büyük bir ölü soluk alıyor burada. Bilelim, bilincine varalım.

*

Yineleyerek bitireyim:
Onlar öldürüldüler.
Çağdaş kölelikten özgürlüğe giden çetin yolda, işkencelerin, cezaevi baskınlarının, öldürümlerin, darağaçlarının çetin yolunda, boyun eğmeyenlerin, ezilmeyenlerin bilincinde soluk alıyor onlar, direncinde yaşıyor onlar.

Cumhuriyet, 7 Kasım 2007

GÜNÜMÜZÜN CANALICI SORUNLARI

İNSAN HAKLARINDA YENİ SORUNLAR YENİ HEDEFLER*

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 10 Aralık 1948'de, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edildi.

Kurul, 1950'de, 10 Aralık'ın, tüm dünyada, "İnsan Hakları Günü" olarak kutlanmasını kararlaştırmıştı.

İnsan hakları açısından, Türkiye'de, ilk bağımsız kuruluş olan İnsan Hakları Derneği, 12 Eylül askeri yönetiminin, ülkeyi, bir yanıyla işkence-evine, bir yanıyla cezaevi hücresine dönüştürdüğü dönemde kuruldu. Bir yanının darağacı, bir yanının "faili meçhul" mezbahası olduğu, insan çürütme birimlerinden insan yok etme kurumlarına değin ülkenin içten içe kanadığı, kan kaybettiği günlerde kurulmuştu İnsan Hakları Derneği.

Nazi faşizminin binlerce demokrat ve devrimciyi, Yahudi ve Çingeneyi, fırınlarda zehirleyerek öldürmüş olması, insan haklarına uluslar arası bir statü kazandırılmasının belirleyici nedeni olması gibi, 12 Eylül askeri yönetiminin faşist uygulamaları da, insan haklarının sivil kuruluşlar tarafından

* Türkiye İnsan Hakları Kurumunun 10 Aralık İnsan Hakları Gününde, "Emperyalist Kıskaçta Türkiye ve İnsan Hakları" başlıklı etkinliği açış konuşması.

savunulmaya başlamasının nedeni oldu.

İki yıl önce, 10 Aralık İnsan Hakları Günü dolayısıyla, Türkiye İnsan Hakları Kurumu olarak sunduğumuz bildiride, "Giderek farklı ve birbirine karşıt iki 'insan hakları' kümelenmesi oluştuğu"nu belirtmiş ve bu iki farklı, birbirine karşıt yaklaşımları şöyle açıklamıştık:

"Biri, uluslar arası sermayeye kumanda eden ve küresel egemenliğin kendi tarihsel mirası olduğunu savlayan küresel faşizmin belirlediği insan hakları. Öteki, 23 Nisan 1920 ve 29 Ekim 1923'ün ulusal bağımsızlık temelinde yükselen laik Cumhuriyetin, devrimci demokratikleşme perspektifine uyarlanmış insan hakları. Yani varolma ve ulus olarak varolma, bağımsız olma, özgür olma, demokratikleşme ve devrimcileşme yolunda insan hakları.

"TİHAK, insan haklarını, ulus olma ve ulus olarak varlığını koruma temeli üzerine inşa ediyor ve insan haklarına, küresel sermayenin küresel perspektifinden bakan anlayışa karşı, insan haklarını, ulusal bağımsızlık temeli üzerinde savunuyor.

"TİHAK; ülkenin varlığını, bağımsızlığını, Cumhuriyetin temel ilkelerini koruyarak demokratikleşmeyi ve devrimcileşmeyi esas alan insan haklarını gündeme taşımanın kavgasını veriyor."

O günden bugüne iki yıl geçmiş bulunuyor. İnsanların yaşamında ve özellikle ulusların yaşamında iki yıl kısa bir zaman dilimi sayılmak gerekir. Ama bu iki yıl içersinde, kuşaktan kuşağa, kendisi olduğumuz yurdumuzun yabancısı olmaya zorlandığımız, kendimize olduğu kadar, yurdumuza yabancılaştırıldığımız bir sürece çekilmeye koşullandık.

*

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 10 Aralık 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, uzun bir tarihin, denebilirse kapitalist üretimin ve bu üretimle birlikte oluşan uluslaşma sürecinin ürünüdür.

19 Haziran 1215 / *Magna Charta Libertum*:

"... hiçbir özgür kişi, yasal bir neden olmadıkça yakalanamayacak, zindana atılmayacak, sürgüne yollanmayacak..."

12 Haziran 1776 / *Virginia İnsan Hakları Bildirisi*:

"Tüm insanlar eşit, özgür ve bağımsız doğar."

3 Eylül 1791 / *Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi*:

"İnsanlar hukuk açısından özgür ve eşit doğarlar, özgür ve eşit yaşarlar."

10 Aralık 1948 /*İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*:

"Her insan özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğar."

Bu notları, bilgilerin yinelenmesi için değil, "insan hakları"nın gerek kavram olarak, gerek statü olarak, uluslaşma sürecine girmekte olan ülkelerde, İngiltere'de, Fransa'da ve Amerika'da oluşmaya başladığını, ulusların ve ulus-devletlerin dünya ölçeğinde belirli ölçüde yaygınlaşmasıyla birlikte evrensel olarak benimsendiğini belirtmek için aktardım.

"İnsan Hakları"nın kavram ve temel hak olarak statü kazanmaya başlaması, nasıl ki, toplumsal ölçekte, kapitalist üretimin ve buna bağlı olarak sınıfsal dönüşümlerin seyrini izlerse, uluslaşma da bu süreçte oluşmaya başlar. Feodal devletten ulus-devlete dönüşümle birlikte, uluslaşma, ulus-devlet içinde tamamlanma süreciyle eklemleşir.

Uluslaşma, tek tek ülkelerde, kentsel ve kırsal alanın sanayileşmeye başladığı, ulaşım ve iletişimin, birbirlerinden yalıtık toplulukları birbirine eklemlediği, zanaat ve ticaretin geleneksel ve feodal ekonomik birimleri, birbirleriyle ve merkezlerle birleştirip bütünleştirdiği ölçüde tamamlanır.

Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da yaygın olan aşiret yapılarının sosyal açıdan çözülmeye karşı dirençli birlikler olduğu bilinir. Doğal ekonominin ağır bastığı, ulaşım ve iletişimin ulus ortalamasının çok gerisinde kaldığı, eğitim ve öğretimin kırsal alana ulaşamadığı bu bölgelerde, uluslaşmanın tamamlanması, daha yavaş olmuştur. Uluslaşmaya karşıt, kimi etnik, kimi dinsel direnişlerle, uluslaşma sürecinde zaman zaman, yer yer kopmalar ve kırılmalar yaşandığı bilinen olgulardır.

Etnik farklılık, özellikle anadilin farklı olması, etnik kimliğin ve anadilin baskı altına alınması, demokratikleşme sürecinin faşist baskılanmalarla kesintiye uğraması, uluslaşma sürecinde, ayrılmayı, ayrı bir devlet olma arayışlarını da zaman zaman isteklendirdiği, zaman zaman tetiklediği de bilinen olgulardır. Ama bunlar, bir ulusun, içersinde yer aldığı etnik topluluk sayısıyla ifade edilen birçok ulustan oluştuğu anlamına gelmez.

Çünkü ulus, aşiret ve kabile gibi, din ve mezhep gibi, soy ve sülale gibi, tarikat ve cemaat gibi toplulukların bir araya gelmesi, birleşmesi değildir. Ulus, kuşku yok ki, bu toplulukların içinden doğmuştur. Ama kendileri olarak değil, sosyal yapılanma bakımından, ekonomik bakımdan, sınıfsal açıdan nitelik değiştirerek, ulus birliğini oluşturmuşlardır.

Ulus, ırk gibi, soy gibi, din gibi, mezhep gibi niteliklerin bir birliği, bir araya gelmesi olmadığı gibi, ulusu ulus yapan, bu ırksal topluluklardan birinin adının ulusun adı olması da değildir.

Ulus, bireylerin, boy ve soy gibi, ya da kabile ve aşiret gibi birliklerin çözülerek bu birliklere kan bağıyla bağlı olmaktan, köleci bir birliğe bedensel bağlılıktan, feodal bir birlikte toprağa bağlı ve feodal beye bağımlı (serf) olmaktan, tarikat ve cemaatine inançsal bağımlılıktan ulus ölçeğinde yalıtıldığı ve özgürleştiği, ekonomik ve siyasal açıdan yeni bir birliktir.

Ulus birliğinin oluşumunda öncü rol oynayan kavmin (örneğin Türklerin), uluslaşma sürecinde olduğu gibi, ulus-devlet olarak da, öteki kavimler üzerinde kendini egemen konumda algılaması, ulusu, ulus olarak değil, bir ırkın öteki ırklar üzerinde egemen olduğu bir ırk topluluğu olarak, kendisini de, ulus içersinde yer alan ırklar arasında üstün ırk olarak algılamasından kaynaklanır.

Şu var ki, ulus birliği (birimi) içersinde, ırk gibi, dil, din, mezhep gibi farklılıkları geriye doğru derinleştirerek karşıtlığa dönüştürmek de, bu farklılıkları, geçmişten gelen özellikler ve zenginlikler olarak algılayarak insanlığın gelişmesi-

ni zenginleştirmek de olanaklıdır.

Irk, dil, din gibi farklılıkları derinleştirerek ve birbirinden ayrıştırarak, yeni bir birlik olan ulusu çözüştürerek dağıtmak demek, ulusun öğeleri olan her etnik, dilsel, dinsel topluluğu, ulus kimliğinden yalıtarak, etnik, dilsel ve dinsel bir topluluğa dönüştürmek demektir.

Ortadoğuda ulus-devletlerin başarılı olamadığını, bu devletlerin etnik, dinsel ve dilsel topluluklara ayrıştırılarak, ulus-devlet yerine, Osmanlı "millet" modelinin uygulanmasının istendiğini, bunun CIA analistleri tarafından Türkiye'ye önerildiğini burada anımsatalım.

*

Şunu belirtmeden geçemeyiz:

NATO'nun planı olarak, Türkiye'de ilerici ve devrimci devinimi çökertmek amacıyla, 12 Eylül öncesi derinleştirilmeye başlanan ırk, dil, din ve mezhep farklılıklarını, 12 Eylül yönetimi, ayrıca Kürtler üzerinde baskıyı genişletmek ve yoğunlaştırmak için de kullandı.

(19.10.1983 gün ve 2932 sayılı) "Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun" ile, insanlık tarihinde toplumbilimsel sapkınlığın bir abidesi olarak anılacak olan, "*Türk vatandaşlarının anadilinin Türkçe olduğu*" vargısı yasallaştırıldı. Evren'in doğrudan katılımıyla son şeklinin verildiği bu yasa ile, "Türk vatandaşlarının anadilinin Türkçe olduğu" yanında, "Türkçeden başka dillerin, *anadil* olarak kullanılmasına ve yayılmasına yönelik her türlü faaliyet" yasaklandı.

Lozan Andlaşmasına, Anayasaya, altında imzamız bulunan Birleşmiş Milletler Evrensel Bildirgesine aykırı olarak, düşüncelerin Kürtçe açıklanması, Kürtçe yayın yapılması yasaklanmış, bu yetmemiş, Kürtçe bilmeyen ana, gelin, kızkardeş, Diyarbakır Askeri Cezaevinde, oğluyla, eşiyle, kardeşiyle görüştürülmemiş, bir başka anlatımla, bir NATO planı olarak, Kürtlerin, askeri yönetim üzerinden askere ve Türk-

lere karşı düşmanlaştırılması süreci "başarıyla" uygulanmıştı.

Kürt "realitesi" yadsınmış, emniyette, cezaevinde, yalnızca demokrat, ilerici, devrimci oldukları için değil, ayrıca Kürt oldukları için de, daha ağır işkenceler uygulanmış, Kürtlerin ayaklanmasına toplumsal ortam sağlanmıştı.

Galula gibi Amerikan analist ve stratejistleri, ülkeleri kendi içinden bölmenin bir yöntemi olarak, yerel halk ile resmi güçlerin birbirine düşmanlaştırılmasını, bunun için de yerel halka ağır ve onur kırıcı işkence yapılmasını önerdikleri bilinir.

12 Eylül öncesi, sermayenin egemenliğini pekiştirmek için, ırk gibi, dil, din, mezhep gibi farklılıkları derinleştirerek, her şeyden önce de emekçi halkı bölerek ve birbirine düşmanlaştırarak, 12 Eylül müdahalesine toplumsal ortam hazırlanmış oldu.

12 Eylül askeri yönetimi, ilericiler ve devrimciler üzerindeki baskıya koşut olarak, Kürt aydınları üzerinde baskıyı yaygınlaştırdı ve yoğunlaştırdı. Yetmedi.

Ülkeyi, dolayısıyla Kürtleri de, "komünist"lerden kurtarmak amacıyla sürdürdüğü baskı ile, etnik özelliklerine göre böldü. Emeği ve emekçiyi bölmekle kalmadı, Türk ile Kürt ayrımcılığını derinleştirerek Kürtleri Türklere karşı ayaklandırdı. Türkiye devrimci hareketini, etnik ayrımcılığın silahlı örgütü PKK'nın (daha sonra yere atacağı) "orak-çekiç"li bayrağının arkasına takarak ve fareli köyün kavalcısı masalında olduğu gibi, birbirine düşürerek yozlaştırdı, Türkiye devrimini ve devrimcisini kanserleştirdi ve Kürtlerin ayrılma ve ayrı devlet kurmasının ortamına Türkiye'yi yaklaştırmış oldu.

*

İHD kurulduğu zaman, Batı ülkelerinden, özellikle de ABD'den, değişik yerlerden ve kurumlardan gelen heyetlerin saldırısına uğradığı bilinir. Bu heyetlerden birini de, merke-

zi New-York'ta bulunan Helsinki İzleme Komitesi Başkanı Jery Laber ve yardımcıları oluşturuyordu.

Jery Laber ve Lois Whitman'ın hazırladığı Helsinki İzleme Komitesinin 1988 yılı raporunda, "Kürdistan'ın işgal altında olduğu", "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Kürtlerin isyan halinde bulunduğu" yazılıyor, Türk hükümetinden, "sivillere, savaş hukukuyla ilgili 1949 Cenevre Sözleşmesinin uygulanması" isteniyordu.

ABD'nin 1988 yılı İnsan Hakları Raporunda da, "Kürdistan'ın işgal altında olduğu", "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Kürtlerin isyan halinde bulunduğu" yazılıyor ve "Türk hükümetinin sivillere savaş hukukuyla ilgili 1949 Cenevre sözleşmesini uygulaması" isteniyordu.

Cenevre Sözleşmeleri (1949), devletler arası savaş hukukuyla ilgili sözleşmelerdir, savaşan taraflar arasında uyulması gereken koşulları belirler.

Soykırım ile savaş suçu, başlıca iki insanlık suçudur. Savaşan taraflar arasında savaş-dışı olan unsurlara, yani savaşta tutsak (esir) düşen askerlere, kadın, çocuk, yaşlı savaşmayan ve savaşamayacak sivillere kötü muamele savaş suçudur.

Türk hükümetinden sivillere Cenevre sözleşmesinin uygulanmasını istemek, işgal altında bulunan topraklarda, işgale karşı isyan etmiş bulunan Kürtlerin, dolaylı olarak, ana-ata topraklarını işgalden kurtarmak için "ulusal kurtuluş savaşı" veren örgüt olarak kabul edilmesini istemek demektir. Birleşmiş Milletler Statüsüne göre, ulusal kurtuluş savaşı veren örgütlerin savaşan taraflar arasındaki silahlı eylemleri terör sayılmıyor. Bir başka deyişle, Kürtlerin savaşan taraf olarak kabul edilmesi durumunda, PKK'nın "ulusal kurtuluş savaşı" veren örgüt olarak kabul edilmesinin yolu açılıyor. "Barış" çağrısının arkasındaki amaç da aynıdır, "PKK'nın savaşan taraf" olarak kabul edilmesini dayatmanın bir başka biçimidir. Yani, PKK'nın Kürtlerin ana-ata yurtları olan toprakları, Türkiye Cumhuriyetinin işgalinden kurtarmak için savaşan örgüt olarak kabul edilmesi dayatıl-

mak istenmektedir.. Dolayısıyla savaşan taraf olarak, savaşan karşı tarafın (Türk Silahlı Kuvvetlerinin) askerini öldürmüş olması suç sayılmayacağı gibi, bu örgütün terör eylemleri de "terör" sayılmayacak. PKK'nın terör örgütü olduğu, bu nedenle ifade edilmekten kaçınılıyor.

Ulusal kurtuluş savaşı veren örgütler ise, Birleşmiş Milletlere, "yarı-devlet" olarak tanınma anlamında "gözlemci" olarak kabul ediliyor. Pentagon'ın, Kuzey Irak üzerinden yürüttüğü ve "Kandil Dağı"nı kapsamı içersine alan olguların ve olayların bu planın parçaları olduğunu belirtmekle yetinelim.

Geçtiğimiz yıllarda, Kuzey Irak'ta, bir mağarada, Türkiye'den giden insan hakları temsilcilerine, PKK bayrağı altında törenle teslim edilen tutsak alınmış Türk askerlerine karşılık, bu tutsak askerlerin sağlam olarak teslim edildiğine ilişkin, teslim alan heyetten alınan imzalı belge, PKK'nın, savaş-dışı unsurlara kötü muamele etmediğinin belgesi olarak kullanılmak amacıyla alınmıştı. Yakın geçmişte, Kuzey Irak'ta, PKK'nın elindeki tutsakları/esirleri kurtarma operasyonu da, böyle bir planın içi dışına vuran bir parçasıydı.

*

6 Aralık (2007) günlü gazetelere, Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanaklarından aktarılan, "Üniter yapıya saygılıyız, ancak tek millete asla asla..." tümcesini açımlamak istiyorum.

İlkin belirteyim ki, "tek millete asla", kesinlikle federasyon demektir. Federasyona bir anayasa hazırlandığı için de belirtelim ki, hem üniter devlet hem de federasyon istemek, yani tek uluslu devlete karşı çıkmak, bir mantık hatası değilse, AKP'nin yüklendiği (sırtında taşıdığı) Pandoranın kutusunun kapağını aralamaktır.

Çünkü, burada, "millet" sözcüğüyle, "ulus" ifade edilmektedir. "tek bir millet" ile "Türk ulusu"nun ifade edilmek istendiği açıktır.

"Türk ulusu", Fransız, Alman, İngiliz ulusları gibi, uluslaşma sürecinde öne çıkan ve belirleyici ölçüde bu ulusların kuruluşlarına öncülük eden kavim adlarıyla özdeş adlar olmakla birlikte, burada, "ulus" ile tek bir kavim ya da tek bir ırk ifade edilmemekte, ulus da kavim ya da ırk olarak ifade edilmemektedir. Ulus, burada, kuruluşuna öncülük eden kavimlerin adlarıyla anılmakla birlikte, kavimsel, ırksal, etnik bir kavram değildir. Irak, İran, Suriye gibi, Kanada, Amerika, Şili gibi coğrafya adlarıyla adlandırılan ulusların coğrafik uluslar olmaması gibi.

"Tek bir millete asla..." söylemi, etnik toplulukları, "millet/ulus" olarak algılayan bir anlayışı çağrıştırdığı gibi, Kürt ve Türk toplulukları, etnik kimlikleriyle ulus'la özdeşleştiren bir yaklaşımdır.

"Tek bir millet/ulus" yerine, iki millet/ulus istendiği açıktır. Ama bu istem, aynı zamanda "Türk ulusu"nu, Türk etnik topluluğuyla özdeş sayan bir anlayıştır, "Millet" ile "etnik topluluk" özdeşleştirildiğine göre, iki ulustan değil, iki etnik topluluktan oluşacak bir federasyon istendiği açıktır.

Ama "Türk ulusu"nu oluşturan yalnızca Türkler ve Kürtler değil ki... "Tek millet asla...", iki millet, yani iki ulus olmalıdır demek yeterli mi?

Türkiye'de Etnik Gruplar kitabında, Peter Alford Andrews elliye yakın etnik topluluk adı veriyor. Bunun açılımını, 1994-1995'te Kürt ayrılıkçı hareketlerinden birinin yayınladığı *Sosyalist Altfernatif*'ten okumak olanaklıdır.

2 Temmuz 1993 Sivas olaylarının ardından, "gerilla"yı, yani PKK'yı, Sivas'a çağıran bu dergide, Ermeni'nin, Türkmen'in, Arab'ın, Laz'ın, Gürcü'nün, Çerkes'in, kısacası "Anadolu halklarının", Sivas kavşağında, "Türkiye Cumhuriyeti tarafından teslim alındığı, öldürülmeye, mezara konulmaya çalışıldığı", "Sivas-Amanos hattında gerillanın Anadolu halklarına, Ermeni'ye, Türkmen'e, Arab'a can vereceği, Laz'ın, Gürcü'nün, Çerkes'in doğuşu olacağı" ileri sürülmektedir.

Devamı var:

"PKK gerillasının, Sivas kavşağında, TC'yi (yani Türkiye

Cumhuriyetini) Anadolu'dan sökeceği" yazılıyor ve "çağımızın Bizans'ı TC"nin, "Kemalizmin bu coğrafyadan süpürüleceği" görüşlerine yer veriliyor.

PKK'nın "Kemalizmi parçalamayı ve bu coğrafyadan süpürmeyi", "Türk ordusunun merkezi yapısını", dolayısıyla "Türk devletinin merkezini dağıtmayı" amaçladığı görüşler çerçevesinde, Mecliste yapılan konuşmada ifade edildiği gibi, "PKK bu ülkenin bir gerçeği" sözü ile "Tek millet asla" sözü birlikte ele alındığı zaman, burada, ayrılmanın, ayrı devlet olmanın bir basamağı olarak bilinen federasyondan öte amaçlar taşındığı da düşünebiliniyor.

*

"Tek millet asla!" sloganını, geçtiğimiz hafta yayınlanan *Otonom* dergisinin (sayı: 16) kapağında yer alan, "Seçim 2007" yazılı sandıktan çıkan "İkinci Cumhuriyet" yazısıyla somutlaştırmak da olanaklı.

"Birinci cumhuriyetin çözülüşünü" muştulayan dergi, 2007 seçimlerinden "Danışma Meclisi" çıktığını savlayarak, İkinci Cumhuriyet'in yani federasyonun anayasasının bu Meclisten çıkacağı görüşüne yer veriliyor.

Bu sav yeni ileri sürülmüyor. Seçimlerin hemen ertesinde, "22 Temmuz 2007" seçimlerinin, seçim değil, bir referandum olduğu ileri sürülmüş, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke, "Ilımlı müslüman partinin, meşruiyetlerini Türkiye Cumhuriyetini kuran Atatürk'ten alan ünlü ulusalcı partileri mağlup ettiği"ni söylemiş, seçimleri bir futbol karşılaşması gibi nitelemişti. "İslam Cumhuriyeti" olan, dolayısıyla şeriat yasalarıyla yönetilen Malezya'yı, Türkiye ile birlikte iki ılımlı islam ülkesi olarak takdim etmiş olan Holbrooke, bu sözleriyle, 2007 seçimlerinin kendi başarıları olduğunu da duyumsatıyordu.

Amerikan işgali altındaki Irak'ta yeni bir anayasa yapılması gündeme geldiğinde, o zaman ABD dışişleri Bakanı olan Powell'ın, Saddam'la birlikte yıktıkları laik Irak'ın, bir

islam cumhuriyeti olacağını, "Türkiye ve Pakistan'daki islam cumhuriyetleri gibi, Irak Anayasasını da şeriat hukukunun, Kuran hukukunun belirleyeceğini" söylediği belleklerde olmalı.

NATO işgali altında Afganistan'da ve ABD işgali altında Irak'ta, "şeriat hukukuna, Kur'an hukukuna" dayalı anayasalar konmasının ardından, Büyük Ortadoğu Projesine endeksli ve ılımlı islama direncin temel dayanağı olan laiklik, 2007 seçimlerinin ardından top ateşine tutulmaya başlandı.

Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu Başkanı Lagendijk, *Zaman*'da yayınlanan demecinde, 22 Temmuz seçim sonuçlarını, "Türk ordusunun yüzüne atılan tokat" olarak niteleyecek denli ileri gitti.

Seçim sonuçlarını *Financial Times* (23 Temmuz) "Laikler ve ordunun dişlerini kıran bir yumruk", *Le Soir* (23 Temmuz) "Türkiye'de laikler yenildi", *New York Times* "Türk halkı oylarıyla laikleri azarladı" başlıklarıyla verdi.

Bir başka deyişle, 22 Temmuz seçimleri, siyasal partiler arasında demokratik bir seçim olarak değil, laiklik ile ılımlı islam arasında bir referandum olarak değerlendirildi.

Anımsatalım ki, seçmenin oyu, anayasanın kendisine verdiği siyasal yetkiyle sınırlanmıştır. Seçmen, oy'unda, dinini, mezhebini, tarikatını, etnisitesini değil, demokratik, laik, sosyal hukuk devleti kavramıyla özdeşleşmiş iradesini kullanır ve devrettiği irade, bu iradedir.

Milletvekili tarikat ve cemaat üyesi olsa da, serapa özgür değildir, seçmenin kendisine devrettiği iradeyle, yani demokratik, laik, sosyal hukuk devletiyle sınırlı bir yetki ve özgürlüğe sahiptir. Devleti, islami kurallar üzerine kurma amacını içersinde taşıyan bir partiye oy verilmiş olması, bu partinin, devletin temelini oluşturan laiklik ilkesi yerine ılımlı islamı koyması, hilafeti getirmeye kalkışması olanaklı olmadığı gibi, genel seçim sonuçlarından Türkiye'nin sistem değiştirdiği sonucunu çıkarmak da olanaklı değildir. Aksi durumda bu, Anayasanın ihlali anlamına gelir, yeri Çankaya değil, Yüce Divandır.

ABD'nin ılımlı islam kuşatması altında, AB'nin laiklik karşıtı politikaları desteklemesi karşısında, Arap krallık ve emirliklerinin dayattığı şeriat kıskacında, dolara, avroya, riyale teslim olmuş bir ekonominin yoksullaştırdığı, ulus ve ulusallık bilincini körelttiği seçmenin, siyasal iradesini özgür olarak ifade edebildiği söylenemeyeceği gibi, bağlandığı tarikat ya da cemaatin yönlendirmesi doğrultusunda oyunu kullanmış olması da, tarikat ve cemaatlerin iradesini Meclise taşıdığı anlamına gelmez.

Anayasanın, seçmene olduğu kadar, milletvekiline vermediği bir yetki kullanılarak, laik anayasa yerine dindar devlete bir anayasa yapmak, ulus-devlet anayasası yerine federal devlete bir anayasa hazırlamak, tam da anayasanın ihlali anlamına gelir.

Teokratikleşen bir demokrasi, küresel egemenliğin bir boyutu olarak Büyük Ortadoğu Projesine endeksli bir anayasa, (31 Temmuz 2007 günlü *Cumhuriyet*'te yayınlanan basın açıklamamızda belirttiğimiz gibi) ancak parlamento-içi bir darbe ile olanaklıdır.

*

Türkiye, federasyona ve Büyük Ortadoğu projesine endeksli bir anayasa hazırlamaya niçin ve nasıl geldi?

Çok yineledim, sınıfsal siyasallaşmanın önünün etnik ve dinsel siyasallaşmayla kesilmesi sonucu gelindi buraya.

1961 Anayasasıyla, modern sınıflar temeli üzerinde gelişen ve burjuvaziyi, küçük-burjuvaziyi, işçi sınıfını, sınıfsal açıdan temsil eden siyasal partilerin yerini, etnik, dinsel, mezhepsel temele dayalı partiler, cemaat ve tarikatların güdümüne giren partiler aldığı için.

Bununla kalmadı, günlük yaşamdan çalışma yaşamına, yasamadan yürütmeye, temel eğitimden üniversiteye, tarikat ve cemaatlerin kıskacında, etnik, dinsel ve mezhepsel ayrışmanın girdabında ulus gibi ulusallık da ayaklar altında çiğnenen paspasa benzetildi.

Türkiye buraya nasıl geldiyse, ayrılmanın basamağı olarak bilinen federasyon aşamasına da böyle geldi.

Türkiye'nin, "islamın lideri" olarak, "müslüman ülkelerin uygarlıklar arası ve uygarlıklar içi çatışmalarını önleyeceğini" ve bunun için, yani müslüman ülkelerin lideri olması için laiklikten kendini yalıtması gerektiğini söyleyen "uygarlıklar çatışması"nın ikinci el üreticisi Samuel Huntington'ın, niçin Türkiye'yi üniter/ulus-devlet olmaktan, bir islam cumhuriyeti olmaya yönlendirdiğini, gene Huntington'ın kendisinden okuyalım:

"Küreselleşme, çok kültürlülük, kozmopolitlik, göçler, alt milliyetçilik ve karşı milliyetçilik Amerikan bilincini yıpratı; etnik kimlik, ırk kimliği ve cinsiyet kimliği ön plana geçti ve Amerika'nın dil ve kültürüne yönelik birçok soru işaretini gündeme getirdi. Ulusal tarih eğitimi yerini, etnik tarih ve ırk tarihi eğitimine bıraktı. Amerikalıların ortak değerlere verdikleri önem, çeşitliliğe gösterilen ilginin gerisinde kaldı. Ulusal bütünlük ve ulusal kimlik duygusu erozyona uğradı. 2000 yılından önce ABD bayrağı yarıya indirilmişti, diğer bayraklar Amerikan kimliğine ait olan bayrak direğinin üzerinde daha yükseklerde dalgalanıyordu. Amerikan ulusal birliğine meydan okumalar artıyordu. ABD kimliğinin ileri sürdüğü gibi, tüm insanlığın ortak değerlerini kucaklayan evrensel bir ulus mu? Ya da biz kimliğimizi Avrupalı mirasımızla, Avrupalı kurumlarımızla tanımlayan Batılı bir ulus muyuz? Yoksa tarihimiz boyunca 'Amerika'nın ayrıcalığı' görüşünü destekleyenler tarafından ileri sürüldüğü gibi kendimize özgü uygarlığımızla benzersiz miyiz? Ulus olarak etnik, dinsel ve de ırksal alt kimliklerimizin ötesine geçen anlamlı bir kimliğe sahip miyiz? Ulusal çıkarlar ulusal kimlikten doğar. Çıkarlarımızın neler olduğuna karar vermeden önce kim olduğumuzu bilmek zorundayız. Ciddi tehditlerle karşı karşıya kalan toplumlar ulusal kimlik duygularını, ulusal hedeflerini, ortak kültürel değerlerini canlandırarak çöküşlerini erteleye bilir, parçalanmalarını sona erdirebilirler. Amerika 11 Eylülden sonra bunu yaptı."

Bu satırların ardından, Meclisin gündemine alınan anayasanın, federal devletin ve dindar cumhuriyetin anayasası olup olmayacağı sorulabilir. Bu anayasa, Türkiye'nin 11 Eylülü de olabilir, ulusal bayrak, ulusal bayrak olarak gönderde, en yukarda kalır.

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ulusal övüncümüz Kemal Atatürk'ün ölüm yıldönümü olan 10 Kasımda, "Kral öldü yaşasın kral" sözlerini anımsatırcasına, Suud Kralının krallığını ayağına eğilerek kutsayan Gül'ün Çankaya'sında, gönderde, ulusal bayrağın, hilafetin ve halifenin yeşil sancağı altına çekilmiş olduğu, (Kürtlerin kurtarıcısı Chomsky'nin sözleriyle) "resmi olmayan başkent Diyarbakır"da üç renkli Kürt etnik bayrağının altına çekildiği, dindar ve federal anayasaya uyarlanmış birer tasarım olarak söylenebilir.

Biz ulusal bayrağın bütün bayrakların üstünde tek bayrak olarak gönderde olacağı bir anayasa istiyoruz. Dileriz, böyle bir anayasa için, "11 Eylül" yaşamayız.

Ankara, 10 Aralık 2007

KURGU, SENARYO VE ŞABLON OLARAK FEDERASYON

(1)

Federasyonun Türkiye açısından farklı anlamları olmak gerekir. Bunlardan biri, Türkiye ile sınırlı federasyondur. Ulus-devletin çözüştürülerek federal bir yapıya dönüştürülmesi amaçlanmakta, bir bakıma Sevr haritasının, yeniden, ama aşamalı olarak gerçekleştirilmesinin yolu açılmak istenmektedir.

İkincisi, Türkiye'nin içersinde yer alacağı bölgesel ölçekte federal yapılanmadır. Osmanlı İmparatorluğu dahil Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu, bağımsızlıklarını açıklayan ülkelerin, Türkiye ile federal bir birlik oluşturması amaçlanmakta ve Türkiye'nin federal birliğin çekim merkezi olması için federal bir yapılanmaya geçmesi gerektiği ileri sürülmektedir.

Üçüncüsü, Türkiye'yi de içersine alan, Bosna'dan Basra Körfezine değin, ABD'nin, müslüman ulusların resmi olmayan birliğinin liderliğini üstleneceği, "Üçüncü Amerikan İmparatorluğu" adıyla anılan islami birliktir. Bu, aynı zamanda, Türkiye'nin panislamist politikaya açılımını öngörüyordu.

Dördüncüsü. müslüman, yani dinsel kimlik üzerine oluşturulan federal birlikten farklı, Türk, yani etnik kimlik üzerine kurgulanan 225 milyonluk büyük Türk federasyonudur. Bunun gerçekleşmesi de, Türkiye'nin pantürkist politikaya açılımıyla olanaklıydı.

Yeni-Sevr modellerine, federasyon önerileri açısından bakıldığında, şunlar da eklenmeli:

Sevr Andlaşması, andlaşmanın imzalandığı tarihle ya da imzalandığı tarihlere öngelen dönemlerde bu topraklarda yaşamakta olan toplulukların, kavimlerin, bağımsız devletler haline getirilmesi amacıyla, salt bu amaçla hazırlanmış bir andlaşma değildir. Çünkü Sevr Andlaşmasıyla aynı gün yürürlüğe girmesi kararlaştırılan "Üçlü Anlaşma" ile, bu topraklar, bu topraklarda hiçbir zaman oturmamış olan İtalyanlar, Fransızlar, İngilizler arasında ayrıca paylaşılarak Türkiye Cumhuriyetinin kurulması önlenmek istenecekti. Bugün de, Sevr'i ister bir bütün olarak, ister parçalı olarak gündeme getirenlerin, şu ya da bu etnik/dinsel topluluğa devlet olmak olanağı sağlamayı değil, ulus-devlet olarak Türkiye Cumhuriyetini çökertmeyi amaçladıklarını bilmek gerekir.

Sevr Andlaşması, İmparatorluğun doğusundaki kapitalizm-öncesi doğal ve geleneksel özelliklerini aşamamış toplulukların "kimlik hakları"nı kurtarmak ve korumak için değil, İmparatorluğun ana gövdesini oluşturan coğrafyayı da paylaşmak için yapılmış bir anlaşma olduğu, yani bu andlaşmada sömürgeci ve emperyalist paylaşımın belirleyici olduğu da gözardı edilmemek gerekir. Sevr Andlaşmasıyla, bu ana gövde bir yanıyla komşu uluslara (örneğin Yunanistan'a) peşkeş çekiliyor, bir başka yanı (Ermeniler, Kürtler, Asurlar, Pontus gibi) kimi etnik ve dinsel kavimlere/cemaatlere "devlet" toprağı olarak bağışlanıyor, ama aynı coğrafyadan müslüman topluluklara (Türklere ve Kürtlere) ayırdıkları bölümlerin büyük bir kısmını (Sevr Andlaşmasının üç "mimarı" olan İngiltere, Fransa ve İtalya, gene bu andlaşma ile aynı gün yürürlüğe girmesini kendi aralarında kararlaştırdıkları Üçlü Anlaşma ile), kendilerinin sömürge alanlarına dönüştürüyor-

lardı. Burada yeni bir ulus olarak doğmakta olan ve Kürtlerin de içersinde yer aldığı Cumhuriyet engellenmek istenmişti; saray ve hilafet yandaşı Türkler gibi, saray ve hilafetle içiçe kimi Kürtler de, doğmakta olan bu ulus-devleti engellemek isteyenlerin yanında yer almışlardı.

Sevr, bu özelliğiyle kavranılmadığı için, içerde, bugün de Sevr'i, Sevr'deki "Kürdistan"ı kurmak amacıyla savunanlar, Sevr'in başlangıçta, Kürdistan kurmayı değil, Türkiye Cumhuriyetini (ulus-devleti) kurdurmamayı amaçladığını göremiyorlar ve dolayısıyla, bugün, dışardan, Sevr'deki Kürdistan'ın kurulmasını isteyenlerin amaçlarının Kürdistan'ı kurmak değil, Sevr'i bir bütün olarak yaşama geçirmek ve Türkiye Cumhuriyetini bitirmek olduğunu anlamaya yanaşmıyorlar.

Şunu da belirtelim:

Türkiye üzerine kurgulanan senaryoların üç aşaması ve üç nedeni var.

Biri, Sovyetlerin emperyal genleşmesine (genişlemesine) duvar oluşturmak; ikincisi, Sovyetlerin çökertilmesinin üssü olarak Türkiye'nin kullanılması; üçüncüsü, küresel egemenliğin şablonunda Türkiye'yi lime lime doğramak.

Türkiye üzerine kurgulanan federasyon senaryoları bu üçüncü dönemle örtüşüyor.

Sovyetlerin emperyal genleşmesine karşı Türkiye duvar oluşturmakla kalmadı, nasıl ki, dün, NATO ile korunan sistemi, yani emperyalist sistemi korumak için kendi anti-emperyalist gençliğini, Atatürkçü geleneği sürdüren ya da Atatürkçü gelenekten gelen ulusal bağımsızlık kültürüyle donanımlı bilim adamını, yazarını, çizerini, tek sözcükle aydınını kendi elleriyle boğarak yok ettiyse, nasıl ki, laik kaldıkları ve sol siyasal yanda yeraldıkları için aleviler kitlesel olarak katledildiyse, bugün de, NATO üyesi olarak kendini yok etmenin şifresini içersinde gizleyen ABD ile "Stratejik İşbirliği"ne prangalanmış olarak, kendisi olduğu Türkiye Cumhuriyetini, her gün yeni bir kurumunu çökerterek yok ediyor. Sıra, üniter ulus-devletin ve laik cumhuriyetin anayasası yerine,

federal devlet ve dindar cumhuriyete anayasa oluşturmaya gelmiş bulunuyor.

(2)

Bir yarım yüzyıldan fazla bir zaman var ki, Türkiye kendini yönetmiyor, yönetecek yöneticileri kendisi belirlemiyor, belirleyemiyor.

Kırklı yılların sonlarında ABD'ye "gönül bağıyla" bağlanmış bulunan İsmet İnönü, 1960'lı yıllarda, "Daha bağımsız ve şahsiyetli bir dış politika izlenmesini istiyorsunuz. Herkes aynı şeyden bahsediyor. (...) Bir görev veriyorum. Neticesi bana gelmeden Washington'ın haberi oluyor. Sonucu memurumdan önce, Amerikan sefirinden öğreniyorum. (...) Bu meselenin üstüne vakit geçirmeden eğilmek lazımdır. Yoksa bağımsız dış politikadan bahsedemezsiniz. Hatta iç politikada bile bağımsızlık düşünülemez. Yapamazsınız bağımsız politika." diyordu. (M. Şükrü Koç, *Emperyalizm ve Eğitimde Yabancılaşma*, Ankara 1970, s. 165-166.)

İnönü'nün, "Amerika'nın mesuliyetine inanıyordum. Bunun cezasını görüyorum demektir!" demesi için (*Milliyet*, 16 Nisan 1964), EOKA'nın Türkleri kanlı yöntemlerle yok etmesi dayanılmaz bir durum almasına, İnönü hükümetinin Kıbrıs'a müdahale kararının ABD Başkanı Jhonson tarafından engellenmesine kadar beklenmesi gerekecekti. Ne var ki, o zaman da çok geç sayılabilirdi, çünkü, ülkenin siyasal iradesi ABD tarafından tam olarak ipotek altına alınmıştı. Başbakan İnönü, Washington'da Jhonson ile görüşürken, hükümet, bütçe oylamasıyla düşürülecek, seçim öncesi Türkiye'de Jhonson'ın birlikte fotoğraf çektirdiği Süleyman Demirel başbakan koltuğuna oturacaktı (1965).

Başbakan koltuğuna oturduğunun ertesinde de, Demirel, ABD'nin Irak, İran ve Türkiye Kürtlerini federe bir cumhuriyet haline getirmek ve Türkiye'ye bağlamak istediğini, Genelkurmayın hükümete verdiği bir brifingte dile getirecekti.

Demirel, Genelkurmaya taşıdığı ABD önerisinin Türki-

ye'nin bölünmesinin bir başlangıcı olduğunu, ancak cumhurbaşkanı olduğu zaman kavrayacaktı.

(3)

Sovyetler Birliği dağılma sürecine çekildiği zaman (1991) CIA analistlerinden Paul Henze: (1) laikliğin eskidiğini, ılımlı islam kapsamında dinin/islamın siyasallaşmasını; (2) Atatürkçü (Lozan Andlaşması sözkonusudur) "azınlık" anlayışının eskidiğini, yalnızca müslüman olmayan toplulukların (cemaatlerin) değil, müslüman olan ama etnik açıdan Türk olmayan toplulukların da azınlık statüsüne alınması gerektiğini; (3) Atatürkçü yalıtık dış politikanın eskidiğini, Kemal Atatürk'ün 23 Nisan 1920'de Meclis konuşmasında serüven olarak, hayali görüşler olarak nitelediği pantürkist ve panislamist politikalara yeniden dönülmesi gerektiğini; (4) ulusdevletlerin, 70 yıllık da olsa, temel sorunların çözümünde başarılı olamadığını, *etnik, dinsel ve mezhepsel* temele dayalı, olmazsa bölgesel federal bir sisteme, özellikle de Osmanlı millet modeline dönülmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdi.

(*Turkey's New Geopolities*, A Rand study, 1993; *Kuşatılanlar*, 1996.)

Panislamist ve pantürkist politikalara dönüş ile federasyon önerilerini, bu açıdan somutlaştırmak da gerekiyor:.

Müslüman ulusların liderliği ve panislamizm: "Üçüncü Amerikan İmparatorluğu" yazarları, Heilburn ve Lind, Başkan Bill Clinton'ın, Bosna'ya yirmibin asker göndermesinin nedenini, Bosna'nın müslüman bir Avrupa devleti olarak kalmasını istemiş ve Amerika'nın, İran (Basra) Körfezinden Balkanlara kadar müslüman ulusların resmi olmayan *birliğinin lideri* olmayı üstlenmiş olmasıyla açıklıyorlardı. (*New York Times*, 2 Ocak 1996.)

Yazarlara göre, Clinton, "Amerika Birleşik Devletlerinin islam ülkelerinin liderliği pozisyonunu muhafaza etmek" amacıyla ve Bosna'nın müslüman olarak kalmasını istediği için, Bosna'ya 20 bin asker gönderme kararı almıştı.

Yazarların, ABD'nin liderliğini üstlendiğini ileri sürdükleri "İran Körfezinden Balkanlara kadar müslüman ulusların" sınırını, Daniel Vernet, "Saraybosna'dan Orta Asya'ya kadar" genişleterek, bunun gerçekleşmesi için de, Ankara'nın "bölge gücü" olmasının kaçınılmazlığına değinecekti. (*Le Monde*, 4 Ocak 1996.)

Pantürkizm ve Büyük Türk Federasyonu: Türkiye'nin pantürkist politikaya dönmesinin somut anlatımını ise, 1996'da Virginia'da toplanan eski ve yeni on CIA analistinin kurguladıkları senaryoda bulmak olanaklıdır. 2020 yılına kadar tasarlanan dört senaryoya göre, (1) Türkiye ve İran bir federasyon oluşturur, ABD'nin bölgedeki gücü azalır; (2) Türkiye ve İsrail, Suriye'yi işgal eder, Irak üç devlete bölünür; (3) Rusya, Türkiye'yi etkisizleştirir, Türkiye toprak ve güç olarak küçülür; (4) Türkiye, Kafkas Federasyonu kurar. *Son Durum*: Türkiye ve Türk devletlerin egemen üyeleri olduğu yeni bir uluslararası gücün ortaya çıktığını dünya kabul eder. Aslında yeni bir "Türk İmparatorluğu", ama serbest yardımlaşma ve ekonomik etkinlik ilkelerine bağlı 225 milyonu aşan nüfusuyla Türk federasyonu, Rus federasyonunda kalan nüfusu büyük ölçüde geçer. (*Turkish Daily News*, 16 Mayıs 1997.)

"Bir zamanlar Osmanlı Türkler tarafından yönetilen bölgelerin "yüreği", Türkiye'nin "denge noktası" olacağı savlanan Üçüncü Amerikan İmparatorluğu, nasıl ki, ABD'nin, "İran (Basra) Körfezinden Balkanlara kadar müslüman ulusların resmi olmayan birliğinin *lideri* olacağı" tasarımı üzerine kurgulanmışsa, "serbest yardımlaşma ve ekonomik etkinlik ilkelerine bağlı" 225 milyonluk Türk federasyonunun istikrarı da, Brzezinski'nin sözleriyle, "ancak otoriter bir gücün", yani ABD'nin liderliğinde sağlanabilecekti.

Virginia'da Türkiye'nin 2020 yılına değin çeyrek yüzyıllık geleceğinin senaryosunu tasarlayan eski ve yeni on CIA analistinden biri olan, Ulusal İstihbarat Konseyi eski başkan yardımcısı Graham Fuller, Virginia toplantısından on ay sonra, Ekim 1996'da, İstanbul'da gerçekleştirilen Kafkaslar Konfe-

ransında, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Sovyetler Birliği'nin, Yugoslavya'nın dağılmasıyla oluşan yeni bağımsız toplulukların/ulusların, kendi istekleriyle, Türkiye'nin liderliğinde bir federasyonun parçası olmaları için, Türkiye'nin "azınlıklara iyi muamele eden" bir federasyon olması gerektiğini söyleyecek, federasyona örnek olarak da, Osmanlı millet modelinin denenmesini önerecekti. (*Yeni Yüzyıl*, 5 Ekim 1996.)

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan cumhuriyetlerin, kendi güçleriyle kendilerini koruyamayacağını ve Türkiye ile bir konfederasyon oluşturmaları için Türkiye'nin bir federasyon olması gerektiğini öneren Fuller'in ardından ABD eski Dışişleri Bakanlarından Henry Kissinger, İstanbul'da verdiği konferansta, Sovyetlerin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan gibi (etnik açıdan çoğunluğu Türk olan) "ülkelerin tekrar Rusya'nın eline geçmemesini, İran'ın etkisine girmemesini, Türkiye'nin bu ülkelerle tarihi yakınlığı, bir de ırk yakınlığı nedeniyle çok yakın olabilme ve iyi ilet-tişim kurabilme olanağına sahip bir ülke olduğunu" söyleyecek, ABD'li yöneticilerin yabancısı olduğu bu ülkelere, ırk ve tarih yakınlığı nedeniyle Türklerle birlikte ilişkiye geçebileceğini dile getirilecekti. (*Yeni Yüzyıl*, 15 Kasım 1996.)

(4)

Federasyonun Türkiye açısından, Körfez Savaşına (17 Ocak 1991) ve Kerkük-Musul senaryolarına endeksli olarak tartışılmaya başlandığı bilinir.

"Türkiye'deki 43 milyon Türkün, Musul-Kerkük'teki soydaşı Türkmenler ve Türkiye'deki 12 milyon Kürdün, Musul/Kerkük'teki soydaşı olan Kürtlerle birlikte oluşturacakları (...) *bir federal devlet.* Belki müstakil, belki de göbek bağlı!.. O göbek bağı da Musul-Kerkük'ten çıkan ve Yumurtalık'ta son bulan iki petrol boru hattı" olamaz mıydı? (Güneri Civaoğlu, "Tasarım", *Sabah*, 27 Ocak 1991.)

Civaoğlu, "daha barış masası kurulmadan" Özal'ın oluş-

turduğu yeni harita tasarımını böyle açıklıyordu.

Özal, daha önce de, "bu işin uzun sürmeyeceğini" belirtmiş, Amerika'nın savaştan sonra çekileceğini, bölgeyi kontrol altında tutacak bir güce gereksinim duyulabileceğini ve bu gücün de Türkiye olduğunu ifade etmişti. (*Cumhuriyet*, 23 Ocak 1991.)

Güneri Civaoğlu ise, savaş devam ederken, Riyad'dan gönderdiği "İki Yarbay" adlı yazısında, Amerikan Kuvvetlerine bağlı iki yarbayın, kendisine özel olarak verdikleri mesajın, Özal'ın düşünceleriyle örtüştüğünü görünce şaşkınlığını gizlemeyecek, "üst düzeyde bir şeylerin pişirilmekte olduğunu" düşünecektir. Çünkü, Amerikalı yarbay, duvara asılı dev Ortadoğu haritasının önünde sağ elinin avuç içini Kerkük/Musul alanında gezdirerek, "İşte Kürt devleti burada kurulur, demişti. Savaş bitecek, Saddam çökmüş olacak. Bu yörede devlet kalmayacak. Devlet otoritesinden yoksun bir boşluk doğacak. Kürtler bir devlet kurarak buradaki boşluğu dolduracaklar. Belki Türkiye'den de toprak isterler." (*Sabah*, 2 Şubat 1991.)

"Federasyon" tasarımları, özellikle Körfez Savaşının ardından Uğur Mumcu'nun değindiği başlıca konulardan biri olacaktı. Mumcu, kimi devletlerin, "federasyon"u, özellikle petrol ile ilgili bir çıkar sorununun aracı olarak gündeme getirdiklerini yineliyor ve Cumhurbaşkanı Özal'ın "Federasyon fikri dahil tartışalım" önerisini ortaya attığı günlerde, Talabani ve Barzani'nin, Washington'da, "Anadolu Federasyonu Cumhuriyeti" adıyla, yeni bir devlet kurulmasını önerdiklerini, özünde, ABD'nin çıkarları doğrultusunda ve ABD'nin amaçlarını gerçekleştirmenin bir aracı olarak "federasyon" görüşünü gündeme getirdiklerini yazıyordu. (*Cumhuriyet*, 31.7.1992.)

"Anadolu Federasyonu Cumhuriyeti" tasarısının, Türkiye Cumhuriyeti topraklarını bölmenin bir aşaması olduğu görüşünü yinelerken, bunun CIA tarafından kotarılan ve Pentagon tarafından uygulanan gizli "bir Amerikan oyunu" olduğunu yazıyor, "1960'lı yılların başında Irak'ta kurama-

dıkları "Arap-Kürt Federasyonu" yerine, Türkiye'de 1990'lı yıllarda ABD desteği ile "Türk-Kürt Federasyonu" kuracaklar." diye ekliyordu.

"Anadolu Federasyonu Cumhuriyeti" tasarımının yerini, Körfez Savaşının inişe geçen seyriyle birlikte, "Kuzey Irak Kürt Federe Devleti" aldığı zaman, Mumcu, bu "Kürt Federe Devleti"nin de "Anadolu Federasyonu Cumhuriyeti" gibi Musul ve Kerkük petrollerinin Türkiye üzerinden Batıya ulaşmasının bir senaryosu olduğunu ve ABD'nin, Körfez Savaşı sonrasında, Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti oluşturma şansını yeniden elde ettiğini yazacak, Türkiye'nin de katkısıyla gelinen noktanın, Sevr Andlaşmasında öngörülen "kapitalist emperyalizmin" "siyasal kadastro" planı olduğunu belirterek ekleyecekti: "Doğrusunu söylemek gerekirse Kürtler üzerindeki ABD planı büyük bir başarıyla yürüyor." (*Cumhuriyet*, 6 Ekim 1992.)

(5)

PKK, program taslağında (27 Kasım 1978), "sömürgeciliği yıkarak bağımsız, demokratik ve birleşik bir Kürdistan devleti kurmayı" asgari hedef olarak belirlemişti. (İsmet G. İmset, *PKK – Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı* (1973-1992), Turkish Daily News Yayınları, Ankara 1993, s. 51-52.)

ABD'nin, "Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'da izlenecek politikalar için vazgeçilmez bir coğrafyada bulunan Türkiye"nin "Türkiye olarak değil, Anadolu olarak algılandığını" imleyen Migdalowitz, PKK'nın, "1993 ateşkesinde federel devlet önermesine karşın, bağımsız bir devletten yana olduğunu" belirtiyordu. (Carol Migdalowitz, "Türkiye'nin Kürt Sorunu ve ABD politikası", *Avrasya Dosyası*, cilt _, s. 119-137; M. Hüseyin Buzoğlu, *Körfez Savaşı ve PKK*, Strateji Yayınları, Ankara, s. 141.)

Kasım 1995'te *Özgür Halk*'ta (s. 6) yayınlanan konuşmasında *Novore Vremya* (Rusya) muhabiri Makarinko Vadim'e, Öcalan,"TC'nin çöküşü"nün "Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mü-

cadelesine bağlı" olduğunu söyleyecek, tam da bu yıllarda çeşitli ülkelerden gazeteci ve politikacılara farklı ve değişen "federasyon" anlayışlarını sergileyecekti.

İmralı'da sorgusunda, Alman Şark Enstitüsü Başkanı Uda Steinbach ile üç yıl önce görüştüğünü belirten Öcalan, kendisinin tercihini Türkiye lehinde yaptığını, bu nedenle de dışlandığını belirtecek ve "Benim 1996'dan beri yazışmalarım oldu. Bütünleşmeye ilişkin işaretlerim vardır. Bu görüşe varmakta geç kaldık." ("PKK barış masasına otursun", *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1999) diyecekti.

ABD Dışişleri Bakanlığında uzun yıllar görev yapan emekli diplomat David Adolph Korn'a yazdığı mektupta ise, Öcalan, "ABD çıkarlarına hiçbir zaman saldırmadıklarını" ileri sürüyor, "sizler kadar bağımsız büyük bir devlet olmak istiyoruz, tek ulustan oluşan bir Amerika kadar federalizm istiyoruz." diyordu. (*Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1995.)

Bu anlatımlardan "tek ulus" ile Türkiye'yi mi yoksa, "pankürdist" bir ulus düşüncesini mi, amaçladığı, "federalizm" ile, Türkiye bütünlüğü içinde bir federalizm mi, "pankürt" bir birliğin federatif yapıda mı olacağını anlatmak istediği açık değildi.

1980'den sonra Suriye ve Bekaa'da başlayacak ve kimi anlatımlara göre otuz bin kişiyi bulacak olan silahlı/savaş örgütlenmesinin belirli bir düzeye ulaşmış olmasından sonra, Ağustos1984'te Eruh ve Şemdinli sınır karakollarına ateş açarak, "Kürt usulü" isyanı başlatmış bulunan PKK, 17 Mart 1993'te ateşkes ilan etmesine karşın, 25 Mayıs 1993'te, Bingöl-Elazığ karayolunda, bir başka deyişle, Bakü-Ceyhan arasında geçmesi tasarlanan petrol boru yolunda ve bu boru yolunun yapımına katılan konsorsiyum temsilcilerinin otomobille yapacakları keşif gezisinden iki gün önce, yol keserek, birliğine yeni gitmekte olan 33 eri kurşuna dizecektir.

Haziran 1995: Alman televizyonu ARD kanalı muhabiriyle yaptığı konuşmada, Öcalan, "Türkiye ile geliştirilecek federatif bir yapılanmanın" olanaklı olduğunu belirtirken "üniter devletin çözümsüz" olduğunu ileri sürüyor. "ABD'nin bir

federatif yapı" olduğunu yinelerken, "Irak somutunda olduğu gibi Araplarla, İran'la ve esas olarak da Türkiye ile bir federatif yapı geliştirerek, Ortadoğu'yu bir halklar federasyonuna dönüştürebileceğini" söylüyordu. (*Özgür Halk*, yıl: 6, sayı 56, Haziran 1995, s. 29.)

21 Kasım 1995: Londra'da yayınlanan *el Hayat* gazetesine verdiği demeçte, Öcalan, ABD'nin arabuluculuğunda Türkiye'de federatif bir yapı kurulması karşılığında silah bırakmayı önerecektir. PKK lideri, federasyon kurulması durumunda Türkiye'nin sınırlarının bozulmayacağını da iddia edecekti. (*Cumhuriyet*, 21 Kasım 1995.)

Ocak 1996: *Paris Match* muhabirine, İspanya, Belçika, İsviçre modellerinin, hatta ABD'nin bir federal sistem olduğunu, "otonomiye de, bağımsız devlete de karşı olmadığını", tek bir ulus olduğu halde Almanya'nın federal bir sistem olduğunu anımsatarak, "burada bir Alman federalizmi kadar federalizm uygulayalım diyorum" diye konuşacaktı. (*Özgür Halk*, Ocak 1996, Yıl: 7, Sayı 62, s. 37.)

Buraya şu notu da eklemek gerekiyor: İmralı'da, savunmasında (23 Haziran 1999), "PKK"nın, "İçte ve dışta çok tehlikeli bir noktaya ulaştığını" "tehdit olarak değil, bilgi olarak" söyleyecek olan Öcalan,"Kürt sorununun demokratik temelde çözülmesi ve PKK'nın silahları bırakma düzeyine geldiğini" belirtmiş, "Esas hakkındaki mütalaaya cevap"ında "kimsenin artık daha fazla acı çekmeye tahammülü olmadığını" söyleyerek "(1) demokratik birlik, (2) vatanı parçalama ya da küçültme değil, özgür vatanda birlikte yaşama, (3) özgür barış ve kardeşlik" önermişti. ("Abdullah Öcalan'ın dünkü savunması", *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1999.) Bu önerinin, PKK'nın siyasallaşması koşuluna endekslenmiş bir öneri olduğunu ayrıca belirtmek gerekir.

(6)

Sonu:
Türkiye, federasyona niçin ve nasıl endekslendi?

Çok yineledim, sınıfsal siyasallaşmanın önünün etnik ve dinsel siyasallaşmayla kesilmesi sonucu gelindi buraya.

1961 Anayasasıyla, modern sınıflar temeli üzerinde gelişen ve burjuvaziyi, küçük-burjuvaziyi, işçi sınıfını, sınıfsal açıdan temsil eden siyasal partilerin yerini, etnik, dinsel, mezhepsel temele dayalı partiler, cemaat ve tarikatların güdümüne giren partiler aldığı için.

Bununla kalmadı, günlük yaşamdan çalışma yaşamına, yasamadan yürütmeye, temel eğitimden üniversiteye, tarikat ve cemaatlerin kıskacında, etnik, dinsel ve mezhepsel ayrışmanın girdabında ulus gibi ulusallık da ayaklar altında çiğnenen paspasa benzetildi.

Türkiye buraya nasıl geldiyse, ayrılmanın basamağı olarak bilinen federasyon aşamasına da böyle geldi.

Türkiye'nin, "islamın lideri" olarak, "müslüman ülkelerin uygarlıklar arası ve uygarlıklar içi çatışmalarını önleyeceğini" ve bunun için, yani müslüman ülkelerin lideri olması için laiklikten kendini yalıtması gerektiğini söyleyen "uygarlıklar çatışması"nın ikinci el üreticisi Samuel Huntington'ın, niçin Türkiye'yi üniter/ulus-devlet olmaktan, bir islam cumhuriyeti olmaya yönlendirdiğini, gene Huntington'ın kendisinden okuyalım.

"Küreselleşme, çok kültürlülük, kozmopolitlik, göçler, alt milliyetçilik ve karşı milliyetçilik Amerikan bilincini yıprattı; etnik kimlik, ırk kimliği ve cinsiyet kimliği ön plana geçti ve Amerika'nın dil ve kültürüne yönelik birçok soru işaretini gündeme getirdi. Ulusal tarih eğitimi yerini, etnik tarih ve ırk tarihi eğitimine bıraktı. Amerikalıların ortak değerlere verdikleri önem, çeşitliliğe gösterilen ilginin gerisinde kaldı. Ulusal bütünlük ve ulusal kimlik duygusu erozyona uğradı. 2000 yılından önce ABD bayrağı yarıya indirilmişti, diğer bayraklar Amerikan kimliğine ait olan bayrak direğinin üzerinde daha yükseklerde dalgalanıyordu. Amerikan ulusal birliğine meydan okumalar artıyordu. ABD kimliğinin ileri sürdüğü gibi, tüm insanlığın ortak değerlerini kucaklayan evrensel bir ulus mu? Ya da biz kimliğimizi Avrupalı mirası-

mızla, Avrupalı kurumlarımızla tanımlayan Batılı bir ulus muyuz? Yoksa tarihimiz boyunca 'Amerika'nın ayrıcalığı' görüşünü destekleyenler tarafından ileri sürüldüğü gibi kendimize özgü uygarlığımızla benzersiz miyiz? Ulus olarak etnik, dinsel ve ırksal alt kimliklerimizin ötesine geçen anlamlı bir kimliğe sahip miyiz? Ulusal çıkarlar ulusal kimlikten doğar. Çıkarlarımızın neler olduğuna karar vermeden önce kim olduğumuzu bilmek zorundayız. Ciddi tehditlerle karşı karşıya kalan toplumlar ulusal kimlik duygularını, ulusal hedeflerini, ortak kültürel değerlerini canlandırarak çöküşlerini erteleyebilir, parçalanmalarını sona erdirebilirler. Amerika 11 Eylülden sonra bunu yaptı."

Bu satırların ardından, Meclisin gündemine alınan Anayasanın federal devletin ve dindar cumhuriyetin anayasası olup olmayacağı sorulabilir. Bu anayasa, Türkiye'nin 11 Eylülü de olabilir, ulusal bayrak, ulusal bayrak olarak gönderde, en yukarda kalır.Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ulusal övüncümüz Kemal Atatürk'ün ölüm yıldönümü olan, 10 Kasımda, "Kral öldü yaşasın kral" sözlerini anımsatırcasına, Suud Kralının krallığını ayağına eğilerek kutsayan Gül'ün Çankaya'sında gönderde ulusal bayrağın, hilafetin ve halifenin yeşil sancağı altına çekilmiş olduğu, (Kürtlerin kurtarıcısı Chomsky'nin sözleriyle) "resmi olmayan başkent Diyarbakır"da üç renkli Kürt etnik bayrağının altına çekildiği, dindar ve federal anayasaya uyarlanmış birer tasarım olarak söylenebilir. Biz ulusal bayrağın bütün bayrakların üstünde tek bayrak olarak gönderde olacağı bir anayasa istiyoruz. Dileriz, böyle bir anayasa için, bir "11 Eylül" yaşamayız.*

3 Aralık 2007, Ankara

* Huntington'dan yapılan alıntı ve son paragraf, "İnsan Haklarında Yeni Sorunlar Yeni Hedefler"a daha önce yazılmış olan "Federasyon" yazısından aktarılmıştı.

EVREN VE KÜRTÇE YASAĞI

4 Aralık 1990 günü, eşimle birlikte, ilk kez yurtdışına çıkıyordum. İnsan Hakları Derneği Evrensel Bildirgesinin yıldönümünde Almanya'nın bazı kentlerinde, Türkiye'de insan haklarının topludurumunu dile getirecektim. Tam da o gün, *Cumhuriyet*'te "Anadil Yasağı Üzerine" başlıklı yazım yayınlanmıştı. Sanırım, anadil olarak Kürtçeyi yasaklayan yasayla ilgili ilk yazıydı bu. Bunu, daha sonra, gene *Cumhuriyet*'te (29 Ocak 1991'de) yayınlanan "Anadil Olarak Kürtçeyi Yasaklayan Yasa Üzerine" adlı yazım izlemişti.

Kürtçeyi "anadil" olarak yasaklayan yasa, "Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun" başlığı altında, 12 Eylül generallerinin oluşturduğu Danışma Meclisince çıkartılmıştı. Yasanın komisyonda görüşülmesine, Evren özellikle katılmış, yasa, onun katkı ve buyruklarıyla metinleştirilmişti.

Bu yasaya göre, "Türk vatandaşlarının anadili Türkçe"ydi ve "Türkçeden başka dillerin anadil olarak kullanılmasına ve yayılmasına yönelik her türlü faaliyette bulunmak yasak"tı.

Yasa tasarısı Danışma Meclisinde görüşülürken, Komisyon Başkanı, 1982 Anayasasında yer alan "Türkiye devleti"nin "dili Türkçedir" sözlerinden, "Halkımızın konuştuğu anadilin Türkçe olduğu"nun "Anayasada açık ve kesin bir şekilde ifade edildiği"ni savlamış, Kürtçeyi yasaklayan yasa, Anayasal dayanağını bu yorumdan almıştı.

Yasa 13 Ekim 1983 günü kabul edilmişti, ertesi gün Diyarbakır Askeri Cezaevinde tutuklu bulunan oğlunu görmeye gelen ana, "anadili" olan Türkçeyi bilmediği için görüşe alınmayacak, cezaevinin içi kendilerini yakanlarla, dışı yakılanlarla büyüyecek bir savaşıma ortam oluşturacaktı. Sokakta Kürtçe konuşan soluğu karakolda alacak; düğünde Kürtçe şarkı söyleyen cezaevini boylayacak; "Ben Kürdüm" diyen politikacı Yüce Divanda yargılanacak; tek bir "Kürt" sözcüğü yazarın yargılanması için yeterli neden olacaktı. Hangi nedenle olursa olsun savcılığa çağrılacak kişi, gece yarısı düzenlenen operasyonla evinden alınıyor, gözleri bağlı olarak getirildiği birimlerde ifadesi imzalanana değin, derin uygulamadan geçiriliyordu. Herkes, hepimiz bir şaşkınlığı yaşıyor, Kürtçeyi yasaklayan yasanın bilgisine ve bilincine varana değin, bunları, kolluk güçlerinin "kişisel" ve "keyfi" uygulamaları olarak algılıyorduk. Derin araştırma laboratuvarlarından, cezaevi kafes ve hücrelerinden yükselen çığlıklar taş duvarlar arasında boğulurken, Evren'in işkenceyi vatan hainlerinin iftirası olarak niteleyen gür sesi, hemen her evde çınlayarak yankılanıyordu.

Kürtçeyi anadil olarak yasaklayan, "Türk vatandaşlarının anadili Türkçedir" gibi bilim-dışı ve mantık-dışı bir anlayışla hazırlanan bu yasanın kaynağı ise, 12 Eylül askeri yönetiminin dipçik tehdidiyle halka onaylattığı 1982 Anayasasıydı. Bu Anayasada, Türkçeden başka dillerde "düşüncelerin açıklanması" ve "yayılması" (madde: 26), "yayın yapılması" (madde: 20), "öğretim ve eğitim kurumlarında okutulması ve öğretilmesi" (madde: 42) yasaklanıyordu.

Anayasanın 26 ve 28'inci maddeleri doğrultusunda düzenlenecek olan ve "Türk vatandaşlarının anadili"nin "Türk-

çe" olduğunu önkoşul olarak koyan Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun ile, "Türk devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmi dilleri dışındaki herhangi bir dil ile düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması" yasaklanırken, aslında, (Irak'ta ikinci devlet dili olan) Kürtçe, birinci devlet dili olmadığı için (dolaylı bir biçimde) yasaklanmış bulunuyordu. "Türkçeden başka dillerin anadil olarak kullanılmasına ve yayılmasına yönelik her türlü faaliyette bulunulması" yasaklanmış olmakla, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olan, ama etnik köken açısından Kürt olanların anadillerinin "her türlü" kullanılmasına yalnızca yasak getirilmiyor, aynı zamanda, yazan, basan, dağıtan, satan da suç işlemiş sayılıyordu.

Ayrıca bu yasa, özünde, Türkiye Cumhuriyetinin uluslararası hukuksal varlığının temelini oluşturan Lozan Andlaşmasının, "müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk uyruklarından" ayrı olarak, "herhangi bir Türk uyruğunun, gerek özel ve gerek ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yayın konularıyla açık toplantılarında, dilediği gibi konuşmasına hiçbir kısıtlama konulamayacağı" koşulunu içeren 39'uncu maddesine de aykırıydı.

Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun, Terörle Mücadele Kanununun geçici maddesiyle 12 Nisan 1991'de yürürlükten kaldırılacak; Türkçeden başka anadillerde "düşüncelerin açıklanmasını ve yayılmasını", "yayın yapılmasını" yasaklayan Anayasanın 26 ve 28'inci maddeleri ise 3 Ekim 2001'de anadille ilgili yasaklamalardan arındırılarak değiştirilecek; Anayasanın 42'inci maddesi dışında, 12 Eylül yönetimi tarafından Anayasaya ve yasalara konan yasak dil ve yasayla yasaklanan dil kavramları aşılmış olacaktı.

Ama, gerek Anayasada ve gerek yasada Kürtçenin konuşma dili olarak olduğu kadar, düşüncelerin de Kürtçe açıklanmasının ve yayınlanmasının yasaklanmış olması, Türkiye'de Kürt etnik ayrımcılığını tetiklemiş, Türk ve Kürt geleneksel kardeşliği bir daha onarılamayacak ölçüde yara almış, hatta tek bir ulusun ayrılmaz iki öğesi, denebilirse birbiriyle

kanlı bıçaklı hasım durumuna getirilmişti.

Sanıyorum 1989'da, Diyarbakır İHD şubesinin ilk kez düzenlediği panelde, konuşma sırası bana geldiği zaman, (7 Kasım 1980'de) dövülerek öldürülen kardeşimi bıraktığım Mamak Askeri Cezaevinden geldiğimi anımsatmış, "İnsan Hakları Derneği Cezaevleri Raporu"nu hazırlarken, Diyarbakır Askeri Cezaevinde, Kürtlere demokratik hakların verilmesini savundukları için gözaltına alınan ve tutuklananlara, yalnızca demokrat, ilerici ve devrimci oldukları için değil, özellikle Kürt oldukları için daha fazla ve daha ağır işkence yapılmış olduğunu saptadığımı söylemiştim. Sözlerim değil, konuşmada geçen ve toplantıda ilk kez dillendirilen "Kürt" sözcüğü, coşkulu bir alkışla karşılanmıştı.

Çünkü yöre halkı Kürt olduğu için o denli bunaltılmış, sokakta, işinde, eğlencesinde Kürtçe konuştuğu için o denli ezilmişti ki, Galula'nın öğüdüne koşut, yerel halk kolluk güçlerine düşman olarak bakmaya başlamış, "şoven milliyetçilik" olarak kendini açığa vuran ABD patentli, NATO güdümlü ve CIA markalı faşizme duyulan kin, ulusa ve ulusal güçlere yönelen düşmanlığa dönüşmüş ve bu düşmanlık dışardan bilinçli olarak güçlendirilmiş ve derinleştirilmişti. O kadar ki, merkezi New York'ta bulunan Helsinki İzleme Komitesinin raporunda (Şubat 1988) "Kürdistan'ın işgal altında olduğu", "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Kürtlerin isyan halinde bulunduğu, Türk hükümetinin, sivillere savaş hukukuyla ilgili 1949 Cenevre Sözleşmesi uyarınca muamele etmesi gerektiği" ileri sürülmüştü. Bir başka deyişle, savaşan taraf olarak "Kürtler" genellemesi yapılıyor ve Türk hükümetinden savaş-dışı unsurlara, yani kadın, çocuk ve yaşlılar ile tutsaklara uluslararası savaş hukukunun uygulanması, bunun bir sonucu olarak PKK'nın taraf olarak kabul edilmesi isteniyordu. Çünkü, işgal altında olanların işgal edenlere karşı verdikleri savaş, Birleşmiş Milletler Statüsüne göre "ulusal kurtuluş savaşı" sayılıyor ve bu savaşı veren örgütlerin silahlı eylemleri "terör" sayılmıyor.

PKK bayrağından orak-çekici attıktan sonra, Öcalan'ın,

ABD Dışişleri Bakanlığında uzun yıllar görev yapmış olan emekli diplomat David Adolph Korn'a yazdığı mektupta, "ABD çıkarlarına hiçbir zaman saldırmadıklarını", kendilerinin "insan haklarını savunan, demokrasi mücadelesi veren hareket olduklarının bilinmesini" istemesinin (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1995) nedeni de aynıydı. Yani, PKK'nın uluslararası hukuka göre savaşan taraf olarak kabul edilmesi ve Birleşmiş Milletlere "gözlemci" olarak alınması isteniyordu.

Cumhurbaşkanı olarak Kenan Evren'in Amerika'ya yapacağı ziyaret öncesinde, New York'ta, "The Kurdish Program, Cultural Survival" adlı kuruluşun yayınladığı raporda, Türkiye dahil Ortadoğu ülkelerinde Kürtler ezilmiş bir azınlık olarak tanıtılıyor ve bütün Kürtlerin birarada bağımsız bir devlet olarak yaşamaları gerektiği görüşü dile getiriliyordu.

CIA analistlerinden Graham Fuller'in Kürt örgütleri içersinde PKK'nın tek pankürdist vizyona sahip örgüt olduğu söyleminin arkasındaki anlam bugün daha net görülebiliyor. Nasıl ki pankürdist vizyon, Irak, Türkiye, İran ve Suriye Kürtlerinin birliğini öngörüyorsa, aynı zamanda bu ülkelerin bölünmesini de, bu vizyona sahip PKK eliyle, ABD'nin gerçekleştirmekte kararlı olduğu da ifade edilmiş oluyordu. Dolayısıyla, bugün Irak'ta oluşturulacak bir Kürt devletinin, bu devleti kucaklayacak aşiretlerle sınırlı kalmaya yargılı olduğu, daha sonra PKK gibi aşiretler üstü pankürdist vizyona sahip örgütlerin devreye sokulacağı o denli açıktı.

Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından Türkiye'nin yeni jeopolitiğini belirlemeye koyulan CIA analistleri, özellikle Paul Henze, Türkiye'de ulus-devletin eskidiğini, din, mezhep ya da etnik kökenlere göre, olmazsa bölgesel olarak federal bir yapılanmaya geçilmesi gerektiğini, 1993'te yayınlanan "Türkiye'nin Yeni Jeopolitiği"nde dillendirmişlerdi. Pankürdist vizyon, etnik, dinsel, mezhepsel ya da bölgesel federal yapılanmanın "anahtar"ı olarak bugün gündeme daha açık biçimde oturtulmuş bulunuyor.

4 Mart 2007, Ankara

SİİRT KONUŞMASI VE BEŞ KRİTERİ

Recep Tayyip Erdoğan'ın, 12 Aralık 1997'de, Siirt'te yaptığı konuşma,* bugün için ayrı bir önem taşıyor. Konuşmanın nirengi noktaları sayılabilecek beş kriter belirledim. Bunları okurla paylaşmak istedim:

Birinci kriter: İlhan Selçuk'un yazılarında zaman zaman yinelediği "*Minareler süngü / Kubbeler miğfer / Camiler kışlamız / Müminler asker*" dizeleriyle başlıyor konuşma.

Bu dizeler, "üç kıta yedi iklime hükmeden" Osmanlı'nın islamı yaymayı amaçlayan cihada çağrısı değil, hükmettiği üç kıtadan kovulmuş, kolları ve bacakları kesilmiş, gövdesi paylaşılmaya ve ordusu dağıtılmaya başlanan bir ülkenin islam'ı kuşanarak ülkesini kurtarma, "küffar"ın esaretinden kurtulma çağrısıdır. Ne var ki Sevr Andlaşmasını hazırlayanlar ve İmparatorluğa imzalatanlar, Sarayın, İstanbul'da kalması karşılığında, Anadolu'da yükselen ulusal direnişi bastırmasını istemişler, Şeyh-ül İslam'ın fetvasıyla, Düzce'den Zile'ye "Kongracılara" karşı "Şeraat" yanlısı kimi eşkı-

* Konuşma metni için bkz: Cemal Dindar, *Biat ve Öfke*, Telos, İstanbul 2007, s. 53-64

ya, "camileri kışla" ve "müminleri asker" yapmış, ulusal direnişin önü kesilmeye çalışılmış, ama ezilmişlerdi.

1997'de, Siirt'te, Tayyip, Şeyh-ül İslam'ın fetvasının rövanşını, Cumhuriyet'ten almak için yola çıktığını bu dizelerde açıklamış bulunuyor.

İşte ikinci kriter: "Kardeşler", diyor Erdoğan, "bizim meselemiz, bizim derdimiz, bu ülkede zihniyetlerdir, kafa yapılarıdır. Yıllarca bu ülkeyi yanlış zihniyetlere mahkum edenlere karşı biz mücadelemizi kişilerle değil, zihniyetlerle sürdüreceğiz." Zihniyetini de açıklamış Tayyip: "Evet, göğsümü gere gere söylüyorum: 'Benim referansım İslam'dır'." Yöntemi de o denli açık: "ağaca yaslanma, kula yaslanma, Allah'a yaslan". Hemen sormak gerekiyor: Yaslandığı Bush, kul olmadığına göre, ağaç mı, yoksa Allah mı?

Okur, "yıllarca bu ülkeyi yanlış zihniyetlere mahkum edenler"in ise kimler olduğunu anlamıştır umarım. Milli Eğitim Bakanının, iktidarlarının ilk yılında, "Saidi Nursi'nin sözlerine uyulsa, yolundan gidilseydi, Türkiye bu duruma düşmezdi!" sözünde açığa vurduğu gibi, yanlış zihniyet, Saidi Nursi'nin, "Şarkı din ve vahiy kurtarır!" dogmasına karşı, aklı ve bilimi, gelişmenin ve yükselmenin temeline oturtan Kemal Atatürk'ün "zihniyeti"nden başkası değildir.

Üçüncü kriteri, "İstiklal Marşı"ndan.

Erdoğan, Mehmet Akif, İstiklal Marşını, "meyhanede yazmadı, kerhanede yazmadı, barda yazmadı, pavyonda yazmadı" diyor. "Tacettin Dergahında" yazıldığını söylediği İstiklal Marşının, kendilerinin "Manifestosu" olduğunu savlıyor ve ekliyor: "Orda ne diyor: 'Hakkıdır hakka tapan milletimin istiklal' Dikkat edin, orda: 'Hakkıdır kula tapan milletimin istiklal!' demiyor."

2 Temmuz'da Sivas'ta, Ozanlar Anıtına "put" diye saldırılmış olması gibi, Erdoğan da "put" olarak Atatürk'ün heykellerini örtük bir biçimde duyumsatıyor. "Kula tapmak" yerine, "Bush'a tapmak", bugün daha anlamlı geliyor bana. Ama Bush Tayyip'in put'u mu, yoksa Tayyip Bush'un "kulu" mu diye sormak da gerekiyor.

Nasıl ki eski toplumlarda, insanların doğal nesnelerden, yani maddelerden ürettikleri tanrılar, bu tanrıları üretenlerin iradelerini tutsak aldıysa, kendi yarattığı puta insan kendini kurban ettiyse binlerce yıl, insanlığın emeğinden sızdırılmış değerlerden türetilmiş olan "dolar" da, onu yaratanları yalnızca buyruğu altına almakla kalmadı, insanı ve insanlığı kendisine kurban etmeye hazır robotlara dönüştürdü.

Erdoğan, gene de, insanın ve insanlığın kendisine kurban edildiği "dolar"ın tutsağı bir robot olan Bush'un dizleri dibinde, İncirlik'i NATO'ya, İskenderun'u Pentagon'a, Petkim'i Yunan Genelkurmayına "iktidarlık" olarak ikram edebilir. Ama "Hakkıdır hakka tapan milletimin istiklal" diye değil, olsa olsa "hakkıdır put'a/bay-buş'a tapan milletimin istibdat!" diye "göğsünü gere gere" konuşabilir.

Dördüncü kriter: "Değerli kardeşlerim, diyor, bu ülke bir geçiş yapıyor. Şu anda Türkiye patinaj yaşıyor. Bu patinajda araba geriye de gidebilir. Biz diyoruz ki, Allah'ın izniyle biz geri gitmeyeceğiz. Toparlayacağız ve kaldığımız yerden aynen devam edeceğiz."

"Kaldığımız yeri" de açıklıyor: "Kardeşler, biz, şunu bilin ki, altı asır nasıl üç kıta yedi iklime hükmettiysek, Allah'ın izniyle yeniden üç kıta yedi iklime hükmedeceğiz." Nedenini de ekliyor: "Bu millet, bu millet asildir, bu millet şereflidir, bu millet haysiyetlidir."

Siirt Konuşması'nda, "Biz kimseye diyet borcuyla gelmedik. Bizim tekelci sermayeye borcumuz yok, bizim bir kısım medyaya borcumuz yok." diyen Erdoğan'ın "Başbakan" olarak sözlerini anımsayalım: "Ülkeyi pazarlamakla mükellefim!", "Sermayenin, ırkı, dini, mezhebi olmaz!", "Yabancı sermaye ile yerli sermaye arasında fark kalmadı!" Son durak: Petkim. Petkim'i alanların dini, mezhebi, ırkı, ulusu tartışılıyor ama, satanlar geleneksel ve modern tüm değerleri dolara endekslemiş olmakla övünüyorlar.

Irkı, dini, mezhebi, ulusu ve ulusal sınırı olmayan uluslararası sermayeye ülkesini satmış bulunan bu "asil millet", şerefli millet", "haysiyetli millet" (Osmanlı'nın kan dökerek,

kelle keserek kazandığı "şeref"ini ve "haysiyet"ini yeniden kazanacağını duyumsatan bu sözler, Kemal Atatürk'ün, ulusun kendine güvenini sağlamak için söylediği "Türk milleti zekidir", "Türk milleti çalışkandır" sözlerine karşıt olarak dile getiriliyor), asaletini, şerefini, haysiyetini ulusal sınırları silmiş, "Kuzey Irak" hariç, üç kıta yedi iklime yaymış ve hatta taşımış bulunuyor. Doğal ki sermaye olarak ve doğal ki negatif bir yayılma biçiminde. Kısacası biz, üç kıta yedi iklime yayılmıyoruz, üç kıta yedi iklim bize "giriyor", yalnızca "girmiyor", üç kıta bize "giydiriyor". Bir ulus için ne şeref ama!

Beşinci kriter: Erdoğan'a "Sen Rizelisin. Sen Lazsın." demişler. Erdoğan'dan aktaralım:

> "Baba yahu, demiş Erdoğan, biz Laz mıyız, Türk müyüz, neyiz?
>
> Babam da çok küçükken büyük dedeme sormuş: "Dede, demiş, biz Laz mıyız, Türk müyüz? demiş. Babasının dedesi de, "Torunum, yarın öleceğiz, demiş, Allah bize soracak:
>
> - Men Rabbuke
> - Vemen nebiyyüke
> - Ve ma dinüke
>
> Torunum, Allah bize –vema kavmüke– diye bir soru sormayacak!" demiş. Ne demek bu? Yarın öleceğiz. Allah bize "Rabbin kim, Nebin kim, dinin ne? Bunları soracak. Ama bize kavmin nedir diye bir soru sormayacak. Torunum sana sordukları zaman, "Elhemdülillah müslümanım" de, geç demiş. Olay bu kadar basit."

Evet, insan bu kadar basit olursa, olay da bu kadar basitleşir. Muhammed'in yüzyılının kavramları ve kurumları açısından bakarsak, ne ulus var, ne de ırk biliniyor. Ne ulusal var, ne de ulus-devlet. Ne anayasa var, ne cumhurbaşkanı seçimi. Ne siyasi parti var, ne siyasal erk. Ne sermaye var, ne de bugünkü gibi sınıflar. Ne BOP, ne küreselleşme. Ne Irak, ne petrol. Çuval bile yok başa geçirilecek. Çuvallanan da.

Onun için küçük torun Erdoğan'a, Allah, "niçin sattın ül-

keni" diye sormayacak. Niye sattın ülkeni toprağıyla, suyuyla, havasıyla diye de sormayacak. Niye sattın ulusun kanını, damarlarını, sinirlerini, bankasını, fabrikasını, niye verdin limanlarını, hava alanlarını, PTT'nin T'sini, P'sini, öteki T'sini diye sormayacak Allah. Kaç torba altının var, bankalarda neyin var, kimin ortağısın, kimsin sen, zorun ne diye de sormayacak Allah. Emirli'de bombalı saldırıda ölen Türkmen kadınların ve çocukların da kavmini sormayacak Allah. Yalnızca kavmini değil, ulusunu/milletini de sormayacak Allah Erdoğan'dan. Sorarlarsa "Elhamdülillah müslümanım" deyip geçecek Erdoğan.

İşte soru: Geçebilecek mi?

Irak'ta çoluk çocuk binlerce müslümanı öldüren ABD askerinin bir tekinin bile ülkesine tabut içinde dönmemesi için dua eden Erdoğan'a, Allah, "Ve ma dinüke" diye sorduğu zaman, Erdoğan, "Elhamdülillah müslümanım" diyebilecek mi ki, geçiversin.

Cumhuriyet, 10 Temmuz 2007

"TÜRK HALKININ AVRUPALI DOSTLARI"NA YOLLANMAMIŞ MEKTUP

1. BASIN AÇIKLAMASINDAN "MUHTIRA"YA

"Türk Halkının Avrupalı Dostları" bir grup siyasetçi, akademisyen ve yazar, "Türk ordusunun 27 Nisan Açıklaması"ndan duydukları kaygıları, International Heralde Tribune'de (17 Mayıs 2007) yayınladıkları bir mektupta dile getirmişler. (Bkz: *Milliyet* / *Birgün*, 18 Mayıs 2007.)

Kaygılarının esasını da "laiklik" oluşturmuş. 27 Nisan açıklamasında yer alan "Türk Silahlı Kuvvetlerinin laikliğin kesin savunucusu olduğu" ve "çağdaş demokratik yaşamın ancak anayasanın temel ilkelerine bağlı kalarak korunacağı" değerlendirmesi, içerde ve dışarda "e-muhtıra" olarak yazıldı, çizildi. "Türk Halkının Avrupalı Dostları", bunu, bir "müdahale" olarak tanımladılar ve laikliğe yönelik tehlikenin abartılı olduğunu yazdılar.

Cumhurbaşkanı Sezer'in, "kuruluşundan bu yana Cumhuriyetimizi sinsi bir gölge gibi izlemiş olan gerici tehdidin, bugün kaygı verecek boyutlara ulaştığı" saptamasını, Meclis Başkanı Arınç'ın "acı ve insaftan yoksun" olarak, Başbakan Erdoğan'ın "çok çok isabetsiz, çok yanlış bir tespit" olarak ni-

telemiş olmaları gibi, "Avrupalı Dostları" da, "Cumhuriyet karşıtı irticai faaliyetlerin" "devlete açıkça meydan okuyacak denli ileri gittiğine" vurgulama yapan Genelkurmay açıklamasını "abartılı" bulmuşlar.

27 Nisan açıklamasında ise, gerici tehdidin kaygı verici boyutlara ulaşmasının kanıtı olarak, özellikle 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı günlerinde, okullarda, yaygın olarak kutlanmaya başlanan "Kutludoğum Şölenleri"nin devletin temel niteliklerini aşındırmaktan başka bir amaç taşımayan irticai faaliyet olduğu görüşüne yer verilmiş.

Her ne kadar Başbakan Erdoğan, son yıllarda yasamadan yargıya, eğitimden ekonomiye, islamı siyasallaştırmanın ve siyasal islamı cumhuriyetin temeline oturtmanın yöntemlerinden biri olarak uygulanmaya başlanan kutludoğum kutlamalarını, "Bugün sevgili peygamberimizin özünde barış ve adalet olan kutlu mesajına her zamankinden çok ihtiyaç var!" (*Cumhuriyet*, 3 Mayıs 2007) sözleriyle kutsuyorsa da, bu "barış ve adalet" mesajının, şeriat esasına dayalı devlet kurmak amacına uyarlanmış bir program çerçevesinde, ilköğretim okullarında çocuklara, "ulusal egemenlik" kavramı yerine öğretildiği de biliniyor.

Peygamberin "barış ve adalet mesajı"nın, hıristiyanlıkla yumaklanmış eski sömürgeci, yeni emperyalist sermayeye karşı özgür olma tutkusu ve dinsel inancı pekiştirmek amacıyla yazıldığı bilinen, ama bugün cumhuriyetin laik ve ulusal kimliğine bir saldırı olarak kullanılan: "*Minareler süngü / Kubbeler miğfer / Camiler kışlamız / Mü'minler asker*" dizeleriyle başlayan ve "*Allahın izniyle yeniden üç kıta, yedi iklime hükmedeceğiz!*" diye biten, ünlü "Siirt Konuşması"nda, Erdoğan, "kutludoğum"la ilgili amacını şöyle açıklamıştı: "Kutludoğumlar sancılıdır. Her kutludoğumun öncesinde sancı vardır. Ama biliniz ki o sancılı doğumdan sonra bir kutlu dönem vardır. İnşallah o dönemler o kutlu doğum sancılarıdır ve inşallah aydınlık bir dönemin başlangıcı olacaktır. Hiç endişeniz olmasın."

"Kutlu doğum sancıları"nın, "bir dönemin başlangıcı ola-

cağı"ndan bizim de endişemiz olmamıştı!. Ama, bu "doğum"un, aydınlık bir dönemin değil, beşbin yıllık karanlığın yeni bir başlangıcı olacağını bildiğimiz için kaygıya kapılmakta da duraksamamıştık. "Üç kıtaya", yani Asya, Avrupa ve Afrika'ya hükmetmenin, çağımızda ve aslında, siyasal iradenin olduğu kadar, ekonomik, toplumsal ve hukuksal iradenin de, riyalin, doların ve avronun hükmü altına sokulacağını bildiğimiz için de kaygıya kapılmıştık. "Fetih" hülyasının sevrleşme, "hükümranlık" hülyasının "köleleşme" olduğunun bilgisinde ve bilincinde olduğumuz için, "Avrupalı Dostları" gibi zil takıp göbek atan içerdeki uydularını, utanarak izlemiştik.

Madalyonun öteki yüzünü ise, "Avrupalı Dostları"nın mektubunda okuyacaktık.

27 Nisan açıklamasında, ülkenin dörtbir yanında, farklı mekanlarda ve farklı yöntemlerle, bir merkezden belirlenen program çerçevesinde gerçekleştirilen "Kutludoğum Kutlamaları"nın, laiklik kaygısıyla olduğu kadar, ulusal bilincin köreltilmesinin kaygısıyla da dile getirildiğini, "Türk Halkının Avrupalı Dostları" görmezlikten gelmekle kalmamışlar, bu tür etkinliklerle laikliğin kirletilmeye ve ulusal bağımsızlık bilincinin köreltilmeye çalışıldığı özellikle ilköğretim alanında,özellikle AKP hükümeti döneminde, laikliğin yasal güvence altına alındığını savlayacak denli gerçeklerin içini dışına çevirmişler.

"Müdahale", "darbe", "e-muhtıra" yaygarasının temelinde ise, Türkiye'nin, kıstırıldığı Avrupa Birliği tuzağından, elini kaptırmış olsa da, kolunu kurtaracağı kaygısı yatıyor. Biri, dini, sistem olarak sermayenin altına çekiyor; öteki, sistem olarak sermayeyi dinin sırtına yüklüyor. Bir başka deyişle, islamı, uluslararası sermayenin egemenliğinin aracı olarak kullanmakta, birbirleriyle yarışıyorlar ve birbirlerine sarılıyorlar. İşte açıklaması.

2. EĞİTİM VE LAİK DEĞERLER

"Türk Halkının Avrupalı Dostları", "laikliğe yönelik tehlikenin abartıldığı"nın kanıtı olarak, Genelkurmay açıklama-

sında örneklerle sıralanan "Kutludoğum haftası faaliyetleri"ne değinmek yerine -lütfen dikkatle okunsun- "*Türkiye'nin, kadın haklarından eğitime birçok alanda laik değerlere yasal koruma sağlayan reformlara giriştiği*"ni ve bu reformların "çoğunun bu hükümet tarafından –yani AKP'nin iktidarı döneminde– yapıldığını" öne sürmüşler.

Mustafa Kemal, "*Ulusun ortak düşüncesi ve isteğine uygun olarak eğitim ve öğretimin birleştirilmesini, ulusal, laik, çağdaş, tek ve bütün bir eğitim anlayışının yaşama geçirilmesinin şart olduğunu*" daha 1 Mart 1924'te Meclisi açış konuşmasında dile getirmişti. Aynı yıl çıkarılacak olan "Tevhidi Tedrisat Kanunu"yla (Eğitim Birliği Yasasıyla) dinsel ve bilimsel (ya da teokratik ve laik) eğitim ve öğretim ikiliğine son verilecek, dinsel eğitime dayalı "medreseler" sona erecek, laik ya da bilimsel eğitimi temel alan "mektepler" genel eğitimin tek okulları olacaktı. Dolayısıyla, aklı ve bilimi temel alan, laik ve çağdaş eğitim, Cumhuriyetin kaidesine daha o zaman oturtulmuştu.

Eğitim Birliği Yasası, "Avrupalı Dostları"nın belirttiği "eğitimde laik değerlere koruma sağlayan yasa"ydı. Yasa bugün de yürürlükte. Ama, 1950'lerde, özellikle Sovyetler Birliğini güneyden çevirecek yeşil kuşak içersinde kalan ülkelerde başlatılan dini canlandırma politikası sonucu, Türkiye'de, laik ve bilimsel eğitimin yanında, dinsel eğitimin yer alacağı okullar (imam-hatip okulları) açılmaya başlanmıştı. Türkiye, İran ve Pakistan'ı içersine alan, İngiltere'nin taşeron olduğu, ABD güdümlü, "anti-komünizmle" yumaklanmış "Yeşil Kuşak" uygulaması çerçevesinde, eğitim, bilimsel ve dinsel olarak ikiye ayrılacaktı. Bu, aynı zamanda, etkinlikleri yasaklanmış olan tarikatların fiilen siyasal yaşamı güdülemesine olanak sağlayacak ve giderek, dinsel eğitim, bilimsel ya da laik eğitimi ilköğretimden üniversiteye değin sıkıştırmaya başlayacaktır. Eğitim birliği şemsiyesi altında, İngiliz bayan Meryem Weld'in yazdığı gibi, Saidi Nursi'nin öğretisine uyarlanmış olarak, akıl, bilim ve bilimsel düşünce, dinin denetimi altına alınmaya çalışılacaktır.

"Bu hükümet", Saidi Nursi, Fethullah Gülen ve benzeri cemaatlerin izleyicileri bakanlar, aklın, bilimin, bilimsel düşüncenin ve materyalist felsefenin, dinin denetimi ve buyruğu altına alınmasına uyarlanmış eğitim ve öğretimi temel alan imam-hatip okulunu bitirenlerin, yüksek öğretim kurumlarına alınması için Çankaya'yı baskı altına almaya çalıştıklarını herkes biliyor. Yüksek Öğretim Kurumu'nun nasıl bir ablukaya alındığı ve şeriatın gürzüyle hemen her gün nasıl dövüldüğü ve topa tutulduğu da biliniyor.

Fizik, kimya gibi pozitif bilimlerin, antropoloji, sosyoloji gibi "beşeri" bilimlerin, "ecnebi" bilimleri oldukları ve millileştirilemedikleri için "şeriat süzgecinden süzülerek" alınmasını; aklın, bilimin ve bilimselliğin anarşizme, ateizme ve komünizme götürdüğü savıyla, bilimin, dinin denetimi altına alınmasını savlayan Saidi Nursi ve öğretisini, eğitim ve öğretim temeline oturtmaya çalışan ve bu nedenle bilimsel eğitim ve öğretimin kaleleri üniversitelere karşı açtığı savaşı iktidar olduğu günden beri taktik yenileyerek sürdüren "bu hükümet"i, "Avrupalı Dostları", "eğitim alanında laik değerleri koruyan yasaları" yapan hükümet olarak takdim edebiliyor.

3. KADIN HAKLARI VE LAİK DEĞERLER

Türkiye'nin, kadın hakları alanında laik değerlere yasal koruma sağladığı bilinen bir olgu. Ne var ki, daha 1934'te, birçok Avrupa ülkesinden önce, kadınlara seçme ve seçilme hakkını sağlayan, laiklik ilkesiyle kadın erkek eşitliğini güvenceye alan yasaları, "bu hükümet", "islama aykırı yasalar" olarak, "baskı yasaları" olarak niteliyor. Bu baskının, yani laik değerleri koruyan yasaların kaldırılması için zamanla yarışan "bu hükümeti", "Avrupalı Dostları", kadın hakları alanında da laik değerlere yasal koruma sağlamış olmakla ödüllendiriyor.

Kadın hakları alanında laik değerlere koruma sağlayan yasaların, islama aykırı yasalar olarak kaldırılacağını söyleyen (cumhurbaşkanı adayı) Gül, islama aykırı yasalar ile "la-

iklik"i amaçlıyor, "başörtüsü"nün kamusal alan için sınırlanmış olmasını da "islam düşmanlığı" olarak açıklıyor (*Milliyet*, 10 Aralık 1995).

Şu var ki, halkımızın geleneksel giysileri arasında bulunan başörtüsüne ve örtünme biçimine kimsenin karışmadığı biliniyor. Ama, son yıllarda tanıştığımız tarikat ve cemaatlerin ayrı ayrı simgesi olan "türban" ya da "sıkmabaş", yalnızca biçim bakımından değil, giyilmesindeki amaç bakımından da geleneksel başörtüsünden ayrılıyor.

Kadının çağdaş köleliğini simgeleyen "peçe"den ve "burka"dan farklı olarak "türban"ın, tarikat ve cemaatlerin, devletin, temel düzenini din kurallarına göre biçimlendirmenin önünü açması amacıyla, "koçbaşı" olarak kullanılan kadınların ve kızların başlarına sardığı tarikat "maskesi" olduğu da biliniyor.

"Türban" ya da "sıkmabaş"ı imleyerek, "genç kızların örtünmeye zorlandığını" belirten AP Sosyalist Grup Başkanı Hennes Swoboda da, "bir siyasi simge taşıyan ve siyasi sistemi etkilemeye çalışan örtünme biçiminin reddedilmesi gerektiği" görüşünde. (*Cumhuriyet*, 27 Mayıs 2007.) "Türk Halkının Avrupalı Dostları" ise, "bu hükümet"in eski ve yeni başbakanlarının hanımlarının türbanları aracılığıyla, Batıya ve Doğuya, islamın, laik olmadan da "modern" olunabileceğinin mesajını vermiş olmalarını, kadın hakları alanında laik değerleri yasal koruma altına almak olarak takdim edebiliyor.

Cumhuriyetin kuruluşuna koşut olarak yasalaşan laik eğitimin, AKP döneminde yoğun ve yaygın biçimde dinin egemenliği altına çekildiği; Kemal Atatürk'ün kadınlara tanıdığı seçme ve seçilme hakkından modern yaşamın her alanında kadının toplumsallaşmasına önderlik ettiği; AKP iktidar döneminde ise, eğitim ve öğretimin daha yaygın ve yoğun olarak dinselleştiği, kadınların tarikat ve cemaatlerin baskısı altında kapanmaya zorlandığı, bilinen gerçeklerken, "Türk Halkının Avrupalı Dostları", "mevcut hükümetin, kadın haklarından eğitime birçok alanda laik değerlere yasal koruma sağladığı"nı ileri sürebiliyorlar.

"Avrupalı Dostları", Kopenhag Kriterlerinin anımsatıldığı mektupta, "işleyen demokrasi" kapsamında, "temel ilke olarak silahlı kuvvetler üzerinde sivillerin kontrolünün tam olması" gereğine vurgulama yapmışlar. Ordunun, "iktidarın tek elde toplanmasını bahane ederek (evet "bahane ederek") demokratik hükümeti sınırlamış" olmasının Türkiye'nin ilerlemesine ve AB ile ilişkilerine zarar vereceğini, bu "müdahale"nin kendilerini derinden üzdüğünü dile getirmişler.

İçtenlikle belirtelim ki, NATO'nun, ABD'nin, CIA'nın güdülemesi dışında bir askeri darbenin içinde bulunduğumuz koşullar açısından olanaksız olduğunu ve böyle bir askeri darbenin de bizim için cezaevi, işkence ve öldürümle özdeşleşeceğini yaşayarak bilen biri olarak da belirtelim ki, Genelkurmay Başkanlığının basın açıklaması bizi de çok üzmüştü, ama "iktidarın tek elde toplanmasını bahane ettiği" ve "demokratik hükümeti sınırladığı" için değil, bu hükümeti, demokratik anayasanın çerçevelediği demokratik sınırlar içersine çekmeye, partilerin, kurum ve kuruluşların, bilim adamı, yazar ve sanatçıların, kısacası bir bütün olarak halkın örgütsel ya da kişisel gücünün yetmediği, asker, siyasal sürece bir çentik atmak zorunda bırakıldığı için üzülmüştük.

Anayasanın değiştirilemez ve değiştirilmesi önerilemez laiklik ilkesinin, Cumhurbaşkanının kimliğinde ve kişiliğinde korunabildiği tek ve son "kale"nin, laiklik karşıtları tarafından "milli irade" zırhına bürünerek "ele geçirileceği" onikiye beş kala, askerin, kendi yasal ve anayasal sorumluluğunu anımsatarak, "demokratik hükümet"in, anayasanın kırmızı çizgileri içine çekilmesini, yani demokratik kurallara uymasını sağlamak amacıyla uyarmak zorunda bırakıldığı için, biz, "Türk Halkının Avrupalı Dostları"ndan çok daha fazla üzülmüştük.

İrticanın / körinancın egemenliğine kapıların aralanacağı nitel dönüşüm anına, laikliğin "elde bomba" patlayacağı

ana yaklaşıldığı, sanal değil somut "müdahale" koşullarına dakika-dakika yaklaşılmış olmasına karşın, dışardan (Meclis dışından) yapılan uyarıların ve içerden (Meclis içinden) sürdürülen arayışların çözümsüz bırakılması karşısında, asker, görev ve sorumluluklarını anımsatmak durumunda bırakıldığı için de üzülmüştük.

Boğulmuş ve bunalmış halkın, tek şey için, laiklik–bağımsızlık--demokrasi için, Tandoğan'dan Çağlayan'a, İzmir'den Samsun'a kucaklaşmasını, bu hükümetin, "milli irade"ye bir saldırı olarak algılatmasını, "Avrupalı Dostları" pas pas yapıp geçiştirdiği zaman da üzüldük.

Bağımsızlıkla bayraklaşan, laiklik sloganlarıyla yığınlaşan halkın, "birkaç çapulcu" olarak (Meclis Başkanı Arınç) nitelenmesini, "Millet bunları nefretle seyrediyor!" (Başbakan Erdoğan) söylemini, üçte-bir azınlık oyuyla Mecliste üçte-iki çoğunluk olarak milli iradenin / ulusal istencin üstüne kuluçkaya yatmış hindi gibi oturarak, "Meclise gece baskınıyla değil, milli iradenin sonucu olarak, kahir ekseriyetle girdiklerini" (AKP Grup Başkan Vekili Eyüp Fatsa) söyledikleri, "Meclis iradesinin önüne kimse geçemez." (Arınç) dedikleri zaman, yığınlaşan yığınlara tepkilerini dile getirdikleri zaman, "Avrupalı Dostları"n, "Türk halkının siyasal tercihleri"ni ve "işleyen demokrasi" kapsamında Kopenhag Kriterlerini anımsatmadıkları için de üzülmüştük.

Asker, hem asker olarak kalmak, hem asker olarak yasaların kendisine doğrudan yüklediği görevi yerine getirmek için zorlandığını halka açıkça duyurmak zorunda bırakıldığı ve bir basın açıklaması yaptığı için üzülmüştük; Türk halkı olarak, "Türk Halkının Avrupalı Dostları"ndan daha fazla üzülmüştük. Bir farkla ki, "Avrupalı Dostları", "demokratik hükümet"in "laiklik bahanesiyle" sınırlandırılmasına üzülmüştü, biz, demokratik görevlerin sivil kurullar ve kurumlar tarafından yerine getirilmeyerek, askerin, Anayasanın kırmızı çizgisi laikliği pas pas yapan "demokratik hükümet"in kırmızı çizgilerin içine çekilmesi için açıklama yapmak zorunda bırakıldığı için üzülmüştük.

Anayasanın kırmızı çizgilerini "demokratik hükümet"in geçmesine sınırlama koyduğu için, sivillerin, silahlı kuvvetleri tam denetimi altına almasını öneren "Avrupalı Dostları"na 12 Mart (1971) ve 12 Eylül (1980) darbelerini anımsatarak belirtelim ki, askeri darbelere toplumsal ortamı hazırlamak için, yurdumuzu sürekli bir iç savaşın arenasına dönüştürmüş olanlar, darbe yapmak için askeri yönlendirenler, 12 Mart ve 12 Eylül darbelerini havai fişeklerle, fener alaylarıyla kutlamışlardı. Bugün, neden, Çankaya'ya sözde değil özde laik kimliklerin oturmasının anayasa gereği olduğunun seslendirilmesi karşısında yasa bürünüyor, "dostu" oldukları Türk halkı adına gözyaşı döküyorlar! Anımsatalım:

Dünya Bankası yetkilisi Charney, Aralık 1978: "Bugünkü Türk hükümeti, ekonomik darboğazı geçiştirecek önlemleri alamıyor. *Askeri yönetim gelirse bu güçlükleri önleyebilir.*" (12 Eylül Öncesi ve Sonrası, s.235.)

"Aralık 1978"de, Kahramanmaraş'ta, iki hafta süren, büyük ve acımasız bir katliam yaşanmıştı. Meclis'te, MHP sözcüsü, "*Bir ideoloji mensupları katlediliyor, ama bir mezhep mensupları katlediliyormuş gibi gösteriliyor*" diye yakındığı, (yani "komünistler öldürülüyor, ama aleviler öldürülüyormuş gibi gösteriliyor" diye yakındığı) Kahramanmaraş olaylarında, "Ümmeti Muhammed" cihada çağrılarak, çocuklar, gelinler, yaşlı kadınlar, sakatlar, kızılbaş-komünist diye, sol'a oy veren laikler olarak boğazlanarak öldürülmesinin ardından 13 ilde sıkıyönetim ilan edilmiş, NATO'nun, Türkiye'de planladığı askeri darbe için ortam olgunlaşmıştı.

K. Maraş'ı, Çorum olayları (Mayıs-Temmuz 1980) izleyecekti. ABD ajanlarının (örneğin Alexander Peck'in) talimatları doğrultusunda, faşist kadroların kanlı saldırılarını, iğrenç tertiplerini önlemeye çalışan komutanlar (örneğin Tugay Komutanı Tuğgeneral Ş. Esengün) etkisizleştirilmeye çalışılarak, NATO planına uyarlanmış 12 Eylül askeri darbesine ortam hazır hale getirilmişti.

ABD Başkanının, Ufuk Güldemir'in sorusuna yanıtı şöyleydi:

ABD Başkanı Jimmy Carter: "12 Eylül harekatından önce Türkiye'nin durumu savunma açısından tehlike arzediyordu. Afganistan'ın işgal edilmesi ve İran monarşisinin devrilmesinden sonra *Türkiye'deki bu istikrar hareketi* (yani "askeri darbesi") içimizi ferahlattı." (*Cumhuriyet*, 21 Ocak 1995.)

Bağımsızlık iradesinin ipotek altına alındığı, ülkenin adım adım şurasından burasından sevrleştirme sürecine çekildiği, ülke, iktidar olma karşılığı pazarlandığı, bıçakların birbiriyle kesişmeye hazırlandığı zor günlerin içinden geçildiğini bilelim.

Ulusal bayrağın, bir yandan etnik ve bir yandan dinsel bayrakların altına çekilmek istendiği, IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, NATO bayrakları arasında solduruldu bir süreçten çıkamadığımız gibi, daha da kirlenmekte olduğumuzu da bilelim.

"Türk Halkının Avrupalı Dostları"nın mektubu, bir aysberge benzetilebilir. Bu aysbergin görünen yüzüne yukarda değinildi. Görünmeyen, olası amacın / amaçların, ister ılımlı-islam modeliyle şablonlaşarak, ister sevrleşme şablonuyla sevrleşerek, ister Kopenhag kriterleriyle ve özellikle "azınlıklara saygı"yla mayınlanarak, ülkeyi içinden ve dışından paylaşanları ve paylaştıranları destekleyenlere destek, köstekleyenlere köstek olmak istedikleri artık giz değil.

Dolayısıyla, Avrupa Birliğinin politikacı, akademisyen ve yazarları için, sorun, sivil ve asker, demokrasi ve darbe sorunu değil. Kimin gideceği, kimin kalacağı da "Avrupalı Dostları"n sorunu değil.

Belirleyici olan amaçlar ve niyetlerdir. Doğal ki, dünyanın değil, Türkiye'nin üzerine bina edilmek istenen amaç ve niyetlerdir. Bu amaç ve niyetlerin kim destekçisi ise, işte o. Köstekçisi kimse, o değil. Hepsi bu.

Mayıs 2007, Ankara

SEÇİM Mİ?
REFERANDUM MU?

ABD eski dışişleri bakan yardımcısı Richard Holbrooke, 22 Temmuz (2007) seçim sonuçlarını, "Ilımlı müslüman partinin, meşruiyetlerini Türkiye Cumhuriyetini kuran Atatürk'ten alan ünlü ulusalcı /milliyetçi partileri mağlup etmiş olmakla" niteledi ve bir "İslam cumhuriyeti " olan ve şeriat yasalarıyla yönetilen Malezya ile Türkiye'yi iki ılımlı islam ülkesi olarak takdim etti.

Holbrooke'un seçim sonuçlarını değerlendirmesinin kişisel görüşü olduğu düşünülemeyeceği gibi, bu görüşlerin seçim sonuçlarıyla sınırlı olmadığını da bilmek gerekir.

ABD işgali altındaki Irak'ta yeni bir anayasa yapılması gündeme geldiğinde, ABD Dışişleri Bakanı olarak Powell, "Irak'ta da bir islam cumhuriyeti olacağını" ve bu islam cumhuriyetinin "anayasal çerçevesini" "Türkiye ve Pakistan'daki islam cumhuriyetleri" gibi, "şeriat hukukunun, Kuran hukukunun belirleyeceğini" söylediği, yani Türkiye'yi anayasal anlamda ılımlı islam ülkesi olarak nitelediği belleklerde olmalı.

NATO işgali altında Afganistan'da, ve ABD işgali altında

Irak'ta, "şeriat hukukuna, Kuran hukukuna" dayalı anayasalar konmasının ardından, Büyük Ortadoğu Projesine endeksli ılımlı islama direncin temel dayanağı olan laiklik top ateşine tutulmaya başlandı. Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu Eşbaşkanı Lagendjik, 23 Temmuz'da, *Zaman*'da yayınlanan demecinde, seçim sonuçlarını, "Türk ordusunun yüzüne atılan tokat" olarak niteledi, "Türk halkının Sezer, Ordu ve Anayasa Mahkemesine karşı, AK partiyi ödüllendirdiğini" söyleyecek denli ileri gitti. Seçim sonuçlarını *Financial Times* (23 Temmuz), "laikler ve ordunun dişlerine atılmış bir yumruk"; *Le Soir* (23 Temmuz), "Türkiye'de laikler yenildi."; *New York Times*: "Türk halkı oylarıyla laikleri azarladı." başlıklarıyla verdi.

Bir başka deyişle, Batı basınından Lagendjik'e ve Holbrooke'a değin, genel seçimler, siyasal partiler arasında demokratik bir seçim olarak değil, ideolojik sistemler arasında, laiklik ile ılımlı islam arasında, bir referandum olarak değerlendirildi.

Anımsatalım ki, seçmenin oyu, Anayasanın kendisine verdiği siyasal yetkiyle sınırlanmıştır. Seçmen, oy'unda, dinini, mezhebini, tarikatını, etnisitesini değil, demokratik, laik, sosyal hukuk devleti kavramıyla özdeşleşmiş iradesini kullanır. Bu iradeyi devralan milletvekili de, Anayasanın seçmene verdiği yetkiyle sınırlanmış yetkilere sahiptir. Devleti islami kurallar üzerine kurma amacını içinde taşıyan bir partiye oy verildiği için, halk istiyor nakaratı altında şeriatı getirmek, hilafeti getirmek olanaklı olmadığı gibi, genel seçim sonuçlarından, Türkiye'nin sistem değiştirdiği sonucunu çıkarmak da olanaklı değildir. Aksi durumda, bu, Anayasanın ihlali anlamına gelir ve adresi Çankaya değil, Yüce Divandır.

ABD'nin "ılımlı islam" kuşatması altında, AB'nin laiklik karşıtı politikaları desteklemesi karşısında, Arap krallık ve emirliklerinin dayattığı şeriat kıskacında, dolara, avroya, riyale teslim olmuş bir ekonominin güdülediği seçmenin, siyasal iradesini özgür olarak ifade edebildiği söylenemez.

Siyasal iradesi özellikle de tarikat ve cemaatlerin ipoteği altına alınmış bir halkın oylarından laiklik ve teokrasi arasında bir seçim yapıldığı sonucunu çıkarmış olanlar için belirtelim ki, "meşruiyetini Türkiye Cumhuriyetini kuran Atatürk'ten alan ulusalcı partiler"den Çankaya'ya değin laik cumhuriyetin direncini ve direnişini temsil eden kişi ve kurumların çökertilmek istenmiş olmasının nedenini, kendilerinde vehmettikleri doğaüstü güçlerde değil, önlerindeki masaya konmuş bulunan haritada arasınlar. Doğal ki, amaçları elverirse.

Cumhuriyet, 14 Ağustos 2007

ABD SOYKIRIM TASARISI

ABD soykırım tasarısı, Demokles'in kılıcı gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin üstünde bir tehdit öğesi olarak sallandırılıyor.

ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi'nin açığa vurduğu gibi, soğuk savaş, (casus uçaklara) uçuş izni, boru hattı, birinci ve ikinci körfez savaşları, soykırım tasarısının ertelenmesinin her yıl yeni bir nedeni oldu. Şu var ki, soykırım savı, Temsilciler Meclisinin gündemine alındığı günlerde de, arşive kaldırıldığı dönemlerde de, tehdit unsuru olmaya devam etti. Bugün bir adım daha atıldı ve tasarı, bir bakıma sınır-ötesi operasyon tasarımları üzerinde tehdit unsuru olarak Meclis Dışişleri Komitesinde kabul edildi. Bu tehdit, yeni olmadığı gibi, soykırım savlarıyla da sınırlı bir tehdit değildir.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Ağustos 1993'te, yani Sevr Andlaşmasının yıldönümünde, "Sevr'in iki tane daha devlet kurmak istediğini" ve "Sevr'in arkasındaki parmakların hepsinin bunun arkasında durduğunu" söylediği, konuyla ilgilenenlerin belleğinde olmalı. (*Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1993.) Demirel, daha sonra da, "yeni-Sevr haritala-

rının eline geldiğini" söyleyecek, "işte ABD'nin Sevr haritası!" diyecekti. (*Cumhuriyet*, 1 Ekim 1998.)

Bir başka anlatımla, ABD'nin yaşama geçirmek istediği bir Sevr haritası var, soykırım savları, bu haritanın şifresini çözecek anahtar olarak şu anda gündemdedir.

*

Temsilciler Meclisi Başkanı Pelosi'nin, 1915 olaylarının soykırım olarak üzerine üzerine yıkılmaya çalışıldığı Türkiye Cumhuriyetini geçiştirerek, tasarının "Erdoğan hükümetiyle değil, Osmanlı İmparatorluğuyla ilgili olduğu" sözlerini de açmak gerekiyor:

Şöyle ki: ABD Başkanı George Bush, 20 Nisan 1990'da, "Ermenilerin uğradıkları korkunç katliamların, 1915-1923'te meydana geldiğini söylemiş; Clinton'ın başkanlığı döneminde Temsilciler Meclisine getirilen "Ermeni Soykırım Tasarısı"nda da (2000), "yaşanan trajik olayların" 1915-1923 yılları arasında gerçekleştiği görüşüne yer verilmişti.

Başkan George Bush da, Başkan Clinton da, olayların 1915'te değil, 1915-1923 yılları içerisinde yaşandığını belirtirken, aynı zamanda, "korkunç katliamların Osmanlı İmparatorluğu döneminde / yetkisinde meydana geldiği"nin altını çizmeyi ihmal etmemişlerdi. Ama sormak gerekirdi: Genel olarak yönetimin, Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyetine geçiş sürecini 1923'lere kadar uzatmak olanaklı mıydı? 1915 olaylarını, sekiz yıla yaymak ve Türkiye Cumhuriyetini bu olaylardan arındırmak olanağı var mıydı?

Çünkü, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış tarihi olan 23 Nisan 1920'den Cumhuriyetin ilan edildiği 29 Ekim 1923'e kadar ülke yönetimi, fiilen Türkiye Büyük Millet Meclisinin elindedir ve bu dönemde Doğu Anadolu'daki olaylardan Osmanlı İmparatorluğu değil, Türkiye Büyük Millet Meclisi sorumlu tutulmak gerekir.

İngiliz, Fransız ve İtalyan başbakanlarının başkanlığında hazırlanan Sevr Andlaşması ise, Türkiye Büyük Millet Mecli-

sinin açılmasından sonra, 10 Ağustos 1920'de, Sarayın onayıyla ve Sarayın belirlediği temsilciler tarafından imzalanmıştır.

Sevr Andlaşmasında belirlenen Ermenistan'ı, Mustafa Kemal'in ya da Kemalistlerin işgal ettiği ileri sürüldüğü için, *Nutuk/Söylev*'den okuyalım:

"Sevr'de:Türk-Ermeni sınırının saptanması Amerika Cumhurbaşkanı Vilson'a bırakılmıştır. O da sınır olarak, Karadeniz kıyısında Giresun'un doğusundan başlayıp Erzincan'ın batı ve güneyinden, Elmalı, Bitlis ve Vangölü güneyinden geçen (...) bir hattı göstermiştir." (*Nutuk/Söylev*, c. II, s. 1003)

Bir başka deyişle, Sevr Andlaşmasıyla, Erzurum, Erzincan, Van, Bitlis, Trabzon, Ermenistan'a verilmişti, ama bu bölgede Türkler tehcirden önce de çoğunluktaydı ve Türk birliklerinin devlet kontrolü altındaydı. Bu illerin / bölgenin Kemalistler tarafından işgal edildiği ve bu yıllarda "korkunç katliamların" devam ettiği savına gelince:

Söylev/ Nutuk'tan okuyalım;

"Biliyorsunuz ki, Mondros Ateşkes Anlaşmasından beri, Ermeniler, gerek Ermenistan içinde, gerek sınıra yakın yerlerde Türkleri toptan öldürmekten vazgeçmiyorlardı. 1920 Sonbaharında Ermeni kıyımı dayanılmaz bir kerteye geldi. Ermeniler üzerine yürümeye karar verdik. (...) Doğu Ordumuz, 28 Ekim 1920 günü Kars üzerine yürümeye başladı. 30 Ekimde ordumuz Kars'a girdi. 7 Kasım günü birliklerimiz Gümrü'yü ele geçirdi. Ermeniler 6 Kasımda savaşı bırakmak ve barış yapmak için bize başvurmuşlardı. 2/3 Aralık gecesi Gümrü Antlaşması imzalandı." (*Nutuk/Söylev*, c.II, s. 655.)

Gümrü Andlaşmasının yerini, 16 Mart 1920'de Moskova Andlaşması, 13 Kasım 1921'de Kars Andlaşması alacaktı.

Sovyetler Birliğinin dağılma sürecinde, 1991'de, bağımsızlığını ilan ettiği zaman, ilk tanıyan ülkeler arasında Türkiye'nin de yer aldığı Ermenistan ise, Türkiye-Ermenistan sınırını, bu sınırın Ankara ile Moskova arasında belirlenen sınır olduğunu ileri sürerek tanımayacaktı.

Şunlar da belirtilmeli:

1949 Cenevre Sözleşmelerinde yer alan "ağır suçlar" ve 1948 Soykırım Sözleşmesinde yer alan "soykırım suçu", 8 Ağustos 1945 günlü Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi Anlaşmasında tanımlanan ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 13 Şubat 1946 ve 11 Aralık 1946 günlü kararlarıyla onaylanan insanlık suçlarıdır.

Birleşmiş Milletler, (11 Aralık 1946'da kabul edilen ve 12 Ocak 1951'de yürürlüğe giren) "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi"nden ayrı olarak, "Savaş ve İnsanlık Suçlarına Zamanaşımı Uygulanamayacağına İlişkin Sözleşme"yi benimsemiş ve sözleşme 11 Kasım 1970'de yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, "Soykırım (*Genocide*) Sözleşmesi"ni onaylamış (23 Mart 1950), "Soykırım Suçlarına Zamanaşımı Uygulanamayacağına İlişkin sözleşme"yi ise onaylamamıştır.

Birleşmiş Milletlerin zamanaşımıyla ilgili sözleşmesinde, cezanın geriye doğru götürülmesine herhangi bir sınır konmamıştır. "Savaş Suçlarına ve İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlara Zamanaşımı Uygulanamayacağı Avrupa Sözleşmesi"nde (Strasbourg, 25 Ocak 1974), "sözleşme tarihinden önce işlenen suçlara, sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihte zamanaşımına uğramamış olması durumunda uygulanacağı" (madde: 2) hükmü konmuş, sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihte zamanaşımına uğramamış suçların zamanaşımına uğramayacağı açıklığa kavuşturulmuştur. Bir başka deyişle, 1915 olayları, zamanaşımıyla ilgili sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihte zamanaşımına uğramış olduğu için, bu sözleşmenin kapsamı dışında kalmaktadır.

*

Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinin 6. maddesine göre, soykırımla ilgili "bir devletin sorumluluğuna ilişkin sorunlar, Uluslararası Adalet Divanında çözülecek"tir.

Avrupa Parlamentosunun, Türk yetkilileri, "modern Türk devletinin kurulmasından önce, Ermenilerin maruz kaldığı soykırımı kamu önünde tanımaya" çağırmış olması (15 Kasım 2000); Fransız Ulusal Meclisinin, "Fransa, 1915 Ermeni soykırımını kamu önünde tanır." tasarısını onaylaması (18 Ocak 2001), nasıl ki, Ermeni temsilcilerin, Avrupa Konseyinden, "itiraf-tazminat-toprak" başlığı altında üç talebi dile getirmelerine olanak sağladıysa, Avrupa parlamentolarından çıkacak soykırım yasaları da, bu devletlerin, Ermeniler adına, Türkiye Cumhuriyetinden "itiraf-tazminat-toprak" talebini içinde saklayan soykırım yasalarını Uluslararası Adalet Divanına götüreceği ya da götürmeyi amaçladığı açıktır.

"Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi"nde (3 Eylül 1953) yer alan "hiç kimseye suçun işlendiği zaman uygulanan cezadan daha ağır bir ceza verilemeyeceği" (madde: 7/1) evrensel hukuk kuralına karşın, ABD, (Brzezinski'nin *Büyük Satranç Tahtası*'nda vurguladığı gibi) küresel egemenliğinin önüne çıkacak her engeli "bertaraf etmeye" kararlıdır. Kuzey Irak'ta PKK'ya silah ve lojistik destek sağlayan Çekiç Güç'e karşı çıkanların şu ya da bu biçimde "bertaraf edilmiş" olması gibi. Ya da Irak'ı işgal örneğinde olduğu gibi, evrensel hukuk kurallarını tanımayacağı açıktır. Türkiye bunun dışında değildir, üstelik yakın hedefteki ülke olduğunun kanıtı, sınır-ötesi operasyonuna endekslenmiş bulunan Temsilciler Meclisinde oylanacak olan soykırım tasarısıdır.

Unutulmasın ki, sınır-ötesi operasyonla, sonuçta, Kuzey Irak'ı işgali altında tutan ABD vurulmuş olacak, ABD'nin Sevr senaryoları, onarılması güç yaralar alacak.

Cmhuriyet, 17 Ekim 2007

"AYAKTAKIMI", "MİLLİ İRADE" VE TAKSİM

Ülkenin laik ufkunu tarikatların kararttığı kentte, Siirt'te, "milli irade"yle özdeşleştirdiği 16.5 milyon seçmenin, "demokratik, laik, sosyal hukuk devletine inanarak AKP'ye oy verdiğini" söyleyen Erdoğan, Ulusal Egemenlik Bayramında, 23 Nisan'da, aynı seçmeni, yani "milli irade" yi, 1 Mayıs İşçi Bayramını Taksim'de kutlamak istediği için "ayaktakımı" olarak nitelemişti.

Erdoğan, öyle anlaşılıyor ki, "Kanlı Pazar" olarak tarihe geçmiş bulunan, 16 Şubat 1969'da, Taksim'de, ilerici ve devrimci gençliği, kolluk güçlerinin desteğinde ve denetiminde pusuya düşürerek kitlesel katliam gerçekleştirmiş olan sokak serserilerinden ve kabadayılardan oluşan *lumpenproletaryayı*, yani o günkü adıyla "Cihat Ordusu"nu, devrimci işçi sınıfının yerine koymuştu.

Hitler de, "kendi anlatımıyla", "aşağı tabaka"dan gelmiş, "ayaktakımı" arasında yetişmişti. 2 Ağustos 1934'te, oyların %88'ini alarak iktidara gelmiş (*Hitler Bana Dedi ki*, s.149) ve kendisini iktidara taşıyan "çoğunluğun, yalnız aptalları değil, hain ve alçakları da temsil ettiğini; bomboş olan yüz bey-

nin akıllı bir adamın yerini alamayacağını" savlamıştı (*Kavgam*, s. 87). Bu, yalnız Hitler'in değil, Almanya'nın da sonunun başlangıcı olacaktı.

*

"Ayak" ve "baş" tartışması, 1 Mayıs işçi bayramının Taksim Meydanında kutlanmak istenmesi üzerine başlatılmıştı. İşçilerin sorunu ise, "ayakların baş olması" sorunu değildi, ayaklar zaten baştı. Çünkü, her demokratik sistemde olduğu gibi, başlar ayak, ayaklar baştır. Sorun, ayak ve baş sorunu değil, geleneksel kölelikten özgür kölelere dönüşmüş bulunan emekçilerin, tek bir sınıf olarak ekonomik haklarını demokratik kurallar içersinde dayatma ve kazanma sorunuydu. Temsil edenlerin gücünün, emekçilerin kendi öz güçleri olduğunu duyumsatma sorunuydu da.

Peki ama ne istiyordu emekçiler, niçin istiyorlardı Taksim'i?

Onların Taksim'i istemelerinin derine inen nedenleri ve anıları vardı.

1 Mayıs 1977'de, gladyosuyla, CIA'sıyla, Amerikalı uzmanların içsavaş, sabotaj ve suikast eğitiminden geçirdiği "komando"larıyla, özel birimleriyle, işçi sınıfı, toplu olarak bir kez daha pusuya düşürülmüş, morga götürülemeyenler, Gayrettepe'de ve Sansaryan Han'da kanlı olayların tertipçileri olarak sorgulanmışlardı.

İşçi sınıfı, otuz yıl sonra, bugün, sınıf olarak düşürüldüğü yerden doğrulmak istediği için istiyordu Taksim'i.

Otuz yıldır çiğnenen kanların, çiğnenen onurlarının artık çiğnenmesini istemiyor. Bunun için istiyorlardı Taksim'i.

Uluslararası sermayenin buyruğuyla emeğin ulusal gelirden aldığı payı aşağı çekmek için 24 Ocak kararlarını imzalayanlardan; 24 Ocak kararlarını uygulayabilmek için parlamentoyu feshedenlerden; parlamentoyu feshedebilmek için darbe ile iktidara oturanlardan; darbe ile iktidara oturmak için darbeye toplumsal ortam hazırlayanlardan; darbeye or-

tam hazırlamak için bu ülkenin aydınıyla, emekçisiyle altı-bin insanını birbirine kırdırmış olanlardan hesap sormak istediği için istiyordu Taksim'i.

Fabrikası, rafinerisi, limanı, bankası, yeraltı ve yerüstü toprağı, hemen herşeyi satılmış, işçi sınıfını "satılmış işçiler ordusu"na dönüştürmüş olanlardan, işçi sınıfı hesap sormak istiyor, onun için istiyordu Taksim'i.

İşçi sınıfı, birleşmiş, bütünleşmiş tek bir sınıf olarak, birliğini, gücünü, direnişini, demokratik haklarını yaşama geçirerek kanıtlamak için istiyordu Taksim'i. 12 Eylül öncesinde olduğu gibi emekçi halkın, laik-antilaik, alevi-sünni, sağcı-solcu olarak, dahası etnik boyutuyla birbirine kırdırılmak istenmesine karşı, sınıfı bölerek ulusun bölünmek istenmesine karşı, sınıfı bölerek ülkeyi paylaşmak için pusuda bekleyen uluslararası sermayeye karşı, tek bir sınıf, ulusun tek işçi sınıfı olarak istiyordu Taksim'i.

*

Erdoğan, Başbakan olarak, Taksim'e izin verir miydi, istese verebilir miydi?

"Ülkeyi pazarlamakla mükellef" bir başbakan olarak, pazarlanmış, satılmış ve satılmayanı satılığa çıkartılmış bir ülkenin başbakanı olarak, Taksim'i, 1 Mayıs'ta, özgürlük ve bağımsızlık türküleriyle süsleyecek olan işçi sınıfına istese de verebilir miydi, verebilecek miydi?

Dün, umarız yanılmış olalım, diye yazabilirdik.

Bugün değil!

Cumhuriyet, 3 Mayıs 2008

12 MART ÖNCESİ - 12 EYLÜL SONRASI

Bugün pazar.

Cumhuriyet'te bir "aile" fotoğrafı.

İçlerinden biri bana gülümser gibi. "İlhan" diyorum içimden. Sanisiye gibi bir an. Bir an, Ümit Kaftancıoğlu ne kadar da benziyor İlhan'a diyorum içimden.

Yalnız İlhan'a mı benziyor!

Sevinç Özgüner'e de benziyor biraz. Biraz Abdi İpakçi'ye, Ümit Doğanay'a.

Akın Özdemir, Serdar Alten sanki.

Belki Orhan Yavuz benzemiyor hiç birine. Ama ne çok benziyor Orhan Yavuz'un kalbine saplanan bıçak, Kanlı Pazarın sırtına saplanan bıçağa, Turgut Aytaç'a, Dursun Erdoğan'ın göğsüne girmekte olan bıçağa.

Ne kadar da benziyor bıçaklar birbirine.

Ne kadar da benziyor birbirine kurşunlar.

Nasıl benziyor öldürenler öldürenlere.

Nasıl da benziyor birbirlerine sorgularken sorgulamayanlar.

Yargılarken yargılamayanlar, nasıl da benziyorlar birbir-

lerine, yani ipi yargının elinden, yani Doğan Öz'ün katilinin boynundan çıkartıp Doğan Öz'ün boynuna dolayanlara.

Nasıl da benziyor Kanlı Pazar tuzağa düşürülmüş Malatya'ya, kapana kıstırılmış Kahramanmaraş'a, kuşatılmış Çorum'a.

*

Tam da "pazar"ın kanlanacağı Kanlı Pazar günü, 16 Şubat 1969'da, *Bugün*'de, Hac'dan, yani riyal'lerin CIA eliyle banka hesaplarına taşındığı Merkez'den yazmış Mehmet Şevket Eygi: "Deccallık yıkılsın, Tevhid yükselsin!" diye. Deccal: Kemal Atatürk. Deccallık: Atatürkçülük.

Müslümanlara, "Komünizm küfrüne karşı derhal silahlan!" diye yazmış ve sürdürmüş: "Hamle kafirden gelsin. Gelir gelmez savaş kösleri çalsın. Bayraklar yükselsin. Hareket başlasın." "Kızıl kafirlerin, Deccal uşağı dinsizlerin tepelerine birer intihar uçağı gibi insin."

İlhan Selçuk'un "Kanlı Pazarı Tahlili"nden okuyalım:

> "Üniversite gençliği 16 Şubat Pazar günü "Emperyalizmi tel'in mitingi" yapacak. Yasal izinler alınmış. Onbin kişilik bir topluluk Beyazıt'ta Hürriyet meydanından Taksime yürüyecek, burada konuşacak ve dağılacaklar.
>
> "Sabah, sağcı ve ümmetçi gazetelerde, müslümanlar, kafirleri yok etmeleri için cihad'a çağrılıyor. "Cihad Ordusu" Taksim meydanında mevzileniyor.
>
> "Beyazıt'tan yola çıkan gençlik, 16.20'de Gümüşsuyu'na varıyor. Yürüyüşçülerin bir ucu Taksim meydanına vardığı ve Taksim'de bin kişi toplandığı zaman, Cihad birliklerinin planladıkları gibi, toplum polisi tarafından yürüyüşün önü kesiliyor, gövdesi dışarıda kalıyor. Gençlerden bine yakın bir topluluk, Gümüşsuyu caddesinden kurtulup meydana girdikleri zaman, toplum polisi, yürüyüşün gövdesiyle Taksim'e girenlerin arasını kesiyor, sağ yandan saldırı başlıyor. Mevzilenmiş polis bu saldırıya yardımcı oluyor. Gümüşsuyu caddesi kesilmiş, yürüyüş kolunun dokuz bi-

ni savaş alanı dışında kalmıştır. Taksim'deki bin kadar genç, silahsız ve şaşkın Cihad birliklerinin tuzağına düşmüştür.

"İkinci aşama: Toplum polisi, İnönü Gezisi cephesini açıyor. Dört-beş bin kadar saldırgan ellerinde bıçak, zincir ve sopa ile meydanda kuşatılmış bin kadar silahsız gencin üstüne atılıyor. Canlarını kurtarmak için gençler İstiklal Caddesi ve Sıraselviler tarafına kaçmaya başlıyorlar. Toplum polisi orada barikat kurmuştur. Cihat birliklerinden kaçmak isteyen gençleri göğüslüyorlar, durduruyorlar, avı avcıya teslim ediyorlar.

"İşte o zaman başlıyor katliam."

Hürriyet, bu planlı ve programlı katliamı, "kardeş kavgası" olarak taşıyor manşetine...

Tanrım...

Çünkü bağımsızlık coşkusuyla taşan, yurt sevgisiyle ülkesini kucaklayan gençliğin üzerine saldırtılan parayla tutulmuş "kabadayılar"ın işledikleri cinayetleri "kardeş kavgası" olarak nitelemek olanaklı mıydı?

Kanlı Pazarda işlenen cinayetleri, Kanlı Pazarın başbakanı Demirel, "Genellikle tahrike kapılan halkın karşı hareketi" olarak nitelemişti. "Tahrike kapılan bu halkın" ne olduğunu, kimlerden oluştuğunu ise, Rauf Tamer, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, bazı kabadayıları kentin dışına çıkardığında açıklayacaktı. "Memleketin en karanlık günlerinde, diye yazıyordu, anarşist gençlerin Beyoğlu'ndaki tahribat hareketlerini bunların mevcudiyetleri önlemiştir." ("Kabadayılar", *Tercüman*, 13 Kasım 1971.)

Aynı tarihlerde, Türkeş'in yönetiminde, 45 ilde kurulmuş olan 49 kampta, Amerikalı iç savaş uzmanları, sabotaj, suikast ve benzeri dersler vermekteydi. Bu kamplarda eğitilen 250 bin komando, gerek devlet kurumlarında, gerek resmi bir kuruluş olmayan gladyo içersinde, gerek ordan oraya taşınan mobil "kuvvetler" olarak, 1 Mayıs, Bahçelievler, Üniversite, Malatya, Sivas, Kahramanmaraş, Çorum gibi kitlesel katliamlarda kabadayıların yerine görevlendirilecekler,

yani kabadayılar gerekirse, kentlerin dışına da çıkarılacaktı.

Kanlı Pazar, 1963'lerden 1971'e dışarda, yani sokakta, 1971'den 1974'e içerde, emniyette, kontrgerillada, cezaevinde, 1974'lerden 1980'lere değin bir cinayetten bir katliama Türkiye'yi baştan başa dolaşan, ülkeyi bir askeri darbe ortamına sürükleyen bir iç savaşın nirengi noktası gibi. Kanlı Pazar parantezi 1963'lerde açılıyor, 1980'lerde kapanıyor. Kapanmaktan çok, kimlik ya da gömlek değiştirerek sürüyor.

İşte Kanlı Pazar parantezinin açılışına öngelen dönemde, Kanlı Pazarın amacını ve hedefini açıklamaya yarayacak olaylardan bazıları:

27 Ağustos 1964 – Türkiye'de Amerika ve Yunanistan aleyhine gösteriler yapıldı.

9 Nisan 1966 - İstanbul'da 6. filo karşıtı gösteriler.

8 Eylül 1966 - Gazeteci İlhami Soysal kaçırıldı, dövülmüş olarak bir tarlaya atıldı.

7 Ekim 1968 - İstanbul'da 6. Filo karşıtı gösteriler yapıldı.

30 Mart 1968 - MTTB, Ankara'da "Milli Şahlanış Mitingi" düzenledi. "Yasamız ordumuz –islamiyettir yolumuz" sloganı kullanıldı.

15 Mayıs 1968 - NATO'ya Hayır Haftasında 106 öğrenci gözaltına alındı.

15 Temmuz 1968 - 6. Filo İstanbul'a geldi, göstericilerle toplum polisi çatıştı.

17 Temmuz 1968 - İTÜ Yurdunu basan toplum polisi Vedat Demircioğlu'nu pencereden attı.

6 Ocak 1969 - ABD Büyükelçisi Commer'in arabası ODTÜ'de yakıldı.

16 Şubat 1969 - Kanlı Pazar. 2 ölü, 200 yaralı.

Kanlı Pazarın parantezi, denebilirse, 6. filoyu ilk protesto eylemiyle açılıyor ve Kanlı Pazarda, 6. Filoda simgeleşen ABD emperyalizmi karşıtı eylemler, islama yönelik saldırılar olarak kanlı bir biçimde bastırılmaya çalışılıyor.

12 Mart 1971, Kontrgerilla dönemidir, darağaçlarının kurulduğu, binlerce gencin işkenceden geçtiği, cezaevlerini doldurduğu dönemden 12 Eylüle kadar 5388 insan yaşamını yi-

tirecek, burada kalmayacak, 12 Eylül askeri yönetimi altında yüzlerce insan, işkencede, cezaevinde, darağacında, olmazsa sokakta öldürülecektir.

Ne var ki, Türkiye, kanlı olayların girdabında Türkiye kadar büyük bir tuzağa düşürüldüğünü ve emperyalizmin kapanına sıkıştırıldığını bilemeyecek.

*

Kanlı Pazar ayracı içersine sıkıştırmaya çalıştığımız, ama yurda serpilmiş, şurda sabotaj, burada suikast, orda cinayet, ötede katliam biçiminde kendini açığa vuran, gerek Kanlı Pazar, 1 Mayıs, Üniversite Katliamı gibi toplu öldürümlerin, gerek Bedri Karafakioğlu, Ümit Doğanay, Cavit Orhan Tütengil gibi simgesel adların ve bunların aralarına serpilmiş binlerce insanın, tek bir merkezden yönlendirilerek, tek bir nedenle, tek bir amaç için öldürüldüklerini Orhan Tüleylioğlu açıklığa kavuşturmaya çalışıyor - bize ve geleceğe.

Okur, geçen yıl Neden Öldürüldüler'in ilk kitabıyla kucaklaşmıştı. Alt başlığı olan "Babam neden öldürüldü anne!" sorusunu, Taylan Özgür'den Necdet Güçlü'ye, Doğan Öz'den Bedrettin Cömert'e, Necdet Bulut'tan Hakan Şenyuva'ya, Cevat Yurdakul'dan Cavit Orhan Tütengil'e, Kemal Türkler'e 12 Eylül öncesi vurularak öldürülenlerden 12 Eylül yönetimi altında Mamak Askeri Cezaevinde dövülerek öldürülen İlhan Erdost'a değin, annelerin, kardeşlerin, eşlerin ve çocukların, "neden öldürüldüler" sorusunu, neden öldürüldüler sorusuyla yanıtlamaya çalışmıştı.

Bu yıl, *Neden Öldürüldüler?* ikinci kitabıyla okura kavuşuyor. "Bu Kan Kurumaz" kitabın alt başlığı. Kanlı Pazar, Koray Doğan, Orhan Yavuz, Akın Özdemir, Bahçelievler Katliamı, Bedri Karafakioğlu, Abdi İpekçi, Ümit Doğanay, Ümit Kaftancıoğlu, Sevinç Özgüner, bize, nasıl, niçin ve neden öldürüldüklerini soruyorlar. Sorularını yanıtlayamadığımız için, her birinin ardından bir öteki öldürülüyor. Bir ötekiyle daha sonraki arasında, adları yalnızca ad olarak o günkü gazete sayfalarının arka sıralarında belli belirsiz duran

onlarca, yüzlerce adı da simgeliyor onlar.

Neden Öldürüldüler? baskı makinelerinin silindirleri arasında kağıda dökülerek binlere ulaşmak için solurken, Orhan Tüleylioğlu, um:ag'ın ve bir yanı Uğur Mumcu'yla yaralı, bir yanı tüm öldürülenlerin acılarıyla parça parça sevgili dost Güldal Mumcu'nun yüreklendirmesiyle üçüncü kitabı, Neden Öldürüldüler!'i tamamlamaya koşuyor.

*

Onlar varlıklarıyla, varoluşlarıyla, duruşlarıyla, davranışlarıyla birer direniştiler. Bağımsızlığın, özgürlüğün, özgürleşmenin direnciydiler. Kimi zaman tek başlarına, kimi zaman toplu olarak, kimi zaman yığınların önünde, içinde, arkasında, insanın ve insanlığın ileriye yürüyen bilgisi, bilinci, gücüydüler.

Dinsel köleleştirmeye karşı, küresel egemenliğe karşı, evrensel tutsaklığa karşı, onlar, insandan insanlığa özgürlüğün ve bağımsızlığın bayrağı oldular.

Bir gün alacasında, bir sabah evden çıkarken, gün boyu grevdeyken, dersten çıkarken bir ikindi üzeri, bir kır kahvesinde grubu içerken sevgilisiyle, bir pazar kızını parkta salıncağa bindirirken, düşler içindeyken, kederliyken, gülerken, konuşurken, bir kurşun sırtında, bir bıçak kalbinde, bir bombanın parçaları gövdesinde, yaşamdan koparıldı onlar.

Onlar öldürüldüler.

Çağdaş kölelikten özgürlüğe giden çetin yolda, işkencelerin, cezaevi baskınlarının, öldürümlerin, darağaçlarının çetin yolunda, boyun eğmeyenlerin, ezilmeyenlerin bilincinde soluk alıyor onlar, direncinde yaşıyor onlar.

Eylül 2007, Ankara

Cumhuriyet Kitap, sayı: 931, 20 Aralık 2007

Orhan Tüleylioğlu, *Neden Öldürüldüler? / "Bu Kan Kurumaz!"*, um:ag, Anmara 2007, s. 9-12

MİLAT / BAŞLANGIÇ

Başbakan İsmet İnönü'nün, Nisan 1964'te, *Time*'da yayınlanan demeci, 12 Eylül (1980) için bir başlangıç olarak alınabilir. Bakanlar Kurulu tarafından alınan Kıbrıs'a askeri müdahale kararına ABD Başkanı Jhonson karşı çıkıyor, kararın uygulanamaması üzerine, İnönü, "Amerika'nın mesuliyetine inanıyordum. Bunun cezasını görüyorum demektir." diyor ve ekliyordu: "Dünya yeniden kurulur ve Türkiye kendine düşen yeri alır."

İnönü, ABD'den uzaklaşmak, ama Sovyetlere de yanaşmamak niyetinde olduğunu açıklamış, bir bakıma, Türkiye'nin içersinde yerini alacağı "kurulacak yeni dünya"nın merkezinin Avrupa olacağını duyumsatmıştı.

12 Eylül için ikinci bir milat / başlangıç olarak, Temmuz 1974'ü almak da olanaklı.

Temmuz 1974'te, Başbakan Bülent Ecevit, afyon ekimi yasağını kaldırdıklarını Afyonlulara duyurmak için gittiği Afyon'da, EOKA lideri Sampson'ın, Kıbrıs'ta, Makarios'a karşı bir darbe gerçekleştirdiğini öğrenecek, konuşmasını ta-

mamlamadan Ankara'ya dönecek ve Kıbrıs'a "barış" amacıyla askeri harekat başlatılacaktı.

Sampson darbesinin amacı, Kıbrıs'ı Yunanistan'a katmaktı. Yunanistan'da 1967'den beri beşli cunta yönetimdeydi ve cunta ABD patentliydi. Sampson da cunta patentliydi. Yani Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması planının arkasında ABD vardı.

ABD ise, 1967'de Yunanistan'da gerçekleştirdiği askeri darbe gibi, Türkiye'de de bir askeri darbe gerçekleştirilmesini istemiş, ama bu, kadük kalmış, bir başka deyişle yarı-askeri darbe olmuştu.

Muhtıracı generaller, siyasal erki dışardan yönlendirip yöneterek, sol ezdirilmeye çalışılmış, ama ABD'nin beklentisi olan parlamento kapatılamamış, dolayısıyla genel oy askıya alınamamıştı.

KAPSAM

12 Mart yarı-askeri darbesiyle, soldan sosyalist sola değin öğrencisiyle, işçisiyle, yazarı, çizeri, yayıncısıyla, sendikası ve siyasal partisiyle ağır bir baskı dönemi yaşanmış, devrimci devinimin genç liderleri işkence altında, idam sehpasında, vurularak yaşamdan koparılmışlardı. Ama bütün bu faşist uygulamalar, sosyalist sol ile kucaklaşan demokratik solun oylarının azalmasına değil, arttırılmasına neden olmuş, CHP, milletvekili sayısını ikiye katlamıştı.

ABD'nin dayatmasıyla cezaevlerine doldurulan çoğunluğu üniversite öğrencisi olan gençler, siyasal parti yöneticileri, sendikacılar, yazarlar, yayıncılar, kısacası emeğin savunurları tüm emekçiler, Genel Af Yasasıyla salıverilmiş, gene ABD'nin dayatmasıyla konan afyon ekimi yasağı kaldırılmıştı. Bunlar, ABD'ye kafa tutmak anlamında olmasa da, ona karşın, ondan bağımsız bir politika izlenmeye başlandığının kanıtları olarak da algılanabilirdi. Ama sorun, ABD açısından, yalnızca Türkiye ile sınırlı bir sorun da değildi.

Her ne kadar, Sovyetler Birliği'nin Irak'la, Suriye'yle, Mısır'la, Yemen'le gerçekleştirdiği "Dostluk ve İşbirliği Anlaş-

ması"na benzer bir anlaşma yapmasının, NATO üyesi Türkiye açısından olanağı yoksa da, Ecevit başkanlığında sol ağırlıklı koalisyonun, NATO'nun amacı doğrultusunda, içerde solun, yani emeğin ve emekçilerin ezilmesine izin vermeyeceği, dışarda Sovyetler Birliğinin merkezi otoritesinin çökertilmesinin aleti durumuna Türkiye'yi düşürmeyeceği açıktı.

Soruna, Adriyatikten Çin Seddine, Avrasya parametresi açısından bakıldığında ise, ya haritada yerler, ya da yönetimde başlar sürekli değişmekteydi.

CIA'nın mücahitlere desteğini yoğunlaştırması, Afganistan yönetiminin Sovyetler Birliğine davetiye çıkarmasına, yani Sovyet askerinin Afganistan'da "işgalci" durumuna düşmesine yol açmış; İran'da monarşinin / şahlık sisteminin yıkılması, mollaların yönetime elkoyması, Amerikan elçiliğinin işgal edilmesiyle sonuçlanmıştı. ABD tüm ağırlığını Türkiye'ye kaydırmak, Türkiye'de tutunmak ve Türkiye'den Sovyetler Birliğini hırpalamak konumundaydı.

12 Martta (1971) darbe tam olarak gerçekleştirilemediği gibi, ilk genel seçimlerde, sol, siyasal erkte ağırlıklı olarak yer alacak sayıda milletvekili çıkarmıştı.

NATO ile korunan sistemin korunması kadar, NATO'nun başlıca amaçlarından biri olan Sovyetler Birliğinin merkezi otoritesinin, Türkiye üzerinden çökertilmesi, ABD ve NATO'nun amaçları ile Türkiye'de sol siyasal erki karşı karşıya getirmişti.

Tam da bu süreçte, sol ve sosyalist gençliğin, ABD'nin, bir bütün olarak Akdenizi askeri denetimi altına aldığı 6. Filoya karşı, Amerikan siyasal kurumlarına karşı eylemlerini giderek yoğunlaştırması, emekçi sınıf ve katmanların ekonomik özlemlerini dile getiren yığınsal eylemlerinin giderek artması, din ve ırk gibi geleneksel ideolojiler çevresinde örgütlenmiş ya da örgütlendirilmiş paramiliter güçlerin saldırılarıyla durdurulmaya, ilerici devinimler engellenmeye başlanmıştı. Sokakta dökülmeye başlayan kan, sağın sol ile çatıştırılmaya başlatıldığının işaretini veriyordu.

Ama kim, ne için, kime karşı savaşacaktı?

Ortadoğu eski CIA şefi Graham Fuller, ABD'nin, Türkiye'de, "bir yandan demokrasinin güçlenmesine, bir yandan da komünizmi zayıflatmaya çalıştığını" söylüyordu ama, güçlendirilen demokrasinin islam, zayıflatılan komünizmin ise demokrasi olduğu bütün çıplaklığıyla ortadaydı.

"Türkiye'de çok kuvvetli bir sol vardı. Aynı şekilde İran'da da... Hem 1950, 1960'larda, hem 1970'lerde. Komünizm hareketi çok kuvvetliydi. İslam zayıf, ama solculuk güçlüydü." diyen Graham Fuller, solu çökertmek için, "yalnızca ABD'nin değil, bütün Arap dünyasının, Avrupalıların, herkesin, parayla, silahla, her şeyle siyasal islamı desteklediğini" söyleyecekti. (*Vatan*, 1 Kasım 2004.)

Fuller'e sorulan soruların bazı yanıtları şöyleydi:

"Yeşil kuşak fikri, Soğuk Savaş zamanında Sovyetler'in güneye doğru yayılmasını önlemek içindi. Fikir herhalde bizimdi. Ama o zamanlar bütün islam devletleri de komünizme karşı müslümanlığın çok güçlü bir duvar olduğunu anlamışlardı. Çok haklı bir tezdi. Çok çok doğruydu. Komünizme karşı gerçek bir duvar oluyordu islam. Bizden önce siyasal islamı Suudi Arabistan pompaladı. Türkiye'de çok kuvvetli bir sol vardı. Aynı şekilde İran'da da... Hem 1950, 1960'larda, hem 70'lerde... Komünizm hareketi çok kuvvetliydi. Türkiye'de islam komünizme karşı çok efektif değildi. İslam zayıf ama solculuk güçlüydü. Türkler için de komünizm islamdan daha büyük tehlike görüldü. Zannederim her zaman ABD biraz iki şekilliydi. Bir yandan Türkiye'de demokrasinin güçlenmesini istiyorduk. Bir yandan da komünizmi zayıflatmaya çalışıyorduk." (*Vatan*, 1 Kasım 2004, Devrim Sevimay'la yapılan konuşma.)

Sorulardan birinin yanıtı şöyle:

" 'Mustafa Kemal'in işi bitmiştir' demedim. Zorlu bir süreç olarak sonuna geldiğini söyledim."

İkinci yanıt AKP ile ilgili:

"AKP islam dünyası için iyi bir örnek."

"Sonuçtan memnun musunuz peki?" sorusunun yanıtı da şöyle: "Bence şu anda Türkiye çok iyi bir noktada."

Konuşmanın yayınlandığı tarih: 1 Kasım 2004.

Yeşil Kuşak, ABD'nin fikri olabilirdi, ama dini/islamı canlandırma adı altında islamı siyasallaştırma, ABD'de, adına bir enstitü oluşturulan Saidi Nursi'nin görüşleriyle de örtüşüyordu.

Bugün ılımlı islam adıyla ABD'nin piyasaladığı siyasal islam, 1950'lerde Demokrat Parti yöneticilerine, "Beni serbest bırakınız, anarşizme, siyonizme, komünizme karşı savaşayım!" diyen Saidi Nursi, aklı ve bilimi dinin denetimi altına sokmayı, fizik, kimya, zooloji, biyoloji gibi "müspet ilim"leri olduğu gibi, sosyoloji, antropoloji gibi "beşeri ilim"lerin de şeriat süzgecinden süzülerek alınması gerektiğini Kur'an adına ileri sürmüştü. Saidi Nursi'nin bu görüşleri, Yeşil Kuşağın, islamı eğitimin temeline oturtma görüşüyle örtüştüğü gibi, AKP yönetiminin eğitimin temelini oluşturmaya çalıştığı bilimin islamlaştırma politikasıyla da örtüşüyordu.

Saidi Nursi, Meclis döneminde (Cumhuriyet kurulmadan önce), Büyük Millet Meclisi üyelerine dağıttığı Arapça bildiride, "Şarkı dinin ve vahyin kurtaracağını" savlamış, Cumhuriyet döneminin başarılarına hayıflanmış, bu kez de aklın, bilimin ve maddi (materyalist) felsefenin, ateizme, anarşizme ve komünizme götürdüğünü ileri sürerek, aklın ve bilimin dinin buyruğu altına alınmasını önermişti.

Sorun ya da çatışma, din ile bilim, vahiy ile akıl arasındaydı. Dinin ve vahyin akla ve bilime egemenliği, aynı zamanda islamın kemalizme ve kemalizmle özdeşleştirilen ateizme, anarşizme ve giderek komünizme egemenliği demekti. Ya da dinin siyasallaşması süreci, 1950'li yıllarda Yeşil Kuşakla örtüşmüş bulunuyordu. Temelde, kemalizmi bitirme süreci, komünizme yöneltilmiş bir süreç olarak sahiplenildi ve Türkiye ilerici ve devrimci, ya da demokratik ve laik kimliğini kendi elleriyle (siyasallaştırdığı islam eliyle) boğan bir ülke konumuna geldi.

İkinci ve büyük çelişki, kemalist ulusallığın şoven milliyetçilik tarafından kuşatılarak, ulusallığın, şoven milliyetçilikle hançerlenmek amacını içersinde taşımış olmasıydı.

ABD, Avrupa ve öteki ülkeler yanında Arap dünyasının sola ve sosyalizme karşı siyasal islamı desteklediğine ilişkin olarak, Vahap Erdoğdu, 1950'lerde başlayan ve giderek büyüyen "CIA-Suud işbirliği" konusunda bize şu bilgileri aktarıyor:

1971'de CIA, El Ezher rektörüne, Faysal'ın hediyesi olarak, 100 milyon dolar vermişti. Bu para, islam dünyasında "komünizme ve ateizme" karşı kullanılacaktı.

1985'te, İtalyan Komünist Partisini yıpratmak, seçimlerde rakiplerini desteklemek için CIA'nın ihtiyacı olan 10 milyon dolar, Suudlar tarafından bir İtalyan bankasına yatırılmıştı.

Pakistan genelinde, Suud parasıyla üç bin Kuran kursu açılmıştı. 1979-1990 arasında Suudlar, Pakistan yoluyla, militanlara 4 milyar dolar aktardı. CIA, paralı askerleri, Pakistan gizli servisi subaylarını, Afgan gerilla liderlerini, CIA merkezlerinde, ABD özel kuvvetler karargahlarında eğitiyorlardı. Suudlar kanalıyla, ABD, aynı dönemde Afgan mücahitlerine 6 milyar dolarlık destek sağlamıştı.

1983 yazında 80 bin ile 150 bin arasında paralı asker Afganistan'da savaşıyordu. Bu askerlere her ay 100 ile 300 dolar ücret ödeniyordu. Bu desteklerde en büyük payı TC Başbakanının bir zamanlar önünde diz çöktüğü Gulbettin Hikmetyar ile Suudların kurduğu Sayyaf örgütü alıyordu. Hikmetyar, örtünmeyen kadınların yüzlerine kezzap atma eylemlerine öncülüğüyle ünlenmişti. (Vahap Erdoğdu, *Sermayenin Küresel Egemenliği ve İslam*, s. 25-30.)

SİYASALLAŞAN İSLAM VE ALEVİLER

Fuller, Türkiye'de demokrasiyi güçlendirmek için komünizmi zayıflatmaya çalıştıklarını söylerken, açıktır ki, dolaylı olarak demokrasinin "güçlenmesi" adına, "komünist" nite-

lemesi altında, 12 Eylüle öngelen süreçte altıbine yakın insanın yokedilmiş olmasına gönderme yapıyordu.

Her ne kadar, "nasyonal sosyalizmi" anımsatan "milliyetçi hareket" adı altında, Türk etnisitesi "milliyetçi"lik tekeline alınmış görünüyorsa da, sola saldırının temel argümanı "islam" ya da siyasallaşan islamdı. "Tanrı Dağı kadar Türk, Hıra Dağı kadar müslüman" söylemine karşın, Türk olan Türkmenlerin, alevilerin, "kızılbaş komünistler" olarak saldırının hedefine konmasının başka bir açıklaması olmamak gerekirdi.

Komünist olarak nitelenen ilerici, demokrat, devrimciler, siyasal yaşamdan dışlanmaya ya da yok edilmeye çalışılmış, tarikat ve cemaatlerin kuşatamadığı laik partilere oy veren aleviler de "kızılbaş komünistler" olarak öldürülmüşlerdi. Dinsel terminolojiye göre söylemek gerekirse, bu, halk içinde, müslüman olanların, müslüman olmayanlara değil, siyasallaşmış tarikat ve cemaatlerin alevilere, laiklere, ateist olarak nitelediklerine karşı giriştikleri bir kıyamdı.

CIA Ortadoğu Masası Şefliği yapmış ve son iki askeri darbenin hazırlanmasından sorumlu sayılmak gereken Graham Fuller, cinayet, suikast, sabotaj ve katliamlar döneminde, Türkiye'de, komünizmi zayıflatmak ve sistem olarak Sovyetleri çökertmek için müslümanları (ya da müslümanlığı) kullandıklarını söylüyordu. Ama, sol ve sosyalist sol, özellikle laik kimlikleriyle sola oy veren aleviler, alevilerin yoğun olduğu kentlerde, Sivas'ta, K. Maraş'ta, Çorum'da, cami bombalayan ve müslümanları katleden "kızılbaş komünistler" olarak, "Müslüman Türkiye" adına kol ve bacakları kesilerek, başına çivi çakılarak, ölmeden gömülerek öldürülüyorlardı.

Olayların cuma günlerine rastlaması da bir rastlantı değildi. Cuma cemaati camilerden dağılacağı sırada, cemaate, kentin bir başka camisine bomba konulduğu haberleri ulaştırılıyor, müslümanlar, komünist kızılbaşlara karşı cihada çağrılıyorlardı.

Sivas / 3-4 Eylül 1978:

"Alibaba camisi bombalandı!", "Aleviler camiyi yakıyor." "Kanımız aksa da zafer islamın", "Müslüman Türkiye",

Kahramanmaraş / 22-26 Aralık 1978:

"Komünistler, aleviler, Ulucamiyi yaktılar. Allah için cihad başına."

Çorum / Mayıs-Temmuz 1980:

"Komünistler, aleviler, Alaaddin Camisine bomba koydular."

"Kanımız aksa da zafer islamın"

"Komünistlere ölüm."

Ne Sivas'ta Alibaba camisi bombalanmış, ne de yakılmıştı. Ne Kahramanmaraş'ta Ulucami yakılmıştı, ne de Çorum'da Alaaddin Camisine bomba konmuştu.

Çorum olayları sırasında, olayları önlemekle görevlendirilen 15. Piyade Tugay Komutanı Tuğgeneral Şehabettin Esengün, Çorum olaylarının bir mezhep kavgası olmadığını, hezhep ayrılığının aşırı sağ ve aşırı solu çatıştırmak için provokasyon olarak kullanıldığını belirterek, "Neden bu kadar insan öldürdüler, evler ve işyerleri yakıldı, yıkıldı? Amaçları neydi? Ülke çapında bir iç ayaklanmanın provası mıydı? Yoksa bir askeri darbeyi zorunlu kılacak bir şey mi yaratmak istediler. Bunu çıkaramıyorum." diyecekti. (*Nokta*, 18 Haziran 1986.)

4 Temmuz 1980 günü, cuma namazı sırasında, TRT'de, "Çorum'da Alaaddin Camisine bomba atılması ve dışardan ateş edilmesi sonucu ilk saptamalara göre dört kişinin öldüğü" haberi verilmiş, haber saat başı yinelenmişti. Çorum TRT muhabiri böyle bir haber geçmediğini söyleyecek, Çorum Cumhuriyet Savcısı Alaaddin Camisinin bombalandığı haberinin olaylar başlamadan bir saat önce bütün kentte duyulduğunu belirtecektir. Cumhuriyet Savcısı o anda Merkez Jandarma Karakolundadır. Polis telsizinden Alaaddin Camisinin bombalandığı duyurulmaktadır. Askeri telsizden bir yüzbaşı, "Bombalama olanağı yok, hangi polis bu haberi verdi!" diye soracak, ama haberi veren polis bulunamayacaktır.

Çorum olaylarının, Sivas ve Kahramanmaraş olayları gibi önceden planlandığını gösteren bilgiler de yer aldı basında.

Olaylardan önce, Çorum'un ilçesi İskilip'te "Ülkücü Gençlik" imzasıyla dağıtılan bildiride, "Müslüman Türk Milletini bölmek, parçalamak, yoketmek isteyen komünist cinayet şebekelerine karşı", "Büyük Türk Milleti", "Ülkücü Türk Gençliği"ne destek vermeye ve "Büyük cihada hazırlanmaya" çağrılmış, bildiri, "Kanımız aksa da zafer islamın!, Yolumuz Allah'ın yolu!" sloganıyla bitmişti.

Çorum'da olaylar devam ederken, Mahalle Oba Başkanı Eyüp Gül, ÜYD Başkanı Seydi Esenyel'e, "alevilere ait 30'u aşkın ev ve işyerini tahrip ettirdiğini", "sekiz rehineleri olduğunu" iletecek, ÜYD Başkanı da, "Yapılan her hareketin Türk milletinin bölünmezliği ve parçalanmaması için yapıldığını" söyleyecekti. Bir inşaatın bodrumunda elleri bağlı tutulan rehineler, hava karardıktan sonra, bir tarlaya götürerek öldürüleceklerdi.

İçişleri Bakanı Mustafa Gürcügil, Çorum olaylarının solun bir tertibi ve devleti yıkma eylemlerinden biri olduğunu söyleyecektir. (*Cumhuriyet*, 14.7.1980);

Başbakan Demirel de, solu "fitne" olarak niteleyecek, fitnenin CHP'den destek gördüğünün altını çizecektir. (*Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1980)

Demirel'in bu konuşmasının Cumhuriyet'te yer aldığı tarihin ise bir başka öyküsü var. Çünkü "11/12 Temmuz", Evren'in, 1 Temmuzda, kendi odasında, Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı ve ikinci başkanıyla birlikte kararlaştırdıkları, darbe tarihiydi. Ama darbe, bu tarihte gerçekleştirilmemişti.

AJANLAR VE İÇ SAVAŞ

Uğur Mumcu'nun "provokatör" ve "MİT ajanı" olarak tanıttığı, İlhan'ın öldürülmesinde görevli olmadığı halde (ve "özel görevle") araca bindirilmiş olan, araç içersinde ve araçtan indirildikten sonra bizleri döven dört erden biri olan Kıs-

met Çağlar'ın ve ayrıca İbrahim Çiftçi, İsa Armağan ve Abdullah Çatlı'nın avukatı olan Can Özbay, MHP içersindeki değişiklik sonrası, Radikal'in sorularını yanıtlarken, bu "devlet kurtarıcıları"na da açıklık getirecekti: "Bu oyunun oynanmasında Amerika'nın rolü oldu" diyen Özbay, Avni Özgürel'e şunları anlatacaktı: "Birtakım Amerikan ajanlarının, hatta elçilik mensuplarının olayların içine girdiğini ben belgeleriyle tespit ettim. Mesela Çorum olaylarında parmakları olduğunu biliyorum. (...) O olaylarda Amerikan elçiliğinin parmağını gözümle gördüm. Elçilik mensubu Çorum'a gidiyor, olayları ayarlıyor, hadiselerin hemen ardından apar-topar Türkiye'den ayrılıyor. O zaman devletin emniyet görevlilerine bu kişinin adını da verdim. Sivas olaylarında da, Kahramanmaraş olaylarında da var bu oyun, (...) MHP'nin içinde ajanlar cirit atıyordu. (...) Çeşitli haber alma örgütlerinin buraya girmek ve gerek bilgi sızdırmak bakımından, gerek yönlendirmek bakımından faaliyet göstermesine şaşmamak lazım." (*Radikal*, 11 Kasım 1996.)

Sadık Eral, MHP binasında Çorum olaylarını planlayan Alexander Peck'in, olaylardan önce de yörede çalışmalar yaptığını, Çorum'da AP ve MHP başkanlarıyla, CHP'li belediye başkanıyla, valiyle görüştüğünü, bazı köyleri gezdiğini, alevi ve sünnilerin durumlarıyla ilgili bilgiler aldığını yazacaktır. Çorum CHP il başkanı, Peck ile görüşmeyecek, CHP'li belediye başkanı, Peck ile görüşmesini "devlet sırrı" diyerek açıklamayacaktır.

Cüneyt Arcayürek'e, Amasya Belediye Başkanı Gündüz Turan'ın, telefon ederek, adı Peck olan bir Amerikalının kendisine alevi-sünni ve sağ-sol çatışması üzerine sorular sorduğunu, "ne zaman ve hangi büyüklükte bir çatışma çıkacağını araştırdığını" söylemesi üzerine, Arcayürek, Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün'e gitmiş, Peck'in, Kıbrıs'ta CIA istasyonuna bağlı çalıştığını öğrenmişti.

Dönemin Amasya Valisi Aydemir Ceylan, Peck'i, Orman Müdürlüğü misafirhanesinde tuttuğu için Merkeze alınmış, emekli olana değin vali olarak atanmamıştı.

İçişleri Bakana Hasan Fehmi Güneş: "Türkiye'de yaşanan birçok toplumsal olayda, MHP ile ortak çalışan CIA ajanı Peck'in imzası vardır. Peck, MHP'lilerle, MHP Genel Sekreteri Necati Gültekin'le, bu arada başka kişilerle de görüşüyordu. Yine raslantıya bakın ki, Peck'in gittiği yerlerde olaylar çıkmaya devam ediyordu. Örneğin gezisinden bir süre sonra Çorum olaylarının patlak vermesi ilginçtir." (*Akis*, sayı: 3.)

Sadık Eral, *Çaldıran'dan Çorum'a Anadolu Alevi Katliamları* (Yalçın Yayınları, İstanbul, Ağustos 1993, s. 73-78) kitabının "Çorum'da Bir Amerikalı" başlıklı bölümünde, Çorum olaylarının ardından Türkiye'den ayrıldıktan sonra, "Profesör" sıfatıyla Türkiye'ye gelerek MHP'de konferanslar verdiği belirtilen Peck ile ilgili olarak "sınırsız-sorumsuz" Cahit Polat'ın bana ilettiği notlar arasında şu paragrafların da altını çizmişim:

"— 12 Eylülden hemen sonra, MHP Genel Merkezinde yapılan aramada, Emekli Hava Generali MHP'li Necati Gültekin'in not defterinde şöyle bir kayıt vardı: "ABD Elçiliğinden Alexander Peck gelecek, konferans verecek...".

"— Türk Hükümeti (...) İran'dan (Humeyni yönetiminden) çok ilginç bir istekte bulunacaktı. Tahran'daki ABD Büyükelçiliğinde bulunan belgelerde, Türkiye'deki ABD diplomatlarının mezhepçilik ve alevilikle ilgili çalışmalarını içeren kısımların sansür edilmesi istenmişti. İran hükümeti bazı ödünler karşılığında bunları kabul edecekti... (II. Sekreter Gene Christy'nin Sivas ve Kahramanmaraş gezileri, I. Sekreter Alexander Robert Peck'in Amasya-Tokat gezileri ve III. Sekreter Eugenie Price'nin Zile gezileri gibi...)."

NATO İLE KORUNAN SİSTEMİ "KORUMAK"

NATO'nun görevi, NATO ile korunan sistemi korumak olarak özetlenebilir. NATO ülkelerini değil, NATO ile korunan sistemi korumaktır NATO'nun amacı. Dışardan, özellikle Sovyetler Birliğinden gelecek saldırılara karşı, içerden

NATO ile korunan sisteme yönelik eylemlere karşı, kendi sistemini korur.

NATO üyesi ülkelerde, NATO ile korunan sistemin korunması, "dolaylı saldırı" kavramına dayandırılmıştır. Eisenhower Doktrini ile, ABD, "uluslararası komünizmin, silah kullanmadan, dolaylı olarak da saldırıya geçebileceği" görüşünü savaş doktrini olarak kabul etmiş, Rockfeller Grubu tarafından hazırlanan ve ABD yönetimine verilen bir raporda, "açık saldırıların yanında, ondan daha tehlikeli, saldırı görünüşünde olmayan başka tür tehditlerin varlığından" sözedilmişti. "Bu tehditler, içerden yapılmak istenen değişim ve dönüşümlerdi." Bu saldırıların, bazan iç savaş biçiminde, bazan devrimci hareket biçiminde, bazan demokratik akımlar biçiminde ve bazan reform hareketleri biçiminde maskelenmiş saldırılar olduğu belirtiliyordu. Bunlar açık saldırı değil, dolaylı saldırılardı. ABD, kendisine bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde, halkın kendi iradesiyle ve girişkenliği ile oluşturacağı demokratik dönüşümleri bile kendisine yöneltilmiş maskeli komünist tehdidi olarak nitelemiş ve bu "dolaylı saldırı"lara karşı, kaynağını anayasadan ve yasalardan almayan "özel savaşı", savaş stratejisi olarak benimsemişti.

ABD Kara Kuvvetleri Bilimsel Araştırma Dairesi Başkanına göre, "Amerika, "solcu" rejim ve hükümetleri devirmek için yerli kuvvetleri, komandocu-partizan metodlarına göre eğitmeli ve gerekli silah ve malzemeyle donatmalı"ydı. (M. Fahri, *Amerikan Harp Doktrinleri*, s. 302.)

D. Galula, "Ayaklanmaları bastırmakla görevli olan tarafın, bir siyasi partinin rehberliğine gereksinimleri olduğunu" belirtiyor; G. Synder "Yerel kuvvetlerin bütün komuta ve idari organlarının Amerikan uzmanları tarafından kontrol edilmesini, ama bu kontrol işlerinin o ülke kamuoyundan gizli tutulmasını" öneriyordu. (*Deference and Defence*, s. 23-28.)

Bir İtalyan tetkik hakimi, üç jandarmanın öldürülmesini araştırırken, "Gladyo" adlı gizli NATO kuruluşuyla karşılaşmıştı. 1956 yılından bu yana İtalya'da Gladyo vardı ve bütün

NATO ülkelerinde ayrı adlar altında kurulmuştu.

Brüksel'deki NATO merkezinden yönetilen gladyonun amacı, kısaca, komünistleri yok etmekti. Yok edileceklerin "komünist" olması gerekmiyordu. "komünist" olarak adlandırılması yeterliydi.

İtalyan gladyosu ile organik bağı olan P2 Mason Locası (P2ML) Başkanı, İtalyan gladyocular ile Türk ülkücülerin CIA güdümünde çalıştıklarını" söyleyecektir.

Türkeş'in verdiği bilgiye göre, 1968-70 yılları arasında Türkiye'de 45 komando kampı kurulmuş, bu kamplarda 250 bin komando eğitilmişti.

ABD Başkanı Johnson, 1964'te, Birleşik Devletler Harp Akademisinde yaptığı bir konuşmada, "şu sırada, 344 ekibimiz 47 ülkede iç savaş taktiklerini öğretiyor" sözlerinin basında tartışıldığı sırada, Türkeş, "sabotaj, katliam, suikast gibi gündelikleşen olayların sonuç olduğunu" söylüyor, "komünist emperyalizmin ülkemize saydırıya geçmesini" de "neden" olarak niteliyordu. Anarşizmin sebebi, ona göre, "Türk devletinin yıkılmak, Türk milletinin ve vatanının bölünmek, parlamenter rejimin ortadan kaldırılmak, yerine komünist bir diktatörlük kurulmak istenmesiydi."

1 Temmuzda, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in, komutanlarla odasında yaptığı toplantıda, 11 Temmuz / 12 Temmuz tarihini harekatın başlangıcı için uygun bir tarih olarak belirlemelerinin ardından, ilk cuma günü olan 4 Temmuzda, Çorum'da başlatılan olaylar sırasında, basına yansıyan, "Ülkücü Gençlik", "Oba Başkanı", "ÜYD Çorum Başkanı", "MHP", MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, MHP Genel Sekreteri Necati Gültekin ve Alexander Peck gibi birbirinden ayrı yerlerde duran kurum ve kişi adlarını, yukarda çerçevesi çizilen ve 1959'da ABD Dışişleri Bakanı Dulles ile Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu arasında imzalanan Dolaylı Saldırı Anlaşması şablonunda yerlerine oturtarak 12 Eylülün arka planını tamamlayan sabotaj, katliam ve suikastlerin içeriğini ve amacını açıklamak yeterli olacaktır sanırım..

Fuller'in deyişiyle sol ya da komünizm güçlenmiş görün-

düğü için solu ezmekle görevli taraf, bir siyasi partinin, yani MHP'nin rehberliğinde çalışmalarını sürdürmüş, komandolardan MHP'nin gençlik örgütleri olan Ülkü Ocaklarına ve kollarına değin yerli kuvvetler, Amerikan uzmanlar tarafından eğitilmiş ve bunlar, halktan gizlenmiştir. Türkeş'in söylemiyle, gündelikleşen olaylar olarak nitelenen "sabotaj, katliam, suikast"ler, "Türk milletinin ve vatanının bölünmesini" önlemek amacıyla yapılmaktaydı.

KAN ÜSTÜNDE SOLDAN SAĞA / SAĞDAN SOLA

Ekim 1973 seçimlerinden sonra kurulan Ecevit başkanlığındaki CHP-MSP koalisyonunun güvenoyu aldığı 26 Ocak 1974'ten Demirel azınlık hükümetinin darbe ile düşürüldüğü tarihe (12 Eylül 1980'e) değin, siyasal iktidar soldan sağa, sağdan sola altı kez el değiştirmiş, ama sokakta dökülen kanın sayısı, sürekli artmıştı. Bu, şöyle de açıklanabilirdi: amaç, solun iktidarına son vermek ise, iktidar soldan sağa geçtiğinde kanın azalması gerekirdi. Rakamlar irdelendiğinde görülen gerçek, sağın iktidarı süresinde dökülen kan daha da fazlaydı. Üstelik, MHP'nin içinde yer aldığı Demirel'in başkanlığında kurulan, iki MC (Milliyetçi Cephe) hükümeti döneminde kanın azalması gerekirken daha çok akmış, MHP'nin dışardan desteklediği ve 3. MC olarak da adlandırılan Demirel azınlık hükümeti döneminde ortalama olarak günde 10 kişi öldürülmüştü.

12 Eylüle giden yolda amacın, yalnızca solun iktidarına son vermek olmadığı açıktı.

26 Ocak 1974'ten 12 Eylül 1980'e değin soldan sağa, sağdan sola altı kez siyasal erk el değiştirmiş, öldürülenlerin sayısı sürekli olarak planlı ve programlı bir biçimde artmış, 12 Eylüle öngelen dönemde, MHP ve MSP'nin dışardan desteklediği Demirel'in azınlık hükümeti döneminde en yüksek sayıya çıkmıştı. Şöyle:

(1) Ecevit başbakan, 26 Ocak-17 Kasım 1974 (yaklaşık 10 ay), 5 ölü.

(2) Sadi Irmak azınlık hükümeti; 17 Kasım 1974-31 Mart 1975 (yaklaşık 4,5 ay), 9 ölü.

(3) Demirel başbakan, 1. MC hükümeti (Adalet Partisi / AP, Milli Selamet Partisi /MSP, Milliyetçi Hareket Partisi /MHP, ya da Demirel, Erbakan, Türkeş), 31 Mart 1975-21 Haziran 1977 (2 yıl 2 ay 10 gün), 350 ölü. (1 Mayıs 1977: 34 ölü.)

(4) Ecevit başbakan, CHP azınlık hükümeti, 22 Temmuz 1977-5 Ocak 1978, (5,5 ay), 21 ölü.

(5) Demirel başbakan, 2. MC hükümeti, 22 Temmuz 1977-5 Ocak 1978 (5,5 ay), 507 ölü.

(6) Ecevit başbakan, CHP, DP (Bozbeyli), CGP (Feyzioğlu) koalisyonu, 5 Ocak 1978-13 Kasım 1979 (1 yıl 10 ay), toplam 2.227 ölü, ayda 190 ölü: (26 Aralık 1978'den 13 Kasım 1979'a kadar (10,5 ay), sıkıyönetim döneminde 995 ölü, ayda 94,8 ölü).

(7) Demirel başbakan / Yeni MC ya da Demirel azınlık hükümeti (13 Kasım 1979-11 Eylül 1980 (9 ay), 2.734 ölü, ayda 303,7 ölü.

Ecevit'in birinci başbakanlığında 5 ölü, ikinci başbakanlığında 21 ölü, üçüncü başbakanlığında 2.227 ölü, (33 ay ya da 1005 günde) toplam 2.253 ölü.

Demirel'in birinci başbakanlığında 350 ölü, ikinci başbakanlığında 507 ölü, üçüncü başbakanlığında 2.734 ölü, (40.5 ay ya da 1117 günde), toplam 3.591 ölü.

Öldürümlerin ay ortalaması ise şöyle:

1974/Ecevit: 0,5 kişi;
1974/Irmak: 2,0 kişi;
1975/Demirel: 14,3 kişi;
1977/Ecevit: 21,0 kişi;
1977/78 Demirel: 92,2 kişi;
1978/79 Ecevit: 190,0 kişi;
1979/80 Demirel: 303,7 kişi.

Aralık 1974'ten 12 Eylül 1980'e (69 ay üzerinden), aylık ortalama ölü sayısı, genel toplama göre: 78,1; sol:30,6; sağ:

18,6; güvenlik görevlisi 4,0.

Bir başka anlatımla, sokakta kan dökülmesinin gizli amacı, (kanın döküldüğü günler sözkonusudur) iktidarın el değiştirmesiyle ya da iktidarın solun elinden sağın eline geçmesiyle sınırlı değildi. Parlamentonun kapatılması, siyasi partilerin feshedilmesi amaçlar sıralamasının önünde yer alıyordu.

İkincisi, K.Maraş olaylarının ardından 26 Aralık 1978'de 13 ilde sıkıyönetim ilan edilmiş olmasına karşın, sokakta kanın durmamış olmasıydı. Ecevit'in başbakan olduğu ve CHP'nin, Demokrat Parti (Ferruh Bozbeyli) Cumhuriyetçi Güven Partisi (Turhan Feyzioğlu) ile yaptığı koalisyonun sıkıyönetimle örtüşen son 10,5 ayında 995 kişi, ayda ortalama 94,8 kişi, Demirel'in başbakan olduğu sıkıyönetim döneminde 9 ayda 2.734 kişi, ayda ortalama 303,7 kişi öldürülmüştü.

Akademiler Komutanı Bedrettin Demirel, 12 Eylülden sonra, "Benim kanaatim, 1978'de müdahalenin yapılmasıydı. Sayın Evren bir ordu müdahalesi için 'zamanın iyi seçilmesi' kanaatindeydi." (Cüneyt Arcayürek, 9, s. 269.) diyor, Süleyman Demirel, Bedrettin Demirel'in sözlerini, "Biz bunu bir sene önce yapmalıydık. Ama olgunlaşsın diye bekledik." biçiminde açıklayordu.

Olgunlaşma, kuşkusuz, daha kısa zamanda daha çok insanın öldürülmüş olması demekti. Darbe, 1978'in başında gerçekleşseydi, 12 Eylüle kadar öldürülen 5.388 kişi yerine, 382 kişi, 1978'in sonunda gerçekleşeydi 1.142 kişi, 1979'un sonunda gerçekleşseydi 1.902 kişi öldürülmüş olacaktı. Başlangıçta, 1974'te, yılda 5 ölü varken, 12 Eylül 1980'e gelindiğinde, ortalama olarak ayda 303,7 kişi öldürülmeye başlanmıştı. 1974'ten başlayarak 12 Eylüle (1980) değin ölümle sonuçlanan olaylar hızlanmış, hızlandırılmış, 1974'te 5, 1975'te 27, 1976'da 87, 1977'de 265, 1978'de 760, 1979'da (13 ilde sıkıyönetim varken) 993 kişi, 1980'de (9,5) ayda) 1.766 kişi öldürülmüştü. 12 Eylüle gelindiğinde, darbe için ortam iyice olgunlaşmış sayılırdı ve Çorum olaylarının 4 Temmuzdan sonra yoğunlaştırılmış olmasının nedeni de darbe için kararlaş-

tırılan tarihe, 11/12 Temmuza kadar toplumsal ortamın tam olarak olgunlaşmasını sağlamaktı. Türkiye genelinde ayda 303,7 kişinin öldürülmeye başlandığı 1980 yılında, Çorum'da, 4 Temmuz'da saldırılara yeniden başlatılmış, 45 kişi öldürülmüş, yüzlerce kişi yaralanmış, birçok işyeri ve ev yıkılmış, bir gazete basımevi tahrip edilmiş olmasına karşın, darbe, planlandığı gibi, 11/12 Temmuzda gerçekleşmemiş, 11/12 Temmuzdan darbenin yapılacağı 12 Eylüle kadar 838 kişinin daha öldürülmesi gerekmişti.

24 OCAK KARARLARI VE DARBE

5 Haziran 1977 genel seçimlerinden önce, *Execuvite Intelligence Review*'in raporunda yer alan bilgilere göre, NATO, Türkiye'de bir askeri darbe planlamıştı. New York'lu bir bankere, Yunanlı bir diplomatın üflediği gibi, Demirel, İMF'nin ekonomik buyruklarına uymadığı için NATO, Türkiye'de bir askeri darbeye karar vermişti. (Bkz: M. Emin Değer, *Oltadaki Balık Türkiye*, 7. Baskı, s. 426-427.)

Ne var ki, Süleyman Demirel, "Bu tür müdahalelere en çok muhatap olmuş kişi olarak, bunları başka bir devletin, başka bir gücün yaptırdığına inanmadığını", bunların kendi içimizde olduğunu söyleyecektir. (*Cumhuriyet*, 4. Şubat 2006.)

CIA Ortadoğu Masası eski şefi Graham Fuller, özellikle Türkiye'de, sola, sosyalizme karşı siyasal islamı güçlendirmek ve sovyetleri hezimete uğratmak amacıyla, yalnızca ABD'nin değil, tüm Arap dünyasının, Avrupalıların, herkesin yaptığı "silah, para, herşey" olarak özetlenen yardımı, başka "bir devletin", "başka bir gücün" yaptığı yardım olarak kabul etmek istememişti Demirel.

Kenan Evren'in kendisine, "Biz bu sıkıyönetimi başarıya ulaştıramadık, Olmadı... Yapamadık, bunaldık..." dediğini ve "yeni yetkiler istediğini" söyleyen Demirel, "Yetmiyor dedikleri yetkilerle 12 Eylülün yapıldığının" altını çiziyor ve "Yedi yıl sonra, benim yasağım kalktıktan sonra, Kenan Evren'e

sordum: '11 Eylül ile 13 Eylül arasında bir gün geçti. Yeni yetki yoktu, değişen neydi de kan hemen durdu? Kanın üzerinde oturuyorsunuz!'. Cevap vermedi." diyordu. (*Radikal*, 21 Ekim 2005.)

Executive Intelligence Review'de yayınlanan rapora göre ise, Demirel, IMF'nin buyruklarına uymadığı için, NATO, Türkiye'de bir askeri darbe planlamıştı. Kendisi bir askeri kuruluş olan NATO'nun, ekonomik nedenlerden dolayı NATO üyesi bir ülkede bir askeri darbe planlamış olması, mantığımızı zorlayabilir. Üstelik, darbenin, altında Demirel'in imzası bulunan ve IMF'nin ekonomik dayatmalarını içeren 24 Ocak Kararlarından sonra ve Demirel iktidardayken yapıldığı gözönüne alınırsa, doğruluğuna inanmak daha da zorlaşır.

İnanmamızı kolaylaştıran nedenlere de bakmak gerekir: Demirel'in, ülkede kurulması planlanan sanayi kuruluşlarını (İskenderun Demir Çelik Fabrikası, İzmir Aliağa Rafinerisi, Seydişehir Aliminyum Fabrikası, Bandırma Sülfik Asit Fabrikası, Artvin Yonga Fabrikası gibi kuruluşları) Sovyetlerin finanse etmiş olması, *New York Times*'ın sahibinin, Demirel'e "Ne o, aks mı değiştiriyorsunuz?" ("*Are you changing the axes*") diye sormasına neden olmuş, Demirel de "Aks filan değiştirmiyoruz, bu kuruluşlar için gerekli finansmanı sizler karşılamadınız, 'Türkiye'nin ödeme kabiliyeti yoktur!" deyip para vermediniz, onun üzerine Sovyetlerle anlaştık!" yanıtını vermişti. (*Cumhuriyet*, 4 Şubat 20006.)

Bir askeri savunma sistemi olan NATO'nun NATO ülkelerini değil, NATO ile korunan sistemi koruduğu düşünülür ve Cumhuriyetin başlangıcından bu yana devlet kapitalizminin bir devamı olan KİT'lerin (Kamu İktisadi Kuruluşlarının) özelleştirme adı altında yıkılışının, "komünizmin yıkılması" olarak nitelendiği (Tansu Çiller) anımsanırsa, bu iktisadi kuruluşların, CIA analistlerin anlatımıyla "komünizmin çok güçlü olduğu" bir dönemde, NATO'yla korunan ekonomik sistemin içine Sovyet ekonomik yapılarının oturtulmuş olmasını, ekonomik nedenler dolayısıyla ya da ekonomik nedenler

gerekçe gösterilerek Türkiye'de bir askeri darbe planlanmış olmasının da NATO'nun amacıyla örtüştüğü söylenebilir.

Burada, ayrıca, 24 Ocak (1980) kararları ile NATO'nun askeri darbe planı arasında örtüşen amaçlar olduğu da gözardı edilmemek gerekir. 12 Eylülden sonra, "O zaman biz Demirel'e söyledik, ipe bile gidebilirdik. 24 Ocak Kararlarını bu parlamento ile gerçekleştirmek olanaksızdır!" (*Millliyet*, 28 Ocak 986) diyen planlamacıları, burada anımsamak gerekir. Çünkü, 24 Ocak kararları, emeğin ve emekçinin ulusal gelirden aldığı payı (yani işçilerin ücretini, köylülerin tarımsal ürünlerinin taban fiyatını) aşağı çekmeyi, sermayenin rant, faiz ve kar biçiminde ulusal gelirden aldığı payı yukarı çekmeyi amaçlamaktaydı. 1974-1978 Tokyo Raundu sürecinde özellikle sınai gelişmesini tamamlamamış, bir başka deyişle tarımın sanayileşmediği ve IMF'ye göbek bağıyla bağlı bulunan ülkelerde, emeğin ve emekçinin ulusal gelirden aldığı payın aşağı çekilerek, kapitalist/emperyalist sistemin bunalımını, merkez ülkelerden çevre ülkelere yaymayı amaçlayan kararlar toplamıydı 24 Ocak Kararları.

Şu da var ki, toplu sözleşme ve grev hakkı askıya alınmadan işçi ücretlerindeki artışı durdurmak, genel seçimleri askıya almadan tarımsal ürünlerin tabn fiyatlarının artışını durdurmak olanaklı değildi. Parlamento dağıtılmadan, sendikaları kapatmak, parlamento varken genel seçimleri askıya almak da o denli olanaksızdı. Grev, toplu sözleşme ve geneloyun askıya alınması, ancak parlamentonun dağıtılması ya da kapatılmasıyla olanaklı olabilirdi.

Kenan Evren, 24 Ocak Kararları ile 12 Eylül darbesi arasındaki sıkı bağıntıyı, daha doğrusu 24 Ocak Kararlarının, 12 Eylül darbesinin gerekçesini oluşturduğunu şöyle dile getiriyordu: "Eğer 24 Ocak Kararları denen kararların arkasından 12 Eylül dönemi gelmemiş olsaydı, o tedbirlerin fiyasko ile sonuçlanacağından hiç şüphem yoktu. Böyle bir askeri rejim sayesinde o tedbirler meyvesini vermiştir." (*Milliyet*, 7 Ocak 1991.)

Bu "meyve"nin, emeğin ve emekçilerin ulusal gelirden al-

dığı payın, (demokratikleşmenin tam tersine) giderek azalarak %26'lardan %16'lara, yani toplumsal tehlike sınırına çekildiğini, sermayenin kar, faiz, rant olarak ulusal gelirden aldığı payın aynı oranda artarak %74'lerden %84'lere yükseldiğini somut olarak ifade eden bir "meyve" olduğunu burada anımsatalım. İçerde, bunalım, sermayenin üzerinden emekçi sınıf ve katmanlar üzerine kaydırılmış, dünya kapitalist sistemi açısından, ekonomik bunalım, merkez ülkelerden çevre ülkelere aktarılmıştı.

Aynı süreçte, örneğin Fransa'da, emeğin ve sermayenin ulusal gelirden aldığı payın yüzde (%) olarak başaşağı durduğunu, yani emeğin ulusal gelirden aldığı payın %75'lerde ve sermayenin %25'lerde olduğunu ve aynı on yıllık süreçte emeğin payının, sermayenin payına göre, gene yüzde (%) olarak 10 puan arttığını belirtelim.Bunun, sömüren ülkelerde demokrasinin, sömürülen ülkelerde baskının (faşizmin) göstergesi olduğunu da burada belirtmeden geçmeyelim.

Askeri darbe planlanmasının amacı, IMF'nin dayattığı 24 Ocak kararlarıyla sınırlı olsaydı, şöyle de denebilirdi: Sokakta siyasal öldürümlerin başlatıldığı 1974'ten 24 Ocak Kararlarının imzalandığı 24 Ocak 1980'e değin öldürülen 3.275 kişi, 24 Ocak Kararlarının imzalanmasını dayatmak amacıyla öldürülmüştü. 12 Eylül darbesi, Evren'in söylediği gibi, 24 Ocak Kararlarının uygulanabilmesi, meyvelerini verebilmesi için yapıldıysa, (24 Ocak 1980'den 12 Eylül 1980'e değin, 8,5 ay içinde) öldürülen 2.113 kişi bu askeri darbeye ortam hazırlamak için öldürülmüş demekti.

24 Ocak Kararlarının imzalanmasından önce ve imzalanmasından sonra, 5.388 kişi siyasal amaçlarla öldürülmüştü. Bir başka deyişle, beşli cuntanın gerçekleştirdiği darbenin kaidesinde 5.388 tabut vardı. Darbeden sonra, 24 Ocak kararlarının "meyve"sini vermesi için ise, 50 kişi idam edilmiş, 171 kişi işkencede öldürülmüş, kuşkulu ölümler 300'ü geçmişti. Bir başka deyişle, emeğin ulusal gelirden aldığı payın aşağı çekilerek sermayenin yüzünü güldürmek, IMF'nin, Dünya Bankasının, ABD Başkanının içini ferahlatmak için

5.388 artı yüzlerce tabuta gereksinim olmuştu.

ROGERS PLANINDAN U-2 CASUS UÇAKLARINA

ABD Başkanı Jimmy Carter, 12 Eylül darbesini, "istikrar hareketi" olarak niteleyecek ve "12 Eylül harekatından önce Türkiye'nin durumunun savunma açısından tehlike arzettiğini", "Afganistan'ın işgal edilmesi ve İran monarşisinin devrilmesinden sonra Türkiye'deki bu istikrar hareketinin içlerini ferahlattığını" söyleyecekti. (*Cumhuriyet*, 21 Ocak 1985.)

ABD Başkanının içini ferahlatan başka şeyler de vardı. *New York Times* arşivi 19 Ekim 1980 günlü bilgi-notunda, Türkiye'de askeri yönetimin, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşüne olanak sağlayan Rogers Planını kabul ettiği yazılıydı. Başkan Carter ise, asıl zorlandığı konunun, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına yeniden dönüşünü sağlamak olduğunu söylüyor, "12 Eylül harekatı olmasa bu olmazdı." diyordu. (Ufuk Güldemir, *Kanat Operasyonu*, s. 94.)

James Spain, darbeden sonraki ziyaretinde, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına en kısa zamanda dönmesinin önemli olduğunu Evren'e açmış, Evren, iki hafta sabretmesini istemişti. "Tam onbeş gün sonra Rogers Planıyla Yunanistan'ın askeri kanadına dönüşü" duyuruluyordu!" diye yazmıştı. (James Spain, *American Diplomacy in Turkey*, s. 20, 22.)

New York Times arşivi 19 Eylül 1980 günlü bilgi-notunda, Türkiye'nin U-2 casus uçaklarına izin vermek niyetinde olduğuna yer verilmişti. Ankara'daki Batı kaynakları, yönetime elkoyan askerlerin, Sovyetler Birliği üzerinde uçuş yapacak U-2'lerin Türkiye'den kalkışına izin vereceklerini bildiriyordu.

İran'da mollaların iktidara gelişiyle birlikte, Sovyetleri dinleme istasyonları Amerikalıların elinden çıkmış, bunun üzerine U-2 casus uçaklarının Türkiye'den kalkışı için izin istenmişti. Ecevit böyle bir izni veremeyeceğini söylediğinde,

ABD Dışişleri Bakanı Cristopher, karşılığında ekonomik yardımların kesileceği "uyarısı"nda bulunacaktı.

Demirel, bu nedenle, Ecevit'ten iktidarı devralırken, "kuyruklar, yokluklar ülkesi, ısınacak mazot yok, benzin yok, yağ yok, şeker yok, dışardan satın alınacak bir kuruş yok, fabrikaların hammaddesi yok ve ilaç yok, kan çanağı içinde bir Türkiye" devralmıştı ama, Demirel'in kendisi de U-2'lerin Türkiye'den uçuşuna izin vermediği için olacak 12 Eylüle kan çanağı değil kan gölü bir Türkiye armağan etmek durumunda kalacattı.

12 Eylül askeri yönetimi, yalnızca, U-2 casus uçaklarının Sovyetler Birliği üzerinde uçuşuna izin vermekle kalmamış, Meclis'te aylardır bekleyen "Amerikan Türk Savunma İşbirliği Anlaşması", "Tutuklu Mübadelesi Sözleşmesi", Milli Güvenlik Konseyi ve Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmış, askeri alandaki uzun vadeli borçlar silinmiş, güvenlik yardımı çerçevesinde silah gereksinimi hemen ve eksiksiz karşılanmıştı.

20 Ekim 1980'de Uluslararası Para Fonu IMF, Türkiye'ye 92 milyar tutarındaki kredi dilimini serbest bırakmış; 25 Ekimde Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'nin 350 milyon dolar tutarındaki borcunu bir yıl süreyle ertelemişti. 29 Ocak 1981'de Londra'da toplanan 16 Bankanın temsilcilerinden oluşan komisyon, Türkiye'nin 3.2 milyar dolar tutarındaki borcunu, 8-10 yıl süreyle ertelemeyi kararlaştırmış, 31 Mart 1982'de Dünya Bankası, Türkiye'ye 304,5 milyon dolar kredi vermişti.

Sokakta kanın niçin döküldüğü, Türkiye'nin niçin kan çanağına döndürüldüğü açıktı. Kan dökülmesinin ikinci evresi ise, kanı dökülenlerin kanları, bir kez daha, bu kez de işkence tezgahında, cezaevi hücresinde, darağacında, olmazsa sokakta doğrudan cuntanın komutasındaki "devlet" eliyle dökülecekti.

Cumhuriyet, 18-19-20 Eylül 2007

KAHRAMANMARAŞ FAŞİST KATLİAMINDAN BAZI ÇİZGİLER YA DA GÜNEŞ NE ZAMAN DOĞACAK

Bir MHP yanlısı gazetenin manşeti: "Komünistler kardeş savaşını başlattı."

AP lideri: "Bana sağcılar ve milliyetçiler cinayet işliyor dedirtemezsiniz."

MHP lideri: "Hükümet defolup gitmelidir."

MHP sözcüsü: "Komünist katliamı, bir mezhep mensupları katlediliyormuş gibi gösteriliyor."

Bir CHP milletvekili: "Maraş katliamı alevi-sünni çatışması değil, örgütlü ve planlı bir faşist saldırıdır."

O günün içişleri bakanı: "Tahrik iki taraflıdır.", "Çiçek sinemasına bomba atan bir solcudur."

Kahramanmaraş faşist katliamı devam ederken söylenen ve yazılan bu sözleri bugün yinelemekte yarar var, bugün ve yarın yinelemekte yarar olacaktır.

Kahramanmaraş'ta katliamı komünistler mi başlattı? Kahramanmaraş katliamı bir komünist katliamı mıdır? Kah-

ramanmaraş katliamının yakın başlangıcı Çiçek sineması olayı solcular tarafından mı çıkartılmıştır? Kahramanmaraş'ta "sağcı" ve "milliyetçiler" cinayet işlemedi mi? Yoksa Kahramanmaraş katliamı örgütlü ve planlı bir faşist katliam mıdır? İşin özü buradadır.

Kahramanmaraş katliamı, komünistler tarafından başlatılmış bir iç savaş ise, olaylara bu açıdan bakmak gerekir. Kahramanmaraş katliamı, komünist katliam ise, olaylara bu açıdan bakmak, bu örgütü planlarıyla birlikte ortaya çıkarmak gerekir. Yoksa, daha önceki bir yazımızda, Kahramanmaraş olayları devam ederken yazılmış bir yazımızda belirttiğimiz gibi, Kahramanmaraş olaylarında da, eğer, "siyasal amaçlı suçlar adi suçlar olarak ele alınacak, ve eğer Türkiye ölçeğindeki bir bütünün parçaları olan bu olaylar, bütünleştirilemeyerek, tek tek olaylar olarak ele alınacak olursa, ve soruşturmanın sınırları, tetiği çekenle biterse, tetiği çektiren ile bunu siyasal arenada tertipleyenler aynı genel planın unsurları olarak ele alınmazsa, Türkiye'de, demokrasi esenliğe çıkartılamaz." ("Faşizm ve Türkiye/1978", *Ülke*, n° 6, s. 80.)

Biz, Kahramanmaraş olaylarına, burada, şu üç açıdan bakmak istiyoruz: (1) cinayetleri kimler işledi; (2) iki taraflı tahrik mi var, yoksa faşist tertip mi var; (3) bu, kendiliğinden bir katliam mıdır, yoksa katliam örgütlü ve planlı mıdır? (Bu soruların yanıtını ararken, olayı açıklayabilmek açısından elverdiği sürece, kişi adlarını anmamaya özen göstereceğiz.)

CİNAYETLERİ "SAĞCI" VE "MİLLİYETÇİLER" İŞLEMEDİ DE KİM İŞLEDİ?

Katliamdan tablolar aktaralım:

Karısı ve dört çocuğu gözleri önünde kurşunlanan, kesilen ve yakılan İbrahim Bilmez, bir gazeteciye şunları anlatıyor:

"Evi sardılar. Teslim olun dediler. Sardılar evi. Teslim olmadık. Bombanın biri geliy, biri gediy. Bombanın biri geliy, biri gediy. Taak! Aman şeyttikçe... İbrahim sen sıkar, bunla-

rı öldürürsen, bizim hepimizi keserler' bizim hanım deyiydi. 'Oyyy, gel sıkma" deyiydim. Dayanamadım. Baktım kurtuluş yok. Saat ikiyi geçti. Lan dedim, erkekçe beni öldürün lan dedim. Üçüncü kattan aşağı gendi gendimi attım. Beş-on dakka sonra, tabi ev yaniy, duman oliyi bütün. Evin içine su goyuklar yavrular. Yavrular dışarı çıkamıy. Gümbür gümbür yüzleri yaniy. Heme bomba, heme dinamit, heme ataşa verdiler. Körolaydım yavrularım. O zamana kadar, durun dedim, beni öldürsünler, dedim. 'Erkekler çıksın. Erkekleri öldüriyik, gadınlara ilişmiyik' deyiler. Lan beni öldürün o zaman dedim, öyleyse. Erkekçe gelin beni öldürün. Atladım üçüncü kattan pencereden. Orda bana iki tane sıktılar. Orda düştüm, yıkıldım. İki bacağıma, koluma dokuzlu fişek vurmuş. Küçük yavrum Sertaç atıldı üstüme. Alikopter üstte döniy. Yav, devlet yaptı, kimse yapmadı. Kimse öldürmedi bizi, onlar öldürttü. Sekiz saat, on saat alikopter üstte döner de, elli bin kişinin üstüne, demez mi ki, bunlar neye öldürülüyor, bir asker göndermez mi? Oyy yavrum, yavrum, yavrum...

"O zamana kadar, ayilem dama çıkmış, baktım. Dumandan duramamış. Büyük oğlum Ali balkona atılır atılmaz, kafasından vurmuşlar. Olduğu gibi düşmüş. O zamana kadar, öleyidim gayri, sana duracak zaman kalmadı. Kafamı kaldırdım. Tee!! Te, ben öleyidim yavrum. Te, ben öleyidim kuzum. Ondan sonra gayri yavaş yavaş başladılar. Her taraf yaniyi cayır cayır. Dayanamadı bizim avrat. Bi daha atılgan etti. 'Ne istiysiz, hepsini öldürdünüz, daha ne istiysiz?' dedi. Çocuklar enemiyi ki, her tarafı ataşa verdiler. Bi taraftan merdiven kodular. 'Nasıl öldürek sizi' deye, dilik dilik dildiler. Oyyy... Oyy! Avradım sarıldı. Onu aşağı attılar. Tutup yirmi kurşun sıktılar. Tee... Gapının ağzına düştü. 'Bunları öldürdük, esas babaları burda' deyi yanıma vardılar. Yapan ev sahabım. Ev sahabımın çocukları. (...) Oyyy... Daha garşıda bi tane var. Sakallı Hoca mı deyiler... Caminin damından ataş ediyler. Müslüman caminin damından ateş mi ider?

"Ondan sonra gettim. Surun birine sürünü sürünü gettim. Aşağı indim. Bir çaput buldum. Gan oluk gibim eniyi.

Çaputun bir katını sardım. Zaptolmiyi gan. Üçüncü katını sardım. Elime bir ip geçti. Çeke çeke oturttum. Küçük yavrum yanımda. Benim golum dutmiyi. Ne gadar çeksem de zaptedemiyim. Küçük yavrum da çekeçeke sardı. Dedim, yavrum Sertaç ümit galmadı. Gel seni şu surdan aşağı atım. Yok ben gediyim dedim. Ben gediyim Sertaç, yalağız sen şurda korkmaya dur, dedim. 'Korkmam baba' dedi. Ben baktım ki, surdan tırmandım, üçüncü surdan. Geçeceğim zaman 'Dur baba, seni öldürmesinler, beni öldürsünler, ' dedi. Sertaç üçüncü surdan atladı düze. Sertaç'ı tutmuşlar. 'Kimin oğlusun?' demişler. 'Ben ta aşağıda etfayinin dibinde oturuyorum' demiş. "Babam beni dövdü, kaçtım buraya geldim' demiş. Sertaç'ı kendilerinden bellemişler. Öldürmemişler. Sertaç varmış karakola, demiş 'Bize asker verin, babamı vurdular. Yaralı. Filan yerde. Abimi öldürdüler.' Çoluk çocuk bütün yakıyiler. Alay kumandanı elleşmiy, ne de karakol? Bakmış valiye get deyimiş. Orduya get. Sokağın ortasında çocuk on yaşında. Emniyet deyimiş, 'Şuna get'. Neytmişseler, gayrı kurtuluş kalmamış. Yavruyu bindirmişler bir şiye. Biraz asker vermişler. Te, beş-on dakka daha yavrularıma erken yetisselerdi. Yavrularım ölmezlerdi.

"Askerin geldiği yere gittim, sürünü sürünü. Yakarıyorum, alın beni diyi. Kumandana git söyle, diyi. Biz seni alamıyık deyi. Yaralıyım, sürüniyim. Sürünü sürünü yüz ikiyüz metre kumandanın yanına gittim. Orada bir sivil vardı. Ya polisti, ya neyidi, bilmiyim. O dedi 'Yav bunu alsanıza' dedi.Yavrular için diyim şurdalar diyim. Belki canlılar. Alın da gelin diyim. Getirmedi, ordu. Getirmedi asker. Gideydiler. Belki onlar canlıydı. Ölmezdiler. Oyyy. Oy yavrularım oy! Oy avradım oy! Ben öleydim, sizin acılarınızı görmiyeydim yavrularım. Öldüğünüzü görmiyeydim. Gavur desen gavur yapmaz. Vicdan adalet mi var? Yavrularım, yavrularım. Oy! Aldıramadım yavrularımı. Körpelerimi oy... Onları nere götürdüklerini görmedim. Beni tedaviye aldılar. İçişleri bakanı geldi.

"Te, benim yavrularım filan yerde yatiyi dedim. Ölülerini

de getiremez min? Ölülerini getiremez min? Ben niye ölmedim? İmdat gönderin, yavrularımı getirin dedim. Avradımı getirin dedim. Avradımı getirin dedim. Getirmediler. Sabahlan gider getiririz dediler. Sabaha gadar yaşar mı bunlar? Yaşar mı? Sabaha galır mı? Amman oy yavrularım, ben öleydim. Mezarınızı görmeyeydim. Ben ölüm diye ben beni damdan attım. Sizi belki öldürmezler dedim. Avrat dediydim, ev yaniyi, mal yaniyi. Ben beni atiyim. Elli üç bin lira da para varıdı. Al bunu koy belki size bir şey yapmazlar. Çoluğa çocuğa belki ilişmezler dedim.

"Te! Cebimi yokladım. İki-üç kat para galmış. Hepsini verdim. Oyy. Ondan sonra duydum. Te! Talan oliy. Galanı da talan talan götürdüler. Bir tek mahluk galmadı. Heçbir elbisem. Heçbir evimden bir eşya. On kat yatak. Üç halı. Çamaşır makinesi, buzdolabı. Soba, koltuklar, televizyon, radyo, teyp, hepsi bir galan üzerine götürdüler. Yağmacılığımış, ölüm deelmiş, yağmaya gelmiş."

Bir şikayet dilekçesinden:

"Sabah saat 7.30'da mahallemizi korumak için gelen piyade taburu başındaki Binbaşı (...) ve Yüzbaşı (...), bize siz içeri girin sizin emniyetiniz sağlanmıştır diyerek biz mahalle sakinlerini evlerimize tıkadıktan sona, Yzb. (...) askeri arabaya bindirerek yamaç dağdaki toplanmış kalabalığın yanına gidip kalabalığın yanındaki sivil araçtan indirilen malzemelerin dağıtılmasına nezaret etti.

"Tekrar mahalleye geldiğinde kışlayı aleviler bastı kışlayı kurtarın diye bir yaygara koparıldı, taburun kışlaya çekilmesi sağlandı. Biz aleviler vatandaş değil miyiz, bizleri ezmeye niçin teşebbüste iftiralarla bizleri eziyorlar. Çocuklarımızı kadınlarımızı kesiyorlar, diri diri mahalledeki çam ağaçlarına çiviliyorlar."

Yörükselimliler anlatır:

"İki-üç bin kişi vardılar. Hep ellerinde Alman tüfeği, mavzer, makinalı. ... Kadınlarımızın memeleri kesildi. Altı aylık çocuğumuza kurşun sıkıldı. Kolları, bacakları kesildi, kafaları dövüldü [ezildi]. Kadınlarımızın hem ölüsüne haka-

ret ettiler, hem dirisine. Kocasının yanında yaptılar bunları. Kocası dedi, "Allahtan korkun", kocasını çektiler öldürdüler. Ardından kadını öldürdüler. 20 yaşında bir babayı, oğluyla birlikte öldürdüler.... Gözlerine şiş soktular insanların..." "Sergentepe'de Kaşanlı (...)'ün karısının ırzına geçip, kurşuna dizdiler. Daha sonra kilotunu çıkarıp sokağa attılar. Kalaycı Şah İsmail'in baltayla vurup, beynini çıkardılar."

İddianameden: Saldırganlar, yaşlı bir kadını evinden dışarı çıkarırlar. Yaşlı kadının bir gözü kör. Saldırganların biri cebinden bir tornavida çıkararak ihtiyar kadının sağlam gözünü oyar. Sonra ateş eder öldürür. Kadının sağ kalçası üzerinde demir parçası ile açılmış bir yara, başında saçma yaraları vardır.

İddianameden: Bir yurttaş, saldırganlar tarafından yakalanır, ve bir eve götürülerek öldürülür; öldürüldükten sonra kol ve bacakları kesilerek büyük bir kara kazana konur ve yanan bir evin bodrumuna atılır.

İddianameden: Bir grup saldırgan, alevi bir yurttaşın evine önce dışardan ateş ederek evin camını kırar, sonra getirdikleri yanıcı maddeleri evden içeri atarak yakmaya başlarlar. Evin yanması üzerine, evin sahibi, evin beton damına çıkar. Saldırganlardan biri ev sahibine ateş eder, ev sahibi merdivenlerden yuvarlanarak yanan evin içersine düşer ve yanar. Saldırganlar, kapıları kırarak içerde bulunan evin kadınını, oğlu ve yanlarında kalan birini, misafir bulunan bir öğretmeni sürükleyerek dışarı çıkarırlar. Bunlardan birine saldırganlar balta ile saldırır ve bir başka saldırgan alnının ortasına kurşun sıkar. Kadın, çocuk ve öğretmeni, sopalarla döverler, ve üç kişiye de topluca ateş edilir ve öldürürler. Saldırganlar, ellerindeki benzin bidonu ve paçavralarla evin damına çıkarak bacadan içeri tutuşturdukları paçavraları atar, evi yakarlar.

İddianameden: "Allahını seven alevileri öldürsün" diyenlerin başı çektiği bir grup, bir alevi yurttaşın evinin kapısını kırarak içeri giriyor. Saldırganlardan biri elindeki et satırıyla evin erkeğinin kafasına vurup yere yıkıyor. Karısı ve kızı,

"öldürmeyin" diye yalvarıyorlar. Yere yıkılan erkeğe, "hangi mezheptensin" diye soruyorlar. Yanıt vermeyince, sürüyerek dışarı çıkarıyor, dolaştırıyor, yeniden eve getiriyorlar. Saldırganlardan biri, bir balta ile vuruyor. Yerde can veren babasının üzerine, kızı atılıyor. Başka biri, elindeki tüfekle, babasının üzerine atılan kızına ateş ediyor ve öldürüyor.

İddianameden: Saldırganların ilk hedef olarak seçtikleri, "alevi ve sol eğilimli" olarak tanınan bir öğretmenin evidir. Saldırganlar, evin alt katının pencere camlarını kırıyor, evin içine dinamit, gaza batırılmış bez atıyor, ve evin içini silahla yaylım ateşe tutuyorlar. Saldırgan gruptan bazı kişiler, pencere demirlerini kırmaya çalışıyor; öğretmenin karnından yaralanmasından yararlanan saldırganlar, mutfak penceresinin demirlerini kırarak içeriye giriyor, sopa ve tahtalarla vurarak ve ateş ederek öğretmeni "hunharca katlediyorlar". Olay, öğretmenin karısı ve üç kız çocuğunun gözleri önünde geçmektedir ve onların yalvarmalarıyla "alay eden bu vahşi ve gözü dönmüş saldırgan grup", öğretmenin ölüsünü ateşe atmalarına engel olmaya çalışan karısı ve kızını yaralıyorlar. Saldırgan gruptan bir kısmı, öğretmenin üç genç kızını sürükleyerek mahalle aralarında dolaştırıyorlar, dövüyorlar, dolaştırılırken kızların pijama pantolonlarını aşağıya sıyırıyorlar. Kocasının ölüsü ile uğraşan eşinin üzerine gaz dökülüp yakılmak isteniyor, av tüfeği ile başından vurularak, sol gözünden ve başından yaralanıyor.

İddianameden: Öğretmenin evine yapılan saldırıdan sonra, bu evin üstündeki eve, saldırganlar, silahla ateş açıyor, dinamit ve yanıcı maddeler atıyor. İçerden silahla direnildiğini gören grup, biraz sonra 800-1000 kişi kadar oluyor, ve eve yeniden saldırıya geçiyorlar. Evde bulunan bir erkek göğsünden vurularak ölüyor, bir kadın alnından vurularak ölüyor. İçerde bulunan evin erkeği, biri 14 ve biri 23 yaşlarındaki kızları ile 16 yaşındaki bir erkek çocuğu teslim oluyoruz diye dışarı çıkarıyor; saldırganlar yoğun ateş açarak, iki kızı ve erkek çoçuğunu öldürüyor. Saldırganlar eve giriyor, ve eve sığınan beş kişiyi dışarı çıkarıyor, ve silah ve sopa ile saldırı-

yorlar. İki erkek ölüyor. Birini öldü diye bırakıyorlar. Ev yakılıyor ve kıymetli eşyalar yağma ediliyor.

İddianameden: Bu gruptan ayrılan bir başka grup, birkaç ailenin yanlarına sığındığını öğrendikleri bir eve saldırıyorlar. Evde kiracı olarak oturulmaktadır. Ev sahipleri, "dışarı çıkın sizi dışarda öldürsünler" diyor. Evde kiracı olarak oturanlar ve yanlarına sığınanlar dışarı çıkmıyorlar. Saldırganlar, evin altındaki odunlara gaz döküp ateşe veriyor. İçeriye silahla ateş açılıyor, dinamit atılıyor, gaza batırılarak tutuşturulmuş bez parçaları atılıyor. Açılan ateşle, kiracı olan ev sahibi yaralanıyor, evde bulunanları kurtarmak amacıyla kendini pencereden dışarı atıyor. Saldırganlar eve giriyor. Gözleri iyi görmeyen birisi dama çıkartılıyor, damda vurulup öldürülüyor. Evin bacasından kaçmak isteyen birini damda yakalayıp öldürüyorlar ve ölüsünü aşağı atıyorlar. Evde bulunan başka birini önce silahla yaralıyorlar, daha sonra balta ile vuruyor, sustalı bıçakla yüzünü parçalayıp öldürüyorlar. Silah tehdidi ile dışarıya, eve dayalı merdivenden indirdikleri evin kadını ile oğlunu merdivenden aşağıya çekerek silah, tahta ve sopalarla hunharca öldürüyorlar. Kocasının ölüsünü aşağıda görüp sarılmak isteyen bir kadın öldürülmek isteniyor. Eve sığınan ailelere ait 11 adet genç kız ve çocuk rehin tutacağız denilerek, bir başka eve götürülür. Olay yerine gelen askeri birlikler genç kız ve çocukları kurtarıyor.

Küçük bir kesit bu Kahramanmaraş katliamından. Kimler kimi öldürüyor? İşte yanıtı:

İddianameden: "Komünist aleviler dışarıya çıkın sonunuz geldi, Maraş ovası bozkurt yuvası." "Yetişin ey ümmeti müslimin, gün bugündür, komünistlere, kafirlere ölüm, müslümanları durdurmayın.", "Komünistler ulucamiyi yıkıyor, din elden gidiyor, komünistleri öldürelim", "Müslüman Türkiye, Komünistler Moskova'ya" "Elinde silahı olan, bıçağı baltası olanlar gidelim, bu kızılbaş kafirleri vuralım", "Vurun komünistlere, ateş edin, alevileri öldürün şahit kalmasın", "Müslüman kardeşler, kafirleri yaşatmayalım, öldürelim.", "Gavurların evlerini yakın, öldürün". "Vurun şu kızıl komü-

nistlere, öldürün", "Komünistler, aleviler dışarıya çıkın, hepinizi öldüreceğiz", "Sinkaf ettiğimin alevisi, burası Türkeşçi yatağı" diyenler öldürdüler.

İddianamedeki ifadelerle aktaralım: "... saldırganların başında elindeki eğri şarjörü otomatik tüfeği bir taraftan ateş ederek, diğer taraftan da 'ne duruyorsunuz, bomba atın, dinamit atın, elinize ne geçerse atın'"; "Solcuları vurun, sizi polis durdurursa, dönün polisi vurun, asker durdurursa dönün onu da vurun" diyerek saldırganları tahrik ve teşvik edenler, alevilerin, CHP'lilerin, ilerici ve devrimcilerin evlerini yakan, çocukları, kadınları balta ile doğrayan, yaşlı kadınların gözlerini oyan, ölülerin kollarını, bacaklarını kesen, "sağ görüşlü saldırganlar"dır, "bazı sünni sağ görüşlü saldırganlar"dır. Yakanlar, öldürenler, yağma edenler, Demirel'in "sağcı" ve "milliyetçi" dediği faşistlerdir; yakılanlar, öldürülenler, yağma edilenler, alevi, CHP'li sünni, solcu ve devrimcilerdir. AP lideri, kendisinin "sağcı" ve "milliyetçi" dediği, bizim "sağcı"dan da "milliyetçi"den de kalın bir çizgiyle ayırdığımız faşistlerin işledikleri bu cinayetler karşısında, "sağcı" ve "milliyetçiler" cinayet işledi diyecek midir, demeyecek midir? Bir yandan siyasal iktidarı işlenen cinayetlerin sayısı ile eleştirirken, bir yandan cinayet işleyen bu "sağcı" ve "milliyetçiler"i, bu kendisine omuz verdiği cinayet örgütlerini koruması ve yeniden iktidar olmak için korumak istemesi, halkın gözünden kaçmıyor ve kaçmayacak. Ve kendisi tarihten kaçsa da, tarih onu yakalayacak ve bu sözlerini yargılayacak.

Hitler faşizmi, "yahudi" maskesi altında, tüm demokrat ve devrimcileri toplama kamplarında fırınlara attı; faşizmin klasik yöntemidir bu. Türkiye'de, faşizm, alevi katliamı adı altında, tüm ülkeyi, demokrat ve devrimcilerin katledildiği bir alan haline getirmek istemektedir ve bu Kahramanmaraş'ta başlamış, ama bitmemiştir. Kahramanmaraş'ta doruğa çıkartılan tertip, ya burada boğulacak, ezilecektir, ya da Türkiye bu tertibin yaygınlaştırılmış yenilerine hazır olmalıdır.

CHP ağırlıklı hükümetin o zamanki İçişleri Bakanı, CHP'li bakan, Kahramanmaraş faşist katliamını, faşizmin oyununa gelerek, çarpıtmakta, olumsuz bir rol oynadı ve bir yandan tertibin arkasında olanların tepkisini üzerinden aşırırken, bir yandan da katliamın acısını yüreğinde taşıyan anaların, babaların, çocukların acısı ile bilmeyerek de olsa alay etmiş oldu ve bir yandan da faşizmi, faşizmin örgütlü ve planlı tertibini dolaylı da olsa gizlemeye hizmet etmiş oldu. Başından beri, faşizmi, bir sağ-sol çatışması biçiminde göstermeye özen göstererek, faşizmin demokrasiye, ve kendi içinde bulunduğu hükümete karşı bir saldırı içersinde olduğunu gözardı etti. Sağ-sol çatışması demek, hükümetin dışında, sağcılar ile solcular birbirleriyle çatışıyor, bu hareket, bize, bizim hükümetimize, ve bundan da önemlisi demokrasiye yönelik değil demektir. Sonra vereceği demeçler, bu eski içişleri bakanının bu anlayışını değiştirmez. Çünkü, Mecliste yaptığı konuşmada, olayların tahrik noktasının Çiçek sineması olayı olduğunu söylüyor ve bunun solcular tarafından yapıldığını belirtebiliyordu. Oysa, o gün sağduyusu olan herkes, Çiçek sineması olayının, Kahramanmaraş katliamı tertibinin bir parçası olduğunu biliyor ve yazıyordu. Şimdi, bu tarihsel yanılgıyı sergilemek için, olayları özetleyelim:

Kahramanmaraş Ülkücü Gençlik Derneği, "Güneş Ne Zaman Doğacak" adlı bir filmin Kahramanmaraş'a getirilmesi ve Çiçek sinemasında oynatılması için aracılık yapar. Sözde Rusya'dan Türkiye'ye kaçan iki kişinin serüveni olan bu gerici filme Ülkücü Gençlik Derneği sahip çıkmıştır. Kapıda faşist dergiler satılmakta; sinema kapısında özel olarak görevlendirdikleri kişiler, sinemaya giren paketli, çantalı ya da kendi dikkatlerini çeken müşterilerini aramakta, film oynanırken, içerde görevlendirilmiş bazı gruplar, "Başbuğ Türkeş", "Komünistler Moskova'ya", "Katil İktidar", "Müslüman Türkiye" diye sloganlar atarak seyirci halkın tansiyonunu yükseltmektedir.

Filmin oynamaya başlamasından üç gün sonra, gece, filme ara verildiği sırada, salonun ön sıralarında, "parça tesiri olmayan, basınç tesirli ve etkinlik gücünün az olduğu" uzmanlarca saptanan bir patlayıcı madde atılır. Patlamadan birkaç kişi hafif yaralanır.

O gün köyden kente alışverişe gelmiş ve her ne sebeptense solcu bir gazetede fotoğrafı çıkmış bir genç, bir bakkal tarafından, sürekli olarak sinemaya götürülmeye ikna edilmiştir. Balkonun arka sıralarında bulunan bu genç, filme ara verildiğinde diğer seyirciler gibi ayaktadır, ve basınç gücü yüksek patlamanın etkisiyle, herkes gibi kaçışır; kaçışma sırasında, arkasından patlayıcı maddeyi attı diye bağrıldığı için de paniğe kapılır. Belediye zabıta memurları gencin arkasından koşarlar, yakalayarak orada bulunan PTT binasına sokarlar. Görevlendirilmiş bir grup, kitleyi tahrik ederek, CHP binasına yürütür, CHP binasına dinamit atılır, taşlanır ve aynı sırada PTT binası da taşlanır. Haberler her yandan akar: Kahramanmaraş'ta sağ görüşü yansıtan bir film oynatılırken, sinemaya bomba atıldı. Çok sayıda kişi yaralandı. Bombayı atan sol görüşlü kişi yakalandı. Bir de oniki yaşında bir çocuğa tutanak tutturulur: bu genci, bombayı atarken gördüm diye. Oysa, patlama sırasında, tanıklık yapan çocuk yaralanmış ve bayılmıştır, dosyada doktor raporu vardır. Patlama ile birlikte, sinemanın çıkış kapısına 800'e yakın seyirci saldırmıştır. O sırada yaralı ve baygın olan bu çocuk, bombayı attığı öne sürülen gencin, tek başına merdivenleri indiğini, üzerinde parka, bacağında siyah pantolon ve ayağında kırmızı bot olduğunu söylemektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü polis laboratuvarları daire başkanlığı uzmanlarınca yapılan incelemede ise, bomba attığı öne sürülen gencin, oturduğu koltuk numarasının bulunduğu yerden, salona eli ile, böyle bir madde atmasının olanaksız olduğu saptanacaktır.

CHP ağırlıklı hükümetin CHP'li eski içişleri bakanı, bu tertibi, Kahramanmaraş olaylarını içinde yaşadığı halde, görememekte, kavrayamamakta, ve CHP binasına bomba atılmasının, solcuların tahrikinden doğduğunu, Kahramanma-

raş olaylarının solcuların tahriki ile başladığını düşünebilmektedir. Bunu, faşist katliamın taze ölüleri daha toprağa verilmeden, Mecliste söyleyebilecek, faşizmin oyununa gelerek, sorunu özünden saptırmaya hizmet etmiş olacaktır. Sorunları, bir sağ-sol çatışması olarak niteleyeceklerin düşmekten kendilerini kurtaramayacakları bir yanılgıdır bu.

Olayların içyüzünü iddianameden olduğu gibi aktaralım, (burada, konumuz açısından kişiler değil, olay esas olduğu için anlaşılır olan yerlerde adları, anlaşılmayan yerlerde soyadları çıkararak veriyorum):

"Filmin oynadığı ilk üç gece dergi sattırmak, sinema önünde kontrol görevi yaptırmak ve seyircilere kendi görüşlerinde slogan attırmak suretiyle yoğun bir propoganda ve taraftar toplamak kampanyası yürüten Kahramanmaraş ÜGD'nin yönetici, üye ve sempatizanları bunu yeterli görmemiş; sanık Ökkeş'in ifadesinde açıkça belirttiği üzere Kahramanmaraş ÜGD Şubesi Başkanı ve İkinci Başkanının görüşmeleri sonunda, bu iki şahısça halkı sol çevrelerin aleyhine kışkırtmak için solcuların attığı süsü verilerek; tahrip gücü az bir dinamiti sinema salonuna atıp patlatma kararı alınmış ve bu işin icrası Ökkeş'e verilerek ilerde olayın ortaya çıkması halinde kendilerinin Kahramanmaraş'ta bulunmadıklarını iddia edip mekan tanıkları ile doğrulamak üzere patlamanın yapılacağı gece Birinci Başkan da Küçüknacar köyünde bulunacak şekilde Kahramanmaraş'tan ayrılmışlardır.

"Dernek İkinci Başkanı, Kahramanmaraş'tan ayrılmadan önce sanık Ökkeş ve dernek muhasebecisi sanık Mustafa'ya yapacakları işin planını ve dinamitleri nereden alacaklarını ayrıntıları ile anlattıktan sonra bu işi 19.12.1978 gecesi bitirmeleri gerektiği emrini vermiştir.

"18.12.1978 Pazartesi günü aldıkları emir ve talimat uyarınca Ökkeş ve Mustafa saat 15.00 sıralarında Şekerli Camiine giderek önceden [ikinci] Mustafa tarafından Camiin tuvaletine koydurulan gazeteye sarılmış torba içindeki dinamit lokumlarını ve 10 cm. uzunluğundaki siyah dinamit fitilini

almışlar, aynı günü akşamı sanık Ökkeş (ETKO Esir Türkleri Kurtarma Ordusu davası sanıklarından halen bu dava nedeni ile tutuklu Ülkücü Muhittin'in kardeşi olan) önceleri de görüşlerini yokladığı, bu eylem için kendilerine yardımcı olacağına kanaat getirdiği, sanık Yunus'u evinden aramış evde bulamayınca Yunus'un küçük kardeşine, 'ağabeyin Yunus, Kümbet çay bahçesine gelsin' diye haber bırakmıştır. Akşam eve gelişinde Ökkeş'in bıraktığı haberi alan Yunus, Ökkeş'in beklediği Kümbet çay bahçesine giderek kendisi ile buluşmuştur. Bu buluşmada Ökkeş, Çiçek sinemasına patlayıcı madde atacaklarını, bu patlamadan hemen sonra da sinemanın damına dinamit atma görevinin Yunus'a verildiğini, bu görevi nasıl yapacağı hususundaki ayrıntıları kendisine anlatmış ve fitili çok kısa yarım dinamit lokumunu olay sırasında ateşleyip atması için Yunus'a vermiştir.

"Ertesi gün yani 19.12.1978 Salı günü Ankara ÜGD merkezine ait olduğu saptanan 29 43 51 numaraya Ökkeş, Kahramanmaraş PTT'sinden şehirlerarası yıldırım telefon açmış, saat 20.40-20.43 arasında üç dakikalık bir konuşma yapmıştır. Ancak, bu konuşmanın mahiyeti saptanamamış, sanık Ökkeş'in Kahramanmaraş ÜGD Başkanı olup o tarihte Ankara'da bulunan Mehmet'i mi yoksa bu derneğin Ankara'daki daha üst düzeyde bir yöneticisini mi aradığı hususu açıklığa kavuşturulamamıştır.

"Filmin oynatıldığı Çiçek sinemasına çok yakın olan PTT binasını terkedip Çiçek sinamasına giden sanık Ökkeş ve Mustafa sinemanın balkon kısmına çıkarak makine dairesinin hemen altında ayakta yerlerini almışlar ve filmin ara vermesi ile birlikte saat 20.50 sıralarında yarım dinamit lokumu Ökkeş tarafından sinema salonunun ön tarafına fırlatılarak patlatılmıştır. Patlamadan hemen sonra; o sırada dışarda bulunan Yunus da aldığı talimat uyarınca ikinci parça dinamiti sinemanın damına doğru fırlatmış ancak tam tutuşturulmadığından bu dinamit patlamamıştır. Patlama sırasında balkonda bulunan [bir üçüncü] Mustafa daha önce aldığı talimata uygun olarak Türkoğlu'ndan o gece sinemaya

getirdiği 20-25 kişilik arkadaşlarına ve dolayısıyla sinema müşterilerinin bir kısmına 'Müslüman Türkiye', 'kanımız aksa da zafer İslamın' vb. sloganlar attırmaya başlamış, aynı eylem [bir dördüncü] Mustafa tarafından salonda bulunan yandaşları vasıtasıyla bu kısımdaki seyircilere de yaptırılmış, Ökkeş, Mustafa, [üçüncü] Mustafa, ve [dördüncü] Mustafanın teşvik ve tahrikleriyle tansiyonları iyice yükseltilen 200, 300 kişilik halk grubu sinemaya yakın mahalde bulunan CHP il binasını taşlayıp tahrip etmişler, bilahare de PTT binasını taşlamışlardır.

"Olayların bu şekilde gelişmesi üzerine sanık Ökkeş aynı gece yine Ankara 29 43 51 numaraya yıldırım telefon açıp saat 22.27-22.33 arasında 6 dakikalık bir telefon konuşması daha yapmış, Kahramanmaraş ÜGD'nin Başkanına veya aynı derneğin Ankara'da bulunan daha üst düzeydeki yöneticilerinden birine durumu rapor etmiş, görevin yapıldığını duyurmuş, olay ve olayda yaralananlar hakkında bilgi verdikten sonra yardım talebinde bulunmuştur. Ancak Ökkeş'in telefonla bu şekilde yardım talebinde bulunmasının amacı saptanamamıştır.

"Sanık Yunus'un: 'Ökkeş bana hitaben yapacağın görevde korkacak bir şey yok, esas ana görevi biz yapacağız, seninki taş atmak gibi bir şey olacak, yarın akşam Çiçek sinemasına patlayıcı madde atacağız dedi. Ve parkasının cebinden kırmızı üzeri çiçekli küçük bir beze sarılı yarım dinamit lokumu çıkarıp verdi. Fitili yarım parmak dışarda gözüküyordu. Sen bu dinamiti al ve yarın akşam sinema başladıktan sonra kaleye çıkan yolun üzerinde dolaş, bir yarım dinamit de bende var diyerek çıkarıp gene beze sarılı bir yarım dinamiti göstererek 'Ben ve arkadaşım sinemanın içinde olacağız ve yan salondan sahne kısmına geçerek oradan atacağız, daha doğrusu bizim yapacağımız işe sen bakma, sen içerdeki patlamayı duyduktan sonra elindeki dinamiti sigara ile ateşle ve sinemanın dam kısmına at' dedi. Ben de dinamiti aldım onun dediği şekilde hareket ettim. Ertesi akşam sinemada patlama olduktan sonra ben de elimdeki dinamiti ateşleyerek si-

nemanın damına doğru fırlattım. Ancak dinamit patlamadı...'

"Sanık Ökkeş'in: 'Yunus isimli arkadaş geldi tuvalette dinamiti Yunus'a verdik. Mustafa ve ben dinamiti ön sıralara atmayı söyledik, çünkü ön sıralarda az kimse vardı, saat 20.45 sıralarında patlama oldu. Ben o sıralarda balkonda idim.'"

"Mehmet Fuat: 'Yolda yürürken, ben [ikinci] Mustafa'ya sinema işini kim ayarladı diye sordum. Onu da Ökkeş ayarladı dedi...' şeklinde ifadeleri karşısında; Çiçek sinemasına bomba attırılmasını tertip ve düzenleyicisinin Kahramanmaraş ÜGD'nin 1'inci başkanı ve 2'inci başkanı olduğu, bu olayların asli faillerinin ise Ökkeş, Mustafa ve Yunus olduğu anlaşılmaktadır."

Tertip açığa çıktıktan sonra, tertibin adını koymak doğaldır. Ne var ki, faşizmin tertibi karşısında uyanık olmak, bu oyuna gelmemek, demokrasiden sorumlu her insanın tarihsel görevidir. Yanılgının kökeninde, faşizmi faşizm olarak tanımaya eğilmeyen bir anlayış vardır. Bu anlayış, sorunu, sağ-sol çatışması olarak gören anlayıştır, ve yakın olayların aydınlığa çıkan yüzü, bu anlayışı mahkum etmiştir. Ama, kaç olayın içyüzü böyle aydınlanabilir, ve faşizmin işlediği ve "sol"a yüklediği kaç cinayet, ya başlangıçtaki yanlış değerlendirme sonucu çözülemeden kalmıştır, ya da kaç cinayetin faili yeni cinayetler işlemeye devam ederken, sanık sandalyesine oturtulmuş kaç masum insan, kendileri için verilecek mahkumiyet kararlarını beklemektedir? Biz, faşizmin önemini vurgularken, anarşizmi gözardı etmiyoruz. Ama, devrimcilerin varlıklarını korumak için başvurmak zorunda kaldıkları direniş ile bir sistem olarak "anarşizm"in birbirine karıştırılmasının yanlış ve o ölçüde tehlikeli olduğunu vurguluyoruz. Biz, bugün ülkede demokrasiyi tehdit eden ve ülke ölçeğinde örgütlü faşizm ile birkaç kentte silahlı gruplar oluşturan anarşizmin, aynı değerde ve ölçüde birbirine eşit gösterilmesinin tehlikeli bir davranış olduğunu vurguluyoruz. Türkiye'de faşist ilerleyişi bir sağ-sol çatışması biçimine

indirgemek, faşizme, faşist olarak hizmet etmiş olmaktan çok daha tehlikelidir, bu "aptallar gemisi"nin kahramanları derekesine düşmektir ve faşizm, daha çok bunların sırtına basarak ilerlemiştir.

KATLİAM ÖRGÜTLÜ VE PLANLIDIR

Bir CHP milletvekili, şöyle söylüyor, "Kahramanmaraş katliamı alevi-sünni çatışması değil, planlı ve örgütlü bir faşist saldırıdır". CHP ağırlıklı siyasal iktidarın yeni içişleri bakanı, "suç örgütleri"nden sözediyor, ve "suç örgütleri"nin kaynağına inileceğini söylüyor. Nasıl iniliyor kaynağına? Faşist örgütlerin hangisinin kaynağına inilmiştir ve hangi örgüt, "örgüt" olarak yargıç önüne getirilmiştir? Hiç biri.

Hepsi örgütlü suçlardır ve yargıç önüne hepsi "bireysel" suçlar olarak getirilmiştir ve hepsi siyasal amaçlı suçlardır, hepsi "adi" suçlu olarak yargılanmaktadır. Siyasal iktidarı yıkmayı amaçlayan, demokratik kuruluşların işleyişine, demokratik hak ve özgürlüklerin varlığına, yasa-dışı örgütler aracılığıyla, silahlı zor kullanarak son vermek isteyen, Türkiye ölçeğinde faaliyet gösteren hangi örgüt, yargıç önüne, örgütlü ve siyasal amaçlı bir "suç örgütü" olarak çıkarılmıştır? Hiç biri. Bu, siyasal iktidarın siyasası sorunudur, ve siyasal iktidar, bu doğrultuda hiç bir kımıldama göstermemekte, "faşizmi", silahlı-zor kullanmayan siyasal bir hareket olarak budayacağını sanmaktadır. Silahlı-zora başvurmayan bir "faşizm" olamaz, ve bu anlamda, faşizmin ikiyüzlülüğüne kanmış bir siyasal iktidar, faşizme karşı ciddi bir savaşım verdiğini ileri süremez. Kahramanmaraş faşist katliamı bu bakımdan elverişli bir örnek oluşturur. Öyle ki, katliam, planlı olduğu gibi, örgütlüdür, ama bu örgüt "gözardı" edilmektedir. Olaylara bakalım.

19 Aralık 1978. Çiçek sinemasında "bomba" patlatılması ile birlikte, "bomba" patlatmayı planlayanlar, "bomba"yı patlatanlarla birlikte, gece, kalabalığı, belirli bir yöne, ilkin CHP binasına yöneltirler. CHP'yi tahrip ederler. Hesaplanan

kalabalık oluşturulmadan, polis engeli ile karşılaşılır ve "bomba" atma işini düzenleyen kişi, ÜGD Ankara merkezine telefon ederek, "Olaylar bastırıldı, bize yardım yollayın" der.

20 Aralık 1978. Daha çok alevilerin oturduğu ve daha önce ETKO militanları tarafından otomatik silahlarla taranan kahve bombalanır. Raslantı sonucu ölen yoktur, bir yaralı vardır.

21 Aralık 1978. TÖB-DER üyesi iki öğretmen okuldan dönerken kurşunlanır. Öğretmenlerden biri olay yerinde, öteki kaldırıldığı hastanede gece yarısı ölür.

22 Aralık 1978. Cuma günüdür. Öldürülen iki devrimci öğretmenin cenazesi kaldırılacaktır. AP'li Belediye Başkanı ve bir MHP yöneticisi, kent içersine ve köylere adamlar yayarak, ölen öğretmenlerin, dinsiz olduğunu, Tanrıyı ve peygamberi inkar ettiklerini söyleterek şöyle devam ederler: "Dinine sadık bir müslüman çocuğu bu komünistleri öldürmüş. Yarın dinsiz alevi komünistler Ulucamiyi yakacaklarmış. Ey müslümanlar, duracak gün değil, Ulucamide toplanalım, Allah için savaşalım." Cenazelerin hastaneden verilmesi geciktirilmiştir. Saat 16'ya doğru, demokrat, ilerici ve devrimcilerden oluşan topluluk cenaze namazının kılınacağı camiye ilerlemektedir. Ulucaminin çevresi, evlerin çatıları, yollar, bayrak açmış sağcı gruplar tarafından doldurulmuştur. Faşist gruplar, "Hükümet istifa", "Katil Ecevit", "Başbuğ Türkeş", "Müslüman Türkiye" sloganlarını atmaktadırlar. AP'li Belediye Başkanı, "sağlığında camiye gelmeyenlerin ölüsünü bu mübarek yere sokmayacağız" diyor. Bir başkası, solcuların, faşistlere "Muhammed'in piçleri" dediğini hızla yayıyor. Bir ayakkabı boyacısı, sağ grubun bulunduğu topluluğa "Komünistler Ulucamiyi yakıyorlar, din elden gidiyor, komünistleri öldürelim" diyerek, tahrikleri yineliyor. Saat 17'ye doğru, cenaze topluluğu, faşistler ve etkisine aldıkları halk tarafından tam bir çember içersine alınmıştır. Taşlar ve sopalarla saldırıya uğrayan solcular, kaçışıyor. Jandarmanın saldırganları dağıtma girişimine, faşistler silahla yanıt verirler. Bunun üzerine jandarma silah kullanır ve faşistler kaçışır. Katliam

tertibi bu kez de boşa çıkmıştır. Kümeler halinde sokak içlerine dağılan sağcılar, iki polis arabasını yakar, CHP binasını yeniden tahrip eder, olayları yer yer sürdürürler. Sağcılar içinde üç de ölü vardır.

Aynı günün gecesi: Olayların teşvik ve tahriklerinden 20-30 kişilik bir grup, İddiname'de yeri belirtilen bir evde toplanır. İddiname'den sanık adlarını çıkartarak iletelim: Toplantıda 23.12.1978 cumartesi günü yapacakları eylem konusunda karar alınır, mahallede bulunan ve alevi olarak tanınan kişilerin evleri saptanır, silah, dinamit, gazyağı, sopa gibi silahların nasıl ve kimler tarafından temin edilip hangi evlerde muhafaza edileceği, olay sırasında bunların nasıl dağıtılacağı hususları kararlaştırılır, aynı gece alınan karar uyarınca, bir kişiye ait kamyon, bir kişiye ait otomobil ile silah, dinamit, gazyağı getirilir, ve gene iki kişinin evinde bu silahlar, dinamitler ve gazyağı saklanır. (Cumartesi sabahı, alınan karar uyarınca, ilk baskın yukarda olay özetini sunduğumuz Maraş İlköğretim Müdürlüğü müfettişlerinden bir öğretmenin evine yapılacak, öğretmen öldürülecek, eşi ve bir kızı yaralanacak, üç kızı sokaklarda pantolon pijamaları aşağı sıyrılarak dolaştırılacaktır.)

(Kahramanmaraş olaylarının irdelemesine, iktisadi, toplumsal ve siyasal bir tahliline, yazımızın amacı ve türü bakımından girmiyoruz; ama hemen burada şunları belirtelim ki) ETKO (Esir Türkleri Kurtarma Ordusu) adlı yasa-dışı örgütün önemli elemanları ilkin Kahramanmaraş'ta yakalanmış, MHP olayla yakından ilgilenmiş, ve Türkeş, Kahramanmaraş'ta halkın galeyan halinde olduğunu, tam bu sıralarda söylemiştir. Kahramanmaraş Emniyeti 1. Şube Müdürlüğü, Pişkinler İplik Fabrikasındaki işçilerin MİSK'ten DİSK'e geçmeleri karşısında, fabrikaya yeni sağcı grupların işçi olarak yerleştirildiği, ayrıca MİSK'e bağlı bir sendikada, fabrika işçiliği ile ilgili olmayan çevre köylerden getirilmiş kişilerin barındırıldığı belirtilen 25.9.1978 günkü bir raporda, şu ifadeler yer almaktadır: "AP, MHP'nin ileri gelenleri çevre köylerden getirmiş oldukları şahıslara ülkücü gençliği de ka-

tarak bu eylemlerine bir yandan fabrika işçilerini baskı altında tutup, bir yandan alevi-sünni çatışmasını körükleyerek devam etmektedirler. Ayrıca dikkati işçi hareketine çekip, şehir içerisinde civar illerde son günlerde görülen anarşik faaliyetlerin benzerinin yaratılması düşüncesiyle TARAFIMIZDAN TANINMAYAN ŞAHISLARIN şehir içinde gruplar halinde, yanlarında tanınmış aşırı MHP'li militanlar bulunduğu halde dolaştıkları görülmüştür." Kahramanmaraş, diğer iller gibi, sürekli olarak dışardan getirilen faşist militanların, gerek saklandığı, gerek toplandığı bir üs, ve gerek içerde olayları gerçekleştirecek vurucu gruplar oluşturduğu bir il durumundadır. Çiçek sineması olayının ardından saldırının önlenmiş olması üzerine, "bize yardım gönderin" denmesinin nedeni de, dışardan faşist militan istenmesinden başka anlama gelemez. Nitekim, 21 Aralık 1978 perşembe günü, 50 militan ülkücünün kente getirildiği valiye ihbar edildikten birkaç saat sonra, devrimci iki öğretmen vurularak öldürülmüştü.

23 Aralık 1978, cumartesi. CHP milletvekili Hüseyin Doğan'ın konuşmasından: 23 Aralık cumartesi günü geceden köylere ve tutucu mahallelere faşist katliamın hazırlayıcılarınca arabalı ekipler gönderilir, halk, "Allah için cihada" çağrılır. Mahalle içlerinde, köylerde aynı yalanlar yinelenir: "Komünistler, aleviler, Ulucamiyi yaktılar. Kadınlarımızın memelerini kestiler, ağaçlara çiviilediler. Allah için cihad başına." Aynı günün sabahı belediye hoparlöründen sürekli olarak "Kızıllar tarafından iki kardeşimiz şehit edildi, Allah için cihad başına." diye yayın yapılmaktadır. Ulucami önünde geceden halk toplanmaya başlamıştır. Minareden: "Kızıl komünistler din kardeşimiz filancayı şehit ettiler, cenaze namazı için toplanalım." Belediye hoparlöründen: "Komünistler tarafından üç din kardeşimiz şehit edilmiştir. Bütün müslümanların cenazeyi almak için hastane civarına toplanmasını rica ederim." Cenaze için toplanan kalabalığa: "Aleviler yukardaki camileri yaktı." Yukardaki cami yanında olanlara: "Kızıl aleviler Ulucamiyi yaktı." Köylerde: "Komünistler Ulucamiyi

yakmışlar." Belediyeye ait bir pikap kent içinde hoparlörden yayın yapıyor: "Alevi komünistler suya zehir kattı." Belediye hoparlöründen: "Alevi kafirler üç din kardeşimizi şehit ettiler. Alevi kafirler Yörükselim'de birçok kardeşimizi şehit ediyorlar. Allahını seven bütün müslümanlar hazır olsunlar." Bir camide hoca vaaz veriyor: "Hükümet komünist bir hükümettir. Geçmişte Halk Partili komünistler camilerimizi kapatıp kitaplarımızı yaktırdı. Şimdi de komünistlere yardım edip Ulucamiyi yaktırdı. Müslüman din kardeşlerimizi öldürdüler. Allahını seven müslüman olarak cenk meydanında hazırlansın.." Bir köy muhtarı: "Aleviler Ulucamiyi bombaladılar. Kızların başına çöktüler. Karılarımızın memelerini kestiler." Bir cami imamı: "Burada kılınan namaz caiz değildir, memleketimizi ebucahiller ve imansızlar işgal ettiler. Cuma günü Ulucamiyi yaktılar. Başımızda komünist ve imansız bir hükümet var. Bütün din kardeşlerimiz hükümete ve komünistlere, dinsizlere karşı ayaklanmalıdır. Çevremizde bulunan alevi ve CHP'li sünni imansızları temizleyeceğiz." Bir muhtar: bir elinde bayrak, bir elinde otomatik silah, "Vurun Sütçü İmamın* aşkına vurun, din elden gidiyor." Bir köy muhtarı: "Milliyetçiler ne duruyorsunuz, şehirde belediye başkanı silah dağıtıyor, bıçağınızı, baltanızı alın gelin..".

Her yönü ile açıktır ki, katliam, örgütlü ve planlıdır. Halkın dinsel duygularını olumsuz yönde etkileyerek, onların bu katliama "kendiliğinden" katılmış olmaları, bütün mahallelerde ve köylerde, geceden alınan karar uyarınca, gerçek olmayan bir söylentinin yayılması, hareketin planlandığı ve örgütlü olarak gerçekleştirildiği, bunun, iç savaş öncesi yoğunlaştırılan psikolojik savaşın ta kendisi olduğu açıktır. Gelişigüzel terör eylemleri, bilinçli olarak seçilmiş terör eylemleri, psikolojik savaş ve iç savaş. Yaratılan olayların birbirleriyle içiçe geçmiş üç ana amacı vardır. Biri, faşizmin siyasal iktidar desteğinde ve koruyuculuğunda gelişmesinin koşullarını ortadan kaldırmış olan ve faşist yasa-dışı faaliyetleri "faşist" olarak olmasa bile, "yasa-dışı" faaliyetler olarak kovuş-

turmakta olan mevcut siyasal iktidarı devirmenin ortamını yaratmak. İkincisi, bu olaylar, tertip zincirinin bir halkasıdır. Türkiye'de aynı konuda duyarlı bölgeleri, iç savaşa çekmek, katliamı yaygınlaştırmak ve hükümetin üzerinden, katliam doğrultusunda, bir askeri müdahale olanağının ortamını yaratmak. Üçüncüsü, demokratik hareketi silah yoluyla geriletmektir. Yeni açılan fabrikalar, ilkin faşist, ardından devrimci sendikaların kentte varlık göstermesinin nedeni olmuştur. Demokratik hareket, işçi, köylü, zanaatçı, öğretmen, öğrenci ile bir kenetlenme ve güçlenme içersindedir. Bu hareketi silahlı zorbalarla ezmek, geriletmek.

Bu üç amacı da içiçe geçmiş, birbirinin yerine geçmek üzere düzenlenmiş, planlanmış ve uygulamaya koymak üzere örgütlenmiştir.

Der ki yeni İçişleri Bakanı, "suç örgütleri" vardır, suçlar, bu örgütlerce işletilmektedir, bu örgütler üzerine gideceğiz. Der ki Başbakan, tetiği çekenlerden çok onları bu yola sürükleyenlerle uğraşacağız. Peki hani, nerede? Sinemaya bomba atılmasını planlayan bir örgüttür, bu İddianame'de açıklığa kavuşturulmuştur, ama örgüt değil, kişiler yargılanmaktadır. Katliamdan önce toplantı yapılmış, ve katliamın yöntemi, araçları, malzemeleri kararlaştırılmıştır, ama bu bile, bir örgütlü faaliyet değil, kişisel faaliyetler olarak ele alınmaktadır. Faaliyetlerin kast açısından, amaç açısından ele alınması zorunluluğu vardır. Belirli bir siyasal inançta olan insanlar, tanımadıkları insanları, bebekleri bile katletmektedir. Katliamın amacı siyasaldır, ve bunlar adi suçlar olarak ele alınmamak gerekir. Kasıt esastır. Ölüm bir raslantı sonucu çıkan yangından da olabilir. Ölüm, bir kasıt ile çıkarılan yangından da olabilir. Ve ölüm olayı, yasal açıdan, bu yangını çıkarma kastından soyutlanamaz. Katliam siyasal amaçlıdır. Siyasal iktidarı, zor kullanarak yıkmak —bu, namlusunu Meclise çeviren bir darbeden özünde farksızdır— ve anayasal demokratik hak ve özgürlükleri işlemez hale getirmek amacından ve kastından soyutlanmayacak katliamların, adi birer cinayet olayı gibi ele alınması yeterli olamaz.

Siyasal iktidara söyleyeceğimiz şu: dökülen kanların arkasında siz yoksunuz, bunu biliyoruz; bu kanların dökülmesini de istemiyorsunuz, bunu da biliyoruz. Ama şunu da biliyoruz ki, bu kanların dökülmemesi için, faşizme karşı siyasal iktidar olarak yapmanız gerekeni yapmıyorsunuz. Yasaları işletmiyorsunuz, ve cinayetlerin arkasındaki örgütleri, demokrasinin azgın düşmanlarını, "demokrasi"nin gereği kuruluşlar olarak niteliyor ve demokrasi düşmanlarının yeniden ve yeniden güçlenmesine dolaylı da olsa yardımcı oluyorsunuz. Siz, yasaları işletmezseniz, Hükümet Başkanının ünlü sözüyle, "doğa yasaları"nın işlemesinin olanaklarını beslemiş olursunuz. Anarşizm, bir yönüyle, buradan beslenir. Bireysel suçlara verilecek cezaları artırma yasalarıyla toplumu boşuna oyalıyorsunuz. Çünkü bu suçlar, örgütlü suçlardır, örgüt olarak üzerine gidilmedikçe, tahkikat bu yönde yürütülmedikce, sizi, tarih, sözde faşizme karşı ve ama pratikte faşizmi besleyen bir hükümet olarak yargılayacaktır.

Şimdi siyasal iktidardan sorabiliriz: Güneş ne zaman doğacak?

Yeni Ülke, Sayı 8, Temmuz/Eylül 1979
Faşizm ve Türkiye 1976-1980, Onur Yayınları, Ankara 1995, s. 201-222.

ÜÇLÜ KAVŞAK İÇİN ÜÇLÜ NOT

1.

1987 Akademi Kitabevi Öykü Birincilik Ödülü, Üçlü Kavşak kitabıyla Ahmet Yıldız'a verilmiş. Üçlü Kavşak'ın ilk yayınından (Cem Yayınevi, 1988) bugüne de yaklaşık yirmi yıl geçmiş.

Kitabın ilk öyküsü "Beşinci Katta Bir Pencere".

Yıldız, bu öyküyü "Zeki Arapoğlu'nun anısına" sunmuş.

"Küçük bir tanıklık" için üniversitedeki sınıfından alınan ve emniyetin (Trabzon Emniyeti olmalı) beşinci katındaki bir pencerede noktalanan gözaltı süreci, bu öykünün omurgasını oluşturuyor.

Biliyoruz: Ne kadar küçükse "tanık"lık, o kadar uzun sürer seanslar! Bilmeyenin "bilmesi" uzun zaman alır da onun için.

Öfkeli bağrışların ve acıyı sızdıran çığlıkların giderek azaldığı, yani tanıklığın sonuna yaklaşıldığı günlerin birinde, tanımadıkları bir ses yaklaşır hücrelerine:

- *Ne ulan bu çocukların hali?*
- *Kapıyı açın!..*

- Gözlerindeki bağı çıkar!..
- Elini de çöz!..
- Giysilerini bulup getirin!..
- Bir sigara yakın!..

Bu "sorgu" adı altında narkozsuz organ kesme/koparma seanslarını izleyecek olan "söz kesme" seansının ilkidir. İşte ikincisi:

- Bak oğlum bunların Allahı yok!
- Bak bunlar öldürecek sizi!
- Gerekirse öldürecekler sizi!

İşte üçüncüsü:

- Bir imza, hepsi bu!
- Şunu imzalayın!
- Ben baktım, bir şey yok, imzalayın!
- Mahkemede inkâr edersiniz, imzalayın şunu!..
- İmza!.. İmza!..
- İmzalayın!..

Dördüncü seans:

- Kabul et ulan!..
- Bırakalım mı ayaklarından ulan!..
- Seni parayla mı verdiler ulan!..

Aşağıda ışıklar içinde göz kırpar gibidir kent. Duymayacak geceyi ayağa kaldıran çığlığı ve görmeyecek beşinci katın penceresinden sarkaç gibi sarkıtılan gövdeyi.

2.

Birinci soru:

Tarih-öncesini tarihten ayıran, toplumsal tarihin belleği yazı oldu. Ama toplumsallaştığı ölçüde yaşam yazılmamışsa bilinebilir mi? Negatif bir yaşam da olsa bilinebilir, bilincine varılabilir mi? Bilinmezse geçmiş olan, bilincine varılmazsa yaşanmış olanlar, birey kendini, toplum nerede ve nasıl durduğunu bilebilir mi?

Çünkü, filistin askısından ipe, elektrikli masadan taş hücreye, algılamaya gönlümüzün elvermeyeceği nice çiğnen-

miş onurun, yok edilmiş bedenlerin bilgisine tek ya da birkaç olaydan ulaşılabilir mi? Ülkeyi onlarca yıl kuşatan iç savaşın tarihi tek tek olaylar bilinmeden yazılabilir mi? Tek ya da birkaç olay, kocaman ülkeyi kana bulayan ve yetmiş bin arşın uzaktan buyuran iradeyi bulmamıza yetebilir mi?

Yazılmış olanlar belleğimiz oldu, bilgimiz, bilincimiz oldu. Ne var ki koca ülke kana bulandı, hemen her ev bir yanında acıyı, bir yanında ölümü yaşadı, yoksulluğu da. Yaşananlar tek tek yazılmazsa, biri, birkaçı bilinse, on'u, bini bilinmezse, kişi bilmezse sırtına ya da göğsüne saplanan hançerin, ulusun ve ülkenin sırtına ya da göğsüne saplandığını, Nazım'ın dizeleriyle, "nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa"?

İkinci soru:

Türkiye kendini bilse, bilincine varsaydı, 12 Marttan (1971) 12 Eylüle (1980), işkencede, hücrede, darağacında kendi oğullarının canına kendi elleriyle kıyar mıydı, kıyıcılara kıydırır mıydı? Bebesi, gelini, ninesiyle, genci ve yaşlısıyla, köylüsü kentlisiyle, esnafı emekçisiyle, bugün de yaralı yüreğiyle çok yönlü bilinmeyen bir denklemin tuzağına düşer miydi?

Üçüncü sorum:

Cinayetleri yaşadık sol göğsümüzde, biliyoruz. Tabutları sol omzumuzda taşıdık, bugün de kanıyor. Hileyi sezmiştik, bildik de. Küresel bir kuşatmanın içinde kaldığımızı, Türkiye kadar büyük bir tuzağın dişlileri arasına sıkıştırıldığımızı da bildik. Sezdik, bilgisine vardık, bilincine de. Ama üniversite öğrencisinin beşinci katın penceresinden kentin boşluğuna sarkıtılması ile NATO ile korunan sistemin korunması arasındaki, korunan ile koruyan arasındaki ilişkiyi, bilebildi mi onlar? NATO ile korunan sistemi korumak adına, bizi sömüren ve kemiren sistemi korumak için, bizi içimizden dağıtıp yok etmek için, bizim kendimizi hançerlediğimizi biz bildik ama, öteki biz bildi mi bizi hançerlerken kendisini hançerlediğini, kardeşini, oğlunu, kızını da.

İşte son soru:

Genç-yaşlı, çocuk kadın, bedenleri tabutlara dolduran

öteki bizi taşımadık mı siyasal erkin tepesine, kardeşine kurşun sıkanı "şerefli" saymadı mı siyasal erkin tepesi. Öteki biz, uykumuzda boğduğu zaman bizi, boğduranı ve boğanı taşımadı mı Meclise? Öldürenleri bildik ama, bildik mi öldürten iradeyi. Bildikse, biz mi taşıdık, yoksa bizi boğanları, yakanları, kavuranları güdüleyen irade mi taşıdı siyasal erkin tepesine, Cumhuriyetin Meclisine. Bildik mi, bilebildik mi? Bugün Meclise egemen olan iradenin binlerce kilometre uzağımızdan buyuran iradeyle aynı irade olduğunu da..

Biz, bizi ezmiştik. Çünkü bizi bize ezdirmişlerdi. Biz, bizi gerdik filistin askısına. Biz, bizi astık ipe. Biz, bizi koyduk tabuta. Biz bildik, bildiğimiz için sarkıtıldık ayaklarımızdan beşinci kattan. Öteki biz, bizi sarkıtırken bildi mi sarkıttığının tam da kendisi olduğunu, kendini astığını ve geleceğini de.

3.

Son öykü: "Erzincan".

Şöyle de özetlenebilir:

"Nereye götürülüyoruz komutan?"

Savaş giysilerini giymiş, savaşa gider gibi miğferli, askerlerin, ince gövdeli subayların ağızlarını bıçak açmıyor. Kente yukarıdan bakan bu tepede, deniz tarafından esen bıçak gibi sabah rüzgârının içinde otobüsler hareket ediyor. Bizim okulun otobüsleri bunlar. Üniversitenin. Her akşam, bazen haftalarca alınıp sorguya götürüldüğümüz cezaevimize son kez bakıyoruz. Mavi ışıklar içinde, yapayalnız, şirin bir kır evi gibi arkamızdan bakıyor.

"Nereye götürülüyoruz komutan?"

Tutuklunun birinden geliyor yanıtı: "Kurşuna dizmeye götürüyorlar bizi!"

Otobüslerin ön ve arka koltuklarında askerler, elleri tetikte, mum gibi suratlarla oturuyorlar. Kenti, caddeleri –belki de son kez– görebilmenin melankolisini yaşayarak geçiyoruz.

"Annem!.." diye fırlıyor Sinan yerinden.

Hepimiz yerimizden fırlıyoruz. İkişer ikişer bileklerimiz-

den bağlandığımız zincirlere aldırmadan. Garip bir durumdayız. Askerler ayağa kalkmış, bizi oturmaya zorluyorlar. Yanından büyük bir hışımla geçen otobüslere doğru çaresiz insanların acı yüzüyle haykıran anneyi görüyoruz. Otobüsün yanından koşuyor, yokuş aşağı.

"Anne!.." diyor, Sinan.

"Anne!.." diye bağırıyoruz hepimiz.

Akşam alacasında, gri bir aydınlığın ortasında kımıldayan kenti görecekler. Bir ülkeden bir başka ülkeye, belki de Guantanamo'ya götürülen tutsaklar gibi.

Bir askeri birliğin içinde, gri bir binanın önünde, iki sıra, zincirlerle birbirlerine bağlı olarak, silahlarını üzerlerine doğrultmuş erlerin arasından, bir kapıdan, bir başka kapıdan, bir başka kapıdan, bir koridordan ve kapıdan, bir kapıdan ve koridordan, dönerek ve her köşede nöbet tutan erlerin kuşatan bakışları arasından, iki yanı demir parmaklıklı hücrelere ulaşana değin.

Kurşuna dizilmemişlerdi ama, kurşuna dökülecekleri Erzincan'da, Erzincan askeri cezaevindeydiler işte. "Evimiz" der gibi "cezaevimiz" dedikleri, Amerikalıların Sovyetleri dinledikleri Boztepe Dinleme Tesisi'nden kalan, Karadenize tepeden bakan prefabrik yapıdan getiriliyor, yerin altına, taşa ve demire gömülüyorlardı işte.

Tarihin ironisine bakılsın ki, kendi yurdumuzu, komşularımızı dinleme üssü olarak kullananlar, bizi, kendimizi, kendimizin düşmanı olarak, aslında kendilerinin tutsakları olarak, bir cezaevinden ötekine zincirlerle bağlatarak taşıtmış, politikacısını, yazarını, polisini, askerini, yargıcını, ülkemizi komünizmden koruma ve kurtarma adına, aslında yurdumuzu pazarlama, paylaşma ve ulusumuzu kölece bir tutsaklığa yargılama amacıyla kendi hizmetlerinde kullanmışlardı.

4.

Toplumsal özgürleşmenin namluların gölgesinde ve filistin askısında soluk almaya çalıştığı, düşünsel inancın tek tek

bireylerin bedensel varlığında savunulduğu ve korunduğu, yok edilmek isteneni yaşayarak, direnerek ve yaşayarak kurtarmış olmanın utkusu, öykülerin üçüncü kavşağını, denebilirse alt-ırmağını oluşturuyor.

Kimi yazarlar, 12 Martı ve 12 Eylülü bir çeşit çözülmeye tamamladılar. Yaşadılar mı, kaçtılar mı marttan ve eylülden, bilemeyiz.

Burada da, kelepçeye, askıya, elektriğe direnerek korunan beden, bugünkü sorularımızı yanıtlayarak büyüyor.

Dün tekti yanıtı: Komünizm. Daha somut anlatımla sanal bir komünizm "tehlikesi", akan suları durdurmak için yeterdi.

Bugün amaçlar, küresel katmanın içini dışına çeviriyor. Gizlenen açıklanıyor şimdi. Ama sorular aynı:

Yanıtlara her gün yeni bir yanıt ekleniyor:

Sevr için mi?

Ilımlı islam için mi?

Büyük Ortadoğu için mi?

Kendini yok etmen, yokolman için mi?

Değilse, nedeni neydi elektriğin, filistin askısının, hücrenin ve neydi nedeni darağacının?

Ağustos 2007, Ankara

2 TEMMUZ / SİVAS:
FAİLİ BELLİ, İRADESİ MEÇHUL

"Bilgisizliğin verdiği güveni, bilgi hiçbir zaman vermemiştir."
Charles Darwin, *İnsanın Türeyişi*, "Önsöz", s. 9

1. ÜÇ BİLDİRİ

2 Temmuz 1993 cuma günü, Sivas'ta, cuma cemaatinin dağılacağı sırada, Paşa Camisi avlusuna cami dışından gelen bir grup, yanlarında getirdikleri Amerikan bayrağını yakacak, yanlarında getirdikleri pankartlardan biri cami avlusunun duvarına tutturulacak, kıyının "açış" konuşmaları, bayrak ve pankart getirenler tarafından burada yapılacaktı. Cami avlusu duvarına asılan pankartta, "Dünyada ABD/Türkiye'de PKK" yazılıydı. Tarihe "Sivas kıyını" olarak geçecek olan olayların başlangıç çekirdeğini, Paşa Camisi avlusuna gelen 8-10 kişilik grup oluşturuyordu. Üzerlerinde Amerikan bayrağı ve üstü yazılı pankartlarla geldiklerine göre, kendiliğinden (*spontane*) bir eylem değildi bu. Planlı bir eylemin başlangıcıydı.

Kale Camisinden çıkan cuma cemaatinden bir başka grup ise, Pir Sultan Abdal şenliklerinin sürdüğü Buruciye Medresesini basmaya yeltenecek, etkinliğe katılanların buradan ayrılmadığını anlamaları üzerine Hükümet Meydanına yürüyecekti.

Paşa Camisi avlusundan caddeye çıkan topluluk, Hükümet konağına doğru yürüyüşe geçecek, Hükümet Meydanında, Kale Camisinden gelen cemaatle birleşecek, bir süre vilayeti ve valiyi hedef alan sloganlar attıktan sonra, Pir Sultan etkinliklerinin yapıldığı Kültür Merkezine yöneleceklerdi. Kültür Merkezi önüne bir gün önce konan "Ozanlar Anıtı"nı tahrip etmek isteyecek, Kültür Merkezine girmeye çalışacak, kitap standlarında çalışanların direnmesi ve karşı koyması üzerine, yeniden İstasyon caddesinden Hükümet meydanına yönelecek, Sivas Kongresinin yapıldığı ve şimdi müze olan eski Sivas Lisesinin önündeki Atatürk büstüne, büste konan çelenklerle vurarak büstü kırmaya çalışacaklardı.

Hükümet Meydanında yeniden toplanan gösterici topluluk, Aziz Nesin'le birlikte etkinliğe katılan yazarların ve sanatçıların bulunduğu Madımak oteline yönelecek, oteli kuşatacak, yerden, karşı binaların balkon ve pencerelerinden, çatılarından oteli taş yağmuruna tutacak, bir bakıma "şeytan"ı taşlayacaklardı. Hava kararduktan sonra, otel, önündeki araçlarla birlikte göstericiler tarafından yakılacak, 35 sanatçı, yazar, bilim ve düşün adamı, semah dönen, saz çalan, türkü çığıran sanatçılar yakılarak ve boğularak öldürülecekti.

Oteli yakma olayına katılan 33 kişinin idamının onaylandığı Yargıtay kararında da yer alan ve kimi anlatımlara göre 10-15 bin kişiye ulaşan gösterici topluluğun attığı sloganları, iki gruba ayırmak olanaklıydı. Birincisi "laiklik" ile ilgili sloganlar, ikincisi Şeytan Ayetleri'ni yayınlayacağını kamuoyuna duyurmuş olan Aziz Nesin ile ilgili sloganlar.

Laiklik ile ilgili sloganlar: "Kahrolsun laiklik!", "Yaşasın şeriat!", "Şeriat gelecek, zulüm bitecek!", "Şeriat isteriz!", "Dinsiz laikler!", "Muhammedin ordusu, kafirlerin korkusu!", "Cumhuriyet burada kuruldu, burada yıkılacak!", "Zafer islamın!", vb.

Aziz Nesin ile ilgili sloganlar: "Şeytan Aziz!", "Sivas Aziz'e mezar olacak!", "Ölmeye geldik, Aziz'i gömmeye geldik!", vb.

Aziz Nesin, bir gün önce şenliğin açılışında yaptığı konuşmada, Şeytan Ayetleri'ne değinmemişti. Üç yıldır Yazarlar Sendikası tarafından yayınlanmasını istediği, Mumcu'nun öldürülmesinden sonra, kendisinin yayınlayacağını söylediği Şeytan Ayetleri, başyazarı olduğu *Aydınlık*'ta yayınlanmaya başlanmış, Nesin, "fetvacı" gericiliğin somut hedefi haline gelmişti.

Göstericilerin fotoğraflarda ve sloganlarda somutlaşan hedeflerinden biri ve öne çıkanı, Aziz Nesin'di, öteki Pir Sultan Şenliklerinin yapıldığı Buruciye Medresesi ile Kültür Merkezi; özellikle de, henüz açılışı yapılmamış olan, gericiliğin "Pir Sultan Abdal'ın putu" olduğunu ileri sürdüğü Ozanlar Anıtı. Ozanlar Anıtıyla birlikte "put" olarak algılandığı anlaşılan Sivas Kongre binasının önünde bulunan Atatürk büstü.

2 Temmuz Sivas kıyınıyla ilgili kitaplarda da yer alan iki bildiri dağıtılmıştı olaylardan önce. Biri, "Müslüman Kamuoyuna" başlığını ve "Müslümanlar" imzasını taşıyordu ve 30 Haziran / çarşamba günü Sivas'ta elaltından dağıtılmıştı; ikincisi, 1 Temmuz / perşembe günü dağıtılmıştı. "İslam'a Yapılan Saldırılara İzin Vermeyelim" başlığını ve "Türkiyeli Müslümanlar" imzasını taşıyordu. Sivas Emniyet Müdürü Doğukan Öner, Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Komisyonunun sorusunu yanıtlarken, bu bildirilerden birinden haberleri olduğunu söyleyecekti. Şöyle: "Hayır efendim, ondan (perşembe günü dağıtılan bildiriden) bir haberimiz yok, ilk defa görüyorum. Çarşamba günü bu bildiriden haberimiz var, o da şöyle var. Burada sadece üç beş tane esnafın akşam kapısının altına atılmış. (...) Bu bildiriler aşağı yukarı her on günde bir, onbeş günde bir dağıtılır. Bu bildiriyi biz aldığımız zaman gayet tabii ki önem verdik, önem vermedik değil, ama olağan bir bildiri gözüyle baktık." (Tutanak, Ek: 10, s. 12.)

İki bildirinin de ortak paydası, Salman Rüştü'nün kitabı

Bizim Sivas

Müslüman Kardeş Boşnaklara
Türk Eller, İslam Alemi'nin
Bütünleşme ve Müslümanların
Uyanışına Vesile Olmasını Candan
Halkın'dan Niyaz Ederiz

BİZİM SİVAS GAZETESİ ÇALIŞANLARI

MUSLUMAN HALKIMIZA

بسم الله الرحمن الرحيم

"Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha değerlidir. Onun hanımları da mü'minlerin anneleridir"

Aşağıda imzası bulunan bizler, müslüman kamuoyu olarak, uluslararası emperyalist güçlerin aşağılık kuklası olan Selman Rüşdi'nin, İslam, Kur'an ve Hz. Resulullah (S.A.V)'in izzet ve haysiyetine karşı alçakça hakaretler içeren "Şeytan Ayetleri" adlı kitabının, kültürün ve batı emperyalizminin uşaklığını yapıp rezil mukabilliğiyle belgelediğini ve haysiyetini İslam'ın mukaddesatına saldırmakta gören Aydınlık Gazetesi tarafından yayınlanmaya başlanmasını şiddetle lâin ediyoruz.

Bu çirkince hakaret karşısında tüm müslümanları mücadeleyeterini yerine getirip İslamî tavr sahiplenmeye çağırıyor ve Önderimiz Hz. Muhammed (S.A.V)'in izzet ve haysiyetine yönelik bu alçakça saldırıya boyun eğmeyeceğimizi ilan ediyoruz.

Bizim Sivas Gazetesi, SİMTAŞ, Sivas Milli Gençlik Vakfı, Sivas Kültür Derneği, Hukukçular Derneği, Peer Yay., Mazlum-Der, Hukukçular Birliği Vakfı, İslami Düşünce Dergisi, Giz Ajansı, Etkin Ajansı, Azim Dağıtım, İmza Dergisi, Risale, Basım-Yayım, Görüş Basım-Yayım, RTV Limited, Tohum Neşriyat, Çizgi Yay., Madve Yay, Mektup Dergisi, Yeryüzü Dergisi, Tevhid Dergisi, Şafak Yay, Değişim Dergisi, Akademi Yay, Sema Org., Mesaj Basın-Yayım, Evrensel Kitab Kulübü, Tekyay, Usve Kitabevi, Selam Gazetesi, Bilim-Sanat Vakfı, İnkılap Yay, Cemre Kitabevi, Ümmet Yay, Çınar Kitabevi, Kimlik Dergisi, Hira Dergisi, Nas ajansı, Tevhid Vakfı, Seçkin Yay. İşaret Yay. Beyan Yay, Pınar Yay, Nüans Ajansı, Olgu Dergisi, Yörünge Dergisi, Hüner Dergisi, Ekuen Yay. Fenere Doğru Dergisi, İlk Adım Gazetesi, Fikir Yay, İhya Yay. Marifet Yay. Denge Yay. İnsan Dergisi Yay, Akebe Vakfı, Bilgi Vakfı, Müslüman Genç Ajansı, Özgün Yayın. Ser Yay. İnsan Eğitimi ve Kültür Yardımlaşma Vakfı, Cantaş Yay. Şelale Yay. Pamuk Yay. Bahar Yay. Kitabevi Yay. Ravza Yay. Araştırma ve Kültür Vakfı, Gonca Yay. İslamoğlu Yay. Hidayet Yay. Cihan Yay. Yeni Ufuklar Neşriyat, Çile Yay. Hisar Ya. İpek Yolu Sesli Yayıncılık. Çelik Yay. Aslan Yay. Yeni Ufuklar Neşriyat, Çile Yay. Hisar Yay. İpek Yolu Sesli Yayıncılık. Çelik Yay. Aslan Yay, Şura Yay, Temel Neşriyat. Demir Kitabevi. Kamer Yay. Enderun Kitabevi, Nizam Yay. Sena Yay. Başra Yay. Güneş Yay. Cevher Yay. Tuğra Neşriyat, Burak Yay. Kayıhan Yay. Birim Basın-yayın, Zafer Kitabevi,

30 Mayıs 1993 Pazar günü *Bizim Sivas* gazetesinde tam sayfa yayınlanan ilan

MÜSLÜMAN KAMUOYUNA

Bismillâhirrahmânirrahim

"Peygamber, mü'minlere kendi canlarından ileridir. Onun hanımları da mü'minlerin anneleridir." (AHZAB: 6)

Mü'minlere öz canlarından daha ileri olan Allah Resûlü (SAV)'ne ve O'nun temiz sevgilerine, Allah'ın beytine (Kâbe'ye) ve Kitabı Kur'ân'a alçakça küfredilmekte ve mü'minlerin izzet ve namusuna saldırılmaktadır.

Dünyanın bazı bölgelerinde şeytan ve onun yandaşları olan emperyalist kâfirler dinimize ve mukaddes değerlerimize dil uzatmaktadırlar. Bunun başını ise satılmış, mürted SALMAN RÜŞDİ köpeği çekmektedir.

Bu şeytanî oyunlara karşı, izzetli ve duyarlı müslümanlar yiğitçe mücadele ortaya koyarak bu uğurda canlarını feda etmekten çekinmemişlerdir.

Bu iğrenç oyunların bir uzantısı olarak ülkemizde de; AYDINLIK GAZETESİ denilen bir paçavrada, sol'un Rüşdi'nin sığınmacılığına sayılan, dünya emperyalizminin gönüllü uşağı AZİZ NESİN, aynı şekilde, Kur'ân'ın korumasızlığına dil uzatmış, Hazret-i Peygamber (SAV)'in âile hayatını (hâşâ) bir gemalez ortamına benzetmiş ve ümmetin anaları olan hanımlarına (hâşâ) fehişe demek cüretinde bulunmuştur. Bu olay dünyanın değişik yerlerinde kâfir devletler tarafından daha büyük çapta olmak üzere, özellikle müslüman ülkelerde, ne yazık ki İslâm ve İslâmî yönetimi, özellikle Türkiye tarafından yapılmasının izin verilmiş, aynen, bunu kınayanlar, protesto eden izzetli müslümanlar, devletin polis ve jandarması tarafından toplanmış, kurşunlanmış, bir kısmı da hapishanelere atılmıştır.

Salman Rüşdi köpeği müslümanların çok az olduğu kâfir bir ülkede korkudan sokağa çıkmaya bile cesaret edemezken onun yerli uşağı Aziz Nesin köpeği, yanında kendisiyle beraber bir ekiple birlikte şehrimiz Valisi tarafından davet edilip, şehirde âdetâ müslümanlarla alay edercesine gezdirilmektedir.

Kâfirler şunu iyi bilmeli ki:

İslâm'ın Peygamberini ve Kitabın izzetini korumak için bu uğurda verilecek canlarımız vardır.

Gün; müslümanlığımızın gereğini yerine getirme günüdür.

Gün; Allah (CC)'ın vahyi Kur'ân-ı Kerim'e, Allah'ın meleklerine, Allah'ın Resûlü Hz. Muhammed (SAV)'e, Onun âilesine ve ashabına yöneltilen çirkin küfürlerin hesabının sorulsa günüdür.

"İman edenler Allah yolunda savaşırlar, kâfirler de tağut yolunda savaşırlar. O halde şeytanın dostlarıyla savaşın, çünkü şeytanın hilesi zayıftır." (NİSA: 76)

Galip gelecek olanlar şüphesiz ki Allah tarafları olanlardır.

-Müslümanlar-

30 Haziran 1993 Çarşamba günü, Sivas'ta elaltından dağıtılan bildiri

İSLAM'A YAPILAN SALDIRILARA İZİN VERMEYELİM

Bismillahirrahmanirrahim
"Peygamber, müminlere kendi canlarından ileridir. Onun hanımları da müminlerin analarıdır." (Ahzab, 6)

Müslüman Halkımıza;

Dinimize, Kabemize, Hz. Peygamber (a)'e ve yakınlarımız olan muhterem hanımlarına, alçakça dil uzatan hain, mürted Salman Rüşdi'nin "Şeytan Ayetleri" adlı kitabı 26 Mayıs'ta Aydınlık gazetesi tarafından tefrika edilmeye başlandı.

Kur'an'ın kirlenmişliğine dil uzatan, Hz. Peygamber'in aile hayatını -hâşâ- bir genelev ortamına benzeten ve yine ümmetin anaları olan Hz. Peygamber'in hanımlarına -hâşâ- 'fahişe' deme cüretinde bulunan böylesi azgın bir kafirin deli saçmalarının yayınlanması karşısında sessiz mi kalacağız?

İslam'ın mukaddesatına en rezil hakaret ve iftiralarla saldıran bu kitap karşısında dünya müslümanları sessiz kalmadılar. Pakistan'dan İngiltere'ye, Cezayir'den Hindistan'a kadar her yerde müslümanlar, kitabı da, yayınını da lanetlediler ve bu kitabın yasaklanmasını yayınlanmasının önüne koymak için harekete geçtiler. Ayrıca, dünyada akıbete uğratılan yazgısını bilmeyen bir çok emperyalist kafirlerin, ajanlarının, müslümanlara karşı başlattıkları saldırıları protesto etmek için onlarca gösteri yürüyüşü gerçekleştirdiler. Bütün bunlar bu sözünü uşaklar, hem de efendileri gördüler ki, her müslüman dinini, mukaddesatını ve İslam'ın izzetini korumak için şehadete hazırdır. Hainler asla cezasız kalmaz.

Bilinmeli ki; uşak Rüşdi'nin, mukaddesatımıza yönelik böylesi bir iftirada bulunması, ABD ve Avrupa küfür sisteminin istemi ve desteği ile olmuştur. Küfrün uşaklığını yapan, rejime muhbirliği kendine şiar edinmiş ve varlığını İslami değerlere saldırıda gören Aydınlık gazetesi de; yaptığı bu yayınlarla, dünya emperyalizminin "gönüllü uşağı" olduğunu bir kere daha gözler önüne sermiştir.

Allah-u Teala'nın "Peygamber, müminlere kendi canlarından ileridir. Onun hanımları da müminlerin analarıdır." ayeti kerimesine muhatap olan müslümanlar!

Bilin: müslümanlığımızın gereğini yerine getirme günüdür!

Bilin: Allah'ın vahyi Kur'an-ı Kerim'e, Allah'ın meleklerine, Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'e, onun ailesine ve sahabına yöneltilen çirkin küfürlerin hesabının sorulma günüdür!

Ve bilin; müslümanların, mukaddesatı hususundaki İslami duyarlılıklarını en fazla göstermeleri gereken gündür!

"İnsanlar Allah yolunda savaşırlar, kafirler de tağut yolunda savaşırlar. O halde şeytanın dostlarıyla savaşın, çünkü şeytanın hilesi zayıftır." (Nisa, 76)

TÜRKİYELİ MÜSLÜMANLAR

1 Temmuz 1993 Perşembe günü, Sivas'ta elaltından dağıtılan bildiri

Şeytan Ayetleri'nin Türkiye'de yayınlanmasıyla ilgiliydi.

Dava dosyasına girmemiş olan bir başka bildiri ise, 30 Mayıs 1993'te, bu bildirilerden bir ay önce, *Bizim Sivas* gazetesinde "ilan" olarak yayınlanmıştı. "Müslüman Halkımıza" başlığını taşıyan bu ilanın altında: *Bizim Sivas* Gazetesi, Simtaş, Sivas Milli Gençlik Vakfı, Belediye Vakfı, Risale, İmza, İslami Düşünce, Sivas Kültür Derneği, Mazlum-Der, Hukukçular Derneği, Yeryüzü ve benzeri 101 kuruluşun imzası yer almıştı.

Üç bildirinin de başlığı altında, Ahzab Suresinin "Peygamber, müminlere kendi canlarından ileridir. Onun hanımları da müminlerin analarıdır." ayeti yer alıyordu. *Bizim Sivas*'ta yayınlanan ilan/bildiride, eski yazı ile, ötekilerde yeni yazı ile "Bismillahirrahmanirrahim" yazılıydı.

Bizim Sivas'ta ilan olarak yayınlanan "Müslüman Halkımıza" başlıklı bildiride, Şeytan Ayetleri'nin *Aydınlık* gazetesinin yayınlanmaya başlanması "şiddetle tel'in ediliyor"du.

"Müslüman Kamuoyuna" başlıklı bildiride de, *Aydınlık* gazetesinden ve Aziz Nesin'den, "Allah Resulü Hz. Muhammad'e, onun ailesine ve ashabına yöneltilen çirkin küfürlerin hesabının sorulma günü" olduğu yazılıyor ve bu uğurda verilecek canlar olduğu ileri sürülüyordu.

"İslam'a Yapılan Saldırılara İzin Vermeyelim" başlıklı bildiride, Şeytan Ayetleri'nin 26 Mayıs'ta *Aydınlık*'ta yayınlanmaya başlandığı belirtiliyor, "Uşak Rüşdi'nin, Muhammedimize yönelik böylesi bir iftirada bulunması"nın arkasında, ABD ve Avrupa ve küfür sisteminin istemi ve desteği olduğu yazılıyor. Aziz Nesin'in adı geçmemekle birlikte, "hainlerin cezasız kalmayacağı" vurgulanıyordu. Son iki bildiri, Nisa Suresinin 76'ıncı ayetiyle bitiyordu.

"Müslüman Halkımıza" (30 Mayıs 1993) başlıklı ilan/bildiride: Şeytan Ayetleri'nin, "İslam, Kur'an ve Hz. Resulullah'ın izzet ve haysiyetine karşı alçakça hakaretler içerdiği" — "Müslüman Kamuoyuna" başlıklı bildiride: "müminlere öz canlarından daha ileri olan Allah Resulü'ne ve O'nun temiz zevcelerine, Allah'ın beytine (Kabe'ye) ve Kitabı Kur'ana al-

çakça küfredildiği", "Hazreti Peygamber'in aile hayatını (haşa) bir genelev ortamına benzettiği ve ümmetin anaları olan hanımlarına (haşa) fahişe deme cüretinde bulunduğu" — "İslam'a Yapılan Saldırılara İzin Vermeyelim" başlıklı bildiride: "Kur'an'ın korunmuşluğuna dil uzatıldığı, Hz. Peygamber'in aile hayatını —haşa— 'bir genelev ortamına' benzettiği ve yine ümmetin anaları olan Hz. Peygamber'in hanımlarına — haşa— 'fahişe' deme cüretinde bulunulduğu" yazılmaktaydı.

Örgütlenen ve "şeriat" Türkiye'sinin "başkenti" olmaya hazırlanan Sivas'ta, Sivas Valisi, baskıya ve zulme karşı direnişin simgesel adı olan Pir Sultan Abdal adına düzenlenen şenliklerin, gelecek yıl Sivas'ta, daha sonraki yıllarda Türkiye genelinde düzenleneceğini bir yıl önce, Banaz'da duyurmuştu. Bunu, bazı yerel gazete sahipleri Araştırma Komisyonuna eleştirel anlamda ifade ederken, böyle bir etkinliğe karşı, geçen bir yıl içinde karşı bir hazırlığın da yapıldığını duyumsatmışlardı.

İkincisi, Pir Sultan Abdal Kültür Etkinlikleriyle ilgili afişti. Bir ay kadar önceden dağıtılan afişte, etkinliklerin ilk bölümünün 1-2 Temmuzda Sivas'ta yapılacağı belirtiliyor ve katılanların başında da "Aziz Nesin"in adına yer veriliyordu. Baskıya ve zulme karşı direnişin simgesel adı, Pir Sultan Abdal, Sivas'ta, dinsel gericiliğin ağır havasında solumakta güçlük çeken "laiklik"in ortak paydasında birleşen, ideolojik olarak sol'dan sosyaliste, mezhepsel olarak alevilere soluk aldıracak, şeriatın gizli kalesinde, bir ışık yanacaktı.

2. BİR BAYRAK: AMERİKAN

TBMM Araştırma Komisyonuna tanıkların aktardıkları gözlemleri ve mahkemede "kamu tanığı" olarak polis memurlarının ifadelerini anımsayalım:

Şakir Şeker (ANAP İl Başkanı): "Paşa Camisinde, özellikle bahçe kısmında namaz kılanlar, tam namazı bitirip dağılmaya başladığı anda, caminin içinden de insanlar çıkmaya başladığı anda, 20 veya 25 kişilik, namazla hiç alakası ol-

mayan ve namaz kılmayan bir grup, süratle o bahçede namaz kılınan yere gelir ve bunlar bir pankart açarlar, arkasından da bir Amerikan bayrağı, ateşe verirler ve sloganlar atmaya başlarlar."

Sirer Gündoğan (*Hürdoğan* Gazetesi): "13.20'de Paşa Camisinden çıkan bir grup, önce bir Amerikan bayrağını yaktı. Camiden çıktığım zaman caminin önünde birkaç kişilik bir grup vardı. O grup mu, camiden çıkan grup mu, onu tam kesin söyleyemeyeceğim. Bir Amerikan bayrağını çıkarttılar, yaktılar." "Türkiye'de PKK, Dünyada Amerika" diye bir slogan (pankart) vardı. Kimin açtığını güvenlik görevlilerinin bilmesi lazım. O afişin resmi var elimizde."

Millet Partisi İl Başkanı: "Paşa camisinde namaz bitmişti. Namaz biter bitmez dışarda bir gürültü patırtı oldu, ben de çıktım. Amerikan bayrağının yakılışını bizzat gördüm. Başkanın ifade ettiği pankartı cami duvarına asılı olarak gördüm." Başkan: "Bu pankartları taşıyanları ve bayrağı yakanları tanıyor musunuz?" Millet Partisi İl Başkanı: Şimdi şöyle, müsade ederseniz, pankartlar duvara asılmıştı, yani ... (kaset bitiyor)".

Doğukan Öner (Emniyet Müdürü): (TBMM Araştırma Komisyonu Sözcüsü M. Cemal Öztaylan'ın "Camide Amerikan bayrağının işi ne? Yani bir provokasyon olarak getirilmiş olamaz mı?" sorusuna yanıt olarak:) "Ben pankartı gördüm. Yalnız yakılan bayrağı görmedim. Sarı şey üzerine siyah yazmışlardı galiba." "Bizim 3840 kod nolu ekibimizin orada olması lazım. Bayrak yakma hadisesini ben onların kendilerinden dinleyeyim dedim, kesin olarak her şeyiyle anlatamadılar."

Polis memurları, "kamu tanığı" olarak mahkemede verdikleri ifadelerinde:

Cafer Soykök: "Olay tarihinde Paşa Camii önünde görevli olduğunu, camiden çıkan 500-600 kişilik bir grubun evvela Amerikan bayrağını yaktıklarını" (Gerekçeli Karar, 1994/190, s. 287); Resul Karaer: "Olay günü Paşa Camiinde görevli olduğunu, camiden çıkan cemaatin evvela Amerikan

bayrağını yaktıklarını, daha sonra da 150-200 kişilik bir grubun slogan atarak Atatürk Caddesine doğru yürüdüklerini" (Gerekçeli Karar, s. 286); Ali Çilek: "... olayın başlangıcında Amerikan bayrağını yakan kişilerin içersindeki birkaç kişiyi Sivas'ta hiç görmediğini" (Gerekçeli Karar, s. 291.); Ekrem Nalcı: "Paşa Camii önünde yeşil cübbeli, sarı sakallı, mavi gözlü, sarı benizli bir şahsın en önde yer alarak barikatı sert bir şekilde yardığını ve bu şahsın olayların başlamasında en önemli yer aldığını, bu şahısların halkı tahrik edici sloganlar attığını, keza siyah sakallı, orta boylu, şişmanca bir şahsın da bu şahısla birlikte başlangıçta çok aktif olduklarını ve halkı tahrik edici sloganlarla yönlendirdiklerini, özellikle, "Sivas Aziz'e mezar olacak", "Şeriat gelecek zulüm bitecek", "Vali istifa", "Şerefsiz vali" gibi sloganlarla halkı yönlendirdiklerini, ancak bu kişilerin sonradan ortadan kaybolduklarını" (Gerekçeli Karar, s. 267); Mehmet Yıldız: "... bu yürüyüş sırasında 8-10 kişilik bir grubun topluluk içersinde ve orta yerinde, "Hizbullah geliyor - Hizbullah geliyor" diyerek slogan attıklarını, bu 8-10 kişilik grubun bir süre sonra ortadan kayıp olduğunu..." (Gerekçeli Karar, s. 243); Erol Çöl: "Topluluk içersinde önderlik alan kişilerin Sivaslı olmadıklarını ve olaydan sonra bu elebaşı durumundaki kişilerin kayıp olduklarını ve daha sonra bu kişilere bir daha rastlanılmadığını" (Gerekçeli Karar, s. 274); Mustafa Uzun: "... bu kişiler içersinde 20-25 yaşlarında sarı sakallı, sarı yüzlü, uzun yeşil pardüsü giymiş bir kişinin olayı başlatanlar arasında ya da önde olduğunu, bu kişinin sonradan ortadan kayıp olduğunu, olayı yeşil cübbeli ve takkeli 5-10 kişinin başlattığını ve halkı tahrik ettiğini, ancak bu kişileri daha önce Sivas'ta görmediğini, dışardan gelmiş olabileceklerini" (Gerekçeli Karar, s. 259); Sami Ece: "Olayı dışarıdan gelen 30-40 kişi civarında bir grubun hazırlamış olabileceğini, bu kişileri daha önce Sivas'ta görmediğini" (Gerekçeli Karar, s. 252); Orhan Veli Karadayı: "Olayı başlatan kişiler arasında, Sivaslı olmayan dışardan gelen kişilerin bulunabileceğini, zira yeşil cübbeli birkaç kişinin Sivaslı olmadığını..." (Gerekçeli Karar, s. 285)

açıklayacaklar, ama Amerikan bayrağını cami avlusuna getiren, yakan kişi ya da kişiler herhangi bir biçimde araştırılmayacak, saptanmayacaktır.

Cami duvarına asılan "Türkiye'de PKK, Dünyada Amerika" yazılı pankart ile yürüyüş sırasında görülen "Birleşmiş Milletler Terör Örgütü" yazılı pankart konusunda da bir araştırma yapılmadığı ve pankartlara olay sırasında polis tarafından elkonulmadığı gibi, olay sonrasında da aranmadığı, özellikle belirtilmek gerekir.

Bir başka deyişle, olayın başlangıcı araştırılmadığı gibi, başlatanlar da araştırılmamış, soruşturulmamış, oteli yakmaya çalışan, yakan, çağrıya şu ya da bu biçimde katılmış "kişiler" sorgulanmış, yargılanmış, hüküm giymişlerdir. Onları oraya yığan, devindirten, saldırtan "irade" ya da "iradeler", olaydan hemen sonra değil, olaylar sürerken bile, "gizli" ellerce gizlenmiştir.

3. FETVA VE ŞEYTAN

Bildirilerin ortak özelliği, fetvacı ve cihatçı "militan" kimliktir. Üçü de, Ahzab Suresiyle başlamakta, Nisa Suresiyle bitmekte ve müminleri, kafire karşı müslümanlığın gereğini yerine getirmeye çağırmaktadır. "İslamın peygamberini ve Kitabın izzetini korumak için", "bu uğurda verilecek canlar" olduğu, günün, "küfürlerin hesabının sorulma günü olduğu" ileri sürülerek, iman edenler Allah yolunda savaşmaya çağrılır. Bildiriler, burada, "ümmetin anaları olan Peygamberin hanımlarına (haşa) fahişe deme cür'etinde bulunan" Salman Rüştü'nün "Şeytan Ayetleri" adlı romanı üzerine kurgulanmıştır. Bu kurgulamada, Pakistan'da ve İran'da kitap aleyhine gerçekleştirilen kitlesel gösteriler ile Hümeyni'nin Salman Rüştü'nün öldürülmesi yolundaki "fetva"sı, kuşkusuz yönlendirici olmuştur. Ne var ki, kitabın içeriğiyle olduğu kadar, "fetva" öncesi ve sonrası ile ilgili olayların bilgisine sahip olmadığımız da ortadadır. Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Kurulunda ve Yönetim Kurulunda, Türkiye'de gerek

Bakanlar Kurulu gerek mahkeme kararlarıyla yasaklanmış sayısız kitap bulunduğu anımsatılarak, Şeytan Ayetleri'nin sendika tarafından yayınlanması istemi eleştirilmiştir. Ama bu eleştiriler, Şeytan Ayetleri'nin içeriğini ve islam aleminde uyandırdığı etki ve tepkileri içeren eleştiriler değildir. Şeytan Ayetleri'ni okumuş kimseler varsa, onların da sesi duyulmamaktadır. Yurtdışında, İsveç'te bulunmasının verdiği olanakla, Şeytan Ayetleri'ni kısmen de olsa okumuş olan Mihri Belli ile, "Şeytan Ayetleri, Salman Rüşdi ve Aziz Nesin Tartışmaları Hakkında", *Odak* dergisinde yayınlanan konuşmada açıklanan bilgiler de, öyle anlaşılıyor ki, dikkate alınmamıştır. Bu konuşmasında, Belli, kitabı kısmen okuduğunu, okumaya çalıştığını, ama sonunu getiremediğini söylemektedir. Kitabın edebi değer taşımadığını, tarih olarak da bir değeri bulunmadığını, çirkin hakaretler içerdiğini belirten Belli, "fetva"yı eleştirmiş, ve "Aziz Nesin kitabı okumamış. Okumuş olsa ben eminim ki bu işin üzerine pek düşmezdi." diye konuşmuştu. *Odak*'ın yayın tarihi 15 Mart 1993. Yani Sivas kıyımından aylarca önce.

Şu da var ki, kitap, islam aleminin içersindeki çelişki ve çatışkıları dışa vurması bakımından da önem taşıyor. Sorunun bu yönü de, bilinmediği için olsa gerek, gözardı edilmiş görünüyor. Şöyle:

Paul Balta, Şeytan Ayetleri'nin, hakarete uğramış islamiyetin savunucusu olarak İran'ın öne çıkmasına olanak sağladığını yazar. Çünkü, İran ile Irak arasındaki savaş, İran'ın beklediği gibi, "dinsizliğe" ("laikliğe") karşı savaş olarak algılanmamış, şii Perslerin sünni Araplara karşı savaşı olarak algılanmış, şii-sünni çatışması yeniden alevlenmişti. Rüştü'ye karşı çıkarılan fetva, İran aleyhine gelişen bu süreci kırmış, şii-sünni çatışmasını kısmen geri plana itmiş, İran'ın (molla rejiminin), müslümanların ilgi odağı ve çekim merkezi olmasına olanak sağlamıştı. (Paul Balta, *Dünyada İslam,* Milliyet Yayınları, 1994, s. 72-73.)

Gilles Kepel, "gerçekte fıkıh doktrininde, bir fetvanın, müslüman bir hükümdar tarafından yönetilen ve ilke olarak

şeriatın uygulandığı 'darülislam' (islam ülkesi) dışında geçerli olamayacağını" belirttiği yerde, Humeyni'nin, fetvasıyla, yeryüzünün tamamını kendi yargılama alanı haline getirmiş olmasının altını çizer. Bu fetvayla, Humeyni, İran topraklarını aşarak, Avrupa'daki müslüman göçmen toplulukların yaşamlarını sürdürdükleri alanı, bir hamlede "islam alanı"na ("darülislam"a) sokarak kendi yetkisi altına almıştı. (Kepel, Cihat, 2000, s. 224.)

Şeytan Ayetleri'ne karşı yürütülen kampanyayı, Kepel, üç döneme ayırır.

Birinci dönem, Şeytan Ayetleri'nin yayınlanmasından (Eylül 1988) kitabın Bradford'da yakılması töreni (Ocak 1989) arasındaki dönemdir. Bu döneme, Hindistan ve Pakistan'dan İngiltere'deki Mevdudi'nin müritleri egemen olmuş, Suudi kuruluşların, Londra hükümetine baskı yaparak kitabın toplatılması için harekete geçmesini sağlamışlardı. Aralık 1988 sonunda, Birleşik Krallık Başsavcılığı, Şeytan Ayetleri'nin kovuşturulmasına gerek olmadığını açıklayacaktır.

İkinci dönem, Şeytan Ayetleri'nin yakılması (Ocak 1989) ile "fetva" (14 Şubat 1989) arasındaki dönemdir. Bu dönemde, Deobandi ve Barelvi kuruluşları ön plana çıkarlar. İngiltere'de ve Pakistan'da, romana ve yazarına karşı sokağı ayaklandırırlar. İslamabad'daki (Pakistan) Amerikan Kültür Merkezini yağmalamak ve yakmak isterler. Beş kişi ölür, Deobandi partisi lideri ve onlarca kişi yaralanır.

Üçüncü dönem, "fetva" dönemidir (14 Şubat 1989), Hümeyni'nin itmesiyle, halk seferberliği, uluslararası eylem ve terörizm tehdidi içiçedir.

Bir Suudi Bakanın "marjinal ve hayal ürünü bir kavga" olarak nitelediği Rüştü davasıyla, en çok İranlıların ve Hint altkıtasından gelenlerin ilgilendikleri, İngiltere dışındaki islami çevreler üzerindeki etkisinin zayıf olduğunu yazan Kepel, Arapların ve Türklerin bu işle pek ilgilenmediklerini belirtir. (s. 236-237.)

Batıda göçmen ya da işçi olarak bulunan Türklerin Şeytan Ayetleri'ne ilgisizliğinin, Türkiye'de halkın genel ilgisiz-

liğiyle örtüştüğünü söylemek de sanırız pek yanlış olmaz.

"Şeytan Ayetleri" kitabının yurda sokulmasının Bakanlar Kurulu kararıyla yasaklanmasına ve Aziz Nesin'in yasaklamaya tepki göstermesine değin, dışardan ya da kendisinin dışından uyarılıp yönlendirilmediği ölçüde, Anadolu halkının kitapla ilgisinin hemen hemen yalnızca İran'da yığınların tepkisini görüntüleyen televizyon haberleriyle sınırlı bir ilgi olduğunu da burada belirtmek gerekir.

Otuzbeş aydının yakılarak ve boğularak öldürüldüğü Sivas olaylarının odağına Şeytan Ayetleri oturtulmuş olmakla birlikte, göstericilerin kitlesel desteğinin, sünni halk içinde kendiliğinden oluştuğunu söylemek gerçeği yansıtmayacağı gibi, topluluğu güdüleyenlerin ("fetva"dan ve fetvayı veren "molla"nın ölümünden dört yıl sonra), salt fetvayı izleyerek kitleleri otelin çevresine topladıklarını söylemek de doğru olmayacaktır. Güdüleyenlerin de güdülendiğini düşünmek, "iki yanı keskin kılıç"ı iki elimizle olmasa da, beynimizle kavramamız gerekecektir.

4. AJAN VE PROVOKASYON

Sivas kıyınına yalnızca fotoğraf olarak değil, içerik olarak da bakıldığında, güneşin içiçe giren yedi renginin, çıplak gözle, zifiri bir karanlık olarak algılanması gibi, kıyını da kendi "yedi rengi"ne ayrıştırmadan gerçeği, içine saklandığı karanlıktan aydınlığa çıkarabilmemiz olanaklı değildir. Olayları başlatanlar ile sürdürenlerin, en azından amaçlarının farklı olduğunu, yedi ana renk gibi, yedi baba nedenin içiçe yumaklandığını, birbirine karıştığını da gözardı etmemek gerekir. Olayları "irtica ayaklanması" olarak niteleyenlerin bir eli İran'ı gösterirken, "Sivas olayının gerisinde İran kökenli birşey aramamamız gerektiğini" belirten Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz, "olayların ardında dış güçler olduğunu" söylüyor ve "Türk-Kürt meselesi var. Şimdi alevi-sünni körüklenmek üzere, işte laik-laik olmayan. Bunlar maksatlı, perde arkasında başkaları var." diyordu.

(Ayşe Yıldırım, "Olayların Ardında Dış Güçler Var", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1993.)

Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan ise, olayın arkasından CIA'nın çıkacağı görüşündeydi: "Ama olay, çok sonra, birtakım provokatörler tarafından şiddete dönüştürülmüştür. (...) Bunları yapanlar gene bulunmaz. Çünkü arkasından CIA çıkar. Tıpkı Uğur Mumcu cinayetinde olduğu gibi, katilleri bulamazlar." (*Sivas Kitabı*, s. 530.)

Eski istihbaratçı Mahir Kaynak da, bunun "gizli servis" operasyonu olduğunu söylüyor, ama başka bir "gizli servis"i adres olarak veriyordu: "Bu, bir gizli servis operasyonudur. Bir Alman servisi yapabilir bunu." (*EP*, 11-17 Temmuz 1993, *Sivas Kitabı*, s. 516.)

Sivas olaylarının görüşüldüğü TBMM'nde, "Hadisenin, camiye bulaştırılarak, şeriata bulaştırılarak, dine bulaştırılarak başka yöne çekilmesine de karşı çıkıyorum." (*TBMM Tutanak Dergisi*, 6 Temmuz 1993, s. 95-96.) diyen Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu'nun, bu konuşmasının ardından Adıyaman'ın Kahta ilçesine bağlı Menzil köyündeki "Menzil Şeyhi" adıyla bilinen nakşbendi liderini ziyareti, basında özel haber olacaktı. (*Milliyet*, 7 Temmuz 1993.) Suat Parlar *Kontrgerilla Kıskacında Türkiye* kitabında, Sivas kıyımının yedinci yılında, "Sivas'ı daha fazla kaşımayın" diye "tahrikçileri uyaran" Yazıcıoğlu'nun (*Akit*, 3 Temmuz 2000), Menzil şeyhini, CIA eski Ankara istasyon şefi Paul Henze ile birlikte ziyaret etmiş olmasına değinecekti. Henze, o sırada, GAP bölgesinde İsrail Tarım Bakanıyla birlikte bulunuyordu. Bu bilgileri veren Parlar, Henze'nin, 70'li yıllarda Van'da, o dönemin AP (Adalet Partisi) milletvekili Kamran İnan'ın evinde uzun süre kaldığını, Kasım 1986'da GAP bölgesinde İsveçli iki bayanla birlikte dolaştığını ve Suriye sınırında görüşmeler yaptığını (s. 244-245), Örsan Öymen'den aktarmak gereğini duyacaktır.

2 Temmuz 1993 Sivas kıyımının hemen ardından, 5 Temmuz 1993'te, Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı Başbağlar köyünü basan silahlı bir grubun, ellerini bağlayarak cami av-

lusuna doldurdukları 33 kişiyi kurşuna dizdikleri, hepimizin belleğinde olmalı. Kimi anlatımlara göre, bir not bırakmışlar, Sivas'ın intikamını almak için köylüleri öldürdüklerini ileri sürmüşlerdi. Kıyından sorumlu olarak, PKK kadar CIA'nın da adı geçmiş, ama 33 kişiyi kurşuna dizerek öldürenlere ulaşılamamıştı. Sivas sanıkları ve Başbağlar davası avukatı Kadir Kartal, "Her ikisini de CIA'nın yaptığı" kanısında. Bu kanısını açıklarken, "Türkiye'nin gizli servislerin karargahı olduğunu", "CIA ajanlarının Türkiye'yi karargah edindiklerini" söylüyor, ve Sivas ve Başbağlar için oyunlar sahneleyenler ile Manavgat'ın suyunu isteyenler ve Harran'ı yakında işgal edecekler arasında bir koşutluk bulunduğunu duyumsatıyordu. (*Akit*, 7 Temmuz 2000.)

Emniyet Genel Müdürlüğünün Raporunda, Türkiye'nin, Sivas olayları ile 12 Eylül öncesi ortama sürüklenmek istendiği belirtilerek şu görüşlere yer verilmişti: "12 Eylül öncesindeki Çorum, Kahramanmaraş, Malatya ve Sivas olaylarında görüldüğü gibi alevi-sünni, laik-antilaik, milliyetçi-komünist çatışması yaratılarak, iç olaylarla ilgilenen, dışarda etkinliği olmayan bir Türkiye hedefleniyor." Bunun "Batının stratejik uygulamalarından biri" ve "yabancı ajanların provokasyonu" olduğu belirtilen raporda, "Yeni Dünya Düzeni içersinde, Türkiye'nin, Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslarda etkin görev almasının istendiği", "buradaki amacın, Japon ve Alman sermayesinin, bu bölgelerdeki etkinliğini kırmak olduğu" yazılıyordu. (*Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1993.)

Türkiye'nin, Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar'da etkin görev almasını, ABD'nin istediği biliniyor ve dolayısıyla, Rapor'da, Sivas provokasyonunda yer alan "yabancı ajanlar"ın kimlikleri de açıklanmış bulunuyordu. Bu, Paşa Camisi avlusuna, dışardan gelenlerin, cuma cemaati dağılırken yaktıkları Amerikan bayrağının simgelediği kimlikten de çıkarsanabilirdi. Sivas olaylarının bir devamı olan ve 12 Mart 1995'te çoğu alevi 21 kişinin yaşamını yitireceği Gazi olaylarından bir süre önce, merkezi Washington'da bulunan Meditarranean Affaire'nın yayını olan *Meditarranean Quarterly* dergisi-

nin Kış 1995 sayısında yayınlanan "Türk-Amerikan İlişkileri Yol Ayrımında" başlıklı yazıda, ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher'ın 30 Eylül 1994'te Kürt politikasına ilişkin uyarılarının, "Amerikan-Türk ilişkilerinde belirsizliğe ve soğukluğa neden olduğunu" duyumsattığı belirtilmiş ve "Amerikan-Türk ilişkilerinin yol ayrımına geldiği" ileri sürülmüştü. Çünkü, "Türkiye, ABD'nin, Ortadoğu'da, Türk cumhuriyetlerinde ve Balkanlar'daki beklentilerine yanıt vermemiş", "Kuzey Irak'ta özerk bir Kürdistan'ın kurulmasına razı olmadığı gibi Kürtlere karşı sınırdaki önlemleri sıklaştırmış"tı. Yazar, Türkiye'nin "haddini aştığını", "ABD'nin sabrının taştığını", "Türkiye'nin istikrarsızlık durumunun daha da ağırlaşabileceğini" yazıyordu. (*Aydınlık*, 18 Mart 1995.)

Gazi olaylarından bir süre önce, ABD başkentinde, Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar, Olağanüstü Hal Bölge Valisi Ünal Erkan, Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Daire Başkanı Ersin Yılmaz'ın katıldığı CIA yöneticileriyle yapılan toplantıda, "Türkiye'de aşırı dinci örgütlenmenin hızla güç kazandığı, laik müslümanlara saldırılar olabileceği" konuları görüşülmüş, Gazi olaylarını, ABD televizyonları ve basını, "Türkiye'de sünni-alevi savaşı başladı" diye duyurmuş, "ılımlı müslüman alevilere aşırı dinci sünnilerin saldırısı" biçiminde vermişti. Oysa Gazi'de, Sivas'ta olduğu gibi "aşırı dinci sünniler"in değil, kişi olarak kendileri aşırı dinci de olsa polisin alevilere saldırısı sözkonusuydu. Ama Gazi halkının tepkisine neden olan olayı başlatanların, "gizli servis"lerin güdülediği kişiler olması olasılığı ağır basıyordu. O zaman İçişleri Bakanlığı tarafından Bakanlar Kuruluna sunulan raporda belirtildiği gibi, "olayda yabancı gizli servis parmağı var"dı. (*Türkiye*, 15 Mart 1995.)

Amacın, alevi-sünni çatışması çıkararak, bunu, Gazi'den İstanbul'a ve Türkiye genelinde, alevi-sünnilerin katışık olduğu yörelere yaymak olduğu da duyumsandı. *Meditarranean Quarterly*'de yazıldığı gibi, "Kuzey Irak'ta özerk bir Kürdistan kurulmasına razı olmadığı gibi sınırdaki önlemleri sıklaştıran" ve dolayısıyla "haddini aşan", "ABD'nin sabrını

taşıran" Türkiye'nin istikrarsızlık durumunun daha da ağırlaştırılması amaçlanmıştı. 12 Martta (1995) Gazi'de başlatılmak istenen iç savaş ile, Türk Silahlı Kuvvetlerinin 20 Martta (1995) 35 bin kişilik bir birlikle Irak'ın kuzeyinde gerçekleştireceği operasyonun önlenmek istenmiş olması gibi, 2 Temmuz Sivas olaylarını da, 36'ıncı paralelin kuzeyinde, Saddam'ın saldırılarından bölgedeki Kürtleri korumak amacıyla, ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye tarafından oluşturulan Çekiç Gücün, bölgede bir Kürt devletinin kurulması doğrultusunda çalışmaya başlaması, bu gücün şemsiyesi altında 20'ye yakın PKK kampının kurulmuş olması, Türk hükümetinin izni olmadan İncirlik'ten kalkan bu güce bağlı uçakların 36'ıncı paralelin güneyinde bulunan Irak radarlarını vurması ve Türkiye'yi Irak'la çatışma konumuna getirmesi gibi nedenler dolayısıyla, Türkiye'de, Silahlı Kuvvetler içersinde, yazarlar arasında, siyasal ortamda, Çekiç Gücün görevine son verilmesini isteyen muhalefeti kırmak ve Türkiye'yi bir alevi-sünni iç savaşına sürükleyerek istikrarsızlaştırmak amacıyla, Türkiye hariç bütün NATO ülkelerinde dağıtılmış bulunan, CIA bağlantılı, bağımsız, ama hemen her kesimle irtibatlı, resmi olmayan bir kuruluş olan "Gladyo"nun gerçekleştirmiş olduğu bir operasyon olması olasıydı.

5. PKK OLGUSU, ALEVİ İKİLEMİ

Fotoğrafın arkasındaki bir başka neden de PKK idi.

Hazar havzasından İskenderun Limanına ya da Ceyhan Körfezine ulaşacak petrol boru yolunun gerçekleşmesini Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da silahlı eylemler koyarak engellemiş bulunan PKK, Erzincan-Tokat-Sivas dağlık çizgisini izlemesi tasarlanan petrol/doğalgaz yolunu kesmek amacıyla Sivas odağında bazı illegal örgütlerle anlaşmış, Samsun'dan Ceyhan Körfezine gitmesi tasarlanan petrol boru yolunu kesmek için de Sivas'a yerleşmek ve Sivas-Samsun yolunu tutmak istemişti. Sivas olaylarının yaşandığı saatlerde, Öcalan'ın yazılarında açıklandığı gibi, alevilerin tarihteki dire-

niş geleneğinden yararlanmak isteyen PKK, Kurtuluş Savaşı sırasında ayaklanmış bulunan Koçgiri aşireti bölgesinde, Sivas kırsalında eylem halindeydi. Cami avlusunda olayı başlatan ve Madımak otelin önüne kitleyi yığan çekirdek grubun amacı, sloganlara ve fotoğraflara yansıyan amacı, "şeytan"ı taşlayarak öldürmek, onları güdüleyen gizli amaç (ya da amaçlardan biri) ise, PKK'nın, PKK ile birlikte hareket eden öteki grupların, Sivas'ta, yararlanacaklarını varsaydıkları laik, demokratik, ilerici ortamı dağıtmaktı.

Böylece, Kürt-alevi olan ve Kürt Teali Cemiyeti Başkanı Seyit Abdülkadir'in talimatıyla Ankara Hükümetine karşı ayaklandırılmış (1921) bulunan Koçgiri aşireti, bu kez PKK tarafından ayaklandırılmaya çalışılacak ve bu, Türk-alevilere "alevi" ortak paydasında aktarılarak, başkaldırı, Sivas odağından Tokat-Ordu ve Tokat-Amasya'ya ve Karadenize yayılmak istenecekti. Sivas'ta, etnik açıdan Türk olan Pir Sultan'ın adında, fetvacı, cihatçı ve şeriatçı baskıya karşı direnişi simgeleyen laik ve demokratik açılım, "alevi"lik ortak paydasında baskılanıyor; PKK'nın Sivas'ta üs'lenmesini engellemek ve PKK'nın başlatmak ve bölgeye yaymak istediği "alevi" ayaklanmasını önlemek "bahanesi" altında, ilerici aydınlar yakılıyor ve boğuluyordu!

PKK lideri Öcalan, yayın organları *Serxwedûn*'un Kasım 1990 sayısında, "alevilik"in, "gerçekte bir Kürt direnişçiliğinin tarihte gelişen biçimi" olduğunu yazmış ve "aleviliği bir ulusal direniş motifi olarak ele alarak özgün bir yaklaşımla değerlendirerek; alevileri bir direniş gücü olarak kullanmak" gerektiğini ileri sürmüştü. (Bkz: Uğur Mumcu, "Kürt-İslam Sentezi", *Cumhuriyet*, 15 Mart 1991.)

Araştırma Komisyonunun raporunda, Sivas olayları sırasında, Sivas Valisinin (Karabilgin) ifadesinden 100 kişilik komando bölüğü ve özel harekat timinin Divriği, Zara ve İmranlı yöresinde PKK ile ilgili bir operasyonda görevli olduğunun anlaşıldığına yer verilmekte, daha sonra, Öcalan'ın İmralı'da mahkemede ifadesinde de doğruladığı gibi, PKK'nın, Karadenize bir yol edinmek için, etnik özellik yerine mezhep

kimliği kullanmak istediği açıklığa kavuşacaktı. Ama bunun, bir alevi-sünni çatışması anlamında bir "direniş" önerisi değil, alevilerin ve özellikle Kürt kökenli alevilerin Türkiye Cumhuriyetine karşı ayaklandırılması anlamında bir "direniş" önerisi olduğu açıktı. Operasyon düzenlenen Divriği, Zara ve İmranlı'da komando bölüğünün ve özel harekat timinin varlığı da, bunu, yeterince açıklıyordu. Ama, Sivas'ta, Pir Sultan Abdal Şenliğini başarısızlığa uğratmanın ardında, solun ve sosyalistlerin olduğu kadar, laikliğin "doğal" savunucusu alevilerin, PKK'nın çizgisine çekilmelerini önlemek, PKK eylemi çerçevesinde ayaklanmalarına olanak bırakmamak bahanesiyle ve amacıyla, fetvacı gericiliğin eyleme yöneltildiği de düşünülmek gerekirdi. Araştırma Komisyonuna tanık olarak ifade verenlerin birleştikleri nokta, bu olayların, bir "alevi-sünni çatışması olarak nitelendirilemeyeceği" yönündeydi. Bu, doğruydu. Ama, Sivas kıyınının, Sivas ve yöresinde başlatılmak ve bir boyutuyla Erzincan'a doğru, bir boyutuyla İskenderun'a doğru yayılması amaçlanan alevi-sünni çatışmasını önlemiş olmasıyla, örtük de olsa, "övünenler" vardı!

O günün Cumhurbaşkanı Demirel'in, Başbakan Çiller'in, Sivas kıyınını, örtülü bir biçimde, Sivas'ın bazı mahallelerine ve bazı ilçelerine alevi-sünni çatışmasının yayılmasını önleyen "münferit" bir olay, bir otel yakma ve oteldekilerin yanması olarak nitelemiş olmaları, bu açıdan önemliydi.

2 Temmuz 1993: Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel: "Sivas Valisi ve İçişleri Bakanı ile görüştüm. Gerekli önlem alındı. Fevkalade hassas bir konu. Devlet güçleriyle halk karşı karşıya getirilmemelidir. Ona gayret ediliyor." (*Sivas Kitabı*, s. 507.)

3 Temmuz 1993: Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, İstanbul'daki evinde, Sabah muhabirine, "Olayların ağır tahrik sonucu başladığını" belirterek, şöyle konuştu: "Başbakan Tansu Çiller ile iki defa konuştum. Olaylar alevi-sünni çatışmasına dönüşmedi, ilçelere yayılmadı. Otelin yakılmasıyla kaldı. Güvenlik kuvvetleriyle halk arasında bir çatışma yok.

(*Sabah*, 4 Temmuz 1993.)

3 Temmuz 1993: Başbakan Tansu Çiller: "Ortada bir Alevi-Sünni kavgası yoktur." "Ölen hiç kimse, ama hiç kimse, böyle bir çekişmeden dolayı da ölmüş değildir. Hatta bu otelin etrafını saran vatandaşlarımıza da hiçbir biçimde zarar gelmemiştir. Onlardan ölen ya da yaralanan da yoktur. Dolayısıyla olay, bir otelin yakılması ve içinde olan vatandaşların ölmesiyle ortaya çıkmıştır. Otelin yakıldığı sırada birtakım vatandaşlarımızın orada ölmesi önlenememiştir." (*Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1993.)

4 Temmuz 1993: Cüneyt Arcayürek, Çankaya'da, Cumhurbaşkanı Demirel'e iletiyor: "Dün olanları biliyor musunuz? Bu (Çiller) çıktı kürsüye: 'Sivas'ta bir adam yakalandı, elimizde. Otelin sahibi imiş, sigortadan para almak için yakmış.' dedi. Yakılan otelin geçtiği yeri de biliyorsunuz değil mi? Van!" (Arcayürek, *Etekli Demokrasi*, s. 188.)

Otelin yakılması ve oteldekilerin ölmesi önlenememiş ama, otelin yakılması ve oteldekilerin ölmesi, olayların, alevi-sünni çatışmasına dönüşmesini, mahallelere, ilçelere yayılmasını, halk ile halkın çatışmasını önlemişti! Dolayısıyla şu yorumu yapmak olanaklıdır: "Şeytan"ın taşlanarak ya da yakılarak öldürülmek istenmesi amacıyla başlatılan gösteriler, olayların içine sürüklenen göstericiler, PKK'nın direnişe çağırdığı alevilerin direnişini kırmak için kullanılmış olsa da, alevi-sünni çatışması çıkarmak isteyenler tarafından kullanıldığı olasılığını da içinde taşıyordu. Çünkü, PKK'nın amacının, bir mezhep çatışması çıkarmak olmadığı açıktı. Ne var ki, Sivas kıyınının, alevi-sünni çatışmasını önlediği biçiminde savunulduğu da gözlerden kaçırılmaktaydı. Bir başka deyişle, Sivas'ın kimi mahallelerinde ve kimi ilçelerinde olası bir alevi-sünni çatışmasının önlenmiş olduğu dile getirilirken, alevi-sünni çatışması çıkartmak isteyen "dış güçler"in, "gizli servisler"in, 35 insanın öldürülmüş olması nedeniyle, amaçlarına ulaşmalarının önlendiğinin duyumsatıldığı da gözardı edilmekteydi.

6. "İRADE-İ MEÇHUL"

"Behçet Aysan Şiir Ödülü" gecesinde, 20 Mayıs 1996'da, "Beyaz Başörtülü Kadınlar ve Desparecidos Şair" başlığı altında sunduğum konuşmamın son tümceleriyle bitirebilirim. (Şunu da belirterek: Burada, "Behçet Aysan", Madımak otelde boğulan ve yakılanların ortak adıdır.) Konuşmanın bitişi şöyle:

Behçet Aysan ölmedi, desparecidos oldu. Yani "kayıp". Güncel söylemiyle "faili meçhul".

Faili meçhul, çünkü Sivas kıyını, aylar öncesinden hazırlanmış planlı bir kıyındır.

Faili meçhul, çünkü, kendini ulusun tek kurtarıcı iradesi olarak dayatan "irade-i meçhul", özgürlüğe koşanları pusuya düşürecektir.

"İrade-i meçhul" sorgulanmadıkça, o ve onlar, hep desparecidos olarak kalacaklar.

Evet, yanık canları kucağımızda, bağrımızda. Bedenleri kayıp değil. Mezarlarına birer çiçek koyabilir, içimizdeki fırtınayı dinginleştirebiliriz. Bir süre için de olsa.

Ama şu bir gerçek: Onlar desparecidos olarak kaldıkça, biz, duyan, konuşan, soluklanan biz, her gün yeniden ölmeye yargılı olacağız. Çünkü, o ve onlar, yeni bedenlerde her gün yeniden öldürülüyorlar. Öldürülecekler de.

Yani özgür değiliz biz de.

Çağdaş gericiliğin emeği köleleştirdiği yerde, özgürlüğe koşanların sırtından vurulduğu yerde, bu desparecidos çağında ve bu desparecidos ülkesinde, biz, ancak "tabut"larımızı sevebiliriz. Onu, yalnızca annelere bırakalım.

Çünkü, tabutların altında birleşerek birleşsek de, ne biz, anneleri, tabutların "köle"si olmak yazgısından kurtarabiliriz, ne de kendimiz özgürleşebiliriz.

9-10 Haziran 2002, Ankara
Pir Sultan Abdal, Sayı: 49, Temmuz 2002

Not: 2 Temmuz 1993 Sivas kıyınının yorumu için *Üç Sivas* kitabıma, olayların doğrudan anlatımı için *Hiç Ölmedim Ben* kitabıma bakılabilir.

BAĞIMSIZ ÜÇ YAZI

YABANCILARA TOPRAK SATIŞI VE YASALAŞMA SÜREÇLERİ

"Ülkede yabancının arazi ve emlak edinmesi salt bir mülkiyet sorunu gibi değerlendirilemez. Toprak, devletin vazgeçilmesi olanaksız temel unsuru, egemenlik ve bağımsızlığın simgesidir."
Anayasa Mahkemesi Kararı, 1985.

İMPARATORLUK DÖNEMİ

Kapitülasyonlardan Sefer Yasasına

Fetihle büyümüş İmparatorluk topraklarının ana gövdesini, bir zamanlar topraklarını fethettikleri ya da fetihle tehdit ettikleri ülkelerin uyruklarının satın almalarına olanak sağlayan yasal düzenlemelere gidilmesine Sarayı zorlayan nedenlerin başında, gene bu ülkeler uyruklarına tanınmış olan ve imparatorluk ekonomisini içten içe çözüştürecek ve imparatorluğu çökertecek olan ayrıcalıklar olduğu bilinir. Bu ayrıcalıkların başlıcaları, Kapitülasyonlar ve 1838 Ticaret Anlaşmasıdır.

Kapitülasyonlar

Eskilerin deyişiyle İmparatorluğun "debdebeli" döneminde, 1535'te, Kanuni Sultan Süleyman, karşılıksız olarak

Fransa'ya tanıdığı kapitülasyon ile, Fransız mallarından alınan gümrük vergisi düşürülmüş, ayrıca İmparatorluk topraklarında ticaretle uğraşan Fransız tacirleri vergiden bağışık tutulmuştu. İlkin 10 yıllık sürelerle, 1740'tan sonra süresiz, Osmanlı ülkesinde ticaretle uğraşan Fransız tacirlerden vergi alınmamış, Fransız mallarının değeri üzerinden alınacak gümrük vergisi yüzde-üç (%3) olarak belirlenmişti. Vergiden bağışıklık ve yüzde-üç olarak belirlenen gümrük vergisi, dışalımla (ithalat ile) sınırlıydı.

Aynı ayrıcalıklar 1582'de İngiltere'ye, daha sonra Hollanda, Polonya ve Venedik'e, giderek bütün Avrupa ülkelerine tanınacaktı.

1838 Ticaret Anlaşması

İlkin İngiltere ile imzalanan 1838 Ticaret Anlaşması ile İngiliz tacirler dışsatım vergileri ile iç gümrük vergilerinden bağışık tutulmuş, daha sonra aynı anlaşmayla, bu ayrıcalıklar, (1841'de) Fransa'ya, (1840'ta) İsveç, Norveç, İspanya, Hollanda, Belçika ve Prusya'ya, (1841'de) Danimarka ve Toskana'ya tanınmıştı.

Karşılaştırmak için yineleyelim: Kapitülasyonlar ile dışalımdan alınan gümrük vergisi (malların değeri üzerinden) %3 olarak saptanmış, bu ülkelerin uyruklarından olan tacirler ülke içersinde yaptıkları ticaretten vergi ödememişlerdi.

1838 Ticaret Anlaşmasına değin, ipek, pamuk ve bakır gibi hammaddelerin, tahıl, zeytinyağı gibi ürünlerin gerektiğinde dışsatımı yasaklanıyor, izin verildiği zaman da talebe göre vergiler arttırılıyordu. Zeytinyağı ve tahıldan alınan gümrük vergisi %33'e değin yükseltiyor, yapağı ve ipekten alınan vergi %5'ten %15'e çıkartılabiliyordu.

1838 Ticaret Anlaşmasıyla, anlaşma yapılan ülkelerin tacirlerinden, dışsatıma (ihracata) konu olan ürünlerden gümrük vergisi alınmamış; benzer biçimde, iç gümrükten alınan vergilerden de, Ticaret Anlaşması yapılan ülkelerin tacirleri bağışık tutulmuştu. Örneğin, Amasya'da üretilen hamipeğin,

Bursa'ya nakli sırasında, bir bölgeden bir öteki bölgeye geçerken alınan iç gümrük vergisi (ki birkaç bölge geçiliyordu) yerli tacirden alınıyor, yabancı tacirden alınmıyordu.

Kapitülasyonlar ve 1838 Ticaret Anlaşmasıyla devletin gümrüklerden aldığı vergiler büyük ölçüde azalmış, bunlar, içerde ticaret ve zanaatla uğraşan Osmanlı tebaasını olumsuz etkilemişti.

Duyunu Umumiye

Kırım Savaşı başlayacağı zaman, Saray, Tatlısu Frenki, Yahudi, Rum ve Ermenilerden oluşan Galata Sarraflarına ve bankerlerine olan borçlarını ödeyemeyecek durumdaydı. 1854'te, Kırım Savaşından kısa bir süre sonra, İngiltere'den, yüzde-altı faizli üçmilyonüçyüzbin Osmanlı altını borçlanacak, bunları yeni borçlar izleyecekti. Alınacak borçlara karşılık olarak, Mısır vergisi, Suriye, İzmir, İstanbul gümrükleri, tuz, tütün, damga ve temettü resimleri, ipek, zeytinyağı, tütün ve tuz aşarı, Ergani madeni, çeşitli vilayetler aşarı, Selanik, Edirne, Tuna vilayetleri gelirleri ile Anadolu ağnam (koyun) vergisi gösterilecekti.

İmparatorluğun 1874-75 bütçesinde, 25 milyon Osmanlı lirası gelir gösterilmişti, yıllık geliri ise 17 milyon liraydı. Saray, yılda 13 milyon lira borç ödemek durumundaydı.

Borçlarını ödeyemeyecek, alacaklı devletlerin baskısı altında, Galata sarrafları ve Osmanlı Bankası borçlarıyla birlikte bütün borçları tahsil edecek olan Düyunu Umumiye İdaresi (Duyunu Umumiye-i Osmaniye Varidatı. Muhasara İdaresi) kurulacaktı (21 Aralık 1881). İpotek konan gelirler, Düyunu Umumiye İdaresi tarafından doğrudan tahsil edilmeye başlanmıştı. Tahsil edilen vergilerin bir bölümünü Düyunu Umumiye kendisine ayırıyor, kalanı devlete bırakıyordu.

İmparatorluğun genel savaşa katılacağı dönemde, 1914-1915 yılı bütçesinin %17.65'i (6 milyon altın) Harbiye Nezaretine verilmiş, %32.29'u (11,6 milyon altın) Düyunu Umumiye idaresi almıştı.

21 Aralık 1881'de kurulan Düyunu Umumiye İdaresine bırakılan devlet gelirleri arasına tütün tekeli de katılmıştı. Tütün tekeli, Fransızlar tarafından kurulan (22 Mayıs 1882) bir şirkete verildi. Şirketin adı "Memaliki Osmaniye Duhanları (Tütünleri) Müşterekolmenfaa Reji Şirketi"ydi. Halk kısaca "Reji İdaresi" olarak ifade edecekti. Tütünleri üreticiden almak ve tütün bayilerinden vergileri toplamakla görevlendirilen Reji idaresi, 30 yıl süreyle, her yıl Düyunu Umumiye'ye 750.000 lira ödeyecekti. Kalan kar, Düyunu Umumiye İdaresi, Osmanlı yönetimi ve Reji İdaresi arasında paylaşılacaktı. Ama hemen hiç kar etmeyecekti! Ülkeye yayılmış örgütü ve silahlı koruculari ile Anadolu'da devlet içinde devlet gibiydi.

Tütün üreticisi, Reji İdaresinin koyduğu tekel fiyatına karşı, tütününü kaçak olarak pazarlamayı yeğlemiş, reji idaresinin silahlı koruculari tarafından serbest piyasaya tütün taşıyan 20 binden fazla tütün üreticisi köylü vurularak öldürülmüştü.

Reji İdaresi, 30 yıl süreyle kurulmuştu ve 1912'de süresi doluyordu. İmparatorluğun Trablusgarp'ta İtalyanlarla savaştığı günlerdi. Devlet, savaş giderlerini karşılayacak mali kaynaktan yoksundu. Reji İdaresinden %6 faizle 10 milyon lira borç alınmış, Reji İdaresinin süresi de 15 yıl uzatılmıştı.

Sefer Yasası

İmparatorlukta, yabancı uyrukların (tebaayı ecnebiyenin) emlak/taşınmaz edinmelerine olanak sağlayan yasal düzenlemeye gidilmesi, İmparatorluğun ekonomik bunalıma girdiği dönemle örtüşür.

1860 yılı bütçesinin açığını kapatmak için Maliye Nazırı Fuat Paşa, İngiltere hükümetinden 250 milyon frank borç isteyecek, İngiltere, yeniden borç vermek için, "Yabancılara Osmanlı Devletine ait emlaki satın alma ve kiralama hakkının tanınması" koşulunu dayatacaktı. Bununla yetinilme-

miş, borç vermek için, "toprağın/emlakın, alınan borca karşılık gösterilmesi" "Osmanlı maliyesinin uluslararası bir komisyon tarafından denetlenmesi" koşul olarak ileri sürülmüştü.

15 Şubat 1862'de (15 Saban 1278), İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya, Prusya, birleşik bir nota ile, Osmanlı ülkesinde değişik yollardan taşınmaz edinmiş olan yabancıların sorunlarının çözümünü istemiş, karşılıklı iletilerden sonra, 7 Sefer 1284 (18 Haziran 1868) günlü "İstimlak Nizamnamesi"yle yabancılara taşınmaz edinmeleri olanağı tanınmış ve "tebaaya temsil sistemi" getirilmişti.

"Tebaaya temsil sistemi"ne göre, İmparatorluk arazisinden toprak/taşınmaz edinecek yabancı gerçek kişiler, Osmanlı uyruklarıyla eşit olacak, sahip oldukları taşınmazlarla ilgili konularda Osmanlı yargı sistemine tabi tutulacaklardı.

Kapitülasyonlarda ve 1838 Ticaret Anlaşmasında olduğu gibi yabancılara tanınan ayrıcalıklar, Osmanlı toprağında taşınmaz sahibi olan yabancılara tanınmayacaktı.

"7 Sefer 1284 Tarihli Tebeayı Ecnebiyenin Emlake Mutasarrıf Olmaları Hakkında Kanun" ya da kısaca "Sefer Kanunu" olarak adlandırılan bu yasanın eki olan protokolü imzalayan yabancı devletlerin uyrukları, (Hicaz dışında) Osmanlı arazisinde taşınmaz edinebileceklerdi.

Ek protokolü, sırasıyla, 9 Haziran 1868'de Fransa, 13 Haziran 1868'de İsveç, Norveç, 20 Temmuz 1868'de İngiltere, 6 Kasım 1868'de Avusturya-Macaristan, 7 Haziran 1869'da Prusya ve Kuzey Alman Konfederasyonu, 24 Şubat 1873'te Yunanistan, 28 Mart 1873'te Rusya ve İtalya, 8 Ağustos 1873'te Hollanda, 11 Ağustos 1874'te Birleşik Amerika, 24 Ocak 1873'te Portekiz ve 30 Haziran 1883'te İran imzalamıştı. 1896'da Sırbistan uyruklarına taşınmaz edinme olanağı sağlanmıştı. Roman ve Bulgar uyrukları bu haktan yoksundu. Kendilerini Fransa ya da Almanya korumasında gösteren İsviçreliler taşınmaz edinebiliyordu.

Orhan Kurmuş, bu dönemde, İngiliz uyruklularının, Batı Anadolu'da satın aldığı toprakların alanının 2.400.000 ile

2.800.000 dönüm arasında olduğunu belirtiyor. Bunun, Rum, Ermeni ve Yahudilerin eline geçen topraklarla birlikte 5 ile 6 milyon dönüm arazi olduğu sonucuna varıyordu. (*Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, s. 79-81.)

Sefer Kanunu ile, taşınmaz edinme olanağı, yalnızca yabancı gerçek kişilere tanınmıştı. 3 Ağustos 1325 (1911) günlü "Cemiyetler Kanunu"nun ardından, 13 Şubat 1328 (1913) günlü "Eşhası Hükmiyenin Emvali Gayrimenkuleye Tasarruflarına Dair Kanun"la yabancı tüzel kişilere de taşınmaz edinme olanağı tanınacaktı.

Eski Anlaşmaların Feshedilmesi

İmparatorluğu sonuna götürecek savaştan hemen önce, 2 Teşrinisani 1330 (2 Kasım 1914) günlü yasayla, "bütün kanun ve nizamlarda Uhudu Atikaya (eski anlaşmalara) müstenit bulunan hükümler feshedlmiş", 27 Eylül 1914'te de Avrupa Devletler Hukukuna aykırı olan yabancılara verilmiş bulunan ayrıcalıkların, dolayısıyla kapitülasyonların kaldırılmasına karar verilmişti.

Devlet Denetleme Kurulunun (2006/1 sayılı ve 06.02.2006 günlü) raporundaki anlatımla, "Tebaa-i Ecnebiyenin Emlaka Mutasarrıf Olması Hakkında Geçici Yasa" ile, yabancıların edindikleri taşınmazlara ilişkin hakları, Birinci Dünya Savaşına kadar devam etmiş, 2.11.1914 günlü "Kavanin-i Mevcudede Uhudu Atikaya Müstenit Atikanın Lağvı Hakkında" yasa ile yabancılara tanınan akçalı, yönetsel ve yargısal nitelikteki tüm ayrıcalıklar kaldırılmış"tı.

Anayasa Mahkemesinin (K 1985/7, 13.6.1985 günlü) kararında yer alan tümcelerle, "Ne var ki, kapitülasyonlara sahip olan devletler tek taraflı olarak yapılan ilga işlemini kabul etmediler. Zaten bu tarihten çok kısa bir süre sonra ittifak devletleri safında savaşa katılan ve yenik düşerek Mondros Mütarekesini ve bunu izleyen Sevr Andlaşmasını imzalamak durumunda kalan Osmanlı devletinin, kapitülasyonlar konusundaki kararının da bir anlamı kalmamıştı."

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ DÖNEMİ

Lozan Andlaşması ve Oturma Sözleşmesi

Lozan Andlaşmasına (24 Temmuz 1923) ekli "Oturma ve Yargı Yetkisi Konusunda Sözleşme"nin 3. maddesiyle "Türkiye'de, öteki müttefik Devletler uyruklarının, yerel (ulusal) yasalar ve yönetmeliklere uyarak, her çeşit taşınmaz mal edinme, bunları mülkiyetinde tutma ya da başkalarına geçirme hakkı" tanınmıştı. Aynı sözleşmenin 1. maddesiyle, müttefik devletler uyruklarının ve şirketlerinin Türkiye'de taşınmaz mal edinme hakkı, bu devletlerin ülkelerinde Türk uyruklulara ve şirketlerine taşınmaz mal edinme hakkını tanıması koşuluna bağlanmıştı.

Müttefik devletler, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Sırplar-Hırvatlar-Slovenler'den oluşuyordu (Madde: 3). Sözleşme, "yürürlüğe girişinden başlayarak 7 yıllık bir süre için" yapılmıştı (Madde: 20). Türkiye, sözleşmeyi uzatmayacak, yedi yıl sonunda, 24 Temmuz 1930'da sözleşme kendiliğinden sona erecekti.

CUMHURİYET DÖNEMİ

1924 Köy Yasası - 87. Madde

Lozan Andlaşmasından (24 Temmuz 1923) yaklaşık yedi ay ve Cumhuriyetin ilanından (29 Ekim 1923) yaklaşık beş ay sonra, (18 Mayıs 1924 gün ve 442 sayılı) Köy Yasasıyla, yabancı gerçek ya da tüzel kişilerin köylerde arazi ve emlak edinmesi yasaklanıyordu. "Nüfusu, ikibinden aşağı yurt" olarak tanımlanan köyler ve köy arazileri, yabancıların taşınmaz edimine kapatılmıştı.

Köy Yasasının "Türkiye Cumhuriyeti tabiyetinde bulunmayan gerek şahıslar ve gerek şahıs hükmünde olan cemiyet ve şirketlerin (eşhası hususiye ve hükmiye) köylerde arazi ve emlak almaları memnudur." şeklindeki 87. maddesiyle, "ya-

bancılara, Lozan Barış Andlaşmasıyla verilmiş bu konudaki haklara oldukça kapsamlı bir sınırlama getirilmişti". (Anayasa Mahkemesi, K1985/7, 13.6.1985.)

İngiltere, Fransa ve İtalya, ortak bir notayla bu yasayı protesto etmiş, bunun üzerine, Hükümet, 26 Eylül 1926 günlü bir kararnameyle, sözkonusu devletler uyruklarından köylerde oturmak ve taşınmaz edinmek isteyen kişilere engel olunmaması önerisinde bulunmuştu.

Köy Yasasıyla (1924), yabancıların, 7 Sefer Yasasından (1868) yararlanarak satın aldıkları, bir başka anlatımla işgal edilmiş ülke topraklarının, para ile mülk edinilerek yeniden işgal edilmesine engel olunmuştu.

Somutlaştırmak için yineleyelim:

7 Sefer Yasasının yabancılara toprak edinme olanağı sağlaması sonucu, "1868 yılında İzmir yakınlarında tarıma elverişli bütün toprakların en az üçte biri İngilizlerin tapulu malı olmuş", "1877 Rus Savaşından sonra, İngilizlerin satın aldığı topraklar o kadar genişlemişti ki, 1878 yılında İzmir yakınlarındaki tarıma elverişli toprakların tümü 41 İngiliz tüccarının eline geçmişti." (Kurmuş, s. 79-81.)

Dökümü ise şöyleydi:

Kuşadasında A. Clarke 72.000 dönüm, Aydın'da G. Meredith 12.000 dönüm, W.G. Maltass 12.592 dönüm, Tire'de F. Whittall 18.868 dönüm, R. Wilkin 130.228 dönüm, D. Baltazzi 247.000 dönüm, Buca'da A. Edwards 80.000 dönüm, H. Abbot 75.472 dönüm, Nazilli'de Asia Minor Cotton Company 36.800 dönüm, J. B. Paterson 47.480 dönüm, J-Ress 30.000 dönüm, Bergama'da M. Baltazzi 82.000 dönüm toprak, İngilizlerin satın aldığı toprakların bir kısmıydı.

1924 Köy Yasasının 87. maddesiyle, "Türkiye Cumhuriyeti tabiyetinde bulunmayan gerek şahıslar ve gerek şahıs hükmünde olan cemiyet ve şirketlerin köylerde arazi ve emlak almaları"nın yasaklanmış olmasıyla, "müttefik devletler" olarak, İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan vb. uyruklarının (yedi yıllık süreyle) köylerde ve köy kırsalında, yukardakilere benzer büyüklüklerde "arazi ve emlak" edinmeleri ön-

lenmiş bulunuyordu.

1934 / Tapu Yasası – 35. Madde

24 Temmuz 1930'da, Lozan Andlaşması / ile "müttefik devletler" uyruklarının Türkiye'de taşınmaz edinmelerine olanak sağlayan Oturma Sözleşmesi sona ermişti.

(22.12.1934 gün ve 2644 sayılı) Tapu Yasasının 35. maddesiyle, "tahdidi mutazammın kanuni hükümler yerinde kalmak ve karşılıklı olmak şartıyla yabancı hakiki şahıslar Türkiye'de gayrimenkul mallara temellük veya tevarus edebilecekler"di. Yani yasa ile belirlenmiş kısıtlayıcı hükümlere uymak ve karşılıklı olmak koşuluyla, yabancı gerçek kişilere ülkede taşınmaz mal edinme olanağı tanınmıştı. Aynı yasanın 36. maddesiyle de, "yabancı gerçek kişilere, bir köye bağlı olmayan bağımsız (müstakil) çiftlikleri ve köy dışında kalan araziyi" edinme olanağı sağlanmıştı.

Köy arazisi dışında, otuz hektardan fazla toprağı ancak hükümetin izniyle edinebileceklerdi.

"Mukabele-i Bilmisil"

Yabancıların taşınmaz/toprak edinmelerinden nitelik bakımından farklı olan, ama ülke toprağını özenle korumayı amaçlayan bir başka yasa da "Mukabele-i Bilmisil" yasasıydı.

Cumhuriyetin ilk yıllarında 27 Mayıs 1927 günlü ve 1062 sayılı "Mukabeli-i Bilmisil" yasasıyla, "Türkiye tebaasının (uyruklarının) hukuki mülkiyetini kısmen ya da tamamen tahdit eden devletlerin Türkiye'deki tebaasının hukuki mülkiyeti (...) mukabele bilmisli olmak üzere kısmen veya tamamen tahdit" edilmişti.

Sevr Andlaşmasında İngiltere-Fransa-İtalya başbakanlarının belirlediği, Türkiye-Suriye sınırı, Türkiye ile Fransa arasında 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Andlaşması ile (Hatay dışında) yeniden belirlenmiş, Lozan Andlaşmasında da Ankara Anlaşmasıyla belirlenen sınır kabul edilmişti.

(30 Mayıs 1926 günlü) Türkiye ve Suriye Dostluk Sözleşmesinin yürürlüğe girdiği tarihte, Türkiye'de yerleşik ve Suriye vatandaşlığına geçmiş olan Suriye asıllılara ait, 13 Eylül 1331 (1915) ve 15 Nisan 1339 (1923) günlü yasalar (Emvali Metruke Yasaları) uyarınca elkonulmuş olan taşınmazlardan hükümetin elinde olanların geri verilmesi, Bakanlar Kurulu tarafından (4 Mayıs 1927) kararlaştırılmıştı. Suriye'nin, Suriye'de yaşayan Türklerin mallarına birtakım kısıtlamalar getirmesi üzerine, Türkiye (17.04.1929 gün ve 787 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla), "Mukabele-i Bilmisil" yasasını uygulamış ve Suriyelilerin Türkiye'deki taşınmazlarına elkoymuş, bu karar Türkiye ile Fransa arasında yapılan bir anlaşma ile kaldırılmıştı.

Devlet Denetleme Kurulu raporunda verilen bilgilere göre, Suriye'nin, 1930'lu yıllarda, yurttaşlarımıza ait taşınmazlar üzerinde kısıtlamaları artırması üzerine, Bakanlar Kurulu (17.01.1979 gün ve 2/10250 sayılı karar ile), Suriye uyruklu kişilerin Türkiye'deki mallarının üçüncü kişilere ipotek devrini durdurmuştu. Suriye hükümeti, Toprak Reformu Yasası (1958) ile yabancıların üçyüz hektarı aşan topraklarını kamulaştırmış, 1962 yılına kadar, Türkiye yurttaşlarına ait 467.927 dönüm arazi kamulaştırılmış, sahiplerine ödeme yapılmamıştı. Buna karşılık olarak Bakanlar Kurulu (1.10.1966 gün, 6/7104 sayılı karar ile) Suriye uyruklu gerçek ve tüzel kişilerin Türkiye'de bulunan taşınmazlarına (1062 sayılı yasayla) elkoyuyordu.

1972'de kurulan Türkiye-Suriye Emlak Komisyonunun saptamalarına göre, Türk yurttaşların Suriye'deki taşınmazlarının toplamı 1.034.261 dönüm, Suriye yurttaşlarının Türkiye'deki taşınmazları ise 272.368 dönümdü. Türk yurttaşlara ait olduğu konusunda anlaşmazlık bulunan arazi miktarı ise 2.284.902 dönüm olarak belirlenmişti.

Osmanlı Hanedanı ve Mübadiller

Osmanlı hanedanı ile "mübadiller" için konan sınırlama-

lar da şöyle:

3 Mart 1340 (1924) gün ve 231 sayılı Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmaniyenin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kararla, yabancı gerçek kişilerin taşınmaz edinmelerine bazı kısıtlamalar getirilmişti.

"Türkiye Cumhuriyeti memaliki dahilinde ikamet etmek hakkından ebediyen memnu" olan ve yurttaşlıktan çıkartılan "hanedanın erkek, kadın bilcümle azası ve damatlar"ın Türkiye Cumhuriyeti dahilinde "emvali gayri menkuleye tasarruf etmeleri" yasaklanmıştı.

Türkiye'yi mübadeleden terk etmiş olanlar da taşınmaz edinemeyecekti.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün (18.4.1933 gün ve 466-468 sayılı) genel emriyle, "Türkiye'yi mübadeleden terk etmiş olanların Türkiye'nin hiçbir tarafında taşınmaz mal alamayacakları" belirtiliyor, ve "asıl Yunan tebaasından olduğundan şüphe edilenlerin vilayetlerden sorulması" isteniyordu. Aynı genel müdürlüğün (31.10.1938 gün ve 914 sayılı) genel emriyle "mübadil Rumların İstanbul belediyesi sınırları içinde ve dışında taşınmaz alabilecekleri, ama Anadolu ve Rumeli'nin hiçbir yerinde alamayacakları" belirtilmiş, mübadil Rumlara, İstanbul için yasak kaldırılmıştı.

"Tebaayı Temsil"
"Sözleşmeli Karşılıklılık"
"Yasal Karşılıklılık"

7 Sefer 1284 (16 Haziran 1868) günlü yasada "tebaayı temsil sistemi"nin yerini, Lozan Barış Andlaşmasında "ahdi mütekabiliyet", yani "sözleşmeli karşılıklılık" ilkesi yer alıyordu. Bir başka deyişle, "tebaayı temsil sistemi"nden "ahdi mütekabiliyet sistemi"ne, yani sözleşmeli karşılıklılık ilkesine geçilmişti. 22.11.1934 günlü ve 2644 sayılı Tapu Kanunu ile, "sözleşmeli karşılıklılık ilkesi"nin yerini, "yasal karşılıklılık ilkesi" alacaktı.

"Tebaayı temsil sistemi" demek, Osmanlı tebaasının sa-

hip olduğu hak ve yükümlülüklerin, Osmanlı arazisinden taşınmaz edinen yabancılara da tanınması demekti. "Tebaayı temsil sistemi" ile, taşınmaz edinen yabancılar, kendi ülkelerinin yasalarına değil, Osmanlı tebaasının hak ve yükümlülüklerine tabi olacaklardı. Bir başka anlatımla, Kapitülasyonlar ve 1838 Ticaret Anlaşmasıyla, yabancılara tanınan yasal ayrıcalıklar, taşınmaz edinecek yabancıya -bu açıdan- tanınmamıştı. Bunun, kapitülasyonla yabancılara verilen ayrıcalıklardan kurtulmanın bir başlangıcı olduğu görüşü yaygındı.

"Tebaayı temsil sistemi"nin yerini, Lozan Andlaşmasında "ahdi mütekabiliyet sistemi", yani sözleşmeli karşılıklılık ilkesi alacaktı. Her yabancının değil, karşılıklılık sözleşmesi yapılan devletlerin uyruğu olan yabancının taşınmaz edinmesine olanak sağlanıyor, karşılık olarak da, Türk uyrukların bu devletlerin ülkelerinde taşınmaz edinebilmesi koşulu getiriliyordu.

Sefer Kanununa (1284/1867) eklenen sözleşmeyi imzalayan Fransa, İsveç-Norveç, İngiltere, Avusturya-Macaristan, Prusya ve Kuzey Alman Konfederasyonu, Yunanistan, Rusya ve İtalya, Hollanda, Birleşik Amerika, Portekiz, İran, Sırbistan uyrukları, "tebaayı temsil sistemi"ne göre, Hicaz toprağı dışında, Osmanlı arazisinde taşınmaz edinebiliyordu.

"Tebaayı temsil sistemi"nin yerini, Lozan Andlaşmasında (24 Temmuz 1923) "ahdi mütekabiliyet sistemi"nin, yani sözleşmeli karşılıklılık ilkesinin almasıyla, "müttefik devletler"i oluşturan İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven uyrukları, ancak yedi yıl süreyle ve karşılıklı olmak koşuluyla, Türkiye'de taşınmaz edinebileceklerdi. (18 Mart 1924 günlü) Köy Kanunu ile, yabancıların köylerde arazi ve emlak almaları yasaklandığı için, "müttefik devletler" uyruklarına yedi yıl süreyle tanınan taşınmaz edinme olanağı, (bağımsız çiftlikler dışında) kentlerle ve emlak ile sınırlanmış sayılırdı.

Tapu Kanununun (22 Aralık 1934/2644) 35'inci maddesine göre ise, "karşılıklı olmak şartıyla yabancı gerçek kişiler"

taşınmaz edinebilecekti.

"Karşılıklılık" ilkesinin kavram olarak anlamının, bu yasayla birlikte tartışma konusu olduğunu görüyoruz.

Tapu Kanununun 35. maddesine göre, yabancıların, Türkiye topraklarında taşınmaz edinebilmeleri için, kimi hukukçular "tam bir karşılıklılığa dayanan sözleşmelerin gerekli olduğu", kimileri de "siyasal ve sözleşmeli karşılıklılık yanında yasal ve fiili karşılıklılık olması gerektiği" görüşündeydiler. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü de (27.4.1954 gün ve 119.1.33/1739 sayılı) yazısıyla "yasal karşılıklılığın" gereğini belirtmişti.

Örnek olarak da, Tapu Kanunundan önce, Afganistan'la aramızda dostluk anlaşmasına dayanılarak Afganlılar siyasal karşılıklılık esasına göre "emlak ve arazi tasarruf edebilmişti", ama, Tapu Kanunu yürürlüğe girdikten sonra, yabancı uyrukluların, dolayısıyla Türk uyrukların Afganistan'da taşınmaz edinmelerine yasal olarak izin verilmediği için, Afganlıların Türkiye'de taşınmaz edinmelerinin olanağı da sona ermişti. Tapu Yasası, yasal ve fiili karşılıklılık sistemini getirdiğinden, bu yasanın yürürlüğe girmesinden sonra Afganistan'daki fiili durum gözönüne alınarak Afganlıların Türkiye'de taşınmaz edinmeleri yasaklanmıştı.

Türk parasını koruma yasasına (15 Eylül 1955 gün ve 9104 sayılı Resmi Gazete) göre, yabancı kişiler ile bunlar adına hareket eden Türkiye'deki gerçek kişiler, Türkiye'de edinecekleri taşınmazlar için gerekli meblağı dışardan döviz olarak getirmek ve yetkili bir bankaya satmak zorundaydılar. Bu gibi durumlarda, Maliye Bakanlığından, Tapu Sicil Muhafızlıklarından vb. izin almak durumundaydılar. Yabancının uyruğu olduğu devletin, Türk vatandaşlarına taşınmaz edinme hakkı tanıyıp tanımadığı araştırılıyor, Türklere taşınmaz edinme olanağı tanınmıyorsa, yabancının başvurusu geri çevriliyordu.

Turgut Özal Dönemi

Cumhuriyet döneminin iki yasasını bir kez daha anımsatalım:

Lozan Andlaşması - Oturma Sözleşmesiyle, karşılıklı olmak koşuluyla bağıtlı/müttefik devletler uyruklarına ve şirketlerine taşınmaz edinme hakkının tanındığı süreçte, 1924'te yürürlüğe giren Köy Yasasının 87. maddesiyle, yabancı gerçek kişiler ile tüzel kişilerin köylerde arazi ve emlak almaları yasaklanmıştı.

Lozan Andlaşmasıyla bağlantılı Oturma Sözleşmesinin sona ermesiyle (1930), bu sözleşmeyle Türkiye'de taşınmaz edinme olanağı bulunan "müttefik devletler" uyrukları dahil, yabancılara, taşınmaz edinme olanağı sağlayan yasa bulunmuyordu.

Tapu Yasasının (1934) 35. maddesiyle, karşılıklı olmak koşuluyla yabancı gerçek kişilerin ülkede taşınmaz edinmelerine olanak sağlanmıştı. Bu yasanın 35. maddesinden yararlanabilen yabancı gerçek kişiler, Köy Yasasının 87. maddesine konan sınırlamalar nedeniyle, köylerde ve köy arazisinde taşınmaz edinemiyordu. Tapu Yasasının 36. maddesine göre ise, yabancı gerçek kişiler, bir köye bağlı olmayan bağımsız çiftlikler ile köy dışında kalan araziyi satın alabileceklerdi. Otuz hektardan fazla arazi edinilebilmeleri ise hükümetin iznine bağlıydı.

Her durumda karşılıklı olmak koşulu vardı.

Özal döneminde, (21.6.1984 günlü 3029 sayılı yasayla):

(1) Tapu Yasasının "karşılıklı olmak koşuluyla, yabancı gerçek kişilerin taşınmaz edinebilecekleri"ne ilişkin 35. maddesine, "ancak hangi hallerde yukardaki fıkradaki mütekabiliyet şartının (karşılıklılık koşulunun) aranmayacağını (...) tespite Bakanlar Kurulu yetkilidir" fıkrası ile,

(2) Köy Yasasının "Yabancı gerçek kişiler ile yabancı tüzel kişilerin köylerde taşınmaz mal edinmelerini" yasaklayan

87. maddesine, "Hangi bölge ve illerde bu maddedeki kısıtlamalardan hangi ülkelere istisna tanınacağının (...) tesbitine Bakanlar Kurulu"nun yetkili olacağı fıkrası ekleniyordu. "Ancak bu fıkra hükmü, tarımsal üretim maksadıyla iktisap edilmek (edinilmek) istenen araziler için geçerli olmadığı", ayrı bir fıkra olarak yasada yer alıyordu.

Bir başka deyişle Bakanlar Kurulunun belirlediği, ama Türkiye ile karşılıklılık anlaşması bulunmayan ülke uyrukları, Köy Yasasının 87. maddesine karşın, köylerde ve köy arazisinde taşınmaz edinebilecekler, ama tarımsal üretim yapamayacaklardı.

Türkiye ile karşılıklılık sözleşmesi bulunmayan ülkeler uyruklarına, petro-dolar zengini Arap krallık, şeyhlik ve emirliklerine karşılıklılık koşulu aranmaksızın, Bakanlar Kurulu kararıyla taşınmaz edinmelerine olanak sağlanacak ve bu yabancı gerçek kişiler kent ve kasabalarda olduğu gibi, köylerde ve köy arazisinde de taşınmaz edinebilecekti.

Yasalara eklenen fıkraların iptali için, Halk Parti Başkanı Necdet Calp tarafından, dava açılacak, Anayasa Mahkemesi, Tapu Yasasının 35. maddesine, ve Köy Yasasının 87. maddesine eklenen fıkraları, Anayasaya esas bakımından aykırılığı nedeniyle iptal edecekti.

İptal edilen (21.6.1984 günlü ve 3029 sayılı) yasanın, iptal edildiği tarihten bir yıl sonra, Tapu Yasasının 35. maddesi ile Köy Yasasının 87. maddesine, yeniden aynı fıkralar değiştirilerek eklenecek, (22.4.1986 günlü 3278 sayılı) yeni bir yasa çıkarılacaktı.

Yeni yasayla, Tapu Yasasının 35'inci maddesine, "Ancak milli menfaatlere ve/veya milli ekonomiye faydalı görüldüğü hallerde, Bakanlar Kurulu, hangi ülkelerin ve/ veya hangi ülkeler uyruğundaki gerçek kişilerin mütekabiliyet şartından (karşılıklılık koşulundan) istisna edeceğine karar verebilir." fıkrası ile,

Köy Yasasının 87. Maddesine, "Ancak milli menfaatlere ve/veya milli ekonomiye faydalı görüldüğü takdirde, Bakanlar Kurulu hangi ülkelerin ve/veya hangi ülkeler uyruğunda-

ki gerçek kişilerin bu maddelerdeki kısıtlamalardan istisna edilebileceğine karar verebilir." fıkrası ekleniyordu.

Bakanlar Kurulu (5.6.1986 gün ve 86/10714 sayılı) "Yabancı Ülkeler ile Bu Ülkelerin Uyruğundaki Gerçek Kişilerin Türkiye'de Gayrimenkul Satınalmalarında Uygulanacak Esaslar Hakkında Karar"ının 1'inci maddesinde: "Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Oman Sultanlığı, Bahreya ve Katar ülkeleri ile bu ülkelerin uyruğunda bulunan gerçek kişiler" karşılıklılık koşulu aranmaksızın Türkiye'de taşınmaz edinebileceklerdi.

Karşılıklılık koşulu aranmaması bir yana, yalnızca "bu ülkelerin uyruğunda bulunan gerçek kişiler" değil, aynı zamanda bu ülkeler devlet olarak taşınmaz edinebilecekti.

Anayasa Mahkemesi, (1) "Yabancı kamu hukuku tüzel kişilerin, özellikle devletlerin bir başka devlet ülkesinde taşınmaz mal edinmelerine, karşılıklılık ilkesine uyulması durumunda bile olanak bulunmadığı", "bir devletin bir başka devlet ülkesinde taşınmaz mal edinmesinin, devletin 'siyasi bütünlüğü' ilkesine aykırı olduğu ve Anayasanın "Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür" kuralı kapsamında, hiçbir organın yabancı ülkelere Türkiye Cumhuriyeti devleti sınırları içinde taşınmaz mal edinmesi için izin vermeye ya da bu yolda Bakanlar Kuruluna takdir hakkı tanımaya yetkisi bulunmadığı" gerekçesiyle, (2) Karşılıklılık koşulu nedeniyle ve (3) Türkiye'de taşınmaz edinecek ya da köylerde arazi ve emlak alacak ülke uyruklarını belirleme yetkisinin Bakanlar Kuruluna verilmesini, açık bir yetki devri olduğu sonucuna vararak, Tapu Yasasının 35. maddesine ve Köy Yasasının 87. maddesine eklenen iki fıkranın iptaline ikinci kez karar vermişti. (E 1986/18, K 1986/24, 9.10.1986.)

Recep Tayip Erdoğan Dönemi (1)

ANAP ya da Özal döneminde, Arap kökenli krallık, sultanlık, şeyhlik ve emirliklerine ve bu ülkelerin uyruklarına

karşılıklılık koşulu olmaksızın yurdumuz topraklarını üleştirme girişimi, AKP ya da Erdoğan döneminde, Avrupa Birliğine uyum şemsiyesi altında, ülke topraklarını, Serbest Pazar ekonomisine uyarlanmış a-mobil, yani taşınmaz metasına dönüştürmek, ticari bir konu olarak satılığa çıkartılacak, aynı zamanda, yeni düzenlemelerle, Türkiye ile karşılıklılık anlaşması bulunmayan, toplumsal örgütlenme bakımından kabile aşamasında bulunan, siyasal yapılanma bakımından teokratik, ekonomik sistem bakımından feodal, ama petrodolar zengini Arap kökenli devletlere ve uyruklarına ülkemiz toprağını ortak etmek amacıyla yeni yasa düzenlemelerine gidilecekti.

3 Kasım 2002 seçimlerinde tek başına iktidar olan Tayyip Erdoğan ve partisi AKP, iktidara gelişinin yılını doldurmadan, 3 Temmuz 2003'te (4916 sayılı yasanın 19. maddesiyle) Tapu Yasasının 35. maddesini değiştirecek, (aynı yasanın 38. maddesiyle) Tapu Yasasının 36. maddesi ile Köy Yasasının 87. maddesini yürürlükten kaldıracak, yabancılar Türkiye'de taşınmaz edinme yarışına gireceklerdi.

Bakanına göbek hoplattıran, başbakanına kemençe çaldırtan, yurdumuz topraklarının yabancılar tarafından "kapış kapış kapışılması"nın "gizi" neredeydi? Ya da, yürürlükten kaldırılan ve değiştirilen yasaların yerine konan yasa neydi?

Anayasa Mahkemesinin daha önceki iptal kararlarında vurgulandığı gibi, Tapu Yasasının karşılıklılık olmak koşuluyla ve yalnızca gerçek kişilere taşınmaz edinme olanağı sağlayan 35. maddesiyle, Köy Yasasının, yabancı gerçek kişiler ile tüzel kişilerin köylerde ve köy arazisinde taşınmaz edinmesini yasaklayan 87. maddesiyle, ülke topraklarının büyük miktarlarda yabancıların eline geçmesi önlenmişti. AKP, Tapu Yasasının 35. maddesini özü, içeriği ve amacı bakımından karşıtına dönüştürecek biçimde değiştirerek, Tapu Yasasının 36. maddesi ile Köy Yasasının 87. maddesini yürürlükten kaldırarak, (Anayasa mahkemesi kararındaki söylemle) ülke topraklarının büyük miktarda yabancıların eline geçmesine olanak sağlayacak, bir başka deyişle, yabancılara

toprak satışına engel olan baraj kapaklarını kaldıracak ve ülke toprakları yabancı-paranın işgali altında kalacaktı. Yasa değişikliği 3 Temmuz 2003'te gerçekleşmişti, 7 Aralık 20004'te, CNN Türk'te konuşan Maliye Bakanı Unakıtan, "Kanun geldikten sonra, Güneydeki (Akdeniz ve Ege kıyılarını imliyor) gayrimenkullerin kapış kapış gittiğini ve 1.3 milyar dolarlık gelir elde edildiğini" söyleyecek ve ekleyecekti: "Bu tren inşallah daha hızlı gidecek."

Yasanın yürürlüğe girdiği 19 Temmuz 2003'ten Anayasa Mahkemesince iptal kararının (14.3.2005) yürürlüğe gireceği 19 Nisan 2005'e değin, 59 ülkeden 15.482 yabancı, köylerde ve köy arazisinden 7.859.406 metrekare toprak almış, ülke toprağı kapış kapış kapışılmıştı.

Bu süreci şöyle özetlemek olanaklıydı:

(1) "Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olmayan şahıslar ile şahıs hükmünde bulunan cemiyet ve şirketlerin köylerde arazi ve emlak almalarını yasaklayan" Köy Yasasının (1924) 87. maddesi ile, "Yabancı gerçek kişilerin bir köye bağlı olmayan bağımsız müstakil çiftlikleri ve köy dışında kalan araziyi edinme olanağı" sağlayan Tapu Yasasının 36. maddesi yürürlükten kaldırılıyor;

(2) Karşılıklı olmak koşuluyla yabancı gerçek kişilere ülkede taşınmaz mal edinme hakkı tanıyan Tapu Yasasının (1934) 35'inci maddesi değiştiriliyor, (3) Yabancı gerçek kişilerin yanısıra, "yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri"nin "Türkiye sınırları içinde taşınmaz edinmeleri"ne olanak sağlanıyor;

(4) Gene, değiştirilen Tapu Yasasının 35'inci maddesine göre, "Yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketlerinin otuz hektardan fazla taşınmaz edinebilmeleri" Bakanlar Kurulunun iznine bağlanıyor,

(5) "Yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri lehine, taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak te-

sis edilmesi halinde karşılıklılık şartı aranmıyor"du.

Yürürlükten kaldırılan maddeler (Tapu Yasasının 36'ıncı maddesi ve Köy Yasasının 87'inci maddesi) ile değiştirilen/yeniden düzenlenen Tapu Yasasının 35'inci maddesi birlikte irdelendiğinde:

Birincisi: Daha önce yalnızca yabancı gerçek kişilere tanınan taşınmaz edinme olanağı, bu kez yabancıların kendi ülkelerinin yasalarına göre kurulmuş tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketlerine de tanınıyordu.

İkincisi: Köy Yasasına (1924) göre, taşınmaz edinme olanağı tanınan yabancı gerçek kişilerin, köylerde arazi ve emlak almaları yasaklanmıştı. Yeni düzenlemeyle bu sınırlama kaldırılıyor, köylerde ve köy arazilerinde yabancılara taşınmaz edinebilmelerinin olanağı sağlanıyordu.

Üçüncüsü: Ancak "karşılıklı olmak koşuluyla ve yalnızca gerçek kişiler taşınmaz edinebilirlerken", yeni düzenlemeyle, gerçek kişiler ve tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri" taşınmaz edinebilecekti. Tapu Yasasının aynı 35. maddesinin bir başka fıkrasında ise, "Yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri lehine", "taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak tesis edilmesi halinde" karşılıklı olmak koşulu aranmayacaktı.

Kısacası Tapu Yasasının 35. maddesinde yapılan değişiklikle hedeflenen amaç / ya da amaçlardan biri de 1984 ve 1986'da Tapu ve Köy yasalarına / maddelerine eklenen fıkralarla güdülen amaçla örtüşüyordu. Yani Türkiye ile arasında karşılıklılık anlaşması olmayan Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Oman Sultanlığı, Bahreyn ve Katar ülkeleri ile bu ülkelerin uyruğunda bulunan gerçek kişilere, bu ülkelerin yasalarına göre şirket kurmuş tüzel kişilere "sınırlı ayni hak tesis edilmesi durumunda" karşılıklılık koşulu aranmayacaktı.

Cumhuriyet Halk Partisi Grubu adına Grup Başkanvekillerinin (3.7.20003 günlü, 4916 sayılı yasanın 19. maddesiyle değiştirilen 22.12.1934 günlü ve 2644 sayılı Tapu Yasa-

sının beş fıkradan oluşan 35. maddesinin iptali istemiyle açtığı davayı sonuçlandıran Anayasa Mahkemesi:

(1) Ulusal çıkarları, devleti ve ülkesiyle bölünmezliği öne çıkaran Anayasa'nın "Başlangıç" bölümüyle bağlantılı 2. maddesine; ulusun bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini temel alan 5. maddesine aykırı olduğu;

(2) Yeni düzenlemeyle Tapu Kanununun 35. maddesinin uygulanmasında "kamu yararı" ve "ülke güvenliği bakımından bu maddenin uygulanmayacağı yerlerin" Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmesi hükmünün, "Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisine" verilen "devredilemez" olan Anayasanın 7. maddesine aykırı olduğu;

(3) "Ülkenin bütünlüğü, güvenliği, coğrafi özellikleri, stratejik konumu ve öncelikleri gözetilerek yabancıların alacağı yeri, arazi, arsa veya bina olmasının getireceği farklılıklar ile satın almanın amacı, koşulları ve devirde uygulanacak usul ve esaslar gibi hususların yasada belirtilmemiş olmasının, hukuk devleti anlayışına aykırı düştüğü vargısıyla, temel hak ve özgürlüklerin yabancılar için kanunla sınırlanabileceğini öngören Anayasa'nın 16. maddesine aykırı olduğu kararına vararak, Tapu Yasasının yeniden düzenlenen 35'inci maddesini (14.3.2005 gün ve 2003/70 2003/70 ve 2005/ 14 sayılı kararla) iptal edecekti.

Yürütmenin durdurulması istemini reddeden Anayasa Mahkemesi, "iptal hükmünün doğuracağı hukuksal boşluk kamu yararını ihlal edici nitelikte görüldüğünden, (...) iptal hükmünün, kararın *Resmi Gazete*'de yayınlanmasından başlayarak üç ay sonra yürürlüğe girmesine" karar veriyor ve böylece, "ulusal çıkarlar", "devleti ve ülkesiyle bölünmezlik", "ulusun bağımsızlığı ve bütünlüğü, ülkenin bölünmezliği" açısından iptal edilen yasa maddesi, üç yıla yakın bir süre yürürlükte kalıyor, ülke, turistik, ekonomik, siyasal ve stratejik birimleriyle kapış kapış elimizden çıkıyordu. Anımsatalım ki, Anayasa Mahkemesinin iptal kararında, gerçek ve tüzel kişi olarak yabancılara toprak ve taşınmaz satışında gözetilmesi gereken temel ilke, "ülke bütünlüğü ve ulusun bö-

lünmezliği" ve "ulusal çıkar"dı.

Tayip Erdoğan Dönemi (2)

Tam da bu süreçte, Başbakan Erdoğan'ın "Ben ülkemi pazarlamakla mükellefim" sözü, toprak ve taşınmaz satışlarıyla ilgili yasaların arkasında ve karanlıkta duran amacı aydınlatan, yüksek voltlu bir "ampul" değerindeydi. Aynı günlerde, Erdoğan, yerli ve yabancı sermaye ayrımının, ulusal ve uluslararası sermaye ayrımının bizde de kalmadığını, bir başka anlatımla ulusal sınırların sermaye tarafından silindiğini "muştulamış" bulunuyordu.

Halka açılırken halkın boynuna halka geçirilmiş, özelleşmeden küreselleşmeye, yabancı sermayeye teslimiyete, teslimiyetten toprakların pazarlanmasına – ülke kurtarıcılığından ülke satıcılığına, ülkeyi satarak ülkeyi kurtarmak adlı oyunun son sahneleri "temaşa" için yeniden sahneye konmuştu:

Yer: Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı salonu. Beşinci Oturum. Açılma saati: 22.05. Yeni yıla girmeye birbuçuk gün var. Yani tarih: 29.12.2005.

Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen Tapu Yasasının 35'inci maddesinin yerine konacak yeni 35'inci madde görüşülüyor.

Süreç şöyle özetlenebilir:

(22.12.1934 gün ve 2644 sayılı) Tapu Yasasının, "yasa ile getirilmiş kısıtlayıcı hükümlere uymak ve karşılıklı olmak koşuluyla, yabancı gerçek kişilere ülkede taşınmaz mal edinme" hakkı tanıyan 35. maddesi, (3 Temmuz 2003 günlü 4916 sayılı yasayla) değiştirilmiş, birinci fıkranın birinci tümcesiyle, "Karşılıklı olmak ve kanuni sınırlamalara uyulmak kaydıyla, yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketlerinin, Türkiye sınırları içinde taşınmaz edinebilmelerine" yasal olanak sağlanmıştı.

İptal edilen Tapu Yasasının 35. maddesinde yer alan "ya-

bancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri" ibaresi, (29.12.2005 günlü 4501 sayılı yasayla) yeniden düzenlenen Tapu Yasasının 35. maddesinde yer almıyor, buna karşılık, yabancı gerçek ve tüzel kişiler "Türkiye sınırları içinde taşınmaz edinebilirler" yerine, yabancı gerçek kişilerin "Türkiye'de işyeri veya mesken olarak kullanılmak üzere taşınmaz edinebilecekleri" ibaresi konuyordu.

Yani, "tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri" 35. maddenin birinci fıkrasından çıkartılıyor, yabancı bir gerçek kişinin "işyeri" veya "mesken" olarak kullanılmak amacıyla taşınmaz edinebileceği, üstelik bir gerçek kişinin kullanacağı işyeri veya mesken yerine, "Türkiye genelinde" işyeri veya mesken olarak kullanılacak "taşınmazlar" edinebileceği, yeniden değiştirilen 35. maddede yer alıyordu. Türkiye genelinde mesken veya işyeri için edineceği alanın üst sınırları ise ikibuçuk hektar ve otuz hektar olarak belirlenmişti.

Tapu Yasasının (29.12.2005 günlü yasayla) yeniden düzenlenen (değiştirilen) 35. maddesiyle, yabancı ve gerçek kişinin, "işyeri veya mesken" için, doğrudan 2,5 hektara (25.000 metrekareye), Bakanlar Kurulu kararıyla da 30 hektara (300.000 metrekareye) kadar taşınmaz edinmesine olanak sağlanmıştı.

Yasanın Mecliste görüşülmesi sırasında, CHP Grubu adına yapılan eleştirilerde de belirtildiği gibi, "yabancı bir gerçek kişinin" bir işyeri ya da bir konut/mesken olarak, yeterli olan ortalama 300-500 metrekare alan yerine yirmibeşbin (2,5 hektar) ya da üçyüzbin (30 hektar) metrekare edinebilmesine olanak sağlanmasının nedeni, gene aynı yasada yer alan gerçek bir yabancı kişinin "ülke genelinde taşınmazlar" ifadesinden de çıkarsanabileceği gibi, bir işyeri, ya da bir konut için değil, "ülke genelinde" ve işyerleri ya da konutlar için "taşınmazlar" edinebileceği yasaya konmuş olmalıydı.

Tapu Yasasının üçüncü kez yeniden düzenlenen 35. maddesinin Mecliste görüşüldüğü gün (29.12.2005), CHP grup sözcüsünün anımsattığı gibi, 10.000 metrekarenin üzerinde,

Genelkurmay dahil, ilgili kurumların oluşturduğu kurul tarafından, yabancılara 10.000 metrekarenin üstünde yer satılmaması kararlaştırılmış, ama Başbakanlıkta bilinmeyen bir el, bunu 25.000 metrekareye çıkarmıştı.

Yukarda belirtildiği gibi, Tapu Yasasının 3 Temmuz 2003 günlü yasayla yeniden düzenlenen 35. maddesinde yer alan "yabancı uyruklu gerçek kişiler" yanında yer alan "yabancı ülkelerde bu ülkelerin yasalarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri" ibaresi, 29.12.2005 günlü yasayla yeniden düzenlenen Tapu Yasasının 35. maddesinde yer almıyor, "Türkiye sınırları içinde taşınmaz edinebilirler" ibaresi yerine de yabancı gerçek kişilerin "Türkiye'de işyeri veya mesken olarak kullanılmak üzere taşınmazlar edinebilirler" ibaresi konuyordu. Yani "taşınmaz", "taşınmazlar"a çoğaltılmıştı. Taşınmazlar ise, "işyeri *ve* mesken" değil, "işyeri *veya* mesken"di, daha doğru bir anlatımla işyerleri ve konutlardı.

CHP grup sözcüsü, daha önce, yabancı bir gerçek kişinin edineceği alanın 10.000 metrekare olarak saptanmış olmasına karşın, Başbakanlıkta 10.000 metrekarenin 25.000 metrekareye çıkarıldığını, bunun nedeninin "sadece Telekom'da 25.000 tane gayrimenkul olduğunu, bu yasaların, bunun için değiştiğini, bu maddelerin bunlar için değiştiğini" söyleyecekti.

Köy Yasasının (1924) 87. maddesiyle, Tapu Yasasının (1934) 35. ve 36. maddeleriyle, yabancıların Türkiye'de, aynı yıllardan başlayarak daire ya da yazlık alabildiğine değinen CHP sözcüsü, aynı oturumda, Turgut Özal'ın, 1984-1985'te, yabancılara ve üstelik yabancı ülkelere vatan topraklarını satmak için yasalara fıkralar ekletmiş olması gibi, AKP'nin de, aynı amaçla, Dubaili Prenslere, Katarlılara vb, ülke topraklarını satmak için yasa değiştirdiğine değiniyor, yabancı gerçek kişinin doğrudan işyeri ya da mesken olarak kullanmak amacıyla 2,5 hektar, yani 25.000 metrekare toprak edinmesinin, yabancılara işyeri ya da mesken edinme olanağı sağlamaktan ayrı ve farklı bir amacı içersinde gizlediğini duyumsatıyordu.

Bir önceki yasanın iptal kararında, Anayasa Mahkemesi, yabancıların taşınmaz edinimi sözkonusu olduğunda, "ülkenin bütünlüğü, güvenliği, coğrafi özellikleri, stratejik konumu ve öncelikleri"ni gözeterek, "yabancıların alacağı taşınmazın yeri, arazi, arsa veya bina olmasının getireceği farklılıkların ülke bütünlüğü ve egemenliğiyle doğrudan ilgisini araştırmak gerektiğini" belirterek Tapu Yasasının değiştirilen 35. maddesini iptal etmişti.

Yabancı bir gerçek kişinin bir işyeri yerine onlarca, yüzlerce işyeri, bir konut yerine yüzlerce, binlerce konut için taşınmaz edinmesine, ülkenin bütünlüğü, güvenliği, coğrafi özellikleri, stratejik konumu açısından olduğu kadar, yasayla belirlenen kullanım amacı ile gene yasada belirlenen yabancı kişinin edineceği alanın büyüklüğü arasında, mantıklı bir bağ kurmak olanaklı olmadığı gibi, bir esnaf, bir zanaatçı için gereken bir "işyeri" ile ülkeye serpilmiş yüzlerce işyeri ya da bir yerde sanayi sitesi kuracak genişlikte bir alan arasında, sıradan bir aile için gereken bir "mesken" için bir mahalle kurulacak kadar toprak alan arasında mantıklı bir bağ kurmak da olanaklı değildi.

Anayasa Mahkemesi, Tapu Yasasının AKP tarafından ikinci kez (29.12.2005) düzenlenen 35. maddesi birinci fıkrasında yer alan, "yabancı uyruklu bir gerçek kişinin" "Türkiye'de işyeri veya mesken olarak kullanmak üzere" "ülke genelinde edinebileceği taşınmazlar"ın "yüzölçümünün ikibuçuk hektarı geçemez" tümcesinin, bu kez taşınmazın işyeri ve mesken olarak kullanılacağının belirtilmiş olmasını öne çıkararak, bir gerçek kişinin, ülke genelinde yüzlerce işyeri ya da yüzlerce konut edinmesinin ülke bütünlüğü ve egemenliğini doğrudan ilgilendirmesi açısından Anayasa'nın Başlangıç ve 2. ve 5. maddelerine aykırı olmadığına oy çokluğuyla karar veriyordu.

35. maddenin birinci fıkrasında yeralan "bir gerçek kişi", "Türkiye'de" "bir işyeri" veya "bir mesken" ile "ülke geneli", "taşınmazlar," "2,5 hektar", "otuz hektar" adlandırmaları arasında bir eşitlik, bir koşutluk kurmak, ne denli mantığı

zorluyorsa, Anayasa Mahkemesinin iptal istemini reddeden ilgili kararı da mantığımızı aynı biçimde ve bugün de zorluyor. İptal istemini red kararının Anayasa Mahkemesinin "ülke bütünlüğü ve egemenliğiyle doğrudan ilgisini" öne çıkaran bir önceki kararıyla çelişen bir karar olduğunu da belirtmek istiyoruz.

Çoğunluğun görüşüne katılmayan üyelerin "karşıoy" yazılarında da belirtildiği gibi, yabancı uyruklu gerçek bir kişinin yalnızca "işyeri veya mesken" olarak kullanmak üzere taşınmaz edinmesine izin verildiği halde, bu edinimin üst sınırının yirmibeş dönüm gibi, küçümsenemeyecek bir miktar olması, örneğin bir kişinin birer dönümlük 25 arsa veya 250 metrekarelik 100 apartman dairesi edinebilecek büyüklükte bir olanak sağlanmasının edinim amacıyla bağdaşmadığı" görüşüne yer verilmekte, aynı maddede yer alan yabancı bir gerçek kişiye Bakanlar Kurulu kararıyla 30 hektara kadar, yani birer dönümlük 300 arsa, veya 250 metrekarelik 1200 apartman dairesi alabilmesine olanak sağlanmasının arkasında yasada belirtilen amaçlardan farklı ve başka amaçlar bulunduğu kuşkusu vardı, ve bu kuşkular, maddenin iptali istemini çoğunlukla reddeden kararda giderilmemişti. .

Yineleyelim:

Tapu Yasasının (1934), (3 Temmuz 2003 günlü yasayla AKP tarafından sil-baştan yeniden düzenlenen) 35. maddesini Anayasa Mahkemesi iptal etmiş, (29.12.2005 günlü yasayla) AKP tarafından ikinci kez düzenlenen 35. maddenin, CHP'li 127 milletvekili tarafından birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci ve onuncu fıkralarının iptali istemiyle ikinci kez dava açılmıştı.

Anayasa Mahkemesi ise, daha önce (14.3.2005 günlü ve 2005/14 sayılı kararıyla) iptal etmiş olduğu Tapu Yasasının yeniden düzenlenen (29.12.2005) ve on fıkradan oluşan 35. maddesinin bir ya da birkaç fıkrasını değil, yalnızca birinci fıkrasında yer alan, yabancı bir gerçek kişinin Türkiye'de işyeri ve mesken olarak kullanmak üzere edineceği taşınmazın "yüzölçümü miktarını otuz hektara kadar artırmaya Bakan-

lar Kurulu yetkilidir." tümcesi ile yedinci fıkrasının sonunda yer alan "yabancı uyruklu gerçek kişilerin il bazında edinebilecekleri taşınmazların, illere ve yüzölçümlerine göre bindebeşi geçmemek üzere oranını tesbite Bakanlar Kurulu yetkilidir." tümcesini (11.4.2007 gün, E. 2006/35, K 2007/48) iptal ediyordu.

Anayasa Mahkemesinin gerekçeli kararından da okunabileceği gibi, Tapu Yasasının 35. maddesinin birinci fıkrasının dördüncü tümcesi, yani "Bu fıkrada belirtilen koşullarla, yüzölçümü miktarını otuz hektara kadar artırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir." tümcesi, yabancı bir gerçek kişinin bir işyeri veya bir mesken edinmek için Bakanlar Kurulu kavramıyla otuz hektara kadar, yani 300.000 metrekare olarak, yani her yüz metrekare üzerinden üçbin arsa edinmesine olanak sağlanmasından dolayı değil, yabancı bir kişinin konut ya da işyeri edinmesine olanak sağlanmış olmasından ayrı ve farklı bir amaçla böyle bir düzenlemeye gidilmiş olmasından dolayı değil, bir başka deyişle içeriği açısından değil, "Bakanlar Kuruluna tanınan yetkinin sınırı"nın "2,5 hektarlık yasal sınırı oniki katına kadar artırabilme olanağı" verdiği, ve bunu "yasama yetkisinin yürütme organına devri sonucunu doğuracağı" gerekçesiyle iptal etmişti.

Anayasa Mahkemesi, Tapu Yasasının 35. maddesinin yedinci fıkrasında yer alan "... ve yabancı uyruklu gerçek kişilerin il bazında edinebilecekleri taşınmazların, illere ve il yüzölçümüne göre binde-beşi geçmemek üzere oranını tespite Bakanlar Kurulu yetkilidir" tümceciğini de, aynı şekilde, yasama yetkisinin yürütme organına devri sonucunu doğuracağı gerekçesiyle iptal ediyordu.

İptal edilen bu tümce de, içeriği açısından değil, Meclisin yasama yetkisini Bakanlar Kuruluna devretmiş olması nedeniyle, yani biçimsel açıdan iptal edilmişti.

Oysa, iptali istenen 35. maddenin birinci fıkrasında, yabancı kişilerin edinecekleri taşınmazların imar planı içersinde olacağı hükme bağlanmıştı ama, aynı 35. maddenin yedinci fıkrasında, yabancıların edinecekleri taşınmazların topla-

mının illere göre ve illerin yüzölçümü üzerinden oranının belirleneceği öngörülüyordu.

Yabancı gerçek kişilerin edinecekleri taşınmazların toplamının illere ve illerin yüzölçümüne oranla, en fazla binde-beş olarak belirlenmesini öngören tümcesinin, oranın belirlenmesindeki yöntemin absürd denecek kadar bilimsellikten ve mantıktan yoksun olması açısından değil, üst sınırı binde-beş olan oranın illere göre Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmesinin bir yetki devrine yol açacağı görüşüyle iptal edilmişti ve bu, Harita ve Kadastro Mühendisleri Odasını iki açıdan kaygılandırmıştı:

Biri, yabancı kişilerin edinebilecekleri toplam taşınmazları illere ve illerin yüzölçümüne göre ve binde-beş olarak sınırlayan yasa hükmünün iptal edilmiş olmasından doğacak sınırsızlıktı;

İkincisi, belirlenen binde-beş oranı, kentlerin imar planı alanına göre değil, imar planı alanını içine alan illerin yüzölçümüne göre konmuş bir orandı.

Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, "İl yüzölçümüne göre binde-beş oranı"nın imar planı alanına oranının ne-menem bir oran olduğunu duyumsatmak için , Trabzon ve Muğla illerinin uzaydan çekilen fotoğraflarıyla illerin yüzölçümü ile imar alanlarını karşılaştırarak şu sonuca varıyordu:

Trabzon'un il yüzölçümü 468.500 hektar (4.685.000 dönüm), il yüzölçümünün binde-beşi 2.342 hektar, yani 23.420 dönümdür. Trabzon ilinde imar planı yapılmış olan 3.068 hektar (30.680 dönüm), konut ve ticaret alanı ise 1.300 hektardır (13.000 dönüm). İl yüzölçümünün binde-beşi, imarlı alanın tamamına yakınını, konut ve ticaret alanlarının tümünü kapsayacak büyüklükte bir orandı.

Muğla'nın yüzölçümü ise 1.271.600 hektar (12.716.000 dönüm), il yüzölçümünün binde-beşi 6.350 hektardır (63.500 dönüm). Muğla ilinde imar planı yapılmış alan ise 1.068 hektardır (10.680 dönüm). Muğla il yüzeyinin binde-beşi, Muğla ilinin imar planının 6 katı büyüklüğünde olduğu, bu alanın yalnızca Muğla merkez değil, ilçeleri de kapsadığı görülmek-

tedir.

Tapu Yasasının bir önceki maddesinin yabancıların edineceği taşınmazlara bir sınır konulmamış olması nedeniyle (nedenlerinden biri olarak) iptal edildiği (E 2005/14, 14.3.2005) gözönünde tutulursa, binde-beş oranı, CHP'li bir milletvekilinin Meclis'te ifade ettiği gibi, "Anayasa Mahkemesinin gözünü boyamak amacıyla salt göstermelik bir sınırlama olmak anlamında" konulmuştu.

Yasa Yeniden Meclis Gündeminde

Tapu yasasının 29.12.2005 günlü yasayla ikinci kez yeniden düzenlenen 35. maddesinin iptal istemini, Anayasa Mahkemesi, 11.4.2007'de karara bağladı. Karar 16.1.2008 günlü *Resmi Gazete*'de yayınlandı, 16.4.2008 günü yürürlüğe girdi. Bir başka deyişle yasa iki yıl dört ay onsekiz gün yürürlükte kaldı.

22.4.2008 günlü, "Tapu Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu"ndan öğrendiğimize göre,

(1) Anayasa Mahkemesinin iptal ettiği, Tapu Yasasının 35. maddesi birinci fıkrasında yer alan yabancı gerçek kişinin edineceği taşınmazın "yüzölçümü miktarını otuz hektara kadar artırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir" tümcesi yerine, yeni bir tümce konulmasına gerek görülmemiş, bir bakıma iptal istemi çoğunlukla reddedilen ilgili fıkranın öteki tümcelerinin Anayasa Mahkemesine gitmesi önlenmiş;

(2) Anayasa Mahkemesinin iptal ettiği 35. maddenin yedinci fıkrasında yer alan "... ve yabancı uyruklu gerçek kişilerin il bazında edinebilecekleri taşınmazların, illere ve il yüzölçümlerine göre binde-beşi geçmemek üzere oranını tespite Bakanlar Kurulu yetkilidir." tümcesinin yerine, "Yabancı uyruklu gerçek kişiler merkez ilçe ve ilçeler bazında uygulama imar planı ve mevzi imar plan sınırları içersinde kalan toplam alanların yüzölçümünün yüzde onuna kadar kalan kısımlarda taşınmaz ile bağımsız ve sürekli nitelikte sınırlı ay-

ni hak edinebilirler. Bakanlar Kurulu, merkez ilçe ve ilçelerin altyapı, ekonomi, enerji, çevre, kültür, tarım ve güvenlik açısından önlemlerini dikkate alarak bu orandan fazla olmamak kaydıyla farklı oran belirlemeye yetkilidir." tümcelerinin konması önerilmiş bulunuyor.

Hükümetin önerdiği yasa tasarısında, "yabancı uyruklu gerçek kişiler"in, "merkez ilçe ve ilçeler bazında, uygulama imar planı ve mevzi imar planı sınırları içersinde kalan toplam alanların yüzde onuna kadar kısmında taşınmaz ile bağımsız ve sürekli nitelikte sınırlı ayni hak edinebileceği" hükmü yer almakta, aynı tasarıda, Bakanlar Kuruluna, "yabancı gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde kendi ülkelerinin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticari şirketlerin" nerelerde "taşınmaz ve sınırlı ayni hak edinemeyecekleri alanları" belirleme yetkisi tanınmaktadır.

Yüzde-on oranının, imar planı içersinde yer alması gereken yabancı gerçek kişilerin edineceği işyeri veya meskenin toplam alanının, imar planı ve mevzi imar planının toplam alanları üzerinden belirlenmeye gidilmiş olmasının yanlışlığı bir yana, "uygulama imar planı ve mevzi imar planı sınırları içinde kalan toplam alanların yüzde-onuna kadar kısmını" yabancı gerçek kişiler uygulama imar planı içinde işyeri veya mesken olarak edinebilecek, ama "yabancı ülkelerde kendi ülkelerinin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketlerin"in edindikleri taşınmazlar bu oranın dışında kalacak.

Peki ama, "yabancı ülkelerde kendi ülkelerinin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip şirketler", neyin nesi, kimin fesiydi ki, toplam alanın yüzde-onunu alabilecek "yabancı gerçek kişiler"in dışında tutuluyordu?

Yabancı gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde kurulan tüzel kişiliğe sahip şirketlerin "taşınmaz ve sınırlı hak edinilemeyeceği alanlar", hükümet tarafından önerilen 35. maddenin sekizinci fıkrasında yinelenmiştir ve bunlar, "askeri yasak bölgeler, askeri güvenlik bölgeleri ile stratejik bölgeler" gibi, Türk vatandaşlarının da edimine kapalı bölgelerdir.

"Yabancı ülkelerde kendi ülkelerinin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri" ise, Türk yurttaşlarının edinimine açık bölgelerde, taşınmaz mülkiyet ya da sınırlı ayni hak edinmeleri serbest bırakılmış yabancı şirketlerdi. AKP'li bakanların övünerek yineledikleri gibi, Türk yurttaşları taşınmaz edinme konusunda hangi haklara sahipseler, bu şirketleri temsil eden gerçek ve tüzel kişilikler de aynı haklara sahipti. Yabancı gerçek kişilerin edinecekleri alanın oranı belirlenirken, bu yabancı ticaret şirketlerinin edindikleri ve edinecekleri alan Türk ticaret şirketlerinin alanı gibi yüzde-onluk oranın dışında tutuluyor; ikincisi, Türkiye'de taşınmaz edinecek yabancı gerçek kişiler için karşılıklılık koşulu aranırken, yabancı yatırımcı olan yabancı gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde kendi ülkelerinin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri için karşılıklılık koşulu aranmıyor.

Petrol hakkı sahibi ticaret şirketine, petrol sahasındaki mülkiyeti edinme olanağı sağlayan (7.3.1954 günlü 6326 sayılı) Petrol Yasasının 87. maddesinden ve yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişilere turizm merkezlerinde taşınmaz tahsisi olanağı sağlayan (12.3.1982 günlü 2634 sayılı) Turizmi Teşvik Yasasının 8. maddesinden ayrı olarak, AKP iktidarının yedinci ayında (5.6.2003'te) yürürlüğe giren 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Yasasına göre, "yabancı yatırımcı" olarak tanımlanan "yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişiler"e ve "uluslararası kuruluşlar"a, "Türkiye'de kurdukları veya iştirak ettikleri tüzel kişiliğe sahip şirketlerin, Türk vatandaşlarının edimine açık olan bölgelerde taşınmaz mülkiyeti veya sınırlı ayni hak edinmeleri serbest" bırakılıyordu. Türk yurttaşları gibi taşınmaz edinme olanağı sağlanmış bulunan "yabancı ülkelerin kendi kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri"nin edindikleri ve edinecekleri taşınmazlar, yabancılar için konan bu yüzde-onluk sınırın dışında tutulmuştu

Hemen burada belirtelim ki, AKP iktidarının sekizinci ayında, 3 Temmuz 2003'te, Tapu Yasasının 35. maddesine

konan "yabancı ülkelerin kendi kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri", gene AKP iktidarının bu yasadan bir ay önce, 5 Haziran 2008'de, yürürlüğe konan Doğrudan Yabancı Yatırımlar yasasındaki, "yabancı yatırımcı" sıfatıyla yer alan "yabancı ülkelerin kendi kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri"nden başkası değildi.

3 Temmuz 2008'de, Tapu Yasasının 35. maddesinin birinci fıkrasında, "yabancı gerçek kişiler"le birlikte taşınmaz edinebilecek olan "yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri"nin karşılıklı olmak koşuluyla taşınmaz edinebileceği hükmüne yer verilmiş, ama bu tarihten bir ay önce, 5 Haziran 2003'te çıkartılmış bulunan Doğrudan Yabancı Yatırımlar Yasasında karşılıklılık koşulu aranmamış, "yabancı gerçek kişiler" gibi, "yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip şirketler"e taşınmaz ediminde Türk vatandaşları gibi taşınmaz edinme hakkı tanınmıştı.

İşin acıklı-güldürüsü, 3 Temmuz 2003'te, Tapu Yasasının 35. maddesinin birinci fıkrasında taşınmaz edinecek yabancı gerçek kişiler ile yabancı ülkelerin kendi kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişiliğe sahip şirketlerin taşınmaz edinebilmeleri için karşılıklı olmak koşulu getirilmiş, gene aynı 35. maddenin bir başka fıkrasında (dördüncü fıkrasında) "Yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri lehine, taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak tesis edilmesi halinde karşılıklılık şartı aranmayacağı"na yer verilmişti. Tıpkı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Yasasında olduğu gibi. Ama "karşılıklılık koşulu" aranmadığı için, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilecekti.

Anayasa Mahkemesinin iptali üzerine, 29.12.2005 günlü yasayla yeniden düzenlenen Tapu Yasasının 35. maddesinde, aynı fıkranın yerine konmuş olan ikinci fıkra da, karşılıklılık koşulundan sözetmeksizin, "Yabancı ülkelerde kendi ülkelerinin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret

şirketleri, ancak özel kanun hükümleri çerçevesinde taşınmaz mülkiyeti ve taşınmazlar üzerinde sınırlı ayni hak edinebilirler." biçimine dönüştürülmüştü.

Ne var ki, bu "özel yasa", bu fıkranın yayınlandığı tarihten ikibuçuk yıl önce, 5 Haziran 2003'te yürürlüğe giren "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Yasası"ndan başkası değildi.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Yasasına göre, yabancı yatırımcı olarak, "yabancı gerçek kişi" ile "yabancı ülkenin kendi yasalarına göre kurulmuş ticaret şirketlerinin" "taşınmaz mülkiyeti veya sınırlı ayni hak edinmeleri" serbestti, yani karşılıklılık koşulu aranmamıştı.

Türkiye'de yatırım yapacak Batılı ülkeler ile karşılıklılık anlaşması bulunduğuna göre, karşılıklılık anlaşması bulunmayan, ama kendi ülkelerinin yasalarına göre tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketi kurmuş olan "yabancı yatırımcı"lar, anlaşılacağı gibi Arap ülkeleri uyruklarıydı. Yabancı yatırımcı olarak Arap ülkeleri uyruklarının. "Türk vatandaşlarının edimine açık olan bölgelerde taşınmaz mülkiyeti veya sınırlı ayni hak edinmeleri serbestti". Daha açık söylemiyle Türk yurttaşları, nerde, ne kadar taşınmaz edinebiliyorsa, onlar da orda, o kadar taşınmaz edinebiliyordu.

Devamı şöyle:

Anayasa Mahkemesi, 5 Haziran 2003 günlü 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununun 3.maddesinin d bendini, yani "Yabancı yatırımcıların Türkiye'de kurdukları veya iştirak ettikleri tüzel kişiliğe sahip şirketlerin, Türk vatandaşlarının edinimine açık olan bölgelerde taşınmaz mülkiyeti veya sınırlı ayni hak edinmeleri serbesttir." fıkrasını, 11 Mart 2008 günlü kararıyla iptal etti.

Harita ve Kadastro Mühendisleri Odasının verdiği bilgiye göre, 5 Haziran 2003'te yürürlüğe giren yasanın iptali için aynı yıl Anayasa Mahkemesine gidilmiş, Anayasa Mahkemesi dava konusu fıkrayı beş yıl sonra iptal etmişti. (Umarız gerekçeli kararın *Resmi Gazete*'de yayınlanarak iptal kararının yürürlüğe girmesi için bir beş yıl daha beklemeyiz. Beklense de ne gam! AKP, sağ eliyle yazdığı ve beş yıldır hala yü-

rürlükte olan yasayı, bir de sol eliyle yazar bir beş yıl daha yürür işler.)

*

Şunu da eklemek gerekecek:

Anayasa Mahkemesinin konumuyla ilgili kararlarında yinelendiği gibi, yabancılara taşınmaz edinme olanağı sağlanmasıyla, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde yer alan temel hak ve özgürlükler arasında doğrudan bir ilgi kurmak olanaklı değildir. Anayasa'nın "Temel Hak ve Özgürlükler" genel başlığı altında yer alan 16'ncı maddesinde yazıldığı gibi, yabancılar için uluslararası hukuka uygun olarak yasayla sınırlandırılacak olan, herkesin doğuştan sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerdir.

Tapu Yasasının 3 Temmuz 2003'te değiştirilen 35. maddesini iptal eden Anayasa Mahkemesinin (14.3.2005 günlü) kararında yer alan "Değişik ve Ek Gerekçe"de, iptale katılan üyelerin belirttiği gibi, "Maddede yer alan kanunla sınırlama, yabancının sahip olduğu mülkle ilgilidir. Bu maddenin koruması, ancak ilgili (yabancıya ait) mülk üzerinde bir hak iddia etmek mümkün olduğunda geçerlidir. Dolayısıyla madde, yabancının mülk edinmesini koruma altına almamakta ve gelecekte mülk edinmesi ile ilgili bir teminatta da bulunmamaktadır."

Turgut Özal döneminde, 1984'te ve 1985'te, Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Oman Sultanlığı, Bahreyn ve Katar ülkeleri ile bu ülkelerin uyruğunda bulunan gerçek kişilere, karşılıklılık koşulu aranmaksızın Türkiye'de taşınmaz edinmesi için yasalarda yapılmak istenen (ve herbiri Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen) değişiklikler, bugün yapılanlarla karşılaştırıldığında, pek iyi niyetli istekler olarak nitelenebilirdi! Çünkü o zaman, yalnızca bu ülkelerin petro-dolar zengini krallarına, sultanlarına, emirlerine, şeyhlerine, Boğazda "keyf" sarayları edinmeleri gibi "masum" amaçlar taşınıyordu.

Bugün 11 Eylülü arka cebimize koymadan ekleyelim ki:

Yabancılara toprak satışı adı altında, petro-dolar giysisi içinde uluslararası sermaye ulus-devleti içinden oyuyor, ılımlı islam sancağı altında teokratik sistem laik sistemin kalesini içinden çökertiyor.

Demirel'in bir zamanlar yinelediği gibi, "Eyi gidiyor işler, eyi!.."

Unutulmaz gazeteci Şinasi Nahit'i de anmadan bitirmeyelim. Onun yinelenmesiyle, ha babam, de babam satıldı, satılıyor yurt toprakları. Milyonlarca topraksız köylüye yenilerini katarak.

Şöyle bitirmek en iyisi: Şunun şurasında ne kaldı ki, bir de yasasını çıkarıyorlar!...

12 Mayıs 2008, Ankara

İKİ EK

22.12.1934 tarihli ve 2644 sayılı Tapu Kanunun , 3.7.2003 günlü yasayla değiştirilen 35 inci maddesi:

"Madde 35. – Karşılıklı olmak ve kanuni sınırlamalara uyulmak kaydıyla, yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri, Türkiye sınırları içinde taşınmaz edinebilirler. Karşılıklılık ilkesinin uygulanmasında, yabancı devletin taşınmaz ediminde kendi vatandaşlarının veya yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketlerine tanıdığı hakları, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına veya ticaret şirketlerine de tanınması esastır.

Türkiye Cumhuriyeti arasında karşılıklılık olmayan devlet vatandaşlarının kanuni miras yoluyla edindikleri taşınmazlar ile kanuni kısıtlamara tabi alanlardaki taşınmazlar, intikal işlemleri yapılarak tasfiye edilir ve bedele çevrilir.

"Yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketlerinin otuz hektardan fazla taşınmaz edinebilmeleri Bakanlar Kurulunun iznine tabidir. Kanuni miras yoluyla intikal eden taşınmazlar

için bu hüküm uygulanmaz. Yabancı uyruklu gerçek kişilerin, kanuni miras dışında ölüme bağlı tasarruflar yoluyla otuz hektardan fazla taşınmaz edinebilmesi de Bakanlar kurulunun iznine bağlıdır. İzin verilmez ise, feazla miktar tasfiye edilerek bedele çevrilir.

"Yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri lehine, taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak tesis edilmesi halinde karşılıklılık şartı aranmaz.

"Kamu yararı ve ülke güvenliği bakımından, bu maddenin uygulanmayacağı yerleri belirlemeye Bakanlar Kurulu yetkilidir.

*

22.12.1934 tarihli ve 2644 sayılı Tapu Kanununun 29.12.2005 günlü yasayla değiştirilen 35 inci maddesi:

Madde 35. – Yabancı uyruklu gerçek kişiler, karşılıklı ve kanuni sınırlamalara uyulmak kaydıyla Türkiye'de işyeri ve mesken olarak kullanmak üzere, uygulama imar planı veya mevzii imar planı içinde bu amaçlarla ayrılıp tescil edilebilirler. Sınırlı aynı hak tesis edilmesinde de aynı koşullar aranır. Yabancı uyruklu bir gerçek kişinin ülke genelinde edinebileceği taşınmazlar ile bağımsız ve sürekli nitelikte sınırlı ayni hakların yüzölçümü ikibuçuk hektarı geçemez. Bu fıkrada belirtilen koşullarla, yüzölçümü miktarını otuz hektara kadar artırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Yabancı ülkelerde kendi ülkelerinin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri, ancak özel kanun hükümleri çerçevesinde taşınmaz mülkiyeti ve taşınmazlar üzerinde sınırlı ayni hak edinebilirler.

Yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde kendi ülkelerinin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri lehine Türkiye'de taşınmaz rehni tesisinde birinci ve ikinci fıkralarda yer alan kayıt ve sınırlamalar aranmaz.

Yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde kendi ülkelerinin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip tecaret şirketleri dışındakiler Türkiye'de taşınmaz edinemez ve lehlerine sınırlı ayni hak tesis edilemez.

Türkiye Cumhuriyeti ile arasında karşılıklılık olan devlet vatandaşlarının kanuni miras yoluyla intikal eden taşınmazları için birinci fıkrada belirtilen kayıt ve sınırlamalar uygulanmaz. Ölüme bağlı tasarruflarda yukardaki fıkralarda belirtilen kayıt ve sınırla-

malar uygulanır. Türkiye cumhuriyeti ile arasında karşılıklılık olmayan devlet vatandaşlarının kanuni miras yoluyla edindikleri taşınmaz ve sınırlı ayni hakların intikal işlemleri yapılarak tasfiye edilir.

Karşılıklılığın tespitinde hukuki ve fiili durum esas alınır. Bu ülkenin kişilere toprak mülkiyeti hakkının tanınmadığı ülke uyruklarına uygulanmasında, yabancı devletin taşınmaz ediniminde kendi vatandaşlarına tanıdığı hakların, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına da tanınması esastır.

Yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde kendi ülkelerinin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketlerinin (...) taşınmaz ve sınırlı ayni hak edinemeyecekleri alanları, ilgili kamu ve kurum kuruluşlarının tescile esas koordinatlı harita ve planları içeren teklifi üzerine belirlemeye ve yabancı uyruklu gerçek kişilerin il bazında edinebilecekleri taşınmazların, illere ve il yüzölçümüne göre binde beşi geçmemek üzere oranını tespite Bakanlar Kurulu yetkilidir.

(...)

ASYA BİÇİMİ VE FEODALİZM

İMPARATORLUKTA VE CUMHURİYETTE TOPRAK MÜLKİYET BİÇİMLERİ KIRSAL ALANIN DEMOKRATİKLEŞMESİ ÜZERİNE MUZAFFER İLHAN ERDOST İLE YAZILI SÖYLEŞİ

SORU 1: 1960'lı yılların başlıca kuramsal tartışmalarından biri, Osmanlı'nın nasıl bir üretim tarzına sahip olduğu sorusu çevresinde kurulmuştu. Tezlerden biri Osmanlı'nın feodal üretim tarzına, diğeri Asya tipi üretim tarzına sahip olduğunu ileri sürüyordu. 1950'li yılların ikinci yarısında Avrupa solu içinde başladığını bildiğimiz "tarzlar" tartışması, Türkiye'de nasıl gündeme gelmişti? Tartışmanın tarafları kimler/hangi yapıtlardı?

YANIT — 1960'lı yılların başlıca kuramsal tartışmalarından birinin İmparatorluğun nasıl bir üretim tarzına sahip olduğu çerçevesinde kurulduğu saptaması doğru olabilir, ama bu konuda karşılıklı bir tartışma yaşandığı kanısında değilim. Avrupa solu içersinde, asya biçimi tartışmalarının 1950'lerin ortalarında başladığı konusunda da bilgi sahibi değilim. Bu konuda bizim yayınladığımız *Kapitalizm-Öncesi Ekonomi Biçimleri, Pre-Capitalist Economic Formations*'un çevirisidir, "London 1964" baskılıdır. Yeni baskısını genişletirken, *Sur les Sociétés Precapitalistes*'i örnek almıştık, bu

da "Paris 1973" baskılıdır. Kuşku yok ki, bu yapıtların batıda yayınlandığı tarihler, bu konuların tartışılmasına başlandığı tarihler olmamak gerekir. Ama benim bilgim bunlarla sınırlı.

Konunun, basına ne zaman ve nasıl yansıdığını tam olarak çıkaramayacağım. Anımsadığım şu: Ankara'da, sanırım ODTÜ'de, Selahattin Hilav, İdris Küçükömer, Kemal Tahir'in katıldığı (belki Kıvılcımlı da var) bir panelde Asya Üretim Tarzı tartışılmış.

Kırk yıl öncesine ilişkin belleğin yanıltmalarını da düşünerek, şu notları da ekleyeyim. Bu süreçte İdris Küçükömer'in *Asya Üretim Tarzı* adlı bir kitabı ile And Yayınlarında Asya Üretim Tarzı ile ilgili derleme çeviri bir kitap yayınlanmıştı.

Benim bu konudaki ilk yazım, *Aydınlık*'ın Ağustos 1970 sayısında yayımlandı. ATÜT tartışmalarından sonra, 12 Mar 1971 cezaevi sürecine girmeden önce. Hobsbawm'ın açıklamalarından oldukça yararlandım. İdris Küçükömer'e ise şöyle bir baktım, beni fazla ilgilendirmedi. And'ın çeviri/derleme yayınında yer alan yazılarda Marx'a yaklaşım açısından bir altlık oluşturacak bilgiler edinmiştim. Asya biçimini Marx'ın metinlerinde bulacaktım. Onlar da, "Formen" dışında parça-parçaydı. "Formen" ile, Marx ve Engels'in asya biçimine ilişkin pasajlarını biraraya getiren *Kapitalizm-Öncesi Ekonomi Biçimleri*'ni yayınladığım zaman, birinci eksikliğimi gidermiş bulunuyordum. İmparatorlukla ilgili çalışmalarımı 12 Martta cezaevine girmeden önce tamamlamış gibiydim. 1973 Martında, Askeri Cezaevinden Ankara Merkez Cezaevine getirildiğimde, İmparatorlukla ilgili gerekli belge, yazı ve kitapları irdelemeyi sürdürdüm, eksiklerimi tamamladım.

SORU 2: İlk bakışta, Osmanlı toplumunun iki marksist teorik modelden (Asya üretim tarzı ve feodalite) hangisine uyduğu araştırılıyordu. Ancak ortada böyle soyut ve teorik bir soru için fazla heyecan, polemik ve sertleşme vardı. O dönemde yapılan tartışmalar, devlet-toplum ya da asker-sivil

ilişkilerini yeniden tanımlayacak teorik temeller bulma arayışının bir ürünü müydü? Yoksa Sovyet-Çin tartışmasının Türkiye'ye yansıması mıydı? Tartışmadaki yüksek hararetin başka bir nedeni mi vardı?

YANIT — Beş ya da altı yıl önce İzmir'de bir doçent benimle konuşurken, kendilerinin ATÜT görüşünde olduklarını, benim görüşüme katılmadıklarını söylemişti. Kendisine, benim, bu konuda yazdığım yazıları, ya da yazılarımı topladığım kitabımı okuyup okumadığını sordum. Ne yazılarımı biliyordu, ne de kitabımı görmüştü.

ATÜT tartışmalarında, üniversite bağlantısı önplandadır. Bu konuda doğruların Marx'ı bilmekten değil, üniversiteli olmaktan geçtiği kanısı vardır, sizi yokumsarlar. Ama ben bunlara aldırmam.

İkincisi, politik kümelenmedir. Sosyalist devrim tezini savunan TİP'e yakın duruş, burada karşı çizgiyi belirler. Formen'i çeviren Mihri Belli'nin asya biçimiyle ilgili genel bir yazısı olduğunu anımsıyorum. Yani asya biçimine bakışta ayrılık, "sosyalist devrimci"ler ile "milli demokratik devrimci"ler arasındaki ayrılık gibidir. Toplumsal olguları, tezlere göre çözümlemek, doğal ki, sorunu çözmekten çok, kilitlemeye yarar. Onun için konu o zaman da çözülmemiş gibi görünür.

Daha değişik bir anlatımla, "fazla heyecan, polemik ve sertleşme"nin nedeni, teorik olarak asya biçimi ve feodalite tezlerinden kaynaklanmıyordu, politik ayılıklardaki "heyecan, polemik ve sertleşme", asya biçimi tartışmalarına yansıyordu.

Çok şeyi unutmuş olmalıyım. Açıkyüreklilikle söyleyeyim: asya biçimini teorik ve toplumsal boyutuyla yalnızca ben irdeledim diyebilirim. Doğal ki Türkiye'den sözediyorum. Marx'ın elyazmaları arasında bıraktığı "Formen"de çerçevelenen asya biçimini osmanlı toplumuyla karşılaştıran yalnızca ben oldum. Kimse de bana "gözünün üstünde kaşın var" demedi, yani yazılarım bu konuyu tartışanlar tarafından ses-

siz geçiştirildi, yok sayıldı, sanırım okunmadı.

Şunu da burada belirteyim: Hobsbawm'ın önsözüyle yayınlanan *Pre-capitalist Economic Formations*'ı (Lawrence and Wishart, London 1964), bana, Korkut Boratav getirmişti. Önemli bir kitap olduğunu, çevirtip yayınlamamın yararlı olacağını söylemişti. Çeviriyi Mihri Belli üstlendi. Çevrilirken o denli beni "büyülemişti" ki, gene Mihri Belli'nin masamın üzerine koyduğu Ahmed Arif'in şiirleri için *Türk Solu*'na istediği yazıyı, "Mavzerine Şiir Doldurur" yazısını bu kitabın havası içinde yazmıştım.

"O dönemde yapılan tartışmalar, devlet-toplum ya da asker-sivil ilişkilerini yeniden tanımlayacak teorik temeller bulma arayışının bir ürünü müydü? Yoksa Çin-Sovyet tartışmasının Türkiye'ye yansıması mıydı? Tartışmadaki yüksek hararetin başka bir nedeni mi vardı?" diye soruyorsunuz.

İlkin şunu söyleyeyim: İmparatorluk ile asya biçimi arasında özdeşlik savında olanlar, "sivil toplum" ile, asker-sivil'deki "sivil"i öne çıkarmış gibidirler. Marx, "Feuerbah Üzerine Tezler"inde, "Eski materyalizmin bakış açısı, sivil toplumdur; yeni materyalizmin bakış açısı ise, insan toplumu ya da toplumsal insanlıktır." derken "sivil" ile, günlük dilimizdeki "asker ve sivil" söylemindeki "sivil"i amaçlamadığı ve amaçlanmadığı bilinmek gerekir.

İkincisi: "Pekin-Moskova Çatışması"nı Süleyman Ege yayınladı. Bu konunun asya biçimi tartışmalarına yansıdığını sanmıyorum. Ama, Türkiye devrimcisini, teorik bilgilenme açısından daha emekleme konumundayken ikiye ayırmaya bir ortam sağladığı da belirtilmeli. Bu tartışmalar sırasında, Çin-Sovyet sınırında, Çinli askerlerin Sovyet askerlerine pantolonlarını sıyırarak hakaret anlamında götlerini gösterdikleri yazıldığı zaman, sorunun bir teorik ya da ideolojik ayrılıktan mı, kaba ve geleneksel bir düşmanlıktan mı kaynaklandığını da kendime sordum, bu tür tartışmalardan uzak durdum.

Sosyalizmi doğrudan kendi kaynaklarından öğrenme süreci, Sol Yayınları'nın yayınlarıyla örtüşür. *Kapital* (Marx),

Anti-Dühring (Engels), *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* (Lenin), bunların yanında *Felsefenin Başlangıç İlkeleri* (Politzer), *Ekonomi Politik* (Nikitin), *Türlerin Kökeni* (Darwin), *Mukaddime* (İbni Haldun) vb. gibi yapıtların çevirisi ve yayını beni o denli girdabına çekmişti ki, sizin vurguladığınız tartışmaları izleme, benim dışımda kaldı. Bildiklerim, anımsayabildiklerim ağızdan alınma bilgilerdir, kimileri de gazete haberlerinden kalmadır. Bu arada Aybar'ın yayınlanan yazılarını irdeledim. Orada da sistemli bir ATÜT görüşüne rastlamadım. Aybar'ın geri kalmışlığı, İmparatorluğu "despot devlet" ile özdeşleyerek açıklamaya çalıştığını; esnaf ve zanaat loncası olarak bilinen "ahi" örgütlerinin, "ahi"liğin "kardeşlik" anlamından yola çıkarak, bu kardeşliğin sosyalizmin benimsenmesinde emekçiler arasında geleneksel kardeşliğe dayalı bir birlik ya da birleşmeye temel oluşturacağını yazdığını anımsıyorum. Kıvılcımlı'nın "Formen"le ilgili notlarını içeren yazısını şöyle böyle anımsıyorum. Eski Ortadoğu'da sulama kanallarıyla, kentlerle ilgili bir yazıydı sanırım, ama ben, o yazısından da fazla bir şey anladığımı söyleyemem.

SORU 3: — 1960'larda sosyalist aydınların, Türkiye'nin özgüllüğünü kavrama ve siyasi ittifak ve stratejileri bu özgüllükten hareketle kurmaya olanak verecek bir düşünce arayaşında oldukları söylenebilir. ATÜT savunması böyle bir arayışın ürünüdür denebilir mi?

SORU 4: — 1960'lı yıllarda ATÜT'den hareket edenlerin büyük çoğunluğunun bugün neoliberalizmin savunuculuğunu yaptıkları söylenebilir. Bugünkü konumlarıyla ATÜT savları arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?

YANIT — Bu sorularınızı yanıtlayacak durumda değilim. Ancak şunu söyleyebilirim: Kuşku yok ki, ATÜT ile İmparatorluktaki ilişkileri özdeşleştirenler negatif amaçlar taşımıyorlardı. Ama, açtıkları şemsiye, "biz biliriz", "biz biliyoruz"

şemsiyesiydi. Oysa ne asya biçimini ve ne de İmparatorluktaki ilişkileri tam olarak araştırmışlardı. İmparatorluğun "despot devlet" kavramıyla ne ilgisi vardı? Ahi örgütleri, esnaf ve zanaat loncaları olarak, feodal tarzın ticaret ve zanaatla örtüşen ve bütünleşen kurumlarıydı. Ne geçmişi açısından asya biçimiyle örtüştürülebilirdi, ne de esnaf ve zanaat ustası, kalfası ve çırağı modern işçi sınıfının yerine konabilirdi.

Kısaca söylemek gerekirse, bilimsel sosyalist açıdan, ne Cumhuriyetin üzerine oturduğu İmparatorluk doğru çözümlenebilmişti, ne de devrimci devinimin yükseldiği dönemde devrimci demokratikleşmenin ana ilkeleri doğru olarak konmuştu. Bugünkü sapmaların, o günkü hastalıkların öz çocuğu olduğunu söylemek sanırım pek yanlış olmaz.

SORU 5: — Konumuz iki merkezli. Biri ATÜT ya da Asya Biçimi, öteki İmpratorlukta üretim ilişkileri. ATÜT konusunda sizin vargılarınızı ana çözgileriyle öğrenebilir miyiz?

YANIT — Yayınlanan çalışmalarımdan yararlanarak beş başlık altında özetlemeye çalışayım:

Birincisi: Asya Biçimi ve Despot Devlet

Marx, kapitalizm-öncesi ekonomi biçimlerine, ilkin Formen'de, üreticinin ücreti işçi haline, üretim araçlarının sermaye haline gelmesi sürecini incelediği bölümde, daha sonra *Kapital*'de (birinci ciltte) işbölümünü ve (üçüncü ciltte) rantın tarihsel evrimini incelediği bölümlerde değinir. Yani Marx, asya üretim biçimini (bu arada antik —roma ve yunan—, cermen ve slav biçimlerini), doğrudan incelememiş, soruna, ele aldığı konu açısından, yani dolaylı olarak değinmiştir.

Marx ve Engels, —asya biçimi konusunda değilse de— asyalı toplumlar konusunda, zaman zaman değişen sonuçlara varmışlardır. Örneğin, Marx, 1853'te Engels'e yazdığı

mektubunda, Bernier'e dayanarak, Türkiye, İran ve Hindistan'da, özel toprak mülkiyetinin bulunmayışı olgusunu vurguluyor (*Kapitalizm-Öncesi Ekonomi Biçimleri*, s. 106). Engels, aynı mektuba verdiği yanıtta, Hindistan gibi Türkiye'de de, toprakta özel mülkiyetin bulunmadığı görüşünü benimseyerek şunu soruyordu: "Ama nasıl oluyor da Doğulular toprak mülkiyetine, bunun feodal biçimine bile, bir türlü varamıyorlar?" (*Kapitalizm-Öncesi Ekonomi Biçimleri*, s. 106.) Engels, onbeş yıl kadar sonra ise, "Devlet ya da komünün toprağın sahibi olduğu tüm Doğuda, dillerde toprak sahibi teriminin bile olmadığını" yazdığı yerde ekleyecektir: "Türkler Doğuya, fethetmiş bulundukları ülkelere, bir tür tarımsal feodalizmi sokanların ilki oldu." (*Anti-Dühring*, s. 264.)

Marx ve Engels'in, Türkiye (Osmanlı İmparatorluğu) konusundaki değerlendirmeleri, edindikleri yeni bilgilerle bir tür evrime uğramış olmakla birlikte, gene de Türkiye konusundaki yazının (literatürün) yetersizliği dolayısıyla, berrak bir sonuca ulaşmış oldukları söylenemez. Ayrıca belirtelim ki, Marx ve Engels'in, asya biçimini, Mısır-Mezopotamya-İran-Hindistan kuşağından, Hint topluluklarına, bunların da en ilkel topluluklarına indirgendiklerini gözardı etmemek gerekir. Bu, merkezi sulama (ya da suların düzenlenmesi) konusu dışında, asya biçimi örneğini, yalnızca Hint topluluklarından vermiş olmaları, coğrafya alanı olarak "Asya" ile, üretim ilişkisi açısından "asya biçimi"ni birbirinden ayırdıklarına bir kanıt oluşturabilir. Engels, bir "asya biçimi"nin temel iktisadi yapısını irdelemeye hemen hemen eğilmemiş, bu temele, genel olarak, doğu despotluğunun, despot devletin oluşumunun iktisadi temeli olması dolayısıyla değinmiştir. Bu iktisadi temel ise, birbirinin benzeri ve birbirinden yalıtık (tecrit olmuş) "ilkel komünist" (*Sömürgecilik Üzerine*, s. 364-365) ya da "toprağın ortaklaşa (komünal) mülkiyet"e (*Anti-Dühring*, s. 271-72, 510-11, 457) dayalı olduğu köy topluluklarıdır. Bu birbirinden kopuk, toprağın komünal mülkiyetine dayanan köy topluluklarının ortak birliği despot devlet aracılığıyla gerçekleştirilir. Engels'in doğu despotluğuna

değindiği her yerde —ya da hemen hemen her yerde— "Hindistan'dan Rusya'ya kadar" (*Kapitalizm-ÖncesiEkonomi Biçimleri*, s. 278; *Anti-Dühring*, s. 298, 510-11; *Sömürgecilik Üzerine*, s. 36) tümceciğini eklemeyi ihmal etmediğini ayrıca belirtelim. Engels "eski toplulukların varlıklarını sürdürdükleri her yerde, Hindistan'dan Rusya'ya değin binlerce yıldan beri en kaba devlet biçiminin, doğu despotluğunun temellerini oluşturduklarına" vurgu yapar. (*Anti-Dühring*, s. 270.)

İkincisi: Tarım Komünü ve Asya Biçimi

Ortaklaşa (komünal) mülkiyetten özel mülkiyete geçişin ara aşamasını oluşturan tarım komününü, daha ilkel topluluklardan ayırdeden Marx, Zasuliç'e yazdığı mektubun birinci ve üçüncü taslağında "daha önceki ilkel toplulukların tümünün üyeleri arasında kanbirliği" bulunduğunu belirtir. Tarım komünü, bu güçlü, ama dar bağı koparark yabancılarla temasını genişletme ve geliştirme yeteneğini kazanır. Marx, tarım komününü, kanbağıyla birbirine bağlı olmayan insanların toplumsal gruplaşması olarak niteleyecek, kanbağına dayalı aşiret ve kabile birliklerinin değil, komşuluk ilişkilerine dayalı köy topluluklarının tarım komününün temelini oluşturduğunu yazacaktır.

Burada, biz, yalnızca, kanbağıyla birlikte ilişkilerin çözülmüş olmasını değil, toprakta (bu, ev ve avlusudur) özel mülkiyeti, ve ekilir toprakta, özel tasarrufu (kullanımı) buluruz. Tarımsal komünün bağrındaki bu ikilik, komünal mülkiyet ile özel mülkiyet, onun, zamanla çözülüp dağılmasının tohumu olacaktır.

İlkel iktisadi ve toplumsal eşitliği çözüştürüp dağıtacak olan bu taşınabilir malların birikimi, ilkin ekilir toprakların ortak mülkiyetini ve daha sonra da özel mülkiyetin komünal eklentileri haline gelecek orman, otlak vb. gibi ortak mülkleri özel mülkiyete dönüştürecek olan çıkar çatışmalarını ve tutkularını kışkırtır. Bu nedenledir ki, eski biçimlenmenin son aşaması olan tarım komünü, "ortak mülkiyete dayanan

toplumdan özel mülkiyete dayanan topluma geçişin aşamasıdır". Marx, ortak mülkiyete dayanan toplumdan özel mülkiyete dayanan topluma geçişi, toplumun arkaik (ilkel, eski) biçimlenmesinden ikincil biçimlenmeye, yani kölelik ve serflik üzerine kurulu toplumlar serisine geçiş olarak (*Kapitalizm-Öncesi Ekonomi Biçimleri*, s. 260, 238-39, 269) niteler.

Asya biçimi, karşımıza, burada çıkar. Asya biçimi, ekilebilir toprağın, ortaklaşa mülk olduğu, ama ekilir toprakta özel tasarrufun (zilyed) oluştuğu ve dolayısıyla tarımsal ürünlerin özel olarak mülk edinildiği bir tarım komünüdür. "Ortak mülkiyete dayanan toplumdan özel mülkiyete dayanan toplum aşaması"na gelinmiş olmakla birlikte, asya üretim biçiminde, ikinci biçimlenmeye geçiş kendi iç dinamizmiyle meydana gelmemekte, yani kölelik ve serflik üzerine kurulu toplumlar serisine, yüzlerce yıl geçilememektedir. Taşınır malların, özellikle tarımsal ürünlerin özel olarak mülk edinilmesi açısından kendi bağrında çözücü öğeleri taşıyan, ama gene de —yüzlerce yıl— çözülüp dağılmayan asya biçimi, arkaik biçimlenmenin sonuncu aşaması olması dolayısıyla, "toplumsal ekonomik biçimlenmenin ileriye doğru gelişen çağları" (Marx, "Önsöz", *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, s. 26.) arasında yer alır, ama gelişmeye karşı en dirençli biçim olduğu için, ikincil biçimlenmeye geçemez.

Üçüncüsü: Komünal Mülkiyet ve Özel Tasarruf

Yaygın bir biçimde, asya üretim biçimi, üretim ilişkileri sıralanışında, "ilkel komünal üretim biçimi", "köleci üretim biçimi", "feodal üretim biçimi" "kapitalist üretim biçimi", "sosyalist üretim biçimi" "komünist üretim biçimi" gibi diğerlerinden ayrı ve başlıbaşına bir üretim biçimi gibi düşünülmektedir. Oysa, asya üretim biçimi, bu ayrı ve başlıbaşına üretim biçimleri gibi, ayrı bir üretim biçimi değildir; ilkel komünal üretim biçiminin yukarı evresiyle örtüşen bir biçimdir, "toplumun ilkel biçimlenmesinin son aşaması"dır. (*Kapitalizm-Öncesi Ekonomi Biçimleri*, s. 158). Burada öteki üre-

tim araçları özel mülk haline gelmiş olmakla birlikte, toprak henüz topluluğun ortaklaşa mülküdür, kır ya da köy topluluğunun ortak mülkiyetindedir. Toprağın ortaklaşa mülk olduğu, topluluğun ortaklaşa mülkiyetinde bulunduğu başka değişik biçimler de vardır, ve bunlar, Marx tarafından ayrı ayrı adlandırılmıştır. Antik ya da roma (ve yunan) biçimi, slav biçimi, cermen biçimi gibi. Bunların hepsi ilkel komünal toplumun yukarı evresiyle (son aşamasıyla) örtüşen, toprakta komünal mülkiyetin şu ya da bu biçimde görüldüğü biçimlerdir. Bunların içinde, asya biçimi, toprağın ortak mülkiyetinden başka bir toprak mülkiyeti tanımamasıyla, ve toprağın, birliğin, ortak mülkü olmasıyla, ötekilerden ayrılır (farklı bir tip gösterir). Burada gerçek mülk sahibi, komündür, bir başka anlatımla toprakta özel mülkiyet oluşmamıştır; ama toprak özel olarak tasarruf edilmektedir.

Topluluk üyesi birey, toprağın özel sahibi olmaması anlamında mülksüzdür, ama gerçek mülk sahibi köy birimlerini oluşturan topluluktur ve bu anlamda küçük köy topluluğu, toprağın ortaklaşa sahibidir. Hükümdar, burada, artı-ürünün tek sahibi olması sıfatıyla, tüm toprakların sahibi görünmektedir; ama gerçekte topraklar, *ager publicus*, kamu toprağı, yani tüm toplumun ortak toprağı değil, her köy topluluğunun ayrı ayrı ortaklaşa (komünal) toprağıdır.

Birbirine benzeyen, ama aralarında çıkar birliği bulunmayan, birbirinden yalıtık, küçük toplulukların tümünün üstünde, sulama, dinsel vb. ortak amaçlardan doğan ve üst-birliği oluşturan despot devlet, sürekli dağılmalar, hanedan değişiklikleri ve fetihlere karşın, asya biçiminde, ortaklaşa mülkiyet, toplumun ekonomik unsurlarının yapısı, dinginlikle varlığını sürdürmüş ve bu toplulukların temelini oluşturmaya devam etmiştir. (*Kapital*, Birinci Cilt, s. 386; Anti-Dühring, s. 298, 511.)

Öteki tarım komünleri olan yunan, roma, cermen ve slav biçimlerinde, toprakta gördüğümüz özel mülk ve komünal mülk biçimindeki ikiliği, asya biçiminde göremiyoruz. Topluluk üyesi, asya biçiminde, komünal mülkiyetin ortak zilyedi-

dir (tasarruf edenidir). "Mülkiyetin ancak komünal mülkiyet olarak bulunduğu yerde, birey olarak üye, bu sıfatıyla, ister miras yoluyla olsun ister olmasın, bunun ancak bir kısmının zilyedidir, çünkü mülkiyetin hiç bir parçası, hiç bir üyenin kendisine ait olmayıp, topluluğun ancak doğrudan bir parçası olarak, dolayısıyla topluluktan ayrı olarak değil, onunla doğrudan bir kimse olarak onundur. Bu yüzden birey yalnız bir zilyeddir. Varolan şey, yalnızca komünal mülkiyet ve özel zilyeddir." (*Kapitalizm-Öncesi Ekonomi Biçimleri*, s. 22.) "... toprağın gerek özel, gerek ortaklaşa zilyedliği ve kullanımı olmasına karşın, toprağın özel mülkiyeti yoktur." (*Kapital*, Üçüncü Cilt, s. 629.)

Dördüncüsü: Asya Biçimi ve Farklılaşma

Engels, Hint topluluklarını da örnek olarak aldığı pasajların birinde, "eski ilkel topluluklar" diyor, "içlerinde dağılma sonucunu veren servet farklılıkları meydana getirmeden önce, varlıklarını binlerce yıl sürdürebilirler". (*Kapital*, Birinci Cilt, s. 543.) Servet farklılıklarının meydana gelmesi, ilkel toplulukların içsel çözülüşünün önkoşuludur, ne var ki, bu farklılığın meydana gelmesi de, doğrudan üreticinin bağımlılık ilişkisine ve bu ilişkinin niteliğine bağlıdır.

Genel olarak, tarımsal komünde, topluluğun üyeleri, bu topluluğun üyesi oldukları için mülk sahibidirler. Özel olarak ise, asya biçiminde, topluluğun üyeleri, bu topluluğun üyeleri oldukları için mülk sahibidirler. Ama, burada, toprakta, ancak komünal mülkiyet bulunduğu için, birey olan üye, toprağın herhangi bir parçasının sahibi değildir, toprağın herhangi bir parçası bir üyenin kendisine ait değildir; bütün toprak, topluluğun ortaklaşa mülküdür ve birey de topluluğun bir üyesi, bir parçası olduğu için (ve bu hakla) toprağın bir kısmının zilyedidir, toprağın bir kısmını eker, biçer, tasarruf eder, ama, hiç bir zaman tasarrufunda bulundurduğu toprağın mülkiyetinin sahibi olarak görünmez. "Bu yüzden birey yalnızca bir zilyeddir. Varolan şey, yalnızca komü-

nal mülkiyet ve özel zilyeddir."

Birey, bir yandan, kendisini, topluluğuna bağlayan göbek bağından kurtaramaz (*Kapital*, Birinci Cilt, s. 361); öte yandan da, tek mülk sahibi olarak görünen "bütün küçük toplulukların üstünde duran ve herkesi kapsayan", alt-toplulukların tümünün ortak birliğini gerçekleştiren despotun, "topluluğun birliğini içeren şeyin mülkü, kölesi"dir. Bir başka deyişle, birey, bir yandan, topluluğun üyesi olduğu için komünal mülkiyetin ortaklaşa sahibidir; öte yandan, toprağın tek sahibi olarak görünen birliğin başının (toplulukların üstünde duran ve herkesi kapsayan doğu despotluğu sözkonusudur) mülküdür. Gerçekte topluluğun üyesi, ortaklaşa da olsa mülk sahibidir; ama bireyin kendisi de, birliğin mülkü olduğu için mülksüzdür. Burada, bireyin, birliğin mülkü, kölesi olarak görünmesi, kölelik ve serflikte olduğu gibi, temel ilişkiyi değiştirmemektedir. Çünkü, kölelik ve serflikte, kabilenin ya da topluluğun üyesi olan emekçinin kendisi, kabilesinin ya da topluluğunun, bir başka kabile ya da topluluk tarafından istila edilerek mülksüzleştirilmesi sonucu, yalnızca mülksüzleştirilmekle kalmaz, o da, istilacı topluluğun mülkü haline gelir. Asya biçiminde ise, emekçinin kendisi topluluğun üyesi olarak kaldığı için, —birliğin mülkü olması anlamında mülksüz görünse de— topluluğun üyesi olduğu ve topluluk gerçek mülk sahibi olduğu için, köle ve serf gibi, bir başka kabile ya da topluluğun mülkü haline gelmemiş, mülkiyet ilişkisi değişmemiştir. Kölelik ve serflik, mülkiyetin ortaklaşa sahibi olan emekçilerin mülksüzleşmeleri ve kendilerinin de mülk haline gelmeleri sonucu, mülkiyetin bütün biçimlerini değiştirirler. (*Grundrisse / Kapitalizm-Öncesi Ekonomi Biçimleri,* 16,22, 39-40)

Beşincisi: Kent ile Kırın Farklılaşmamış Birliği

Asya biçiminde, kent ile kırın farklılaşmamış birliğini buluruz. Birbirlerinin benzeri olan, pazardan kendi alanı dışında kalan toplum kesiminin tarihinden bağımsız "her köy

ayrı bir topluluk ya da cumhuriyettir" (Marx, *Sömürgecilik Üzerine*, s. 342). "100 ile birkaç bin acre'lık bölge üzerinde herbirisi kapalı bir bütün oluşturur." (*Kapital*, Birinci Cilt, s. 384.) Küçük ve son derece eski bu Hint topluluklarında, değişmeyen, sistemli bir işbölümü vardır. Gerçek anlamda kentler ise, "bu köylerin yanında, ancak dış ticarete özellikle elverişli olan, ya da devletin başının ve satraplarının (valilerinin) gelirlerini (artı-ürünü) emek karşılığında değiştikleri noktada kurulmuştur". (*Grundrisse / Kapitalizm-Öncesi Ekonomi Biçimleri*, s. 17-18.) Köy ile kent, tarım ile sanayinin ayrıldığı farklı ve o ölçüde de karşıt kuruluşlar değildir, dolayısıyla da, meta değişimine dayanan bir işbölümü sözkonusu değildir.

Kırsal bölgelerde yaşayan zanaatçılar, geçimlerini, tarımda çalışmayan öteki unsurlar gibi, köylülerin ortak gelirinden ayrılan fonun bir kesiminden sağlamaktadırlar. "Çiftçilerin kendi emeğiyle karşılayamadıkları gereksinimleri ve istemleri karşılayan çok sayıdaki emekçi gruplar, bütün ülkelerde bu fonlarla yaşıyorlardı." (*Kapitalizm-Öncesi Ekonomi Biçimleri*, s. 200.) Açıktır ki, burada zanaatçı ile çiftçiler arasında, emek ürünlerinin doğrudan değişimi vardır; zanaatçıların tarımdan ayrılışı, yeni bir işbölümü oluşturmakla birlikte, ürünler, meta biçimini almamaktadır.

Kent zanaatçıları da, "ücretlerini özünde aynı olan bir fondan —toprağın ek gelirinden— almaktaydılar, ama bu fonun dağıtım ve biçimi ve dağıtıcıları farklıydı". "Zanaatçılar için ayrılan bu fonun büyük bölümü devlet ve memurları tarafından dağıtılır. "Başkent, zorunlu olarak, bu dağıtımın yeraldığı başlıca merkezdir." (*Artı-Değer Teorileri / Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri*, s. 200, 201.) "Hükümdarın tarımsal artı-ürünün tek sahibi olarak göründüğü Asya toplumlarında onun [hükümdarın] gelirini, ... fre hands [serbest eller, yani "zanaatçılar"] ile değiş-tokuş etmesi sayesinde koskoca kentler meydana gelir." (*Grundrisse / Kapitalizm-Öncesi Ekonomi Biçimleri*, s. 120.) Burada da zanaat işçisinin emek fonlarını, toprağın ismi sahibinin (hükümdarın) geliri, doğru-

dan artı-ürün oluşturmaktadır (artı-ürünün para olarak değeri değil).

Köy ile kent arasında, tarım ve zanaatın farklılaşmamış birliği vardır. Köyde, zanaatçılar için ayrılan ürün meta haline gelmediği gibi, kentte de zanaatçılara dağıtılan artı-ürün meta haline gelmez. Genel işbölümüne, yani emeğin tarım ve sanayiye ayrılmasına karşın, doğal ekonomi geleneksel varlığını sürdürür; bu işbölümü, kır ile kent arasında, tarım ile sanayi arasında bir meta değişimine olanak sağlamadığı için, bir farklılaşma, bir iç karşıtlık oluşturmaz. "Ürünlerin esas kısmı, topluluğun doğrudan kullanımı içindir ve meta biçimini almaz. Bu nedenle, buradaki üretim, bütünüyle Hint toplumunda, meta değişimi ile oluşan işbölümünden bağımsızdır." (*Kapital*, Birinci Cilt, s. 384.)

Asya biçiminde, kentte ve köyde olsun, zanaat mesleği, kalıtsal yolla babadan oğula, kuşaktan kuşağa aktarılır, uğraş kalıtsal hale gelmiş ve kastlaşmıştır. "Zanaatçılar, sabit sermaye kitlesine bağımlı olarak belirli bir yere bağlı değildir." "Eğer müşterileri uzunca bir süre için, hatta kısa bir süre için bile oturdukları yeri değiştirirlerse, tarımla uğraşmayan emekçiler, ya onların ardından gitmek ya da açlıktan ölmek zorundadırlar." Kentlerde de durum aynıdır. "Krallık gelirlerinin ... yeni dağıtım merkezleri kurulur kurulmaz", eski başkentler, zanaatçıların da dahil olduğu sakinleri tarafından terkedilerek birer harabe haline gelir. Bu öteki ülkelerdeki gibi, kentlerin kendiliğinden yokolmasından apayrı bir şeydir. (*Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri*, s. 201.)

SORU 6: "Osmanlı üretim tarzı feodalizmdir." Bu tezi üretmede kullandığınız düşünme ve araştırma yönteminizi tanımlar mısınız? (Ve bu tezi temellendirdiğiniz yapıtlarınızı dipnotta belirtir misiniz?)

SORU 7: Savunduğunuz bu tezin başlıca önermeleri ve önermelerin kanıtları nelerdir?

YANIT — Üretici ile üretim araçları arasındaki ilişkiye üretim biçimi; üretici ile üretim araçları sahibi arasındaki ilişkiye üretim ilişkisi; üretici, üretim araçları sahibi ve bunu siyasal erkle bütünleyen sisteme üretim tarzı diyoruz. Şu da var ki, biçim, ilişki, tarz ayrımına metinlerde pek uyulmuyor. Ben de söyleyiş bakımından çok daha kolay geldiği için "ATÜT" ya da "Asya Üretim Tarzı" değil, "asya biçimi" demeyi ve yazmayı yeğliyorum.

Yukarda açıklamaya çalışıldığı gibi, asya biçiminde, toprak, komşuluk ilişkisine dayanan köy topluluğunun ortaklaşa malıdır, dolayısıyla topluluk üyeleri, toprağın ortaklaşa sahibidirler. Topluluk üyeleri, toprağı, eşitlik ilkesine uygun olarak, tasarruf eder. Yani mülkiyet ortak, tasarruf özeldir. Artı-ürün, toprağın ismi sahibi görünen en yüksek bey, yani devletin başı tarafından maledinilir. Tek vergi biçimi artı-ürün, doğrudan ürün olarak tahsil edilir. Ev ve eklentileri, üretim araçları özel, ekilir toprak ortaklaşa mülktür. Tarım ve zanaat işbölümü topluluk biçimlerinde ortaya çıkmış olmakla birlikte, zanaatçının emeği, tarım emekçisinin ürününden doğrudan karşılanır. Dolayısıyla, zanaatçı ile tarımcı ürünlerini birbirleriyle doğrudan değişirler. Bir başka anlatımla tarım ve zanaat arasında işbölümü vardır, ama meta değişimine dayanan bir işbölümü değildir. Köy birimleri kendilerine yeten birlikler olarak, yüzlerce yıl değişmeden varlıklarını sürdürürler. Dolayısıyla, ilkel komünal toplumun son aşaması olan tarım komünlerinden biri olan asya biçimi, değişmeye karşı dirençlidir, kendi iç dinamizmiyle ikinci biçimlenmeye, yani köleci ya da feodal biçimlenmeye geçilmemiş, geçilememiştir.

Asya biçimiyle hemen hemen hiçbir yönden örtüşmeyen İmparatorlukta üretim ilişkilerinin temelini oluşturan toprak mülkiyet biçimlerini, tarım emekçisi olarak reayanın serf konumunu, kır ve kentin, tarım ve zanaatın meta değişimine dayalı işbölümünü, meta değişimine dayalı işbölümünün sonuçları olarak, toplumsal ölçekte gelişme, değişme, çözülme, çürüme ve dağılma süreçlerini, bütün bunların bir toplamı

olarak üretim ilişkisinin feodal niteliğini belirleyebiliriz:

Birincisi: Mülkiyet Açısından Topraklar

İmparatorlukta, topraklar, mülkiyet açısından genel olarak dörde ayrılır: 1) devlet mülkü (miri mülk) topraklar; 2) özel mülk topraklar; 3) zümre mülkü (vakıf) topraklar; 4) aşiret topluluğuna ait topraklar.

Mülk topraklar olsun, miri topraklar olsun, vakıf ya da aşiret toprakları olsun, işletme biçimi bakımından, temelde, birbirinin aynıdır.

Toprak, tarlalar halinde, köylü ailelerin işleyebileceği büyüklükte işletmelere bölünmüştür. Gene mülkiyeti birbirinden farklı bu topraklarda, doğrudan üretici köylü ile toprak sahibi arasındaki ilişkiler, esas olarak, aynıdır. Toprağı tasarrufunda bulunduran köylü aileler, toprağın sahibine (devlet mülkü topraklarda devletin belirlediği timar sahibi sipahiye, mülk topraklarda toprağın sahibine, vakıflarda vakıf mütevellisine, aşiretlerde aşiret reisine) rantı öder.

İkincisi: Toprağın Askeri Vergilendirmesi

İmparatorlukta, toprak, genel çizgileriyle, birbiriyle örtüşen iki feodal sisteme göre örgütlenmiştir. Biri mülkiyetin niteliğine, öteki askeri örgütlenmeye göre. Mülkiyete göre, topraklar, devlet toprakları, özel mülk topraklar, zümre toprakları, topluluğun ortaklaşa mülkü olan (aşiret) toprakları sahipliklerine göre farklı olarak vergilendirilmiş olmakla birlikte, genel olarak toprakların tümü timar sistemine göre, yani askeri örgütlenmeye göre vergilendirilmiştir: Devlete ait topraklar sipahi timarları biçiminde; kişilerin mülkü topraklar mülk tımarlar biçiminde; zümreye ait topraklar vakıf timarlar biçiminde; aşirete ve beyliğe ait topraklar ocaklık ve yurtluk timarlar biçiminde.

Timar (padişah hasları, vüzera hasları ve zeametleri sistem olarak timar kapsamına girdiği, yalnızca alan büyüklü-

ğü bakımından farklı olduğu için, tümünü timar adı altında anıyoruz), feodal askeri örgütlenmenin İmparatorluktaki adıdır. Bir başka anlatımla, tüm toprakların rantı, askeri hizmet esasına göre timara bağlanmıştır. Feodalizme, özellikle de askeri-feodalizme özgü terim çeşitliliği içersinde okurun karşılaşacağı güçlükleri gidermek için, belirtelim ki, "timar", feodal devletin askeri örgütlenmesinin toprakla örtüşen biçimidir. Doğrudan üreticinin artı-emeği (ve artı-ürünü), bir yandan savaş birliğine askerleriyle birlikte katılacak subay statüsündeki feodal ile savaş birliğine belirlenen sayıda asker göndermekle yükümlü olan toprak sahibi feodalin gerekli ve lüks harcamalarını karşılamaya tahsis edilmiştir; ve öte yandan savaş için bir fon oluşturur.

Devlete ait topraklarda (sipahi timarlarında), timar sahibi (sipahi), subay statüsünde ve (timarın her 3.000 akçelik geliri için bir asker hesabı ile) timarının gelirinin büyüklüğüne göre belirlenen sayıda asker ile savaşa katılır. Sipahi savaşa katılmadığı zaman timarın elinden alınması ve başkasına verilmesi kuraldır.

Özel mülk olan topraklarda, timar sahibinin (aynı zamanda toprağın sahibidir) savaşa katılma yükümlülüğü yoktur, ama toprağın gelirine göre belirlenen sayıda savaşa asker göndermekle yükümlüdür. Asker göndermediği zaman, timarı elinden alınamaz, timar gelirinin bir yıllığına, hazine adına elkonur.

Doğu ve Güneydoğu'da izlediğimiz yurtluk ve ocaklık timarlarda, yurtluk ve ocaklık timarların beyleri ve aşiret reisleri, belirli sayıda askerle birlikte savaşa katılır. Yurtluk timarlarda, beylere "sancak itibar olunmuştur.", bunlar "azl ve nasbı kabul eylemezler", hizmeti bıraktıklarında ya da öldüklerinde, yurtluk timarları oğullarına, yoksa akrabalarına kalır. Ocaklık timarlarda, aşiret reisleri, "tabl-u alem sahibi değildirler; hangi sancağa tabiler ise sancak beyleri ile maan sefer eşerler" (Avni Ömer Efendi, "Kanun-ı Osmani Mevhum-ı Defteri Hakani", *Belleten*, Sayı: 59, s. 388, 390), "Ama timarları yurtluk ve ocaklık hükmündedir, yani ölse ya da hiz-

meti bıraksa, timar, oğluna, yoksa akrabasına verilir. Başkasına verilmez."

Vakıf topraklar, genel olarak, askeri hizmete bağlanmıştır ve bu nedenle de timar statüsündedir. Bazı vakıf toprakların askeri hizmetleri, dinsel hizmetlerine karşılık olarak bağışlanmıştır, savaşa katılma yükümlülüğü kaldırılmıştır.

Timar alanı dışında kalan ve "divani-malikane" denilen topraklar da, askeri hizmete bağlanmışlardır. Köy ya da kasaba toprakları arasında tarlalardan oluşan ve genellikle icar yoluyla işletilen bu mülk toprakların rantı, ikibaştan tasarruf edilir. Doğrudan üretici, toprağın sahibine "malikane" hissesini ve bu toprağın içersinde yer aldığ timar sahibine (sipahiye) divani hissesini öder.

Üçüncüsü: Kastsal Sınıflaşma

Osmanlı İmparatorluğunda, toplum, padişahın tebaası olarak, askeri ve reaya olmak üzere başlıca iki sınıfa bölünmüştür. "Reaya birtakım hizmetleri yapan ve onun yerine raiyetlik rüsumu [reaya vergisi] denilen birtakım resimleri ödeyen" çiftçi köylüdür. (Halil İnalcık, "Adaletnameler", s. 55). Şeriata göre, müslim ve gayri müslim olarak iki gruba ayrılmıştır. "Askeri sınıf mensupları [ise], bu resimlere tabi değildir ve bu muafiyet, askeriyi reayadan ayırdeden bellibaşlı bir vasıf sayılmıştır." (Halil İnalcık, "Osmanlılarda Raiyyet Rüsumu", *Belleten*, c. XXIII, sayı 92, s. 596.) Ulûfe ve timar alan bütün hizmet sahipleri, saray halkı, ümera ve ulema, kapıkulu, devlet görevlileri, timarlı sipahiler, kadılar ve müderrisler, yüksek medrese öğrencileri ve mezunları, bunların akrabaları ve kulları da askeridirler; bunlar, berât ve vazife alamadıkları zaman da askerî sıfatını korurlar, yani reaya vergisinden bağışıktırlar.

Doğrudan üretici köylü, reayadır. Toprak işletmeleri, reaya çiftliği denen, 80-150 dönümlük alanlardan oluşur. Toprak, daimi ve irsi bir tasarruf sözleşmesi sayılan tapu ile, reaya üzerine tapulanır. "... raiyetlik yerler örfe muvafik [gele-

neğe uygun olarak] tapulandıktan sonra tapuyu alan kimse[nin] ayruk elinden alınmaz ve tapu üzerine tapu olmaz, nikah üzerine nikah olmadığı gibi". ("Sultan Süleyman Kanunnamesi", Madde 86, *Türk Hukuk Dergisi*, s. 48).

Vilayetlerin tahriri esnasında, deftere, sipahiye raiyet kaydolunan reaya, yükümlü olduğu hizmetleri ya da bu hizmetlerin yerine raiyetlik rüsumu denen vergileri, kendi sipahisine ödemek zorundadır. Elinde yeri (toprağı) olan reaya, köyünden bir başka köye ya da kente göçemez, göçerse on yıl içinde, eski köyüne göçürmek kanundur, on yılı geçmiş ise, geri getirmek yasaktır. "Ve reaya taifesi ki elinde yeri olub müteferrik ola [yerinden ayrıla], sipahi göçürüb yerine götürmek kanundur. Ama on yıldan ziyade varub bir yerde mutavattın olan [yurt tutan] kimesneyi göçürüp götürmek memnudur". (Ömer Lütfi Barkan, XV ve XVI'ıncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları, Birinci Cilt, *Kanunlar*, İstanbul 1943, ("Erzurum Vilayeti Kanunu", s. 13)).

Reaya atadan reayadır, "eğer atalar ... reaya taifesinden ise onlar dahi öyledir." ("Sultan Süleyman Kanunnamesi", Madde: 235, s. 67.) Reaya toprağın daimi zilyedi olduğu gibi, reayanın oğlu da, sipahisinin raiyeti sayılmaktadır. Raiyet oğlu raiyetin, deftere yazılsın ya da yazılmasın, babası hangi sipahinin raiyeti ise, o sipahinin raiyeti sayılır. (Ömer Lütfi Barkan, *Kanunlar*, s. 65, "Erzurum Vilayet Kanunu", Madde. 13.) Müftü Pir Mehmet efendi, Zahiret-ül Kuzat'ında, sipahinin "cilayı vatan edüb vefat eden" (yerinden göçüp ölmüş olan) raiyetinin oğlunu yerine getirmeye hakkı olup olmadığı sorusuna şu yanıtı verir: "gerçi şer'i maslahat değildir, lakin koyun kimin ise kuzu dahi onundur". (Aynı yazı, Ülkü, c. XIX, s. 110.)

Reaya, genel kural olarak, raiyet oğlu raiyet olarak, askeriden ayrı, bir alt kast oluşturmaktadır. "Reaya taifesine ... timar verilmeğe asla emrim yoktur". "Reaya at binüb kılıç kuşanmak yoktur". (Ömer Barkan, *Ülkü*, c. X, s. 421.)

Reayanın sipahisine ödediği vergileri üç kategoriye ayırmak olanaklıdır: çift-resmi, aşar, badıhava. Çift-resmi, görenek ve geleneklerden kaynağını alan özünde emek-hizmet olan ve devlet tarafından yasallaştırılmış bulunan vergidir. Aşar, çeşitli ürünlerden alınan öşürdür ve kökeni dinsel yasaya (şeriata) dayanır. Badıhava, "zuhurata", yani raslantıya bağlı, tapulama, evlenme, cinayet vb. gibi durumlarda alınan vergilerdir; bu vergilerin hemen hepsi, dinsel yasayla (şeriatla) ilgisi olmayan, çift-resmi gibi örf ve geleneklerden kaynaklanır.

Reaya ile timarlı sipahi arasındaki bağımlılığın niteliğini belirleyen vergiler içersinde, en önemlisi, çift-resmidir. Çift-resminin, kökeni bakımından, "köylü ile eski senyörler arasındaki bazı feodal hizmetler"den başka bir şey olmadığını Halil İnalcık saptamıştır. (Bkz: Halil İnalcık, "Osmanlılar'da Raiyyet Rüsumu", *Belleten*, c. XXIII, sayı 92, Ankara 1959; Halil İnalcık, "Adaletnameler", *Belgeler*, c. II, sayı 3-4, Ankara 1967).

Kulluk akçesi ya da raiyet-resmi de denen çift-resminin kökeni ve niteliği konusunda en eski ve önemli kanunname, Fatih Sultan Mehmed'in reaya hakkındaki kanunnamesidir. Fatih Kanunnamesinde çift-resmi şöyledir: "Bir çift yılda [üç] hizmet [ya da] üç akçe vere [ve] bir orak ve bir döğen ve bir kağnı odun, boyunduruk resmi iki akçe vere", "bu yedi kulluktan ötürü akçe alınsa, yirmi akçe alına". İnalcık, metni, günümüz türkçesiyle şöyle ifade ediyor: "Bir çift [yer] tasarruf eden raiyet yılda üç hizmet veya bunun karşılığı olarak üç akçe vere, bundan başka bir orak (yani ot) ve bir döğen (saman) ve bir kağnı odun vere ve ayrıca boyunduruk resmi olarak iki akçe vere, bu yedikulluk (hizmet) yerine para almak lazım gelse 22 akçe alına". (Aynı yapıt, s. 578, 581.)

İnalcık bu yedi hizmet veya kulluğu ve para olarak karşılıklarını şöyle saptıyor: (1) 3 gün şahsi hizmet veya 3 akçe; (2) orak, yani bir araba ot veya karşılığı 7 akçe; (3) döğen, ya-

ni yarım araba saman veya karşılığı 7 akçe; (4) bir araba (kağnı) odun veya üç akçe; (5) boyunduruk (kağnı ile hizmet) veya iki akçe.

Üçü şahsi-hizmet olan yedi kulluk, Fatih Kanunnamesinde, görüldüğü üzere, emek ve diğer angaryalar biçiminde ödenebileceği gibi, para olarak da ödenebilmektedir. Bir başka deyişle, (şer'i hükümlerden ayrı olarak) kaynağını görenek ve geleneklerden alan hizmet ve angaryaların para olarak ödenebileceği, devlet tarafından yasallaştırılmıştır. Para olarak 22 akçe olarak belirlenen bu hizmet ve angaryalar, daha sonra, çift-resmi adı altında, 22 akçe olarak alınmaya ve kökenini feodal bağımlılıktan alan bu vergi, bir toprak vergisi biçiminde görünmeye başlanmıştır.

Asya biçiminde artı-üründen başka vergi olmadığını burada anımsatalım. Fatih Sultan Mehmet Kanunnamesinde de görüleceği gibi, reaya, şeri hukuka göre ödemekle yükümlü olduğu toprak rantı aşardan ayrı olarak, emek, ürün ve para biçiminde baş vergileri ödemekle de yükümlüdür. Bir başka nokta, asya biçiminde, komün üyesi, ortaklaşa sahibi olduğu toprağı, eşitlikçi ilkeye göre tasarruf etmektedir. İmparatorlukta ise, bir çiftten fazla toprağı olanların yanında, yarım-çift, üçte-bir çift toprağı tasarrufunda bulunduran reaya vardır. Yoksul reayalar ve verdikleri vergiler ise şöyle:

Yarım-çiftten aşağı toprağı olanlar ve topraksızlar, farklı miktarlarda olmakla birlikte, çift-resmi ödemekle yükümlüdürler. Çifti ve hiç bir yeri olmayan, ya da pek az bir toprağı olan "fukara-i reaya" (yoksul köylü), "ez-af-i reaya" (pek yoksul köylü), "ekinlü ve çiftlü bennak" (yarım-çiftten az toprağı olan köylü), "caba-bennak" (topraksız evli köylü), kara ya da mücerred (topraksız bekar) adları altında çift-resmi öder. "Ve benlakden üç hizmet veyahut altı veya dokuz akçe alına". Benlak (ya da bennak), yarım-çftten az ya da hiç toprağı olmayan kimsedir, ve böyle reayaya, yalnızca "hizmet" koşulmuştur, ona, ancak kendisinin gerçekleştirebileceği üç günlük şahsi-hizmetine üç akçe karşılık koşulduğu halde, daha yoksul olan köylüye üç günlük şahsi-hizmetine karşılık altı

ya da dokuz akçe bağlanmıştır. Gene, Fatih Kanunnamesine göre, köyde, tarımla uğraşmayan zanaatçılar, yalnızca üç gün şahsi-hizmet ya da üç akçe ödemekle yükümlüdürler. (Bkz: İnalcık, "Osmanlılarda Raiyet Rüsumu", s. 578.)

Beşincisi: Zanaat ve Tarım, Kent ve Köy, Meta Değişimine Dayalı İşbölümü

Yukarda da belirtildiği gibi, Marx, Formen'de, "küçük ve son derece eski Hint topluluklarında, değişmeyen, sistemli bir işbölümü olduğunu", bu işbölümünün oluşmasına karşın, toplulukların yüzyıllarca değişmeden varlıklarını sürdürdüğünü belirtir.

Çünkü, komşuluk ilişkilerine dayalı bu köy toplulukları içersinde tarım ile zanaat arasında, köy ile kent arasında oluşan işbölümüne karşın, bu işbölümü, meta değişimine dayanan işbölümü değildir. Köy topluluğu içersinde, zanaatçı ve tarımcı, birbirleriyle ürünlerini değişirler. Kentlerde ise, bu köy topluluklarından vergi olarak tahsil edilen artı-ürün (artı-üründen başka vergi yoktur) tüm değişimin öznesi olarak tüketilir.

Ne var ki, İmparatorluk ile asya biçimi arasında birebir koşutluk olduğunu savlayanlar, toprak rantı olarak tahsil edilen vergilerin yanısıra, reaya vergisi olarak emek-rantın ve bunların paraya çevrilmiş biçimlerini gözardı etmiş olmaları gibi, İmparatorlukta da, kent ile köy, tarım ile zanaat arasındaki işbölümünün meta değişimine dayanan (eşdeğerleri olarak parayla değişilen) bir işbölümü olduğunu da görmezlikten gelmiş olmalıydılar. Tarım ile zanaat arasında, köy ile kent arasında meta değişimine dayanan işbölümünün, içsel değişiminin devindirici öğesi olan üyeler arasındaki ekonomik ve sınıfsal farklılaşmanın anahtarı olduğunu da doğal ki görmediler.

Asya biçiminde yalnızca toprağa ilişkin ve tek bir vergi (artı-ürün) bulunmasına ve bunun ayni olarak ödenmiş bulunmasına karşın, (müslümanların aşar, müslüman-olma-

yanların haraç adı altında) ödedikleri toprak vergisi yanında, müslüman-olmayan reayanın cizye, müslüman reayadan çift resmi adı altında baş vergisi alınmış ve bu vergiler, emek, ürün ve giderek para olarak tahsil edilmiştir.

A. N. Poliak, "İslam Feodalizmi" adlı irdelemesinde (*Sosyoloji Dergisi*, İstanbul 1942, s. 250-270), feodal Avrupa'da kentlerin "feodal olmayan ilişkilerin adaları" olduğunu, ticaret ve zanaatın serbest, yurttaşların ekonomik bakımdan özgür olduğunu açıkladığı yerde, imparatorlukta iç gümrüklerin yanısıra kentlerde zanaat ve ticaretin, lonca kuralları dışında binbir koşula, kurala ve vergiye bağlandığını, bu nedenle de gelişmesinin geciktiğini ileri sürer. Poliak, gecikmenin asıl nedeninin, zanaat ve ticaretin gelişmesinin engelleri olan feodal kuralların yanında, Kapitülasyonlar ve 1838 Ticaret Anlaşmasıyla yabancı ticaret adamlarına sağlanan ayrıcalıklar olduğunu görmezlikten gelir. Kapitülasyonlar ve 1838 Ticaret Anlaşması sonucu yabancı tüccar vergilerden bağışık tutulmuş, buna karşın Osmanlı tebaası tacir ve zanaatçı vergiler altında giderek daha çok ezilmişti. Ermeni, Rum ve Yahudilerin oluşturduğu Galata Sarrafı ise, faiz yoluyla biriken para/serveti, gelişmenin ve sanayileşmenin koşulu olan sermaye olarak üretime yatırmamış, yeniden Saraya borç vermiş, genel olarak, merkezden çevreye, kentten kıra, zanaattan tarıma çözülme değil, çürüme ve çöküntü yaşanmıştı.

İmparatorlukta, meta değişimine dayalı zanaat ve ticaretin varlığına, ve bunların, Kapitülasyonlar ile 1838 Ticaret Anlaşması sonrası yıkıma uğradığına ilişkin birkaç örnek verilebilir:

Dördüncü Murat'ın (1612-1640) 1638'de bir sayım yaptırdığını belirten Evliya Çelebi (1611-1682), İstanbul'da, kişilerin (şahısların) kurduğu ve işlettiği 9.466 işyerinde 46.426 işçi çalıştığını yazar. Gıda sanayisinde 2.250 işyeri ve 14.500 işçi, dokuma sanayisinde 1.904 işyeri ve 6.627 işçi, deri ve dokuma işleme sanayisinde 1.940 işyeri ve 8.505 işçi, çeşitli sanayi kollarında 3.047 işyeri ve 15.689 işçi, bir kısım giyim eş-

yası yapımında 325 işyeri ve 1.405 işçi bulunuyordu. (Adnan Giz, "17'nci Yüzyılda İstanbul Şehrinde Sanayiin Durumu", *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, 15 Temmuz 1967, Sayı: 17, s. 13.)

Örneğin 16. yüzyılın ortalarına doğru Anadolu'yu gezmiş olan P. Belon, Bursa'nın ipek sanayiinde büyük bir ünü olduğunu anlatırken, "her yıl 1.000'den fazla deve ile Anadolu ve Suriye'den getirilen ipeğin burada işlendiğini, boyandığını, sonra satılmak üzere başka memleketlere nakledildiğini" yazar. Her yıl ipekten alınan resim ya da gümrük vergisi ise 6-7 milyon akçeyi buluyordu.

Halis Turgut Cinlioğlu'nun Tokat Şeriye Sicillerinden aktardığı bilgilere göre, Tokat'ta, 1836'da (1251), Kalhane'de (bakırcılık sanayiinde) 45 kalhane ustası, 30 zemberek ve körüklüsü vardı. 1828'de "beherinden tahsil edilecek ihtisap vergisine göre" hazırlanmış defterlerden aktardığına göre, 1.354 ticaret ve sanat erbabı bulunuyordu. Bedesten'de 40 hallaç, 42 bezci, 39 basmacı, 20 pamukçu ve çorapçı, 28 peştamalcı, basma işleyen ve boyayan işyerleri bulunuyordu; Mizan'da 16 ipekçi, 87 kayış, 6 ipek boyacısı, 6 ipek bükücüsü vardı. Basma ve yazmacılıkta ve dericilikte (debbağlak) kullanılan boyalar, boyahanede yapılmaktaydı. Ayrıca 33 bakırcı, 55 kazmacı, 7 dökümcü, 14 kalaycı, 7 dabakhane, 4 göncü, 3 sabunhane bulunuyordu. (Cinlioğlu, *Osmanlılar Zamanında Tokat*, Tokat 1951, s. 178.)

1586'da (995), Bursa'da "ehli sanayi"nin, Acemistan'a yapılan sefer dolayısıyla, hamipeğin az geldiğini ve "ziyade bahaya" satıldığını, bu nedenle, tezgahların sayısının azaldığını arzettikleri dilekçelerinden anlaşıldığına göre, bu tarihten önce, Bursa'da, 20, 30, 35, 40, 46, hatta 60 tezgah sahibi bulunmaktaydı.

Üretime yatırılan sermayeye bakıldığında, daha 16. yüzyılda, lonca kuralları dışında, sanayiye, artı-değer üretmek amacıyla, önemli ölçüde sermaye yatırıldığını, sanayi ve ticaretin yoğun olduğu kentlerde kapitalist biçimin ve ilişkinin ivme kazandığını görüyoruz.

Lenin'in 1896-99'da yazdığı Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi'nin altbaşlığında vurgulanan Rusya'da "Geniş-Çaplı Sanayi İçin Bir İç Pazarın Oluşma Süreci" ile İmparatorluğu karşılaştıranlar, İmparatorlukta bir iç pazarın oluşma, yayılma ve yoğunlaşma sürecinin, daha 15 ve 16. yüzyıllarda başladığını da saptamış olurlar. Niçin geri kaldığımız sorusunu, "asya biçimi"nde aramak, ya da bu biçimin bir üst kurumu gibi de nitelendirilen "despot devlet" ile açıklamak da, İmparatorlukta yaşanan olgularla ve ekonomik değişme ve gelişmeyle bağdaştırılamaz.

Marx, asya biçimi gibi, içsel çözülmeye karşı dirençli olan topluluklara karşın, feodal sistemde serfin ekonomik farklılaşmasının olanakları olduğunu ve dolayısıyla feodal sistemin çözülmesinin iç dinamizmi bulunduğunu açıklar.

Çağdaşlarına göre İmparatorluğun geri kalmışlığı, asya biçiminde olduğu gibi çözülmeye karşı dirençli bir toplum olmakta değil, ilkin ve ekonomik açıdan sermayenin ilkel birikiminin ve sermaye birikiminin geriletilmesinin nedeni olan Kapitülasyonlar, 1838 Ticaret Anlaşması ve Düyunu Umumiye'nin yıkıcı etkilerinde aramak gerekir.

Kanuni Sultan Süleyman, 1535'te "Kapitülasyon" olarak anılacak olan "Barış, Dostluk ve Ticaret Anlaşması"yla, Fransa'ya, ticari ayrıcalıklar tanınmış, on yıllık sürelerle yenilenen bu ayrıcalık, 1740'tan sonra süresiz uygulanmaya başlanmıştı. 1852'de İngiltere'ye, daha sonra Hollanda, Polonya, Ceneviz ve Venedik'e tanınan bu ayrıcalığa göre, İmparatorluk gümrüklerinde, bu anlaşmayı imzalayan ülkelerin mallarından alınan gümrük %3'e indiriliyor, bu ülke tacirlerinin İmparatorluk içersinde gerçekleştirdikleri ticaretten (Osmanlı ülkesinin genişliği düşünülsün) vergi alınmıyordu.

İngiltere ile imzalanacak "1838 Ticaret Anlaşması"yla, Kapitülasyonlar iç gümrüklere ve dışsatıma da uygulanmaya başlanmıştı. Aynı anlaşma Fransa (1839), İsveç, Norveç,

İspanya, Hollanda, Belçika, Prusya (1840), Danimarka ve Tockana (1841) ile yapılmıştı.

Yalnızca dışalımda gümrüklerin %3 olarak saptandığı dönemde, duruma göre, zeytinyağı, buğday ve benzeri ürünlerin dışsatım vergisi %36'lara değin çıkartılabilirken, 1838 Ticaret Anlaşmasıyla, dış satıma ve iç gümrüklere yabancılar için vergi uygulanmamaya başlanmıştı.

Yerli tacir ve zanaatçı ise iç ve dış gümrükleri ödemekle yükümlüydü.

Dünya kapitalist sistemine bağımlı duruma gelen dış ticaret, İmparatorlukta, asya biçiminde görüleceği gibi meta değişimine dayanmayan zanaat ve tarımın birleştiği köy komünlerini çözüp parçalamadı, aksine, kentlerde gelişmekte olan, kapitalist üretim biçimini, imalat (yapımevi / manüfaktür) aşamasında çökertti.

İslahı Sanayi Komisyonunun 1868 tarihli bir mazbatasında, 30-40 yıl içinde, İstanbul ve Üsküdar'daki kumaşçı tezgahlarının 257'den 25'e, kemahçı tezgahlarının 350'den 4'e, çatma yastıkçılar tezgahlarının 60'tan 8'e indiği belirtilir.

1812 yılında henüz 1.000 kadar sof dokuyan tezgahın faaliyette bulunduğu Ankara'da, bu tezgahlar, Kapitülasyonlar ve 1838 Ticaret Anlaşması ile yabancılara sağlanan ayrıcalıklar ve kapitalist dünya pazarının etkisi altında, 19. yüzyılın başlarında büsbütün çökmüştür. Hommaire de Hell, 1.000 tezgah bulunan Bursa'da, 1847'de 75 tezgah kaldığını yazar. Ömer Celal Sarç, Viquesnel'in yapıtından (1868) şu tümceyi aktarır: "Türkiye'nin o kadar müterebbi (verimli) ve sayısı o kadar fazla olan ve yalnız yerel tüketim için gereken eşyayı sağlamakla kalmayıp bütün şarka ve Avrupa'nın birçok bölgesine ihracat yapan imalathaneleri, şimdi (1848-55) ya hiç mevcut değildir, ya da tam bir inhitat (çöküntü) içindedir."

1855'te Kırım Savaşı sırasında İmparatorluk, dışalım ve dışsatım ile iç gümrük vergilerinden bağışık tuttuğu İngiltere ve Fransa'dan 3.500.000 osmanlı altını borç almış, 1854-

1877 yılları arasına toplam, 444.279.158 osmanlı altını borçlanmıştı.

Borçları ödeyemedi. Borçlara karşılık gösterilen Ergani madeni, Mısır vergisi, Suriye ve İzmir gümrükleri, ipek, zeytinyağı, tütün ve tuz aşarı, muhtelif vilayetler aşarı, Selanik, Edirne, Tuna vilayetleri varidatı, Anadolu ağnam (koyun) resmi ve birçok vergiyi doğrudan tahsil edecek olan Düyunu Umumiye İdaresi kuruldu (1881).

Birinci Dünya Savaşına girileceği 1914-1915 yılı bütçesine göre, Düyunu Umumiye, topladığı vergilerin %35'ini kendisine almış, Harbiye Nezaretine %17'sini vermişti.

Kapitülasyonlar ve 1838 Ticaret Anlaşması, yabancı tacire ayrıcalık tanımakla kalmamış, yabancı sermayenin ülkede yatırım yapmasına da olanak sağlanmıştı. Yabancılara sağlanan olanaklardan yararlanamayan ve bu nedenle yabancı sermayeye yenik düşen yerli sermaye ya ortadan çekilmek, ya da yabancılarla işbirliği yaparak varlığını korumak durumunda kalacaktır. Bu nedenle demiryolları, limanlar, elektrik, havagazı ve su işletmeleri, Avrupalılar tarafından kurulup yönetilmiştir. Trakya ve Ege'de demiryollarını Fransız ve İngiliz, boraksı İngiliz, Zonguldak ve Ereğli kömürlerini Fransız şirketleri işletmiş, İstanbul'un elektrik, su, tramvay işlerini Fransız şirketleri yürütmüştür.

Çöküşün nedenleri kadar büyüklüğüne de baktığımızda, İmparatorluktaki üretim ilişkilerini, kendine yeterli ve çözülmeye karşı dirençli olan asya biçimiyle özdeşleyerek geri kalmışlığımızı açıklayan ve geri kalmışlığın gerçek nedenleri olan Kapitülasyonları, 1838 Ticaret Anlaşmasını, borçları ve faizlerini, Düyunu Umumiyeyi, Reji İdaresini ve bunların yıkıcı etkilerini bilmezlikten ve görmezlikten gelenlerin, bugün, sermayenin yerlisi-yabancısı kalmadı diyen, "geri kalmışlığın" simgesi saydıkları yüzyıldır yoksul halkın emeğinden yaratılan sanayi kuruluşlarımızı, ülkemiz topraklarını, bankalarımızı, İmparatorluğu çökerten yabancı sermayeye peşkeş çeken, geleceğimizi IMF'ye ve Dünya Bankasına ipotek edenlerin arkasında saf tuttuklarını görmek o denli doğal

ve o denli elem verici.

SORU 7. — "Kemalist devrim, yabancı işgale son verdiği ve feodal devleti devirdiği ölçüde demokratik bir devrimdir, ama temelde feodal toprak mülkiyetin koruduğu için de, demokratik devrimi tamamlamamış bir devrim" olduğunu ileri sürüyorsunuz. Devrimin tamamlanmaması nesnel koşulların sınırlılığından mı kaynaklanmıştır? Yoksa sorun Kurtuluş Savaşı'nı gerçekleştiren siyasi ttifakın yapısından mı kaynaklanmaktadır?

YANIT — Sorunuzu yanıtlamadan önce, kırsal alanda, Cumhuriyetin kucağında bulduğu, ya da İmparatorluktan Cumhuriyete devreden toprak mülkiyet biçimlerini kısaca belirlemek gereği var.

1. — İmparatorluktan Cumhuriyete Devreden Toprak Mülkiyet Biçimleri

(1) Yukarda da belirtildiği gibi, İmparatorlukta özel mülk topraklar ile miri mülk toprakların miras ve intikali, birbirinden farklıydı. Özel mülk topraklar şer-i miras hukukuna göre, miri topraklar örfi hukuka göre intikal ediyordu. Şeri hukuk, islam dini ilkelerine bağlı olduğu için değişmemiş, örfi hukuk, sürekli değişmiştir.

Miri toprağı, tam-çift, yarım-çift vb. büyüklüklerde "daimi ve ırsen kiracı" olarak tasarruf eden köylü öldüğü zaman, bu tasarruf hakkı, oğlu varsa oğluna intikal etmekte, oğlu yoksa, sipahi, ölen köylünün toprağını bir başkasına tapulamaktaydı.

Başlangıçta babadan yalnızca oğula intikal eden tasarruf hakkı, daha sonra oğlu olmadığı takdirde kızına verilmeye başlanmıştı. 1274 (1858) Arazi Kanunuyla, oğlu ve kızı olmayanın, babasına, yoksa anasına intikali kabul edilmişti.

1274 (1858) Arazi Kanunu ve bunu izleyen yasalar, "daimi ve ırsi kiracı" olan köylünün tasarruf hakkının, borcuna

karşılık zaptedilmesine, giderek bu hakkın satışa çıkarılmasına olanak sağlayacak, dolayısıyla, "mülk toprakların satışı ile miri toprakların ferağı arasında büyük bir fark kalmayacak"tı. (Barkan, "... 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi", *Tanzimat*'tan ayrı baskı, s. 65.)

25 Şubat 1328 (1910) tarihli kanun ile, köylünün tasarruf hakkının ipotek edilmesine, borcuna karşılık satılığa çıkarılmasına olanak tanınmış, 1329 (1911) tarihli Emvali Gayrimenkullerin Sureti Tasarrufuna Dair Kanunla da, köylünün, memurun izni olmaksızın, miri toprak ve vakıf toprak üzerindeki tasarruf hakkını devretmesi, icara vermesi, ödünç vermesi ya da borcuna karşılık göstermesi yasallaşmıştı.

Bir başka anlatımla, Cumhuriyetten önce, çıplak mülkiyeti devlete ait, yani miri olan toprağı, "daimi ve ırsi kiracılık"la tasarruf eden köylünün bu hakkı, giderek elinde bulundurduğu toprağın sahibi olmakla örtüşmüş bulunuyordu.

Medeni Yasa (14 Nisan - 4 Ekim 1926), İmparatorluktan devralınan toprak mülkiyet biçimlerinden herhangi birine kesin ya da açık olarak son vermemiş olmakla birlikte, yalnızca özel mülk toprakların devir ve intikaline ilişkin hükümler içerdiği için, miri toprakların tasarrufuna ilişkin hususlar da, özel mülk topraklar çerçevesinde yürütülmüştü. Medeni Yasaya göre, devlet, mutasarrıfı bulunan araziyi, mutasarrıfından alamaz, satamaz ve bu araziden dolayı davacı ve davalı olamaz. Toprağı tasarrufunda bulunduran köylü, Medeni Yasada özel mülk topraklar için belirtilen hükümlere uygun biçimde, hakkını devretme, bu hakkın özel mülk gibi varisleri arasında paylaşma olanağına sahip olmuş ve sonuç olarak, tasarrufunda bulundurduğu toprağın mülkiyetinin fiilen sahibi durumuna gelmiştir.

Medeni Yasadan bir yıl önce, 17 Şubat 1925'te yayınlandığı gün yürürlüğe giren "Aşarın İlgasıyla Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkında Kanun" ile, aşar vergisi kaldırılıyor, gene Medeni Yasanın yayınlanacağı tarihten (4 Ekim 1926) önce, 29 Mayıs 1926'da yürürlüğe giren 837 sayılı yasayla, tasarrufunda bulundurduğu toprağı üç yıl üstüste ekmeyen

köylünün elinden toprağının alınmasına son veriliyordu. Yasadaki söylemiyle, ırsen kiracı olarak "fer"i zilyet" olan köylü, malik sıfatıyla "asli zilyet" durumuna gelmişti.

(2) İmparatorlukta, şer-i miras hukukuna göre varislerine intikal eden özel mülk olan topraklar, 1) Anadolu beyliklerinden intikal eden ve azçok soy asaletini devam ettirmekte olan ve özel mülk olarak benimsenen topraklar, 2) fethedilen topraklardan özel mülk olarak ayrılan topraklar, 3) saray tarafından şu ya da bu nedenle miri topraklardan bağış olarak verilerek ya da satılarak özel mülk haline dönüşen topraklar; 4) timar rejiminin bozulmasıyla birlikte, miri topraklardan ayrılarak satılan, ya eski sipahileri ya da mültezimler tarafından mülk edinilen topraklardı.

Özel mülk topraklar, şeri miras hukukuna göre, mirasçılar arasında paylaştırılıyordu. Hisse sahipleri ise, koca, karı, dede, kız, oğulun kızı, ana-baba bir kardeşler, bababir kardeş, anabir kardeş, ana ve nineydi.

Mülk topraklarda, bir başka deyişle mülk timarlarda, sipahi timarlarında olduğu gibi işlediği toprağın tasarruf hakkına ırsen sahip olan köylü, Cumhuriyette "ortakçı" konumuna gelecekti.

(3) Vakıf topraklara gelince:

Vakıf, taşınır ve taşınmaz bir malın mülkiyetinin, hapsedilmesidir. Haczedilen mal satılamaz, borca karşılık hapsedilemez, varisler arasında paylaşılamaz.

Bizi burada ilgilendiren büyük vakıf topraklardır. Vakfedilen topraklar, bazan bir kasabanın bütün köylerini kapsar, bu toprakların rant ve gelirleri, vakfa belirlenin hizmet için harcanırdı. Genel olarak tekke, medrese ve benzeri dini kurumlara tahsis edilen vakıfların gelirleri, bu kurumlarda görevli şeyh, derviş, hoca ve hizmetliler ile medrese öğrencilerinin giderlerini karşılıyordu.

Bu açıdan vakıflar, feodal ideolojiye temel oluşturmuş, feodal sistemin dinsel, hukuksal ve siyasal kadrosu genel olarak buralarda yetişmişti. Anadolu'da Hacıbayram Veli, Hacıbektaş, Mevlevi tekkeleri, Vakıf topraklar bakımından başta

gelenler arasındaydı. Hacıbektaş'ta, gelirleri Hacıbektaş tekkesine vakfedilmiş 362 köy, gene aynı bölgede Çelebilik tekkesinin 80 köyü vardı. Sipahi timarında olduğu gibi, Vakıf toprakları, köylü aileler tarafından tam-çift, yarım-çift vb. büyüklüğünde işletilmekteydi.

Timar sisteminin çözülmesiyle, Vakıf timarların, askeri yükümlülüğü kendiliğinden sona ermiş, toprağı tasarrufunda bulunduran köylü aileler, Cumhuriyette, aşarın kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması ve 1925'te çıkartılan Vakıflar Kanunu sonucunda, sipahi timarlarında olduğu gibi, ekip biçtikleri toprakların sahibi durumuna gelmişlerdi.

(4) Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, savaşa katılma yükümlülükleri açısından aşiretler ve beylikler timar statüsündeydiler. Timar sisteminin çözülmesine koşut olarak, aşiret ve beyliklerin timar statüsünde savaşa katılmaları sona ermiş, Tanzimatın doğuya uygulanmaya başlaması sürecinde, iç işlerinde muhtar ve alem sahibi olan beylik beyleri, gerek beylik sınırları içerisinde bulunan aşiret ve topluluklarla, gerek merkezi devlet ile çatışmış, 1846'da Bedirhan bey hareketi, beyliklerin sonu olmuştu. 19. yüzyılın son çeyreğinde aşiretler, askeri yükümlülüklerini Hamidiye Alayları bünyesinde üstlenmişlerdi.

İmparatorluktan Cumhuriyete devreden toprak mülkiyet biçimleri genel çizgileriyle böyleydi. Şimdi, kırsal alanın demokratikleşmesiyle ilgili sorunuzu, feodal ve yarı-feodal ilişkilerin tasfiyesiyle ilgili siyasal görüşlerin yasamaya ve uygulamaya yansıyan yönleriyle açıklayabiliriz:

2. Çiftçiyi Topraklandırma ve Yarı-Feodal İlişkileri Tasfiye Çalışmaları ve Sonuçları

1929'da, "çiftçiye arazi vermek de hükümetin takip etmesi lazım gelen bir keyfiyet" olduğunu dile getiren Kemal Atatürk, 1937'de TBMM'ni açış konuşmasında, ülkede topraksız çiftçi bırakılmaması görüşünü yineleyerek, ilk kez, "büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işleyebilecekleri arazi genişliği-

nin sınırlanması gerektiğini" belirtmişti. Aynı yıl TBMM'ne sunulan hükümet programında da "büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin arazi genişliğinin sınırlandırılacağı" görüşüne yer verilmiş, ama sorun anayasa değişikliğiyle geçiştirilmişti.

11 Haziran 1945'te, 4753 sayılı "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" çıkacak, ve bu kanun, özel (ve tüzel) kişilere ait toprakların 5.000 dönümünün üstündeki kısmının kamulaştırılmasını (madde 14/c), "topraksız ve az topraklı olan ortakçılar, kiracılar veya tarım işçileri tarafından işlenmekte bulunan arazinin (...) bu çiftçi ve işçilere dağıtılmak üzere kamulaştırılması"nı (madde: 17) öngörecekti.

Kamulaştırılacak toprakların büyüklüğünün belirlenmesinde ise iki kriter gözetilmişti. Biri, özel (ve tüzel) kişilere ait toprakların 5.000 dönümünün üstündeki kısmın kamulaştırılmasına ilişkindi (madde 14), ikincisi, ortakçı, kiracı veya tarım işçileri tarafından işlenen topraklarda, bu toprakların dağıtıma esas tutulan miktarın üç katı toprak sahibine bırakılıyordu (madde: 17). Toprak sahibine bırakılacak olan arazi 50 dönümünden az olmayacaktı.

Yasaya karşı olanların ve özellikle feodal nitelikte ortakçı, kiracı ve tarım işçisi çalıştıran büyük toprak sahipleri (örneğin Emin Sazak), ortakçıların işledikleri toprakları işleyen çiftçi ailelerine verilmesine karşı çıkıyor, Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatiboğlu ise, 17. Maddenin "bu kanunda gerçek inkılabı yapacak madde olduğunu" savunuyordu.

Yasada "orta arazi mülkü"n, 501'den 5000 dönüme kadar olan arazi olarak nitelenmiş olması da, Tarım Bakanı Hatiboğlu'nun eleştirisine neden olacak, "memleketimizde hakikaten üçbin dönüm, beşbin dönüm, onbin dönüm arazisi olanlar vardır" diyecek ve ekleyecekti: "Ama bunların çoğunun arazisi parça parça ortakçılara verilmiş vaziyettedir, ve bunun için köylülerimizin bir kısmı az topraklı ve topraksızdır." (*Ulus*, 7.6.1945.)

Başbakan Saracoğlu tarafından Meclise verilen yasa tasarısının gerekçesinde, ortakçılık üzerinde ayrıca durulmakta, İmparatorluktan Türkiye'nin devraldığı ortakçılıkla ara-

zi işletme şeklinin "kısmen timar ve zeamet sistemlerinden azma bir sistem" olduğu, "bunun yurdumuzda türlü tipleri" bulunduğu belirtilerek, ülkemizde "hukuki esaslara dayanmayan", "iktisadi ve içtimai münasebetlerin teamüllere göre yürütüldüğü" bir "ortakçılık"ın bulunduğu görüşüne yer veriyordu.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1946 Seçim Beyannamesinde, "Türk köylüsünü serf halinden kurtarmayı ana davaları olarak" nitelemişti. (Resmi Gazete, 10 Temmuz 1946, sayı: 6362, s. 10930.)

İskan Kanununun tartışılması sırasında, 1934'te, genel nüfusun 15,7 milyon olduğu bir dönemde, o günün İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, bugün memleketin beş milyon nüfusu (yani genel nüfusun (15.721) üçte-biri, tarımsal nüfusun yaklaşık yarısı) başkalarının toprağında çalışmaktadır. Bunları topraklandırmak bizim en birinci borcumuzdur." (*Hakimiyeti Milliye*, 15 Haziran 1934) diyor, ve 1945'te, Tarım Bakanı Hatipoğlu, "hakiki demokrasi"nin, "geçimini çoluğu çocuğu ile başkasına bağlanmadan kendi toprağından çıkaran köylülerin bu memlekette çoğalmasında aranması" gerektiğini (*TBMM Tutanak Dergisi*, c. 17, sayı 97, s. 6.) dile getiriyordu.

Çiftçiyi Topraklandırma Yasası, büyük topak mülkler açısından kapitalist-öncesi yarı-feodal ve feodal işletme biçimleri ile, tarıma sermaye yatıran ve ücretli işçi istihdam eden kapitalist tarım işletme biçimleri arasında, mülkiyet açısından, kapitalist-öncesi mülkiyet biçmlerini tasfiye etmeyi ve kapitalist tarım işletmesinin önünü açmayı amaçlamış; üretici köylü açısından, ortakçılık, kiracılık ve (marabalık, azaplık, ırgatlık, yanaşmalık, yarıcılık gibi mevsimlik, yıllık ya da ömürlük ve geleneksel) tarım işçiliği gibi, feodal ve yarı-feodal toprak sahibine bağımlı ve toprağa bağlı ortakçı ile ve (ürün-rantla simgelenen) ortakçılığın para-ranta dönüşmüş biçimi olan kiracılığın tasfiyesi amaçlanmıştı. Bu anlamda da yasada kırsal alanın demokratikleştirilmesi özelliği ağır basıyordu.

Çiftçiyi Topraklandırma Yasası tüzüğünün yayınından

birkaç ay sonra, Başbakan Hasan Saka, "devlete ait arazinin ilk önce dağıtılacağı" konusunda güvence verecek (*Resmi Gazete*, 14 Ekim 1947, sayı: 6732), özel toprakların kamulaştırılması bir dizi kurala bağlanarak zamana yayılacaktır. Özellikle yasanın ortakçılığı tasfiye etmeyi amaçlayan 17. maddesinin "orta işletmenin kalkmasına" neden olacağını, "bütün iş hayatını felce uğratacağını", mülkiyet rejimi güvencesini sarsacağını, seksen-yüzbin aileyi mağdur edeceğini söyleyerek, yasaya karşı çıkmış bulunan Cavit Oral'ın, bu yasayı uygulamakla görevli Tarım Bakanlığına getirilmiş olması, 17. maddenin 12 Mart 1950'de, yani CHP iktidarında yürürlükten kaldırılması, CHP olarak siyasal iktidarın da kırsal alanın demokratikleştirilmesi konusundaki görüşlerinin aşındırılmış olduğunu ortaya koyacaktı.

Çiftçiyi Topraklandırma Yasasının öz çocuğu olan, yani bu yasayı gerekçe göstererek CHP'den ayrılan Bayar-Menderes-Koraltan-Köprülü dörtlüsünün kuracağı Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950'de iktidara gelecek, 27 Mayıs 1960'a değin iktidarda bulunduğu on yıl içersinde, bu yasaya bağlı olarak, topraksız ve az topraklı köylüye 18.737.536 dönüm toprak dağıtılacaktı. Dağıtılan toprakların %96,6'sı hazine arazisi, %2,6'sı vakıf vb. arazisi, %0,5'i de özel araziydi.

Bir başka deyişle, bazı topraksız ve az topraklı köylüler, bu yasa yoluyla, ortalama 50 dönüme yakın toprağın sahibi olmuşlardı, ama bunlar, feodal ve yarı-feodal büyük toprak mülklerin kucakladığı köyler içersinde, bu toprakları ortakçılık sistemine göre işleyen topraksız çiftçi aileler değildi.

Yani yasayla, demokratikleşme açısından amaçlanan, "ortakçı, kiracı ve tarım işçisi" olarak belirlenen, toprak sahibine bağımlı ve toprağa bağlı köylü aileler, bu bağımlılıktan kurtarılmamış, işlediği toprağın sahibi de olamamıştı.

1961 Anayasasının 37. maddesinde, devletin, topraksız ve yeterli toprağı bulunmayan çiftçiyi topraklandırmak amacıyla gereken önlemleri alacağı yer almış, bu madde doğrultusunda, 1961-1970 yılları arasında 8 toprak reformu yasa tasarısı hazırlanmış, ama hiçbiri yasalaşmamıştır.

26 Temmuz 1972'de "Toprak ve Tarım Reformu Ön Tedbirler Kanunu" ve 19 Temmuz 1973'te "Toprak ve Tarım Reformu Kanunu" yürürlüğe girecek, başka şeyler yanında, "topraksız ve az topraklı çiftçi ailelerinin yeter gelirli aile işletmeleri haline getirilmeleri için topraklandırılmaları, donatılmaları, desteklenmeleri ve örgütlenmeleri" amaçlanacaktı.

Burada bizim dikkatimizi çeken Çiftçiyi Topraklandırma Yasasının bir bakıma demokratik belkemiğini oluşturan ortakçılık ve ortakçı statüsündeki kiracılık ve tarım işçiliği gibi kapitalist-öncesi ilişkilerden günümüze kalan çiftçi ailelerin toprak sahibine bağımlılığına son verecek bir topraklandırma yöntemine yer verilmemiş olmasıdır. 1 Kasım 1973'te yasanın pilot bölge olarak Şanlıurfa'da uygulanacağı açıklanacak, Nisan 1974'te, CHP-MSP koalisyonu döneminde uygulama doğrultusunda özverili bir çalışma başlatılacak, Karayolları, TEK, DSİ, Zirai Donatım Kurumu harekete geçirilecek, sulama çalışmaları hızlandırılacak, kooperatiflerin kullanımı için yüzlerce traktör, biçer-döver, tarım alet ve makineleri, gübre ve ilaç satın alınacaktı.

Toprak ve Tarım Reformu eski müsteşarı Saim Kendir'in anlatımına göre, Çiftçiyi Topraklandırma Yasasıyla 25 yılda 50 bin dönüm özel mülk toprak kamulaştırılmıştı, 20 günde 50 bin dönüm özel arazi kamulaştırılıyordu. 75 bin aile toprak edinmek için başvurmuştu. 1 Haziran 1975'te gerçekleştirilmesi planlanan ilk dağıtımda, 5 bin aileye toprak dağıtılacak ve bunlar Toprak ve Tarım Reformu Kooperatiflerinde örgütleneceklerdi. 1.600.000 dönüm toprak kamulaştırılmıştı, dağıtılacak 1.100.000 dönüm kadar da hazine toprağı vardı. 35-40 bin aile topraklandırılacak duruma gelmişti.

CHP-MSP koalisyonu dağılmış, yerini Adalet Partisi - Milli Selamet Partisi - Milliyetçi Hareket Partisi, yani "Milliyetçi Cephe" koalisyonu almış (31 Mart 1975), reform çalışmaları yavaşlatılmış, askıya alınmıştır.

10 Mayıs 1977'de 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Yasası biçim yönünden, yani Senatoda, yasa maddeleri tek tek değil, toplu olarak oylandığı için Anayasa Mahkemesi ta-

rafından iptal edildi. Mahkemenin yeni yasa için belirlediği bir yıl sonunda da yasa çıkmadı.

Şunlar da eklenmeli ki, gerek "Toprak ve Tarım Reformu Ön Tedbirler Kanunu" (1972) ve "Toprak ve Tarım Reformu Kanunu" (1973) yürürlüğe girmeden önce, 28.6.1966'da, 100 dönümden fazla topakların zilyedi adına mülk olarak tapulanmasına olanak sağlayan Tapulama Kanunu yürürlüğe girmişti.

1950'de çıkarılan 5602 sayılı Tapulama Yasası ile 100 dönüme kadar olan arazinin zilyedi adına mülk olarak tapulanması için aranan belgeler, bu kez, 100 dönümden fazla toprakların zilyedi adına mülk olarak tapulanması için yeterli sayılıyordu.

Üst sınırı açık bırakılmış 100 dönümden fazla toprakların zilyedi adına tapulanması için aranan belgeler arasında, özellikle büyük arazilerin padişahlar tarafından geliri tahsis edilmiş mütevelli, sipahi, mültezim temessük veya senetleri vardı. Bir yandan imparatorluktan cumhuriyete devreden büyük özel mülklerin, kamulaştırılarak bu toprakları ortakçılıkla işleyen çiftçi ailelere verilmesi için yasa çıkartılırken, öbür yandan, aynı çiftçi aileler, imparatorluktan cumhuriyete devreden ve fiilen kendi mülklerine dönüşmüş bulunan toprakların işgalcisi durumuna düşürülüyordu.

Reform Yasası karşıtı ikinci bir yasa, 22 Kasım 1984'te çıkarılan 3083 sayılı "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu"ydu. Anavatan iktidarında çıkarılan bu yasa, "Mülga 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanununa göre yapılan uygulamalarda kendilerinden toprak kamulaştıranların, (...) kanunun 'Sahibine Uygulanacak Araziye İlişkin Hükümleri' uygulanmaya" başlanacaktı. Yasada, "aile başına" yaklaşık 1000 dönüm olan sahibine bırakılacak arazi miktarı, bu yasayla, "kişi başına" 2000 dönüme çıkarılmıştı.

Bu son bölümü, 11-12 Kasım 2005'te Şanlıurfa'da gerçekleştirilen Toprak Reformu Kongresine sunduğum bildiriden aktardığımı belirteyim. Çünkü, (demokratik) devrimin ta-

mamlanmamasının nedeninin, nesnel koşulların sınırlılığından mı, Kurtuluş Savaşını gerçekleştiren siyasal ittifak içindeki ayrılıklardan mı kaynaklandığı sorusunu, yukardaki özet oldukça aydınlatıyor.

Benim yazılarımdan alınmış olan "Kemalist devrim yabancı işgale son verdiği ve feodal devleti devirdiği ölçüde demokratik bir devrimdir, ama temelde feodal toprak mülkiyetini koruduğu için de, demokratik devrimi tamamlamamış bir devrim" olduğunu belirttiğim sözlerime ekleme yapmak isterim.

Kemalist devrim, yalnızca feodal devleti devirmedi, devirdiği, aynı zamanda "teokratik" devletti. "Laiklik" demokratik devrim açısından çok daha önemliydi. Bunu belirtmek isterim. Kırsal alanda, feodal ve yarı-feodal toprak mülkiyetinin, devrimci demokratik yöntemlerle tasfiye edilmemiş olması, çok partili ve parlamenter yaşama uyarlanmış bir teokrasinin yeşermesine, kökleşmesine, gövdelenip dallanmasına ve bir yanıyla laiklik olan ağacını bir asalak gibi sararak ve özsuyunu emerek içinden kuruttuğu ölçüde, kendisinin güçlenmesine yolaçtı. Dinsel gericilik, emperyalist gericilikle tam da bu kavşakta buluştu, kucaklaştı ve demokratikleşme ışığı, "nur", "ampul", "ışık" ve "ışıkevleri" ile giderek daha fazla karartıldı, karartılıyor.

> SORU 8. — Teorik olarak burjuva demokratik devrimin tamamlanması için iki temel araca ihtiyaç vardır. Bunlardan birincisi toprak reformuyla ağa ve derebeylerin ekonomik egemenliklerini kırmak, ikincisi ise ticaret burjuvazisini sanayi burjuvazisine dönüştürerek kırsal yapıya dönüştürmektir. Türkiye'de siyasal irade bu iki dönüşümü ne düzeyde gerçekleştirebilmiştir? 1960'lı yıllardan günümüze bu feodal yapıların tasfiye edildiğinden söz edilebilir mi?

YANIT — Başlıbaşına bir konuşma konusu olmak gereken sorular bunlar. Ama kısaca belirtmek isterim.

Ben, Kemalist devrimi, sınıfsal açıdan burjuva demokratik devrim olarak değil, küçük-burjuva demokratik devrim olarak niteledim. Kurtuluş Savaşına öngelen yıllarda 1913'te yapılan sanayi sayımlarında, sanayi kuruluşları büyük ölçüde yiyecek ve giyecek sanayisiyle sınırlıdır ve bunlar en çok beş-on işçiyi çalıştıran yapımevlerinden başka birşey değildir. Ülkede, "burjuva" sözcüğüyle ifade edeceğimiz, demiryolu, elektrik, havagazı, tramvay, kömür işletmesi gibi kuruluşlar yabancıların elindedir. Osmanlı Bankası ve Galata Sarraflarını, etkinlikleri açısından sanayi sermayesinin uzantısı/öğesi saymak da olanaksızdır.

Batıda, özellikle örnek alındığı Fransa'da gerçekleşen burjuva demokratik modele göre bir cumhuriyet kurulduğu için, bunu, "burjuva demokratik" olarak nitelemek pek yanlış olmaz. Ama Kongre—Heyeti Temsiliye—Meclis dönemleri ve Kurtuluş Savaşıyla temellendirdiğimiz Cumhuriyetin yol haritasını, kendi somut sınıfsal temeline oturttuğumuz zaman, burada, "burjuva demokratik" devrimden değil, sermayeyi ve emeği kendisinde birleştiren ve özellikle köylülüğü kucaklayan bir küçük-burjuva "demokratik devrim"den sözetmek daha doğru olur, bu, Cumhuriyetin "halkçı" kimliğini açıklamaya da daha elverişlidir.

Toprak—emek—sermaye üçlüsü sözkonusu olduğunda, "mobil" olan sermayedir. Emek, her ne kadar "mobil" olsa da, toprağa ya da emeğin istihdam edildiği yere bağlıdır. Burada, toprağı kaybeden bağımsızlığını kaybetmiş olur. Özellikle Kurtuluş Savaşı sürecinde. Bugün de öyledir: toprağını satarak da olsa kaybeden ulus, ulusunu ve ulus-devlet olarak devletini yitirir. Emeğini kendi toprağında istihdam edemeyen bir ulus, yalnızca bağımsızlığını değil, ulus olma niteliğini, ulus olarak kazandığı bağımsızlığıyla birlikte yitirir.

Ama ulus olmak, ulusun üyesi olmakla olanaklıdır. Birey, ancak, aşiretine bağlı ve bağımlı olmaktan, tarikat ve cemaatine bağlı ve bağımlı olmaktan, emeğini istihdam ettiği toprağına bağlı ve toprağın sahibine bağımlı olmaktan özgürleştiği, yani özgür birey haline geldiği zaman ulusun üyesi

olur. Özgür birey, kararlarını ve seçimini kendi özgür istenciyle belirleyen bireydir. Tarikatının, şeyhinin siyasal iradesini belirlediği, aşiret reisinin , toprak sahibinin yönlendirdiği birey, özgür birey değildir. Bir birey, hem tarikatına, ya da aşiretine, ya da toprakbeyine bağlı, hem de ulusun özgür bireyi anlamında üyesi olamaz. Kuşku yok ki, burada, kimlik cüzdanından değil, özgürleşmiş ve kendi seçimini kendi özgür iradesiyle gerçekleştiren bireyden sözediyoruz.

Demokratikleşme, benim anlayışıma göre, bireyin maddi ve manevi bağımlılığından kurtulması, bağımsız özgür bireylere dönüşmesi demektir. Bu, aynı zamanda uluslaşma, ve süreç anlamında uluslaşmanın tamamlanması anlamına gelir. Şöyle de diyebiliriz: demokratikleşme = uluslaşma. Doğal ki, uluslaşma, ulus olarak bağımsız olmakla olanaklıdır.

Demokratik devrimin tamamlanması için belirttiğiniz ikinci ölçüt olarak, "ticaret burjuvazisini sanayi burjuvazisine dönüştürerek kırsal yapıya dönüştürmek" gerektiği görüşündesiniz.

Ben, bu sorunuzu, soruyla yanıtlamak isterim: Kırsal alanın demokratikleşmesi, "ticaret burjuvazisinin sanayi burjuvazisine dönüştürülmesi" biçiminde, ve özellikle de ticaret burjuvazisi sanayi burjuvazisine dönüştüğü zaman kırsal yapıyı dönüştüreceği biçiminde ifade edilebilir mi?

Marx, tefeci ve ticaret sermayelerinin kapitalist-öncesi sermayeler olduğunun altını çizer. Kapitalist-öncesi ticaret sermayesi, bir malın alınıp satılmasıyla sınırlıdır. Ticaret sermayesinin karını, bir malın alınan fiyatı ile satılan fiyatı arasındaki fark belirler.

Kapitalist üretim ise, sermayenin üretime girmesiyle karakterize edilir. Sanayi sermayesi, üretime giren sermayedir. Kapitalist biçimde, üretime, sermaye, artı-değer üretmek amacıyla girer. Sermaye sahibi, üretim araçları ve emek-gücü satın alır, yeni bir ürün üretilir. Bu ürün, kapitalistin bu ürünü üretmek için satın aldığı geçmiş ve canlı emekten fazla bir değer, artı-değer içerir.

Artı-değerin gerçekleşmesi, üretilen ürünün, yani tüketi-

ciye değin uzanan bir dizi alıcı ve satıcı zincirinin devreye girmesiyle olanaklıdır. Bu sürece, ister kredi biçiminde olsun, ister para biçiminde olsun katılan sermaye/sermayeler, bu artı-değerden pay alırlar. Bir başka deyişle, burada, ticaret sermayesi, üretime giren sanayi sermayesinin bir öğesidir ve kapitalist-öncesi ticaret sermayesinden nitelik bakımından ayrılır. Dolayısıyla "kırsal yapıyı dönüştürecek" olan "ticaret burjuvazisinin sanayi burjuvazisine dönüşmesi" yerine, kırsal alanın sanayileşmesi demek daha doğru olur.

Aslında kırsal alanın demokratikleşmesi, tek başına tarımsal emekçinin toprağa bağlılıktan ve toprak sahibine bağımlılıktan kurtulmasıyla gerçekleşmez; bu, kırsal emekçinin demokratikleşmesinin olmazsa olmaz koşuludur. Kendi toprağını işleyen ve bu bakımdan bağımsız sayılmak gereken köylü ailelerin demokratikleşmesi, ancak, doğal ekonomiden meta ekonomisine geçmekle olanaklıdır. Yerel pazar için değil, ulus ölçeğinde genel ve yaygın anlamda pazar için meta üreten ve meta tüketen köylü ailesini, uluslaşma ve demokratikleşme ayracı içersine almamız gerektiği gözardı edilmemek gerekir. Çünkü, kendileri birer kapitalist işletme olmamakla birlikte, sermayenin iç pazarı ele geçirmesi ölçüsünde, köylü, ailesiyle birlikte, dolaylı olarak, sermayenin işçisi konumuna girer.

Hemen burada, Marx'ın, benzeştirerek açımladığı gibi, bu meta üreten ve meta tüketen küçük üretici köylüyü kapitalist, işletmesini de kapitalist-işletme olarak algılayacak olursak, bu köylü ailesi, ürettiği üründe, toprağının rantını, sermayesinin karını, emeğinin ücretini gerçekleştirmiş olmak gerekir. Ama küçük-üretimde, büyük ölçekli kapitalist tarım işletmelerine oranla emek-üretkenliği düşüktür. Köylü ailesinin ürettiği ürün kapitalist işletmede üretilen ürün ile ulusal pazarda, özellikle de makine, gübreleme, sulama ve tohum bakımından emek üretkenliğinin en uç noktasında bulunan büyük işletmelerde üretilen ürün ile uluslararası pazarda karşı karşıya geldiği zaman, ürününün fiyatında, sırasıyla ve duruma göre, toprağının rantını gerçekleştiremez,

sermayesinin karını gerçekleştiremez, emeğinin ücretini tam olarak gerçekleştiremez, yoksullaşır. Lenin'in anlatımıyla bu, acılı bir yoksullaşmadır.

Köylü ailesini, bitkinleştiren, yoksullaştıran, bir başka deyişle üretim araçlarından yalıtarak salt emek-gücü satıcısı durumuna düşüren sermayenin, ulus ölçeği içersinde, bu üreticiden sağladığı ve biriktirdiği değer ile, ona istihdam olanağı da sağlamış olması gerekir. Bu istihdamı sağlayamadığı zaman, —ki, bu değeri emen sermaye ülke içersinde olmadığı ve emilen değer ölçüsünde ulusal ölçekte yeniden-üretim genişlemediği için—; kapitalist biçim, üretici güçlerin gelişmesinin engeli haline gelmiş olur. "O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar." (Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'ya "Önsöz", s. 39.)

Sanırım, çizmeden yukarı çıkmaya başladım.

Son Sözler

Uzattım. Sizin bir sonraki sorunuzu yanıtlamaya yerim kalmadı, zamanım hiç kalmadı. Ama hem yukardaki tümcelerimi tamamlamak, ve hem de son sorunuzun ilk bölümünü oluşturan, "1980 sonrası neo-liberal politikalar, tarım alanında büyük toprak mülkiyetini temel zenginlik kaynağı olmaktan büyük ölçüde çıkardı; IMF ve Dünya Bankası politikalarıyla tarımdaki liberal politikalar, 24 Ocak kararlarıyla başlayan süreçte girdi fiyatlarını sürekli yükseltti ve iç ticaret hadleri tarım aleyhine genişledi." cümlenize yanıt olması için, Toprak Reformu Kongresine sunduğum bildiriden şu pasajları aktararak bitireyim:

"Sermayenin İlkel Birikimi ve Küçük Köylülük'e İkinci Ek" adlı yazım Eylül 2000'de yazılmıştı ve "İçerim Yanıyor Aney..." üst başlığını taşıyordu. Bu yazı, Korkut Boratav'ın "Türkiye'yi kim yönetiyor?" (*Cumhuriyet*, 2 Şubat 2000, 9 Şubat 2000, 16 Şubat 2000) diye sorduğu yazılarına gönderme yaparak başlıyordu.

Boratav, "Ankara'da, bakanlıkların, müsteşarlıkların

toplantı salonlarında" "Amerika'dan gelen birtakım insanların Türkiye Cumhuriyetinin yüksek bürokratları ile biraraya gelerek", "Türkiye tarımının geleceğini, çiftçinin, köylünün kaderini belirleyecek politika modelleri inşa ettiklerini, kanun taslakları oluşturduklarını" yazıyor, "birtakım yabancı uzmanların", "IMF'ye verilen niyet mektubunun içerdiği çizgiler doğrultusunda milyonlarca çiftçi ve köylüyü piyasa güçlerine teslim ederek Türkiye tarımını gerileten süreçleri hızlandırma çabası içersinde" olduklarını belirtiyordu. Sıradan iki bürokratın adını yazarak, bunların imzalarını taşıyan "niyet mektubu"nda, başka şeyler yanında, (1) destekleme politikalarının 2001-2002 yılına kadar adım adım kaldırılacağını, (2) 2000'de hububat destekleme fiyatlarının dünya (Chicago Borsası) fiyatlarının %35'ini aşmayacağını, Türkiye adına IMF'ye sunulduğunu yazarak soruyordu: "Türkiye'yi kim yönetiyor?"

Ben de eklemiştim:

"Efendiler efendisi Korkut Boratav, Türkiye'de, neredeyse yetmiş yıla uzanan destekleme politikalarını fiilen rafa kaldırmak", "çiftçi ve köylüyü" "piyasa koşullarına, giderek dünya piyasasını belirleyen güçlere teslim etmek" için "modeller" oluşturan Dünya Bankası uzmanlarına "biraz yüzünüz kızarmıyor mu?" diye soruyor!

Boratav'la burada görüş ayrılığı içersinde olduğumuzu belirtelim. Çünkü yüzü kızaracak olan IMF ya da Dünya Bankası uzmanları değildi.

Üstelik sorun, ülkenin bağımsızlığı, geleceği ve ulusun gönenci açısından, yüz kızartıcılıkla açıklanamayacak denli de ağırdı ve bugün de ağırdır.

Eklemek isterim: Yanıtlayamadığım sorunuzda sormuşsunuz: seksen yıldan sonra hala bir toprak reformuna gerek var mı, yararı var mı, olanağı var mı diye. Yanıtlayayım: Zamanında kırsal alanın, yani bir bütün olarak köylülüğün demokratikleşmesi, maddi ve manevi olarak tamamlanabilmiş olsaydı, bugün, tarikat ve cemaatlerin kırsal alan üzerinden ülke yönetimine ağırlığını koydukları bir ülke haline gel-

mezdi. Kırsal alanın demokratikleşmesi tamamlanmış olsaydı, bugün köylülük çökmüş, ulus çözülmenin ve ülke dağılmanın eşiğine gelir miydi? Ya da bugün ulusal bayrağın bir yandan etnik ve bir yandan dinsel kimliklerle boyandığı bu süreçte, ulusun ulusal bayrağı etnik, dinsel, mezhepsel, tarikatsal, cemaatsal bayrakların altına çekilebilir ve, ulusal egemenlik gönderinde, Dünya Ticaret Örgütü, IMF, Dünya Bankası, NATO, Avrupa Birliği, Hilafeti Muhammediye sancakları arasında soldurulabilir miydi?

1-7 Nisan 2007, Ankara
Memleket, 2007/3, cilt: 2, sayı: 3

ULUSALDAN EVRENSELE NAZIM HİKMET*

Militan

Nazım Hikmet 19 yaşında Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesinde öğrencidir. En sevdiği gazel *Anti-Dühring*'idir Engels'in. "Konstruktivisto-marksist" romanın yazmak için "Hafızı *Kapital*" olmayı beklemektedir (1922). Lenin'in *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*'ini illüstre etmeyi (oyunlaştırarak görselleştirmeyi) de tasarlayacaktır (1926).

Devrim tutkusu, sanki bir bomba gibi kucağına düşmüştür: Bunun, militanca çığlıkladığı "*... hurra, hurra / hurra! / Geçti bize / diktatura!*" ya da, "*Biz SSSR / Biz ilk kızıl diktatura.* " dizelerinden fotoğrafını çıkarmak da olanaklıdır.

Yalnızca üç bilgin ve yalnızca üç devrimci değil, aynı zamanda çok büyük üç sanatkar olarak niteleyeceği Marx, Engels ve Lenin, ilk şiirlerinde daha çok "inkılap" ile özdeşleştirilen "ihtilal"ci özellikleriyle kucaklanır. *Anti-Dühring*, *Kapital*, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm* de öyle. Çünkü, biri

* Asya-Avrupa Dostluk Derneği'nin 3 Mayıs 2008 / cumartesi günü ODTÜ Mezunları Derneği Vişnelik Tesislerinde gerçekleştirdiği "Nazım Hikmet ile Bir Gün" etkinliğinde sunum.

felsefe ve sosyalizm, biri kapitalist üretim sürecini tahlil, biri de idealist felsefenin eleştirisi açısından bu üç yapıt, bilimsel sosyalizmin bilgi teorisi en yüksek yapıtlarındandır. Nazım'ın (yaşı kadar geldiği ortamda sosyalist kültürün düzeyi, dili gözönüne alınırsa), üniversiteye girdiği ilk yılda / yıllarda, bu yapıtları özümsediğini söylemek güçleşir.

Daha sonra (1947'de), işçi sınıfı ideolojisini seçerek sınıf değiştirdiğini yazacaktır. İlk yıllarda sınıf değiştirmesi, marksist felsefe, ekonomi politik ve bilimsel sosyalizmi özümsemiş olmasının bir sonucu olmamak gerekir. Bir militanın seçimidir bu ya da militanca bir seçimdir. Devrim anlayışı da, ilk yıllarında militanca bir coşku olarak kendini açığa vurur.

24 saatte 24 saat Lenin,
24 saat Marx
24 saat Engels,
yüz dirhem kara ekmek
20 ton kitap
(...)

Oku,
yaz
boz,
bağır,
çağır!
Bütün kuvvetinle nefes al...
Kafanda,
kalbinde,
etinde,
iskeletinde ihtilal...

İhtilal:
Gündüz-gece

("19 Yaşım", 1930)

Militanlaşan Nazım'da, dinginliğin yerini, devingenlik alır ya da doğal edilgenlik zihinsel atılıma dönüşür. Yükselişler, kimi zaman kucaklayacak kadar bize yaklaşır; inişler, gözden kaybolduğu zaman bile imgemizde bir süre kalır. Ses de öyle. Devrim tutkusu, silkelemiş, sarsmış, dönüştürmüştür şiirini.

Şöyle de denebilir: Nazım, sosyalist devrimin bilgisine ve bilincine tam varmadan, devrim devinimiyle coşmuş, yani devrimi militanca kucaklamıştır.

Devrimler Yumaklaşması

"Devrim" sözcüğünün, eski dilde iki anlamı olduğu bilinir: "ihtilal" ve "inkılap".

İhtilal'i, yığınların siyasal erki zor kullanarak ele geçirmesi olarak açıklamak olanaklıdır. Burada ayaklanan, proleterya ya da işçi sınıfıdır, işçi sınıfının öncülüğünde emekçi sınıf ve katmanlardır.

İnkılap'ı ise, "devrim" sözcüğüyle karşılıyoruz. Siyasal, toplumsal, hukuksal, ekonomik yapının devrimci dönüşümü olarak da nitelenebilir.

Sosyalist devrim, ekonomik açıdan üretim araçlarının burjuva özel mülkiyetinin yerini, toplumsal / ortaklaşa mülkiyetin almasıyla karakterize edilebilir.

Nazım'ın çağının, devrimler açısından, *burjuva demokratik* devrim, *küçük-burjuva demokratik* devrim (*ulusal demokratik* devrim) ve *sosyalist devrim* olarak üç devrimin içiçe geçtiği bir çağ olduğu gözardı edilmemek gerekir.

Nazım'ın, Sovyetlerde devrim kavgasını şiirlerinde kucakladığı yıllar ile proleterya diktatörlüğü süreci örtüşür.

Aynı yıllarda, Nazım'ın ülkesi, kan ve ateş içindedir. Bir başka deyişle, Sevr Andlaşmasıyla (10 Ağustos 1920) ve aynı gün yürürlüğe giren Üçlü Anlaşmayla, harita üzerinde paylaşılan ve paylaştırılan yurt topraklarını, düşman dört bir yandan işgal etmeye başlamıştır.

Büyük Millet Meclisinden (23 Nisan 1920) Cumhuriyete

giden ve kurtuluş savaşlarıyla taçlandırdığımız bu dönemi, Nazım, *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nda, daha sonra yazacaktır.

1920'li yıllarda, Nazım'ın, Türkiye'de, Sovyetler Birliği'ndekine *benzer* sosyalist bir devrim düşündüğünü, şiirlerinden çıkarmak zor olduğu gibi, sömürgecilik ile emperyalist paylaşımın içiçe geçtiği sömürgeci baskı ve emperyalist sömürü altında bulunan Asya ülkelerinde, Sovyetler Birliği'ndekinden *farklı* bir devrim düşündüğünü söylemek de olanaklı değildir.

1925'te yazılmış olan "Şarklı ve SSSR" şiirinden okuyalım:

Ben şarktan geliyorum!
Şarkın isyanını haykıraraktan geliyorum!
.....
Oraya tez dönmeliyim
Orda kızıl gömleğimle görünmeliyim.

Devrimci durum, nicel açıdan olduğu kadar nitel açıdan da, 1) Devrimin gerçekleştirildiği *Sovyetler Birliği'nde*; 2) Lozan Barış Andlaşmasını yeni imzalamış (24 temmuz 1923) ve Cumhuriyeti ilan etmiş (29 Ekim 1923), yani ulusal sınırların ve ulusal demokratik devrimin uluslararası düzeyde tescil edildiği *Türkiye'de*; 3) Sömürgeci / emperyalist paylaşımla içiçe geçen bağımsızlığın ve ulusallığın öne çıktığı *Şarkta* (*Doğuda*), yani devrimlerin üç ayrı ve farklı biçimleriyle yanyana ve kimi ülkede içiçe yaşandığı yıllarda, Nazım, ülkelerin iç ve dış koşulları kadar birbirinden farklı olan devrim aşamalarının ayırdında henüz değildir.

Milli Gurur / Ulusal Övünç

Uluslaşma sürecinde, birbiri içinde tohumlanan ulusallık ile evrenselliği, yani ulusal ile enternasyonal olanı, Nazım, "Şeyh Bedrettin Destanı"nı (1936) yazdıktan sonra düşün-

müş gibidir.

"Bedrettin Destanı"na "zeyl" (ek) olarak yazdığı "Milli Gurur"u, Nazım, *"Ne ah edin dostlar, ne ağlayın / Dünü bugüne / Bugünü yarına bağlayın!"* dizeleriyle bitirir. Bir bakıma yerelin ulusalla, ulusal olanın evrenselle buluşması bu dizelerde özetlenir gibidir.

"Zeyl"in yazılmasını ise, Nazım, şöyle anlatır:

"Simavne Kadısı Oğlu Bedrettin Destanı risalesinin dördüncü formasının makine tashihlerini sabahleyin matbaada yaptıktan sonra eve gelmiş, bu destanı yazmak için kullandığım notları, bir hapishanede geceleri doldurmuş olduğum hatıra defterimi gözden geçiriyordum. Artık son forması da baskı makinesi altında gidip gelmeye başlayan risaleme bir kelime bile ilave edemeyeceğimi biliyordum. Fakat bana bir şeyler unuttum gibi geliyordu. Bana öyle geliyordu ki, tek bir satır yazı yazdım, fakat bu satırın sonuna nokta koymasını unuttum."

Nazım, "Destan"ın sonuna koymasını unuttuğu noktayı arayıp dururken, Süleymaniye'yi görecektir. "Türk halk dehası"nı, "Türk emekçisinin yaratıcılığı"nı bulduğu Süleymaniye'yi, "minarelerinde beş vakit ezan okunmasına" ve "hasırlarına alın ve diz sürülmesine rağmen", "şeriat ve softa karanlığından kurtulmuş, hesaba, maddeye, hesapla maddenin ahengine dayanan" "maddenin ve aydınlığın mabedi" olarak niteler.

Nazım'ın Süleymaniye camisini algılayışını şöyle de açımlayabiliriz:

Kullanım amacından yalıtılmış olarak, taşın yaprak yaprak serpildiği, çiçeklerin taşın özdeğinde açtığı, minarelerinin gökkubbeyle kucaklaştığı ve maddesel estetiğin, en üst düzeyde somutlaştığı sanatsal bir yapıdır Süleymaniye camisi.

Süleymaniye camisi, bugün de estetik doyum sağladığımız değerler kümesi olarak algılanmakla birlikte, nesnel olarak belirtmek gerekirse, burada, estetiği belirleyen özü, dinsel olanı yadsıyamayız. Nazım'ın, Süleymaniye'yi, şeriat ve

softa karanlığından kurtulmuş, maddenin ve aydınlığın evi olarak nitelemesini, bir yanılgı olmaktan çok, dinsel olan ile şeriat ve softalığın birbiriyle özdeşlemiş olmasından kaynaklandığını düşünmek, sanırım yanlış olmayacaktır.

Bir başka anlatımla, caminin minarelerinde, şeriat ve softalığın değil, hemen her dinin ortak kuralı olan iyilik, doğruluk, sevgi ve dayanışma gibi evrensel değerlerin estetize edilerek somutlaştığını söylemek, sanırız daha doğru olur.

Özün Evrenselliği

Nazım, bu eksikliği, Lenin'den aktaracağı pasajlarda gidermek ister gibidir. Çünkü, Lenin, "Büyük-Rus Ulusal Gururu Üzerine" yazısında, en ilkel topluluklardan ve en barbar sistemlerden günümüze, gericiliğin karşısında ilerici olanın, yani tüm insanlık ve tüm zamanlar için insanın insanlaşmasına katkı sağlayan değerlerin evrensel olduğunun ideolojik ve teorik bir açılımını sunar. Şöyle:

"Ulusal gurur duygusu, bize, biz bilinçli Büyük-Rus proleterlerine yabancı bir duygu mudur? Elbette ki, değildir! Biz, dilimizi ve yurdumuzu severiz. (...) Çarın kasapları, soylular ve kapitalistler elinde, güzel yurdumuzun uğradığı hakaretleri, zulüm ve aşağılamaları görmek ve duymak bizim için çok acıdır. (...) Büyük-Rusların, bu zulüm ve aşağılamalara karşı göstermiş olduğu direnişten ötürü gurur duyuyoruz. Büyük-Rus işçi sınıfının 1905'te yığınların güçlü devrimci partisini yaratmış olmasından ötürü gurur duyuyoruz. Büyük-Rus köylülüğünün demokrasiyi benimsemeye başlamasından, papazların ve büyük toprak sahiplerinin boyunduruğunu kırmaya kalkışmış olmalarından ötürü gurur duyuyoruz.

"Büyük-Rus ulusu da bir devrimci sınıf yarattığı için, bu ulus da insanlığa, yalnızca katliamlar, sıra sıra darağaçları, zindanlar, büyük açlık ve papazlara, çarlara, büyük toprak sahiplerine ve kapitalistlere kölece bağlılık örnekleri vermedi, aynı zamanda özgürlük ve sosyalizm uğruna savaştığı

için, yüreklerimiz ulusal gururla doludur." (*Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı* s. 119-124.)

Biz de ekleyebiliriz:

Ülkemizi (10 Ağustos 1920 – Sevr Andlaşmasıyla) bu topraklar üzerinde yaşayan Ermeni, Rum-Pontus, Nesturi, Kürt gibi etnik ve dinsel topluluklara paylaştıran ve aynı zamanda (Sevr Andlaşmasıyla aynı gün yürürlüğe konan Üçlü Anlaşma ile) ülkemizi paylaşan İngiltere, Fransa ve İtalya'ya karşı, varolma, bağımsızlaşma ve uluslaşma direnişimizi örgütleyen, bağımsızlık iradesini Türkiye Büyük Millet Meclisinde (23 Nisan 1920) ulusun tek bir iradesine dönüştüren bir halkın çocukları olmaktan övünç duyarız.

İşgal edilmiş, içinden--dışından yok edilmekte olan savaş bitkini bir halktan, modern bir ulus yaratmış olan bir halkın çocukları olmaktan övünç duyarız.

1950'lerden 1960'lara, 12 Martlara (1971), 12 Eylüllere (1980), NATO'nun güdümünde, CIA'nın, Gladyo'nun, ABD'li uzmanların eğittiği Türkeş'in "komando"larının yönetiminde ve denetiminde, faşist saldırılara, işkencelere, darağaçlarına direnen ilerici ve devrimci gençliğimizle, işçi sınıfımızla, emekçi halkımızla övünç duyarız.

Yurtseverlikle yumaklaşan, devrimle kucaklaşan, evrenselliğin şiirle soluklanan sesi, baskının yoğun karanlığında kararmayan yıldızı, dilimiz, özlemimiz, gönencimiz Nazım Hikmet'le övünç duyarız.

O, bizim, "*tek ve hür / ve bir orman gibi kardeşçesine*" yaşayacağımız hasretimiz, o bizim içimizde her gün yeniden doğrulan direncimiz, hergün yeni bir solukla kilim misali dokunan sesimizdir.

*

Son yıllarda, özellikle de ölümünün kırkıncı yı-lında gerçekleştirilen bir dizi etkinlikte, (sezinlediğim kadarıyla) Nazım'ın sosyalist/komünist kimliği gölgelendi, bu kimliğe düşen gölgenin arkasında kaldı Nazım. Devrimci gençliğin yı-

ğınsal eylemlerinde anonimleşmiş dizeleriyle birkaç slogana sığınıverdi Nazım'ın devasa ideolojisi.

Bu yaklaşım, öyle sanıyorum ki, Nazım'ın enternasyonalist devrimciliği ile yurtseverliğini bağdaştıramayan, yurtseverlik ile enternasyonalizmi, birbirini izleyen, birbiriyle içiçe geçmiş diyalektik aşamalar olarak göremeyen mekanik bir anlayıştan ve o ölçüde Nazım'ı, Nazım'ın ideolojisine karşıt olanlara da benimsetmekten kaynaklandı.

Nazım, sosyalist/komünist olmanın "vatan hainliği"yle örtüştürüldüğü ağır ve karanlık bir dönemde, bu tür karalamaları, "memleketimi seviyorum" dizeleriyle yanıtlayacaktı. Lenin'in, "Biz dilimizi ve yurdumuzu severiz" diye yazdığı gibi, Nazım da, yurt/memleket sevgisini, emeğin ve demokratik devrimcileşme bilincinin kaidesine oturturken, aynı zamanda, geçmişten bugüne, Bedreddin'den Yunus'a, Sinan'dan Kurtuluş Savaşının utkusal uğrağı Sakarya'ya ilerici ve devrimci olan değerlere yaslanır:

Memleketimi seviyorum:
Çınarlarında kolan vurdum, hapishanelerinde
yattım.
Hiçbir şey gideremez iç sıkıntımı
Memleketimin şarkıları ve tütünü
gibi.

Memleketim:
Bedreddin, Sinan, Yunus Emre ve Sakarya,
kurşun kubbeler ve fabrika bacaları
sarkık bıyıkları altında gülen halkımın eseridir.

Atlantik Paktına "en ucuz askeri Türkiye'nin sağladığını", "bir Türk askerinin 23 sente malolduğunu" söyleyen Dulles'ı kargılayan ses de Nazım'ın dizelerinden günümüze yankılanacaktır. Üstelik "ulusal övünç"ün karşılaştırmalı sunumunu sergiler:

Yeller eserken yerinde sizin New-York'un
kurşun kubbeler kurdu o
gökkubbe gibi yüksek,
haşmetli, derin.
Elinde Bursa bahçeleri gibi nakışlandı ipek.
Halı dokur gibi yonttu mermeri,
ve nehirlerin bir kıyısından öbür kıyısına
ebemkuşağı gibi attı kırk gözlü köprüleri
Dahası var Mister Dallas,
sizin dilde anlamı pek de belli değilken henüz
zulüm gibi,
hürriyet gibi,
kardeşlik gibi sözlerin,
dövüştü zulme karşı o,
ve istiklal ve hürriyet uğruna
ve milletleri kardeş sofrasına davet ederek.

Çarlık'tan Sovyetlere / İmparatorluktan Cumhuriyete

Tarih, ancak doğrularıyla tarihtir.

Burada, "Lenin" adıyla özdeş Sovyetler Birliği ile Kemal Atatürk'le özdeş Türkiye Cumhuriyetinin birbirine yakınlaştığı günlere de değinmek gerekir.

Geçmişte, Çarlık Rusyası ile Osmanlı İmparatorluğunun, birbirleriyle Balkanlar'da, Karadeniz'de, Kafkaslar'da çatıştıkları bilinir. Özellikle, Hindistan yolu üzerinde bulunan Basra Körfezini, Süveyş üzerinden donanmasıyla kuşatmakta olan İngilizlerin, demiryolu ile Berlin'i Bağdat'a bağlamak isteyen Almanların önünü kesmek ve Basra'ya ulaşmak için, Çarlığın, Doğu Anadolu'da yaşayan (Ermeni, Rum-Pontus, Nesturi, Keldani, Süryani gibi) hıristiyan toplulukları yanına çekerek imparatorluk topraklarını işgal ettiği zaman, Çarlık ile İmparatorluk arasındaki çatışmaların, geleneksel bir düşmanlığa dönüştüğü de bilinir.

Ama, birinin bağrında iktidara yaklaşan sosyalist devrim, ötekinin içinde kökleşen ulusal demokratik devrim, ken-

di feodal-teokratik sistemleriyle çelişir ve çatışırken, devrimle oluşan Sovyet sistemi ile laik Cumhuriyetin dolaylı ya da doğrudan, nesnel ya da öznel anlamda, ama "devrim" paydasında birbirlerine yardımcı oldukları ve güç kattıkları da bilinir.

İşte Çanakkale (1915).

Halkımızın yalnızca yokolmaktan kendini kurtarma savaşı değil, ulusa evrimleşme sürecinin sıçrama odağı olan Çanakkale, geleceğin Türkiye Cumhuriyetinin şahdamarı olmakla kalmadı, nesnel sonuçları bakımından, sömürgeci-emperyalist saldırıya karşı, 1917 Ekim devriminin bir korunağı, bir çeşit seddi de oldu.

Sykes-Picot-Sazanov Anlaşmasıyla (Mayıs 1916), Çarlık, yurdumuzu Fransa ve İngiltere ile gizlice paylaşmış, aralarındaki gizli anlaşma doğrultusunda Doğu Anadolu'yu işgal etmekle yetinmemiş, bugünkü Kuzey Irak'ın içlerine değin ilerlemişti. Çarlık ordusu, (bu gizli belgeleri, Petrograd arşivini ele geçirdikten sonra dünyaya açıklayacak olan) Sovyet yönetimi tarafından geri çekilecekti. Sykes-Picot Anlaşmasına uyarlanmış Sevr Andlaşmasıyla (10 Ağustos 1920) yurdumuzu paylaştırıp paylaşanlara ve işgal edenlere karşı verdiğimiz çetin savaşta, Sovyet yönetimi, Ankara Hükümetine ve Türkiye Cumhuriyetine -bugün pek büyük bir özenle gizlenen- bir dizi katkı sağlamış, bağımsızlık savaşını kazanmamıza ve laik Türkiye Cumhuriyetini kurmamıza yardımcı olmuş, maddi destek vermiştir.

Kendini Sürgün Etmek

Nazım Hikmet'in 15 Temmuz 1950'de Genel Af Yasasıyla cezaevinden çıktığını anımsatalım. 17 Haziran 1951'de, kaçak olarak, Romanya/Bükreş üzerinden Moskova'ya geçen Nazım Hikmet, daha sonra, Bakanlar Kurulu Kararıyla (ki Bayar-Menderes ikilisinin egemenlik dönemidir) 15 Ağustos 1951'de yurttaşlıktan çıkarılacaktır.

Moskova, Nazım'ın sözleriyle ikinci yurdu, özgürlük özle-

mini soğurduğu bir kent oldu mu?

Nazım "kendini yurdundan sürgün ettiği", altıncı ve yedinci yıllarda, Balkanlar dolayında, daha çok da Varna'dadır. Coğrafya olarak Türkiye'ye yaklaştığı, doğa, insan ve yaşamın kendisine yurdunu duyurduğu ve duyumsattığı bir coğrafyadır:

Yürek değil be, çarıkmış bu, manda gönünden,
Teper ha babam teper
paralanmış
teper taşlı yolları.
Bir vapur geçer Varna önünden,
Uy Karadenizin gümüş telleri.
Bir vapur geçer Boğaz'a doğru
Nazım usulcacık okşar vapuru,
yanar elleri...

(27 Mayıs 1957)

Varna onun özgürlüğünü duyumsadığı ve özlemlerinin dirildiği bir otel odası gibi de algılanabilir. Ne Türkiyesine geçebilecektir ve ne de Moskova'ya dönmek iç sıkıntısını giderecektir.

Kısacası, *zindan ülkesinin* sürgünü ve *korku ülkesinin* tutsağı gibidir. Varna'da, Balçik'de, Tuna boylarında, ülke özlemi doruğa çıkar.

Biri emeğe düşman ve öteki emekle bütünleşmiş iki karşıt sistem arasında, özgürlüğünü soluyamamanın boğuntusudur Varna'dan yankılanan.

Burda yeşil biber
acı mı, acı
Acı mı acı
burda türküler
.....
Yanıp tutuştum of of
Yanıp tutuştu yürek

Nazım'ın *şiirlerinde* Lenin adının sık sık anılmasına ve yüceltilmesine karşın, "5 Mart 1953" şiirinde, yani Stalin'in ölümü üzerine yazdığı (ama Sofya baskısına da alınmayan) şiirde, "*Seviyorum onu / Marx'ı, Engels'i, Lenin'i sevdiğim gibi*" dizelerine karşın, daha sonraki şiirlerinde Stalin'in adını anmamış olmasına da değinmek gerekir. Moskova'da 1956'da yazdığı "*Hacı Oğlu Salih*" şiiri, onun niçin Stalin'i anmaktan kaçındığını bize açıklayabilir:

Hacı oğlu Salih memleketimdendi,
Karadenizden.
Kocaman gözlü, kocaman burunluydu, dazlaktı.
Komünistti ondokuzdan.
Dövüştü,
Hapse düştü,
Yattı Ankara'da, Kırşehir'de,
Sonra geçti bu yana,
Yani ikinci vatana.
Baytardı. Kirofabat köylerinde hasta keçilere baktı.
Yıllar, eğrilen bir yün ipliği gibi aktı
Namuslu çalışkan parmaklarından.
Sonra, 49'da, Moskova'da, Martın onuncu gecesi,
Oturmuş, Engels'i okuyordu,
Geldiler, götürdüler,
Sürdüler Altay Bucağına.
Ne bir dağ devrildi içinde,
Hatta ne bir toprak parçası kaydı.
Yalnız, inme indi sağına,
Altmışyedi yaşındaydı.
Altı yıl, Hacı oğlu Salih
Kutladı inkılabın yıldönümünü
Tel örgüler ve kurt köpekleriyle çevrili
Ve öldü bir bahar günü.
Elli kişilik barakasında

Bu akşam Moskova'da bayram eyledik,
kutladık inkılabın yıldönümünü
dolaştı türkü söyleyerek meydanları Marx
Engels
Lenin
Ve temize çıkma kağıdı Salih'in...

"Hacı Oğlu Salih" ile, 1961'de Moskova'da yazılmış ve başlığı konmadan bırakılmış şiiri, "*yok oldu bir sabah / ... / ve kalktı göğsümüzden baskısı binlerce ton taşın tuncun alçının kağıdın*" dizeleri arasına sıkışmış gibidir Nazım.

Sovyet iktidarının, proletarya diktatörlüğünün devlet biçimi olduğu bilinir (*Leninizmin İlkeleri*, 35-36). Nazım da ilk şiirlerinde çığlıklanırdı: "*Hurra hurra / Geçti bize diktatura.*" Lenin, Sovyet Cumhuriyetini, emekçiler açısından, "demokratik kavramların daha yüksek bir biçimi" olarak değerlendirir. Teorik olarak belirtmek gerekirse, proletarya diktatörlüğü, işçi sınıfının, iktidardan uzaklaştırılan sınıflar üzerindeki egemenliğidir ve bu sınıfların sınıfsal özelliklerinin tarihin gerisinde kalmasıyla birlikte diktatörlük de sona erecektir.

Komünizmin karşıtı egemen sınıflar üzerinde uygulanmakta olana diktatörlük, bu diktatörlüğü gerçekleştiren emekçi sınıf ile aydınları kapsamına alacak, Nazım'ın dizeleriyle, "ilk kızıl diktatura" ülkesinde tonlarca taş, tunç, alçı ve kağıt olarak imgelenen baskı, sosyalizm/komünizmi aydınlığa çıkarmak için elverenlerin de göğsüne oturacaktır. "Otobiyografi"de "Yıkılan putların altında da ezilmedim" dizelerinde Nazım, öyle sanıyorum ki, gene Stalin'in son dönemini ve kendisine yönelik baskılarını duyumsatmak istemişti.

"*Biliyorum, Vladimir İliç, / övülmeyi sevmez o / ... / hele putlaşmayı hiç mi hiç*" (Şubat 1960) diye yazarken de, proletarya diktatörlüğü (sınıf diktatörlüğü) ile kişi olarak diktatörlük (kişi diktatörlüğü) arasındaki fark da vurgulanmış olur.

İtalya'da Mussolini ve faşistler, İspanya'da Franko ve falanjistler, Almanya'da Hitler ve naziler, kendi ülkelerinde, demokratik yöntemlere son vererek demokrat ve devrimci devinimleri ezerek, ve bunu bir dünya savaşına dönüştürerek, dünya demokratik konumunu kanla boğmaya kalkışacaklardır.

Nazım Hikmet, militan döneminde de, yetkin döneminde de, faşizmin ve emperyalist sistemin sola karşı ittifakını tahlilde de kusursuz ve yetkindir:

ve Alaman orta sınıfları harbin sonunda
darmadağın olmasaydı
ve bir çift çizmeye
bir kangal sucuğa satılmaya hazır
ümitsiz, aç, perişan
yığınlarla serseri dolaşmasaydı kaldırımlarda
ve ihanet etmeseydi sosyal-demokratlar
Hitler, bugünkü Hitler olabilir miydi?

Nazım'ın, kızıl atlılarla dörtnala koşan, yer yer taşkın ırmağa, yer yer korlaşan ateşe dönüşen sesi, Madrid kapısındaki nöbetçiden Sarı Nehre doğru inen orduya, Yunanistan'da her sabah kurşuna dizilenlere değin ezgileşir, geceyle yumaklaşan çaresizliğin kederine dönüşür. Çünkü, uzun yıllar sürecek olan cezaevinin demir parmaklığından dünyayı, dünya olarak gecenin yıldızlarını paylaşmaya yargılıdır Nazım.

Biliyorum,
ne kadar büyük, ne kadar güzel şey varsa,
insan oğulları daha ne kadar büyük
ne kadar güzel şey yaratacaklarsa,

Yani o korkunç hasreti, daüssılası içimin,
güzel gözlerindedir,
Madrid kapısındaki nöbetçimin

(1937)

Ya da:

Yarısı buradaysa kalbimin
Yarısı Çin'dedir, doktor,
Sarınehre doğru akan
ordunun içindedir.
Sonra her şafak vakti, doktor
Her şafak vakti kalbim
Kurşuna diziliyor
Yunanistan'da.

(1948)

Ya da:

Onlar ümidin düşmanıdır, sevgilim,
akar suyun,
meyve çağında ağacın
serpilip gelişen hayatın düşmanı
çünkü ölüm vurdu damgasını alınlarına:
-çürüyen diş, dökülen et-
Bir daha geri gelmemek üzere yıkılıp gidecekler.
Ve elbetteki, sevgilim, elbet
dolaşacaktır elini kolunu sallaya sallaya
dolaşacaktır en şanlı elbisesiyle: işçi tulumuyla
bu güzelim memlekette hürriyet...

(6 Aralık 1945)

İkinci Dünya Savaşının sosyalist ve "demokrat" cephe-

nin, faşizme karşı savaşını, Nazım, hiç azalmamış umuduyla, şiirinde yığınların umuduna dönüştürür.

Bağımlılaşma ve Kurtuluş

Kapitalist sistem içersinde kalan ve devlet kapitalizminin katkılarıyla gelişen, ulusallık ve bağımsızlık politikasının sonucu olarak dünya kapitalist sisteminden kendini yalıtmış olan Türkiye, İkinci Dünya Savaşının ardından, sola kapalı çok partili yaşama geçişle birlikte, dünya kapitalist sistemine / emperyalist sisteme alt basamaklarından bağlanacak ve giderek siyasal ve ekonomik boyutuyla bağımlılaşma sürecine de girecektir.

NATO'ya girecek (4 Nisan 1952) ve komünistlere karşı savaşmak üzere, Güney Kore'ye askeri birlik gönderecek, çıkarılacak yasalarla yabancı sermayenin yurda girmesi sağlanacak, yabancı askeri üs ve tesisler açılacak, ABD ile ikili anlaşmalar dönemi başlayacaktır.

Bağımsızlığın giderek bağımlılığa dönüştüğü, emperyalizme bağımlılığın arttığı bu dönem, devrim açısından bir başka nedenden dolayı da önemliydi. Çünkü, Türkiye yalnızca emperyalist sisteme bağlı sömürü alanı olmuyor, aynı zamanda, dünya sosyalist sistemine karşı bir karakol görevi üstlenerek, sosyalizm, yani emekçiler açısından demokratikleşme, yeniden ve daha ağır biçimde baskı altına alınıyor, Türkiye, kökü dışarda faşizmi yaşamaya yargılanıyordu.

Memleketimden İnsan Manzaraları'nda, yerel/yöresel direnişler, İnönü savaşları gibi cephe savaşları dahil, Kurtuluş Savaşı, bölüm bölüm destanlaşır. 940 İstanbul Tevkifhanesinde, 940 Çankırı Hapishanesinde ve 941 Bursa Hapisanesinde, yani Atatürk'ün artık yaşamda olmadığı ve bunun yanı sıra, faşizmin Avrupa'yı kana buladığı kudurgan dönemi olan İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Mustafa Kemal Paşa, ad verilmeksizin, içten ve sıcak bir söylemle betimlenir: *"Paşalar onun arkasındaydılar / o, saati sordu. / Paşalar: "Üç" dediler. / Sarışın bir kurda benziyordu. / Ve mavi gözleri çak-*

mak çakmaktı. / Yürüdü uçurumun başına kadar, / eğildi, durdu. / Bıraksalar / İnce, uzun bacakları üstünde yaylanarak / ve karanlıkta akan bir yıldız gibi kayarak / Kocatepe'den Afyon Ovasına atlayacaktı."

Nazım, açlık grevi ve halkın tepkisi sonucu Genel Af kapsamına alınarak dışarı çıkacağı dönemin siyasal liderlerine, özellikle Menderes'e (kendisini "vatan haini" olarak karaladığı unutulmamalı) yönelik eleştirileri, şiirsel/estetik bakımdan oldukça zayıf, ama siyasal amacın açıklanması bakımından belirtilmeye değer nitelikte şiirlerdir.

"Mektup"ta, (1952), Kore'ye gönderilen askere *"Kimi öldürmeye gidiyorsun Ahmet!"* diye sorar: *"Toprağı bölüşmüştüler. / Demiryolları / altın, / gümüş, / kömür, / ovada yağmur, / dağda rüzgar / deniz / bulut, / güneş, / çocuk bahçeleri, hastaneler, okullar / ve fabrikalar milletindi. / Bahtiyardılar. / Kimi öldürmeğe gidiyorsun Ahmet? / Bu toprakta gerçekleşen kendi hasretini mi?"*

"23 Sentlik Askere Dair"de (1953), Türk askerinin 23 sente malolduğunu söyleyen Dulles eleştirilir. "Bu Vatana Nasıl Kıydılar?" (1959), "Kore'de Ölen Bir Yedeksubayımızın Menderes'e Söyledikleri" (25 Haziran 1959), "Gazete Fotoğrafları Üstüne" (1959), Amerikan emperyalizmine bağlılaşmayı eleştirir, sorgular ve yargılar.

Bu şiirler yer yer çarpıcı, etkileyici, yukarda da belirtildiği gibi, yer yer zayıf, çoğu da güncel-siyasal şiirlerdir. "İzmirli Teğmen" (1959) ve "Şehitler" (1959) şiirlerinde, yurdu satan ve satınalanlara karşı, Kuvvayı Milliyecileri kurtuluşa çağırır:

Şehitler, Kuvvayı Milliye şehitleri,
siz toprak altında derin uykudayken
düşmanı çağırdılar,
satıldık, uyanın!

Nisan-Mayıs 1960, Bayar-Menderes yönetimine karşı, üniversiteli gençliğin devinimlerinin dalga dalga yükseldiği

günlerdir. "Beyazıt Meydanındaki Ölü"nün, daha sonra "Hürriyet Kavgası"nın (1962) öncü kahramanları öğrencilerdir, gençliktir; "Milleti" özgürlük için silahlanmaya çağırmaktadır. Savaşım ya da kavga, hürriyet/özgürlük kavgasıdır, faşizme karşı kavgadır:

Bir ölü yatıyor
vurdular
kurşun yarası
kızıl bir karanfil gibi açmış alnında
İstanbul'da Beyazıt Meydanında
Bir ölü yatacak
toprağa şıp şıp damlayacak kanı
silahlı milletim türküleriyle gelip
zaptedene kadar
büyük meydanı

Ya da "*Yine kitapları, türküleri, bayraklarıyla geldiler, / dalga dalga aydınlık oldular, / yürüdüler karanlığın üstüne. / ... / Safları sıklaştırın çocuklar / bu kavga faşizme karşı, bu kavga hürriyet kavgasıdır.*" (1962)

Nazım'ın özlemini damıttığı "Davet"in son dizeleriyle bitirilebilir:

Kapansın el kapıları, bir daha açılmasın,
yok edin insanın insana kulluğunu!
bu davet bizim.

Yaşamak! Bir ağaç gibi tek ve hür
ve bir orman gibi kardeşçesine,
bu hasret bizim.

Son biçim:
3 Mayıs 2008, Ankara

KAN İLE KARDEŞ

Barış
Her evden götürüldü İlhan...
İlhan'la İlhanlarla

GÜNÜMÜZÜN CANALICI SORUNLARI

İnsan Haklarında Yeni Sorunlar Yeni Hedefler
Kurgu, Senaryo ve Şablon Olarak Federasyon
Evren ve Kürtçe Yasağı
Siirt Konuşması ve Beş Kriteri
"Türk Halkının Avrupalı Dostları"na Yollanmamış Mektup
Seçim mi Referandum mu?
ABD Soykırım Tasarısı
'Ayaktakımı' 'Milli İrade' ve Taksim

12 MART ÖNCESİ 12 EYLÜL SONRASI

Onlar Öldürüldüler
12 Eylül: Tuzak ve Kapan
Kahramanmaraş Faşist Katliamından Çizgiler
Üçlü Kavşak İçin
2 Temmuz Sivas / Faili Belli İradesi Meçhul

BAĞIMSIZ ÜÇ YAZI

Yabancılara Toprak Satışı ve Yasalaşma Süreçleri
Asya Biçimi ve Feodalizm
Ulusaldan Evrensele Nazım Hikmet

ISBN 978-975-351-031-8
9 789753 510318

KİTAP
2006